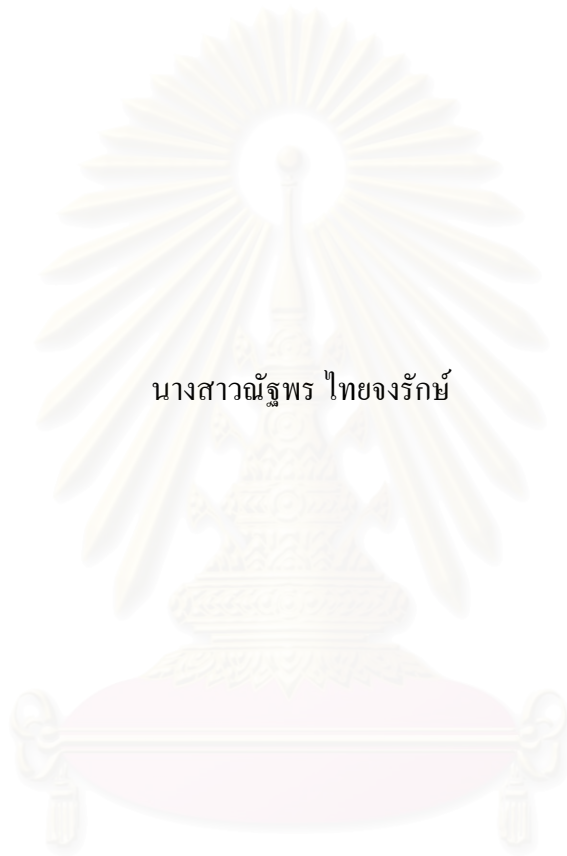

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรระหว่าง พ.ศ.2518 - 2522:
ศึกษา "ภูมิภาค" ตะวันออก ตะวันตกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงเหนือ

นางสาวณัฐพร ไทยจรรย์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2746-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LIVING CONDITIONS OF THE KHMER DURING 1975 - 1979:
A STUDY OF THE EASTERN, SOUTHWESTERN AND NORTHWESTERN ZONES

Miss Nathaporn Thaijongrak

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2746-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรระหว่าง พ.ศ.2518 - 2522:

ศึกษา "ภูมิภาค" ตะวันออก ตะวันตกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงเหนือ

โดย

นางสาวณัฐพร ไทยจงรักษ์

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

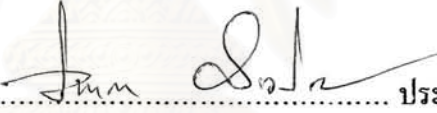
อาจารย์ ดร.โกศลรุ่ง อามระดิษ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณะบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

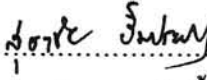
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พิพาดา ยังเจริญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร.โกศลรุ่ง อามระดิษ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ)

นางสาวฉัฐพร ไทยจงรักษ์: สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรระหว่าง พ.ศ.2518–2522:
 ศึกษา "ภูมิภาค" ตะวันออก ตะวันตกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงเหนือ. LIVING CONDITIONS
 OF THE KHMER DURING 1975 - 1979: A STUDY OF THE EASTERN, SOUTHWESTERN
 AND NORTHWESTERN ZONES, อ.ที่ปรึกษา: รศ.ฉลอง สุนทราวาณิชย์,
 อ.ที่ปรึกษาร่วม: อ.ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ, 248 หน้า. ISBN 974 -53-2746-8

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงและเปรียบเทียบสภาพการดำรงชีวิต
 ของชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในภูมิภาคบูรพา หนือและพายัพ
 รวมถึงผลกระทบที่ชาวเขมรได้รับจากนโยบายการปกครองของฮ็องการเลอ และผลกระทบที่เกิด
 จากความขัดแย้งในหมู่ผู้นำซึ่งส่งผลต่อชาวเขมรทั้งโดยตรงและทางอ้อม

จากการศึกษาพบว่า สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคบูรพา หนือและพายัพ
 แตกต่างกันอย่างชัดเจนไปตามแต่ละช่วงเวลาและสถานที่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ
 ค.ศ.1975–1976 และ ค.ศ.1977–1979 สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วงค.ศ.1975–1976 มี
 ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในช่วง ค.ศ.1977–1979 เนื่องจากในช่วงหลังประชาชนต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ
 ที่กระทบต่อชีวิตโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการประกาศใช้ระบบคอมมิวนิสต์ การกวาดล้างกรรมภิกษาลที่ท้องถิ่น
 และสงครามกับเวียดนาม นอกจากนี้สภาพการดำรงชีวิตภายในแต่ละภูมิภาคยังแตกต่างกันออกไป
 ในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
 สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
 ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต ฉัฐพร ไทยจงรักษ์
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ฉลอง สุนทราวาณิชย์
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม อ.ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ

4580139322: MAJOR HISTORY

KEY WORD: LIVING CONDITIONS, DEMOCRATIC KAMPUCHEA, 1975 - 1979

MISS NATHAPORN THAJONGRAK. LIVING CONDITIONS OF THE KHMER DURING
1975 – 1979: A STUDY OF THE EASTERN, SOUTHWESTERN AND NORTHWESTERN
ZONES. THESIS ADVISOR :ASSOC. PROF. CHALONG SOONTRAVANICH.
THESIS COADVISOR : DR.KLAIRUNG AMRATISHA. 248 pp. ISBN 974 -53- 2746-8

This thesis aims to study and compare changes in living conditions of the Khmer people during Democratic Kampuchea regime in the Eastern, Southwestern and Northwestern Zones, including the effects, direct and indirect, on the Khmer people of Angkar Loeu's administration policies and the conflicts within the party leadership.

The study finds that the living conditions of the Khmer in the Eastern, Southwestern and Northwestern Zones varied according to time and place. Their living conditions can be divided into 2 periods: 1975-1976 and 1977-1979. Generally, living conditions during the earlier period were much better than the latter, since during the latter period, living conditions of the khmer people were directly affected by several drastic political changes, including the imposition of the commune system, purges of local cadres and the war with Vietnam. In addition, local conditions in each area were also varied.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department History

Student's signature พัชร ใจจงรัก

Field of study History

Advisor's signature ฌ

Academic year 2005

Co-advisor's signature Klairung Amratisha

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือและกำลังใจจากบุคคลหลายท่านขอกราบ
 ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวณิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจ
 แก้ไขวิทยานิพนธ์ อาจารย์ดร.โกสักรัง อามระดิษ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่กรุณาแนะนำและให้
 คำปรึกษา รวมทั้งสอนภาษาเขมรให้กับผู้เขียน ขอกราบของพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุก
 ท่านได้แก่ รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยมและผู้ช่วยศาสตราจารย์
 ดร.สุชาชัย ยิ้มประเสริฐที่กรุณาให้คำชี้แนะการแก้ไขประเด็นสำคัญในวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์
 ที่เคารพทุกท่านทั้งที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและภาควิชา
 ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่อบรมสั่งสอนและให้ความรู้ที่มี
 คุณค่ายิ่งกับผู้เขียน

ขอขอบคุณ โครงการSEASREP ที่มอบทุนให้ไปศึกษาภาษาเขมรเพิ่มเติม ขอขอบคุณป้า
 แมว ป้าป้อม พี่เยาว์ พี่อรุณ ที่คอยดูแลตลอดเวลาที่อยู่พนมเปญ ขอขอบคุณลัก ดิน กิมชานกุหลาบและ
 เพื่อนๆที่บ้านไทยกับมิตรภาพที่มอบให้กับผู้เขียนเวลาอยู่ต่างแดน ขอขอบคุณครูทุกคนที่ IFL ที่ช่วย
 เพิ่มเติมความรู้ภาษาเขมร ขอขอบคุณเงินทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณ
 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ หอสมุดกลางทุกท่านสำหรับความช่วยเหลือในการค้นคว้า
 ข้อมูล และเจ้าหน้าที่ใน DC-Cam ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร ซึ่งมีส่วนสำคัญที่
 ช่วยให้ผู้เขียนได้รับข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างมากในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณพี่สมพร พี่ประสิทธิ์
 พี่ป๊อปที่ให้ความช่วยเหลือกับผู้เขียนมาโดยตลอด

ขอขอบคุณพี่ต๊าก แพร พี่หนึ่ง พุด ชาย ป๊อง เอ้อม พี่กฤษณ์ พี่ต้อม เพื่อนร่วมรุ่นที่แสนดีที่ให้ความ
 ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์และให้กำลังใจกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะพุดขอขอบคุณสำหรับ
 แผนที่ ขอขอบคุณกำลังใจจากเพื่อนๆ ทีมสว. และเพื่อนๆ โรงเรียนสายน้ำผึ้งที่ยังมีให้กันเสมอจน
 ทำให้ผู้เขียนสามารถประสบความสำเร็จมาจนถึงวันนี้ได้ ขอขอบคุณเป็นพิเศษพี่น้องๆร่วม
 ภาควิชาที่เป็นกำลังใจให้กัน ขอขอบคุณพี่โอเล่กับความอดทนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งความเข้าใจและ
 กำลังใจที่มีให้ตลอดเวลา

ขอกราบขอบพระคุณอาป้า คุณแม่ อาจง อาม้าที่ให้ความรัก ความเอาใจใส่และสนับสนุน
 ผู้เขียนในทุกๆ ด้าน รวมทั้งเป็นแรงผลักดันและกำลังใจที่สำคัญเสมอมา ขอขอบคุณโกโธ แจ็กเอ้กับ
 ความห่วงใยที่มีให้ผู้เขียนมาโดยตลอด ขอขอบคุณมิวและมิกน้องสุดที่รักที่คอยเป็นกำลังใจและให้
 ความช่วยเหลือผู้เขียน ขอขอบคุณแจ้คี่ที่อยู่เป็นเพื่อนเวลาทำงานดึกๆดื่นๆ ขอขอบคุณกองทุนอั้งกิมไป
 ที่ให้การสนับสนุนและกราบของพระคุณญาติผู้ใหญ่ทุกคนที่ไม่ได้เอ่ยนาม ท้ายสุดขอขอบคุณความ
 ตั้งใจ ความพยายาม และความอดทนที่มีส่วนสำคัญในการพาผู้เขียนให้ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ มา
 ได้จนถึงวันนี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วิธีการศึกษา.....	6
3. เอกสารหลักฐานที่ใช้ในการศึกษา.....	10
4. วัตถุประสงค์.....	17
5. สมมติฐาน.....	18
6. ขอบเขตการศึกษา.....	18
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	18
8. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	18
9. การถ่ายถอดคำที่ใช้.....	19
บทที่ 2 กัมพูชา ก่อน ค.ศ.1975 และระหว่าง ค.ศ.1975-1979	24
1. สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมก่อน ค.ศ.1975.....	24
1.1 สังคมเมือง.....	25
1.2 สังคมชนบท.....	27
2. สงครามกับการอพยพ, ค.ศ.1970-1975.....	35
3. หมู่บ้านในเขตปลดปล่อยก่อน ค.ศ.1975.....	40
4. สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจใน ค.ศ.1975 –1979.....	51
4.1 สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง.....	56
4.1.1 การปกครอง.....	59
4.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ภูมิอากาศบูรพา หนือและพายัพ.....	67
4.2 สภาพการณ์ทางสังคม.....	69
4.3 สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ.....	75

บทที่ 3 จากมหาชัยชนะถึงมหาอำนาจ.....	77
1. ภาพความรับรู้เกี่ยวกับเขมรแดงของชาวเมือง.....	78
2. การอพยพประชาชนออกจากเมือง.....	82
3. แนวคิดเบื้องหลังในการอพยพ.....	97
3.1 การรองรับประชาชน.....	104
3.2 การจัดตั้งระบบความร่วมมือ.....	105
3.3 การตั้งสหกรณ์.....	107
4. สภาพการณ์ทั่วไปหลังการอพยพ.....	110
บทที่ 4 สภาพการดำรงชีวิตตั้งแต่การอพยพครั้งที่ 2 – ค.ศ.1976.....	115
1. การอพยพครั้งที่ 2.....	116
1.1 เส้นทางและวิธีการการอพยพ.....	123
1.2 การตั้งถิ่นฐานของประชาชนจากภูมิภาคบูรพาและหริศภายหลังการอพยพ ไปยังภูมิภาคพายัพ.....	126
2. สภาพการดำรงชีวิตของประชาชน.....	127
2.1 วิถีชีวิต.....	129
2.2. การปันส่วนอาหาร.....	135
2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	138
2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนเก่าและประชาชนใหม่.....	138
2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว.....	143
2.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับกรมมหาดิน.....	147
2.4 ความเชื่อศาสนา.....	152
2.5 การสาธารณสุข.....	157
2.6 การศึกษา.....	162
2.7 การแลกเปลี่ยนสินค้า.....	166
2.8 การพักผ่อนหย่อนใจ.....	170
บทที่ 5 สภาพการดำรงชีวิตตั้งแต่ ค.ศ.1977 – ค.ศ.1979.....	174
1. รัฐสังคมนิยมเต็มรูปแบบ.....	174
1.1 ระบบคอมมูน.....	174
1.2 แผน 4 ปี.....	176

1.3 ชุรคตัวอย่าง.....	178
2. การกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและบูรพา.....	181
2.1 การกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคพายัพ.....	183
2.2 การกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพา.....	186
3. ปัญหาความขัดแย้งกับเวียดนามซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชน.....	189
4. สภาพการดำรงชีวิตของประชาชน.....	192
บทที่ 6 บทสรุป.....	209
รายการอ้างอิง.....	219
ภาคผนวก.....	237
ภาคผนวก ก อภิธานศัพท์.....	238
ภาคผนวก ข ชื่อสถานที่.....	240
ภาคผนวก ค รายชื่อชุรคในภูมิภาคบูรพา หรดีและพายัพ.....	244
ภาคผนวก ง ชื่อคน.....	247
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	248

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชา.....	22
ภาพที่ 2 แผนที่ผังลำดับการปกครองก่อนค.ศ.1975 และหลังค.ศ.1975.....	23
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงเขตยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐและเขมรแดง.....	42
ภาพที่ 4 แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองก่อนค.ศ.1975.....	60
ภาพที่ 5 แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย.....	62
ภาพที่ 6 แผนที่กรุงพนมเปญ.....	90
ภาพที่ 7 แผนที่แสดงทิศทางการอพยพประชาชนออกจากเมือง.....	103
ภาพที่ 8 แผนที่แสดงทิศทางการอพยพประชาชนครั้งที่สอง.....	125
ภาพที่ 9 ภาพธนบัตรสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย.....	168

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยหรือรัฐบาลเขมรแดง* ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 จนกระทั่งถึงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ.1979 ในการรับรู้ของคนทั่วไปนั้น ถูกแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นรูปแบบเดียวกันตลอดคือ ในช่วง 1,366 วัน** ภายใต้การปกครองในระบอบนี้ การดำรงชีวิตของชาวเขมรเต็มไปด้วยความยากลำบาก ต้องทำงานหนักโดยปราศจากการพักผ่อนที่เพียงพอ ยิ่งไปกว่านั้นคือมีอาหารไม่พอกิน ชาวเขมรต้องสูญเสียญาติสนิทมิตรสหายด้วยเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพราะถูกสังหาร ทำงานหนัก หรือโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะพวกอดีตข้าราชการหรือทหารในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐและปัญญาชนเป็นกลุ่มที่ถูกสังหารมากเป็นพิเศษเนื่องจากเขมรแดงมองว่าเป็นศัตรูต่อการปฏิวัติ รวมถึงการที่ระบบครอบครัวถูกทำลาย เพราะสมาชิกในครอบครัวอยู่กันคนละทิศคนละทาง ประชาชนส่วนใหญ่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เคร่งครัดมีชีวิตอยู่ในสภาพที่เรียกกันว่า “คุกปราศจากกำแพง”***

---

* ในวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ.1966 สมเด็จเจ้านโรดมสีหนุทรงเรียกคอมมิวนิสต์หรือกลุ่มฝ่ายซ้ายในกัมพูชาว่า “Khmer Rouge” หรือ “เขมรแดง” ในภาษาเขมรใช้คำว่า “เขมร์กรอสม” (ខ្មែរក្រហម) (เบ็ญ วัฒน: **กษัตริย์เขมรแดง 703: ពីជ័យជម្នះទៅការបំផ្លាញខ្លួនឯង** (กรุงเทพฯ: อยุธยา, 2003), หน้า 161. [สุข วัฒน: **กองพลเขมรแดงหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง** (พนมเปญ: ศูนย์เอกสารกัมพูชา), 2003, หน้า 161]. ซึ่งคำนี้ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามพวกฝ่ายซ้ายในกัมพูชาไม่นิยมเรียกตนเองโดยใช้คำนี้

เขมรแดงปกครองประเทศกัมพูชาตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 จนถึงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ.1979 โดยเรียกชื่อประเทศอย่างเป็นทางการว่า “กัมพูชาประชาธิปไตย” มีคณะกรรมการประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาเป็นแกนหลักของการบริหารประเทศ

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า “เขมรแดง” ได้ใน “เสี่ยีตี้เฮ้ตาខ្មែរក្រហម?” **สัญมการกิต** 6 (มิถุนายน 2000): 56-57 [“อะไรคือเขมรแดง?” **แสวงหาความจริง** 6 (มิถุนายน 2000): 56-57].

** บันทึกความทรงจำเล่มหนึ่งมีชื่อว่า **1,366 วันในนรก** เขียนโดยอุม สมบัติ (ผู้ สยัญญิ) บันทึกความทรงจำเล่มนี้มีทั้งหมด 5 ภาค โดยเริ่มตั้งแต่การอพยพออกจากกรุงพนมเปญจนกระทั่งถึงวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1979 ผู้เขียนตั้งชื่อหนังสือเช่นนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในการดำรงชีวิตตลอด 1,366 วันที่รัฐบาลเขมรแดงอยู่ในอำนาจ

*** ดังเช่นที่โซม ซาเมียน (เลข ๗๕) ชาวนาในนครตราออก (สุกสุก) เขตตาแก้ว (เขตตาก) เปรียบเทียบชีวิตในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยกับคุกปราศจากกำแพง เพราะประชาชนต้องทำงานหนัก ไม่ได้

ภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวเขมรถูกถ่ายทอดผ่านบันทึกความทรงจำของชาวเขมรที่ตีพิมพ์เผยแพร่ขึ้นในภาษาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสมาตั้งแต่ ค.ศ. 1977 จนถึงปัจจุบัน* รวมถึงมีการเผยแพร่คำสัมภาษณ์ผู้ลี้ภัยชาวเขมรซึ่งอาศัยอยู่ตามค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์ ตลอดจนปรากฏให้เห็นในภาพยนตร์เรื่องทุ่งสังหาร (The Killing Field) ซึ่งออกฉายในค.ศ.1982 นอกจากนี้ได้มีการจัดแสดงหัวกะโหลกของประชาชนที่เสียชีวิตไว้ตามทุ่งสังหาร** รวมถึงพิพิธภัณฑ์ตวลซแลง*** ยังเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความโหดร้ายทารุณของระบอบการปกครองของเขมรแดง

พักผ่อนและได้รับอาหารเพียงเล็กน้อย เขมรแดงประกาศว่า ไม่มีคุกแต่ประชาชนไม่สามารถหลบหนีไปไหนได้ เมื่อประชาชนละเมิดกฎเกณฑ์นำไปสังหารหรือจับกุมขัง (สุ ฎารีณา, “ยีสต์ซดเต๋อบู๊โอเอซซอซซอ,” *โศกนาฏกรรม* 63 (ยีส 2005): 14 [โซ ฟารีณา, “ไม่ต้องการจองเวรแต่ยังคงจำ,” *แสวงหาความจริง* 63 (มีนาคม 2005): 14].)

* เช่น ใน Ly Claire, *Revenue de L'enfer: Quatre ans dans Les Camps Khmer Rouges* (Paris: L'Atelier, 2002); Haing S. Ngor and Roger Wagner, *Surviving The Killing Fields: The Cambodian Odyssey of Haing S. Ngor* (London: Pan Books, 1989) และ ไบธ กีฮาส, *ชีวิตในระบอบเขมรแดง (1975-1979)* (กรุงเทพฯ: เศรษฐกิจและวัฒนธรรม, 1999) [แบน กีเมียน, *ชีวิตในระบอบเขมรแดง (1975-1979)* (พนมเปญ: กระทรวงวัฒนธรรมและวิจิตรศิลป์, 1999)].

** ทุ่งสังหารคือสถานที่ที่เขมรแดงใช้สังหารประชาชนและฝังซากศพไว้ในบริเวณนั้น ทุ่งสังหารทั่วประเทศก็มีอยู่ทั้งหมด 343 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปตามเขตต่างๆ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน เสง ฎน ฎน, “การพิพากษา 1975-1979: กำเนิดสถาบันสิทธิมนุษยชน 1995-2000,” *โศกนาฏกรรม* 28 (ยีส 2003): 45 [แพง ปง ราสี, “ทุ่งสังหารปี 1975-1979: ข้อสังเกตและสถิติ 1995-2000,” *แสวงหาความจริง* 28 (เมษายน 2003): 45]. แต่สถานที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปและมีการจัดแสดงหลุมที่ฝังศพและหัวกะโหลกของประชาชนที่ถูกสังหารคือ ที่ “เจ็งแอก” (เจ็งแอก) หรือชื่อที่คนไทยรู้จักคือเจ็งแอก ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงพนมเปญ ในช่วงที่รัฐบาลเขมรแดงปกครองประเทศได้เปลี่ยน “เจ็งแอก” จากปูนยีสสถานมาเป็นทุ่งสังหารที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ มีประชาชนมากกว่า 16,000 คนเสียชีวิตที่นี่

*** พิพิธภัณฑ์ตวลซแลง (อูลอูเอซ - Toul Sleng) หรือที่รู้จักในนาม ซอ-21 (ส-21 หรือ S-21) (ซอ หมายถึงศาลาหรือศาล 21 เป็นรหัสที่ใช้กับหน่วยงานสันติบาล [มาจากคำภาษาเขมร 2 คำรวมกันคือ สันติสุข (ลูก) และนครบาล (ตำรวจ) (David Chandler, *Voices from S-21: Terror and History in Pol Pot's Secret Prison* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1999), p. 3) ซอ - 21 ถูกตั้งขึ้นโดยผู้นำเขมรแดง ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ.1975 เพื่อตอบสนองนโยบายของนครบาลโดยใช้เป็นที่ทำงานของกรมการนิเวศและเป็นที่ขัง คมขัง ทารุณกรรม และสังหารนักโทษ สถานที่ตั้งในตอนแรกไม่ทราบแน่ชัด ในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ค.ศ.1976 ซอ-21 ได้เปลี่ยนที่ตั้งมายังบริเวณอนุวิทยาลัย “ตวลชวายเป็รีย” (อูลอูเอซ) ซึ่งตั้งอยู่ชานกรุงพนมเปญด้านใต้ ซึ่งก็คือ พิพิธภัณฑ์ตวลซแลงในปัจจุบัน (อูเอซ ฎน; *กษัตริย์เขมร* 703, ฎน 164 [อูเอซ ฎน, *กษัตริย์เขมรแดง*

ข้อเท็จจริงที่ว่า มีประชาชนจำนวนมากเสียชีวิตในช่วงเวลาที่เขมรแดงครองอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นเพราะความอดอยาก ทำงานหนัก โรคภัยไข้เจ็บ หรือถูกสังหาร เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการ นักวิชาการซึ่งศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเขมรแดงได้ประมาณการ จำนวนผู้เสียชีวิตแตกต่างกันไป เขียน ชีระวิทย์ ประมาณไว้ว่าใน ค.ศ.1982 และนำข้อมูลนั้นมาอ้างอิง อีกครั้งใน ค.ศ.2000 ว่าเท่ากับ 700,000 คน¹ ไมเคิล วิคเคอรี (Michael Vickery) ประมาณจำนวน ประชากรกัมพูชาที่เสียชีวิตจาก “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ไว้ที่ 740,800 คน² ในขณะที่ เดวิด พี แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) ประมาณตัวเลขไว้ที่ 800,000 – 1,00,000 คน³ และ เบน เคียร์แมน (Ben Kiernan) ที่ 1,671,000 คน⁴ นอกจากนี้การ โฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (ค.ศ.1979 – 1989) รวมถึงรัฐบาลรัฐกัมพูชา (ค.ศ.1989 – 1993) ซึ่งขึ้นมาใช้อำนาจหลังสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยก็มีส่วนสำคัญ เพราะบ่อยครั้งประชาชนเลือกที่จะเชื่อหรือพูดตามที่รัฐบาลกล่าวอ้าง เช่น กรณีจำนวนตัวเลขของผู้เสียชีวิตในสมัยรัฐบาล กัมพูชาประชาธิปไตย ตัวเลขที่มีผู้ประมาณการไว้มีตั้งแต่หลักแสนจนกระทั่งถึงล้าน จากคำกล่าว ของนายกรัฐมนตรีฮุน เซน และนายชก อาน รองนายกรัฐมนตรีอ้างว่า “ประชาชนมากกว่า 3 ล้าน คน เสียชีวิตภายใต้การปกครองระบอบนี้”⁵ ในขณะที่ศูนย์เอกสารกัมพูชาซึ่งเป็นหน่วยงานที่

หมายเลข 703, หน้า 164.] อย่างไรก็ตามรหัส ซอ-21 เริ่มปรากฏให้เห็นในเอกสารเป็นครั้งแรกตั้งแต่เดือน กันยายน ค.ศ.1975 และปรากฏให้เห็นมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงวันสุดท้ายภายใต้การปกครองในระบอบนี้ (David Chandler, *Voices from S-21*, p. 4) หลังจากที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยล่มสลายลง รัฐบาลสาธารณรัฐ ประชาชนกัมพูชาได้เปลี่ยนตวลขแดงจากสถานที่คุมขังนักโทษให้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ชาวเขมร ใน ค.ศ.1980 โดยอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการสังหารหรือทรมานนักโทษยังคงเก็บรักษาไว้เพื่อจัดแสดง ให้ประชาชนทั่วไปได้ชม ดูรายละเอียดใน David Chandler, *Voices from S-21*.

¹ เขียน ชีระวิทย์, “อินโดจีน” อ้างถึงใน เขียน ชีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก, *กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง การต่างประเทศ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบัน เอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 53.

² Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1999), p. 187.

³ David P Chandler, *Brother Number One: a Political Biography of Pol Pot* (Boulder: Westview Press, 1993), p. 160.

⁴ ตารางที่ 4 ใน Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1997), p. 458.

⁵ *การถอดคำพิพากษาที่ศาลฎีกา* (กรุงเทพฯ: เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2544), หน้า 3 [การแนะนำให้มีความกระจ่างเกี่ยวกับการชุมนุมตัดสินคดีผู้นำเขมรแดง (พนมเปญ: เลขาธิการฐานกรมการงานราชรัฐสภาภิบาลในคณะรัฐมนตรี, 2004), หน้า 3].

เก็บรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเขมรแดงได้ประมาณตัวเลขผู้เสียชีวิตไว้ที่ 2.2 ล้านคน⁶ ดังนั้น การประมาณตัวเลขผู้เสียชีวิตมีตั้งแต่หลักแสนไปจนถึง 3 ล้านคน⁷ ทำให้รัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตยถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวกัมพูชา การเสียชีวิตของประชาชนในกัมพูชา ถูกนำไปเปรียบเทียบกับ การสังหารหมู่ชาวยิวของรัฐบาลนาซีเยอรมันภายใต้การนำของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ “ฮิตเลอร์ที่ว่าเลวร้ายแล้ว ยังไม่กดขี่ข่มเหงเท่ากับคอมมิวนิสต์ที่ปกครองกัมพูชา”⁸

ดังนั้นการรับรู้ของคนทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้ การปกครองรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจึงเป็นภาพของประชาชนเขมรที่ถูกกระทำอย่างโหดร้ายทารุณทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ความเป็นอยู่ของประชาชนตกอยู่ในสภาพที่ยากลำบาก ถูกบังคับให้ทำงานหนัก อดอยากไม่มีอาหารเพียงพอ รวมถึงการปราศจากสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น โรงเรียน รวมถึงศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม รวมทั้งเสี่ยงต่อการถูกสังหารโดยกรมอภิบาลเขมรแดงอีกด้วย*

จากการถ่ายทอดในลักษณะดังกล่าว ทำให้เกิดการรับรู้ในรูปแบบที่ว่า สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นกับชาวเขมรเหมือนกันทุกๆ วันตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครอง และมักเข้าใจไปว่าสภาพเช่นนี้จะเกิดขึ้นเหมือนกันในทุกพื้นที่ทั่วทั้งประเทศกัมพูชา ซึ่งภาพเหล่านี้จะติดอยู่ในการรับรู้ของชาวโลกมาโดยตลอด ทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงแล้วการดำรงชีวิตของประชาชนเขมรไม่ได้มีเพียงภาพเดียวเสมอไป แต่มีการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลาและสถานที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ตลอดจนพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่ดั้งเดิม รวมถึงนโยบายที่นำไปใช้ปฏิบัติ ทั้งนโยบายในระดับบนหรือนโยบายส่วนกลางและนโยบายระดับล่างหรือ นโยบายระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านการนำนโยบายมาปฏิบัติ กล่าวคือในแต่ละพื้นที่รับนโยบายส่วนกลางซึ่งเป็น

⁶ “របៀបរៀបចំឯកសាររបស់មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា,” *ស្នងការពិត* 2 (កុម្ភៈ: 2000): 25 [“ระเบียบในการจัดเอกสารของศูนย์เอกสารกัมพูชา,” *แสวงหาความจริง* 2 (กุมภาพันธ์ 2000): 25].

⁷ ดูรายละเอียดใน Michael Vickery, *Cambodia 1975–1982*, p. 55.

⁸ Roel Burgler, “Democratic Kampuchea: The origins of a totalitarian Socialist State: An attempt to Analyze Khmer Rouge Authoritarianism,” Paper presented at the Seminar Vietnam, Indochina and Southeast Asia: Into The 80s, 29 September–3 October 1980, The Hague, Netherlands, p. 5.

* เช่นใน John Barron and Anthony Paul, *Murder of a Gentle Land: The Untold Story of Communist Genocide in Cambodia* (New York: Reader’s Digest Press, 1977) และ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero* (London: Penquin Books, 1978) ซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดต่อไป

หลักในการปฏิบัติเหมือนกัน แต่ความยืดหยุ่นในการนำมาใช้ต่างกัน บางพื้นที่ค่อนข้างเข้มงวดกับการดำเนินนโยบาย บางพื้นที่ผ่อนปรน ในที่นี้รวมถึงการปฏิบัติของกรมการทะเบียนท้องถิ่นที่ควบคุมดูแลในแต่ละพื้นที่ด้วย ตลอดจนทัศนคติของการปฏิบัติของผู้นำ ยุทธชน ยุทธนารีและกรมการทะเบียน* ภายในภูมิภาคนั้นๆ

อย่างไรก็ตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ได้ปฏิเสธถึงความโหดร้ายทารุณของรัฐบาลเขมรแดงที่มีต่อประชาชนชาวกัมพูชา ความโหดร้ายภายใต้การปกครองของรัฐบาลเขมรแดงเป็นสิ่งที่อยู่จริง แต่ไม่ได้เป็นเหมือนกันในทุกๆ พื้นที่และในทุกๆ ช่วงเวลา ในบางช่วงหรือในบางพื้นที่แทบจะไม่มี การสังหารประชาชนเลย ยกเว้นในช่วงที่สถานการณ์บีบคั้น เช่น ในกรณีทำสงครามกับเวียดนามหรือการกวาดล้างกรมการทะเบียนท้องถิ่น นอกจากนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องแนวคิดหรือวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับนโยบายต่างๆ ว่ามีที่มาอย่างไรหรือมาจากความคิดของใคร แต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมุ่งศึกษาถึงผลที่ตามมาจากการใช้นโยบายนั้นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

การมองภาพเกี่ยวกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยให้แตกต่างออกไปจากเดิม ทำให้มองเห็นประเด็นหนึ่งได้ชัดเจนขึ้นคือ เรื่องเกี่ยวกับกรมการทะเบียนแดงจากภูมิภาคหริดี ซึ่งส่วนใหญ่ยังอยู่ในวัยเด็กและถูกนำตัวมาคุมขังที่คุกตวลซแลง เมื่อมองในมุมมองแรกจะพบว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้กระทำทารุณกรรมต่อนักโทษ รวมถึงประชาชนทั่วไปด้วย แต่เมื่อมองในมุมกลับกัน จะเห็นได้ว่ากรมการทะเบียนแดงเหล่านี้คือเด็กซึ่งตกเป็นเหยื่อในสงคราม ถูกใช้เป็นเครื่องมือของอำนาจรัฐและการเข้าร่วมกับเขมรแดงทำให้เขาเหล่านั้นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม หลายคนได้ให้เหตุผลในการเข้าร่วมกับเขมรแดงว่า “เมื่อเราเป็นยุทธชนหรือกรมการทะเบียนแดง เราไม่

---

* “ยุทธชน” (យុទ្ធជន) และ “ยุทธนารี” (យុទ្ធជនី) เป็นคำภาษาเขมรที่ใช้เรียกทหารในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย ยุทธชนหมายถึงทหารผู้ชาย ยุทธนารีหมายถึงทหารผู้หญิง ส่วนใหญ่คำว่า ยุทธชนและยุทธนารีจะปรากฏอยู่ในเอกสารทางการของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา แต่ชาวบ้านมักเรียกรวมๆ โดยไม่แบ่งเพศว่า “โยธีย์” (យោធី) หรือตรงกับคำว่า โยธา ในภาษาไทย

“กรมการทะเบียน” (កម្មាភិបាល) เป็นคำภาษาเขมรหรือในบางครั้งใช้คำว่า กรอบซันท์ “ក្របខ័ណ្ឌ” (គុិត សทិธ, “ដំណើរការកាត់តំបន់ខ្មែរក្រហម (ត),” *สัญจรการทิศ* 34 (ตุลา 2002): 8 [อิต ซาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 34 (ตุลาคม 2002): 8].) แต่ในเอกสารทางการมักใช้คำว่า “กรมการทะเบียน” มากกว่าเทียบได้กับคำในภาษาไทยว่า พลพรรค และในภาษาอังกฤษว่า Cadre หมายถึง เจ้าหน้าที่หรือสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา

ต้องทำนาหรือสร้างเขื่อนเหมือนเด็กชายคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน การปันส่วนอาหารของเราก็จะมากกว่าเด็กธรรมดา”⁹

การศึกษานี้จึงพยายามที่จะเสนอแง่มุมบางแง่มุมในบางเรื่องราวเดียวกันซึ่งแตกต่างออกไปจากการรับรู้ที่เคยมีมา เพราะหากมองให้ลึกลงไปจะพบว่าในบางพื้นที่หรือภายใต้การรับรู้ที่เคยมีมาไม่ได้มีความโหดร้ายทารุณไปทั้งหมด บางครั้งความเจ็บปวดทุกข์ทรมานในฐานะผู้ถูกกระทำทำให้ละเลยความจริงที่เกิดขึ้นโดยมองสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางที่เลวร้ายไปทั้งหมด แม้สิ่งนั้นจะไม่ใช่การปฏิบัติหรือการมีอยู่ที่มีอย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างน้อยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงและเป็นสิ่งซึ่งช่วยให้เห็นภาพหรือรับรู้เกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรมีความรอบด้านมากขึ้นแตกต่างออกไปจากเดิมที่เคยรับรู้มา

2. วิธีการศึกษา

ไมเคิล วิคเคอรี เป็นนักวิชาการผู้เสนอให้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนชาวกัมพูชาภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยหรือรัฐบาลเขมรแดง ด้วยการให้คำอธิบายหรือข้อโต้แย้งที่แตกต่างออกไป วิคเคอรีเรียกการมองภาพเกี่ยวกับการปกครองภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในข้อเขียนส่วนใหญ่ว่า เป็นการมองแบบเหมารวม “The Standard Total View”¹⁰ เนื่องจากการนำเสนอภาพความโหดร้ายของเขมรแดงและความยากลำบากของประชาชนในการดำรงชีวิตถูกตอกย้ำอยู่บ่อยครั้ง การมองเช่นนี้ทำให้ภาพการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยถูกเสนอแบบเหมารวมและเป็นภาพเดียว จนภาพเหล่านี้กลายเป็นการรับรู้ที่คนส่วนใหญ่ยอมรับกันโดยทั่วไป การรับรู้เกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตภายใต้การปกครองเขมรแดงในมุมมองแบบเหมารวม “The Standard Total View” คือ รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยพยายามที่จะกำจัดทุกคนที่เคยเป็นทหารและข้าราชการในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษา เช่น แพทย์ ครู วิศวกร นิสิตนักศึกษา รวมถึงคนต่างเชื้อชาติต่างศาสนา ทำให้บุคคลเหล่านี้จำต้องปิดบังสถานะหรืออาชีพของตนในช่วงที่กัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศเพื่อความอยู่รอดของตน นอกจากนี้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ยกเลิกระบบโรงเรียน โรงพยาบาล ตลาด ห้ามการนับถือศาสนา ทำลายสถาบันครอบครัว และทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนตกอยู่ในสภาพที่ยากลำบาก เนื่องมาจากการถูก

⁹ ดูรายละเอียดได้ใน Ea Meng-Try and Sim Sorya, **Victims and Perpetrators?: The Testimony of Young Khmer Rouge Comrades at S-21** (Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia, 2004), p. 14.

¹⁰ Michael Vickery, **Cambodia 1975–1982**, p. 39.

กวาดต้อนให้อพยพออกจากเมือง และต้องทำงานหนักโดยไม่มีเวลาพักผ่อน อีกทั้งยังขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอาหารและยารักษาโรค ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากเสียชีวิตและกลายเป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวกัมพูชาไปในที่สุด

ภาพเกี่ยวกับความโหดร้ายของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในแง่ที่สะท้อนจากมุมมองแบบเหมารวมปรากฏให้เห็นครั้งแรกในบันทึกความทรงจำซึ่งตีพิมพ์ออกมาในช่วง ค.ศ.1977–1978 และกลายเป็นแม่แบบในการตีแผ่ความโหดร้ายของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในเวลาต่อมา บันทึกเหล่านั้นคือ ความทรงจำชื่อ *Cambodge Année Zéro*^{*} (กัมพูชาปีที่ศูนย์) ของ ฟรองซัวส์ ปองโซด์ (François Ponchaud)^{**} และ *Murder of A Gentle Land* (ฆาตกรรมแห่งแผ่นดินแสนสุข) ของ จอห์น บารอน (John Barron) และแอนโทนี พอล (Anthony Paul) แม้จะมีงานบางชิ้นที่ตีพิมพ์หลังจากงานของทั้งปองโซด์ บารอนและพอล ซึ่งพยายามที่จะกล่าวถึงรายละเอียดบางอย่างแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อต้องสรุป งานเหล่านี้ก็เลือกที่จะสรุปวิถีชีวิตประชาชนภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยแบบภาพรวมซึ่งแสดงถึงความทุกข์ทรมานและยากลำบากมากกว่า

Cambodge Année Zéro มีทั้งส่วนที่บันทึกจากประสบการณ์ตรงและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อพยพซึ่งหลบหนีออกจากประเทศกัมพูชามายังประเทศไทย ในขณะที่ *Murder of A Gentle Land* ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อพยพ ซึ่งประเด็นหลักที่ปรากฏอยู่ในบันทึกความทรงจำทั้งสองเล่มนี้คือ มุ่งเสนอภาพความโหดร้ายภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย โดยเฉพาะการสังหารอดิตทหารและข้าราชการของสมัชชาธรรมาธิปไตย รวมทั้งปัญญาชนทั้งหลาย นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปก็ตกเป็นเป้าหมายในการสังหารด้วยเช่นเดียวกัน เช่น มีการกล่าวถึงการสังหารหมู่ทหารสาธารณรัฐในเขตพระตะบอง¹¹ หรือศพของประชาชนบริเวณสองข้างทางระหว่างการอพยพออกจากกรุงพนมเปญ¹²

^{*} *Cambodge Année Zéro* พิมพ์ครั้งแรก ใน ค.ศ.1977 และตีพิมพ์ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ *Cambodia Year Zero* ในค.ศ.1978

^{**} ฟรองซัวส์ ปองโซด์ (François Ponchaud) เป็นบาทหลวงชาวฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่วันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ.1965 และอยู่ร่วมในเหตุการณ์ที่กองทัพเขมรแดงยตราทัพเข้าสู่กรุงพนมเปญ ปองโซด์ถูกเขมรแดงบังคับให้ออกจากประเทศกัมพูชาพร้อมกับชาวต่างชาติคนอื่นๆ ในวันที่ 8 พฤษภาคม ค.ศ.1975

¹¹ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, pp. 59–61.

¹² John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, pp. 40–41.

นอกจากนี้การทำงานทั้งสองชิ้นมักใช้คำแบบเหมารวมเช่น “ทหารลอนอลทั้งหมด” หรือ “ปัญญาชนทั้งหมด”¹³ ทำให้ภาพในการรับรู้เกี่ยวกับการสังหารประชาชนหรือสภาพการดำรงชีวิตของคนทั่วไปออกมาเป็นไปในลักษณะที่เป็นแบบเดียวกัน ทั้งที่จริงๆ แล้วภายใต้ภาพที่กล่าวแบบเหมารวมนั้นอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป

โรเอล บูเกอร์ (Roel Burgler) กล่าวถึงการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองภายใต้ระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยไว้ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับเขมรแดง เริ่มปรากฏขึ้นหลังจากเขมรแดงเข้ายึดกรุงพนมเปญได้สำเร็จ ข้อมูลที่ปรากฏส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นถึงความโหดร้ายของเขมรแดง เพราะข้อมูลเหล่านี้มีออกมาจากกลุ่มที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ข้อมูลประเภทที่แสดงความโหดร้ายทารุณจำนวนไม่น้อยตั้งอยู่บนฐานของการบิดเบือนความจริง หลายข้อมูลถูกถ่ายทอดอย่างกว้างขวางผ่านหนังสือพิมพ์ทั้งที่ตระหนักรู้ว่า ข้อมูลเหล่านั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง แต่สื่อก็ปฏิเสธที่จะแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง เพราะต้องการให้สอดคล้องกับการต่อต้านเขมรแดง ในขณะที่เดียวกันผู้ลี้ภัยซึ่งหลบหนีออกนอกประเทศและอาศัยอยู่ตามค่ายผู้อพยพในประเทศไทยก็เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ ผู้ลี้ภัยเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลางซึ่งเป็นชาวเมือง จึงมีเหตุผลที่จะไม่ชอบและกลัวการปกครองในระบอบใหม่แบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งการปกครองในระบอบนี้กระทบผลประโยชน์ของตนโดยตรง ดังนั้นเพื่อลดความน่าเชื่อถือของรัฐบาลใหม่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พวกเขาจึงเลือกที่จะให้ข้อมูลในลักษณะที่ผู้สัมภาษณ์ต้องการจะได้ยินเพื่อที่จะได้ช่วยให้ตนเองได้อพยพไปยังประเทศที่สามได้เร็วขึ้น นอกจากนี้เรื่องราวต่างๆ ยังถูกถ่ายทอดไปยังผู้เขียนซึ่งไม่สามารถอ่าน เขียนหรือพูดภาษาเขมรได้ ทำให้บางครั้งการถ่ายทอดข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ไปยังผู้เขียนอาจมีการบิดเบือนหรือเกิดความผิดพลาดในบางรายละเอียด ในช่วง ค.ศ.1977-1978 ข้อมูลด้านไม่ดีของเขมรแดงมีมากขึ้นตามลำดับซึ่งสอดคล้องกับการต่อต้านเขมรแดงที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ¹⁴ จนกระทั่งหลังรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยสิ้นสุดอำนาจลง เรื่องราวความโหดร้ายของรัฐบาลนี้ก็ยังคงถูกถ่ายทอดออกมาอย่างต่อเนื่องและมากขึ้นจากเดิม

งานของทั้งฟรอนซ์วีส ปองโซด์ และจอห์น บารอนกับแอนโทนี พอล จึงจัดอยู่ในประเภทที่ถ่ายทอดความโหดร้ายด้วยเช่นกัน งานทั้งสองเล่มถูกตีพิมพ์ในช่วงที่กระแสการต่อต้านรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นและข้อมูลทำงานทั้งสองชิ้นใช้นั้น ส่วนใหญ่มาจากคำสัมภาษณ์ผู้ลี้ภัยตามค่ายผู้อพยพในประเทศไทย อีกทั้งผู้ให้สัมภาษณ์โดยมากก็เป็นพวกชาวเมืองหรือชนชั้นปัญญาชนซึ่งอพยพออกจากกรุงพนมเปญ เช่น “นายธนาคารเซียม ฮู” “สถาปนิกผู้รั่วรอยลี บุญ เฮง”

¹³ Michael Vickery, *Cambodia 1975–1982*, p. 39.

¹⁴ Roel Burgler, *Democratic Kampuchea: The origins of a totalitarian Socialist State*, pp. 1–2.

ถึงแม้ว่างานของปองโซด์ จะมีการสัมภาษณ์ประชาชนซึ่งอพยพไปยังเวียดนามแต่ก็มีจำนวนน้อยมาก และประชาชนที่ให้ข้อมูลก็ไม่ใช่ประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง แต่กลับเป็นชาวพนมเปญที่อพยพไปอาศัยในพื้นที่ที่ใกล้ชายแดนเวียดนาม

นอกจากนี้งานส่วนใหญ่ที่ต้องการเสนอเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของประชาชน มักได้ข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลเดียวกันคือผู้ลี้ภัยซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย ผู้ลี้ภัยเหล่านี้โดยมากคือผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพในช่วงที่เขมรแดงปกครองประเทศ และเป็นพวกที่อพยพมาจากที่อื่นๆ ในช่วงการอพยพครั้งที่ 2 คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่เคยอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญมาก่อน ประชาชนสองพวกนี้ซึ่งอาศัยอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศไทยถือเป็นร้อยละ 70 ของจำนวนผู้ลี้ภัยทั้งหมด¹⁵ อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ในภูมิภาคพายัพเป็นชาวเมืองเกือบทั้งหมด เพราะฉะนั้นข้อมูลที่ได้รับส่วนใหญ่จึงออกมาในแง่มุมมองที่การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างยากลำบาก ในขณะที่ข้อมูลจากผู้ที่อยู่อาศัยในภูมิภาคอื่นๆ มีน้อย ประกอบกับผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในภูมิภาคหริดีและบูรพาโดยมากจะลี้ภัยไปอยู่ในเวียดนาม ซึ่งในขณะนั้นรัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนามปกครองประเทศและไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศ ดังนั้นจึงยากที่จะเข้าถึงหรือได้ข้อมูลจากประชาชนซึ่งเคยอาศัยอยู่ในสองภูมิภาคนี้มาก่อน¹⁶ นอกจากนี้ข้อมูลที่เสนอผ่านบันทึกความทรงจำซึ่งผู้เขียนบันทึกเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปัญญาชน เป็นชาวเมืองซึ่งเดิมมีวิถีชีวิตแตกต่างจากชาวชนบท ทำให้ข้อมูลส่วนใหญ่ถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะของความยากลำบาก อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้ปฏิเสธได้ว่าบันทึกความทรงจำต่างๆ มีประโยชน์ในการให้แง่มุมมองหรือรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน

ด้วยเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงพยายามที่จะใช้หลักฐานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชาชนซึ่งเคยอาศัยอยู่ในภูมิภาคหริดีและบูรพาให้มากที่สุด แต่ก็จะไม่ละเลยหลักฐานหรือข้อมูลจากประชาชนซึ่งเคยอาศัยในภูมิภาคพายัพด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพยายามที่จะใช้ข้อมูลที่มาจากประชาชน ซึ่งเป็นชาวนาหรือชาวบ้านธรรมดาและยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดิม แต่ก็จะไม่ละทิ้งข้อมูลที่มาจากชาวเมืองด้วย รวมถึงยังพยายามที่จะใช้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดในบางเรื่องซึ่งแตกต่างออกไปจากข้อมูลหรือภาพที่รับรู้กันโดยทั่วไป การใช้ข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้นและแตกต่างจากเดิมเช่นนี้อาจทำให้เห็นอีกภาพหนึ่งซึ่งเป็นรายละเอียดเล็กๆ ซ่อนทับอยู่ในภาพใหญ่ซึ่งอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไป

¹⁵ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. XV.

¹⁶ *Ibid.*, pp. 30-33.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เลือกศึกษาภูมิภาค 3 ภูมิภาคได้แก่ ภูมิภาคบูรพา ภูมิภาคหริดีและ ภูมิภาคพายัพเนื่องจากทั้งสามภูมิภาคเป็นภูมิภาคที่มีข้อมูลจำนวนมาก ภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่มีความเหมือนกันคือเป็นฐานในการปฏิบัติเก่า จนกระทั่งในสมัยที่รัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตยปกครองประเทศ ทั้งสองภูมิภาคนี้ก็ยังคงเป็นภูมิภาคสำคัญ ถือเป็นฐานการปฏิบัติที่ เข้มแข็งสืบต่อมา แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ การนำนโยบายปฏิบัติมาปฏิบัติใช้ ภูมิภาคบูรพาได้ชื่อว่าเป็นภูมิภาคที่มีกรรมภีบาลเป็นพวกหัวปานกลาง ทำให้การดำเนินนโยบายภายในภูมิภาคแตกต่าง จากภูมิภาคหริดี ซึ่งยึดปฏิบัติตามนโยบายปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้ภูมิภาคบูรพายังได้รับ ผลกระทบจากการทำสงครามและการกวาดล้างกรรมภีบาลท้องถิ่น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลโดยตรง ต่อประชาชนในพื้นที่ ในแง่ของภูมิภาคพายัพภูมิภาคนี้เป็นเขตยึดครองเดิมของรัฐบาลสาธารณรัฐ ทำให้รากฐานในการปฏิบัติไม่ค่อยมั่นคง ภูมิภาคพายัพเกี่ยวข้องกับสองภูมิภาคข้างต้นเพราะมีการ อพยพประชาชนจากทั้งภูมิภาคบูรพาและหริดีเข้าไปในภูมิภาคพายัพ นอกจากนั้นภูมิภาคพายัพ ยังคงความน่าสนใจในแง่ที่ว่าเดิมเป็นอยู่ช้ำวุ่นน้ำของประเทศ แต่ผลผลิตข้าวที่ได้กลับถือว่าต่ำกว่า เป้าหมายที่วางไว้ ทั้งๆ ที่มีการอพยพประชาชนไปเพื่อเพิ่มผลผลิตแต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ การที่ประชาชนจำนวนมากได้อพยพมาอยู่ยังภูมิภาคพายัพทำให้ภูมิภาคนี้น่าสนใจมากยิ่งขึ้นอีกด้วย การเปรียบเทียบสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในทั้ง 3 ภูมิภาคนี้อาจจะช่วยให้เห็นภาพการ ดำรงชีวิตของชาวเขมรในแง่มุมที่หลากหลายและต่างจากที่เคยรับรู้มา

3. เอกสารหลักฐานที่ใช้ในการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้คือ

3.1 เอกสารของศูนย์เอกสารกัมพูชา(The Documentation Center of Cambodia)*

* ศูนย์เอกสารกัมพูชา (The Documentation Center of Cambodia – DC-Cam) จากชื่อดูเหมือนว่าเก็บ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชา แต่วัตถุประสงค์หลักคือ มีหน้าที่ในการรวบรวมเอกสารและรูปภาพต่างๆ ซึ่ง เกี่ยวข้องกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นสำคัญ เอกสารที่ทางศูนย์เอกสารกัมพูชาเก็บรวบรวมไว้นั้น เป็น เอกสารที่นำมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ระยองมหาดี ไทย หอจดหมายเหตุแห่งชาติและเอกสารซึ่งถูกเก็บไว้ ตามเขตต่าง ๆ ทั่วทั้งพระราชอาณาจักรกัมพูชา โดยเอกสารที่เก็บไว้ในศูนย์จะกำหนดเอาตัวอักษร D ใส่หน้าเลข เอกสาร 5 หลัก เพื่อแทนความหมายว่า DC-Cam หรือศูนย์เอกสารกัมพูชานั้นเอง เช่น D00001 นอกจากนี้ศูนย์ เอกสารกัมพูชาได้ทำวิจัยเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับเขมรแดง รวมทั้งแปลบันทึกความทรงจำจากภาษาต่างประเทศ เป็นภาษาเขมร และเป็นหน่วยงานสำคัญในการพยายามนำตัวผู้นำเขมรแดงมาตัดสินคดีในฐานะที่ผู้นำเขมรแดง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการเสียชีวิตของประชาชนชาวกัมพูชา (History and Description of DC-Cam [online]. 2004 available from: <http://www.dccam.org> [24 December 2004] and “របៀបរបប” ប្រជុំសម្រាប់ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា,” *ស្វែងរកព្រឹត្តិ* 2 (กฤษ: 2000): 24 [“ระเบียบในการจัดเอกสารของศูนย์เอกสารกัมพูชา,” *แสวงหาความจริง* 2 (กุมภาพันธ์ 2000): 24.] อย่างไรก็ตามงานที่ศูนย์เอกสารกัมพูชาทำขึ้นไม่จำเป็นว่าจะต้อง

3.1.1 เอกสารประเภทคำสารภาพของกรรมาภิบาล ยุทธชน ยุทธนาріเขมรแดงและประชาชน

เอกสารประเภทนี้เป็นคำสารภาพซึ่งเขียนขึ้นโดยนักโทษซึ่งถูกคุมขังหรือถูกฆ่าตายในคุกตวลซแลงหรือคุกที่กระจัดกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ เอกสารประเภทนี้จะประกอบไปด้วยประวัติส่วนตัวของนักโทษ เริ่มตั้งแต่ชื่อนามสกุลจริง ชื่อจัดตั้ง (กรณีที่เป็นยุทธชนหรือกรรมาภิบาลเขมรแดง) วันเดือนปีเกิด อายุ ถิ่นกำเนิด การศึกษา เอกสารบางฉบับจะมีชื่อบิดามารดาและที่นั้งอยู่ด้วย หน้าที่การงานก่อนที่จะเข้าร่วมการปฏิวัติ สาเหตุในการเข้าร่วมปฏิวัติ การปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ในช่วงการต่อสู้จนกระทั่งถึงรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ คือ ก่อนค.ศ.1970 ค.ศ.1970-1975 และค.ศ.1975 จนกระทั่งสิ้นสุดวันที่ถูกจับกุม ใน 3 ช่วงนี้ก็จะมีการแทรกเรื่องการปฏิบัติตัวเป็นกบฏหรือทรยศต่อพรรคไว้ด้วย เช่น คำสารภาพของฉวน ซุน (ฮวน สุส)¹⁷ ซึ่งเป็นกรรมาภิบาลเขมรแดงประจำตำบล 23 ภูมิภาคบูรพาได้เขียนถึงเรื่องการติดต่อกองทัพเวียดนามเพื่อให้ช่วยเหลือในการก่อกบฏต่อกองทัพเขมรแดง ในตอนท้ายแต่ละเอกสารจะมีลายมือชื่อของนักโทษและเจ้าหน้าที่เขมรแดงผู้ซึ่งรับผิดชอบในการไต่สวน ซึ่งนักโทษเกือบทั้งหมดถูกจับในข้อหาทรยศต่อพรรคหรือเป็นกบฏ เช่น ถูกกล่าวหาว่าเป็นสายลับของหน่วยข่าวกรองซีไอเอ (Central Intelligence Agency) ของสหรัฐอเมริกาหรือเป็นสายลับให้เวียดนาม คำสารภาพเหล่านี้จะมีจำนวนหน้าไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับประวัติส่วนตัว รวมถึงประวัติการทำงานของแต่ละคน

เอกสารประเภทนี้มีรายละเอียดบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ใช้ปฏิบัติในภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งภายในระหว่างผู้กำหนดนโยบายส่วนกลางกับการปฏิบัติในส่วนภูมิภาค โดยนักโทษเหล่านี้จำนวนหนึ่งตกเป็นเหยื่อจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ข้อควรระวังก็คือในเอกสารประเภทนี้จะมีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและไม่ตรงกับความจริง ในส่วนที่เป็นประวัติส่วนตัวของนักโทษนั้นจะเขียนขึ้นตามความเป็นจริง เนื่องจากในขั้นแรกนักโทษยังมีความหวังว่าจะได้รับการปล่อยตัว เพราะฉะนั้นเมื่อเขียนประวัติหรือเรื่องราวต่างๆ ในคำสารภาพ จึงพยายามที่

เกี่ยวข้องกับเรื่องของเขมรแดงเสมอไปเช่น การแปลบันทึกของแอน แฟรงค์ (Anne Frank) เป็นภาษาเขมรและงานชิ้นล่าสุดที่ทางศูนย์เอกสารกัมพูชาได้ตีพิมพ์คือ Histoire du Cambodge ของ Leclère ซึ่งเป็นงานข้อเขียนทางประวัติศาสตร์ซึ่งเขียนขึ้นตั้งแต่สมัยอาณานิคม

¹⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “ชเย็ยสภภาพ: เปรอฎีกุสเสาสหฎุททว พุส สุส เบท กึษ ฌาส เสฎุฎีกุสชฎุเท็,” **ใญุททกทมิถ** 4 (เมสท 2000): 9–11 [“จ้ลยสภภาพ: ประวัตินักโทษอ้องการ์ ฉวน ซุนหรือเป็นที่รู้จ้กกันในามกิม พาน ในภูมิภาคบูรพา,” **แสวงหาคความจริง** 4 (เมษยชน 2000): 9-11].

จะแสดงให้เห็นว่าตัวเองบริสุทธิ์และพยายามแก้ตัวให้ตัวเองหลุดพ้นจากทุกข้อกล่าวหา แต่ในขั้นต่อมา เมื่อถูกนำตัวไปไต่สวนรวมถึงการทรมาน นักโทษจะสารภาพในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้ทำ ด้วยความหวังที่ว่า การสารภาพจะทำให้ได้รับโทษลดลง

3.1.2 คำแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาและผู้นำกัมพูชาประชาธิปไตย

เอกสารประเภทนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ คำแถลงการณ์ต่างๆ ไป ซึ่งเป็นคำแถลงการณ์ที่บรรยายถึงนโยบายที่วางไว้ ตลอดจนนโยบายที่จะทำต่อไป เช่น คำแถลงการณ์เนื่องในโอกาสครบรอบปีของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาหรือในวันที่ 17 เมษายนของทุกปีซึ่งถือเป็นวันมหาชัยชนะ คำแถลงการณ์อีกประเภทหนึ่งคือคำแถลงการณ์เฉพาะกรณีเกี่ยวกับกรณีหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น คำแถลงการณ์ประเภทนี้ส่วนใหญ่ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงจะเป็นผู้ที่ออกมาประกาศหรือให้สัมภาษณ์ในเรื่องราวนั้นๆ

3.1.3 รายงานจากส่วนภูมิภาคไปยังส่วนกลาง

รายงานซึ่งหน่วยงานในแต่ละภูมิภาคส่งตรงไปยังส่วนกลางเขียนขึ้นเพื่อรายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคหรือในท้องถิ่นนั้น รายงานจากภูมิภาคไปยังส่วนกลางที่สำคัญอย่างหนึ่งได้แก่ โทรเลข เนื่องด้วยความจำเป็นรีบด่วนในบางสถานการณ์ รวมถึงความยากลำบากในการติดต่อกันในแต่ละพื้นที่เนื่องมาจากการคมนาคมที่ไม่สะดวก ทำให้แต่ละภูมิภาคมักจะใช้โทรเลขติดต่อกับส่วนกลาง โทรเลขต่างๆ เหล่านี้จะถูกเขียนขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะมีหลายๆ เรื่องอยู่ในฉบับเดียวกัน โทรเลขที่พบส่วนมากเป็นโทรเลขที่ส่งในช่วงค.ศ.1977 ซึ่งเป็นปีที่เกิดภาวะบิบบัน โทรเลขเหล่านี้ถูกส่งไปยังผู้นำกัมพูชาประชาธิปไตยทุกๆ วัน โดยเรื่องที่รายงานได้แก่ การผลิตข้าว ความเป็นอยู่ของประชาชน การจับกุมผู้ต้องสงสัย งานในกองทัพ ปัญหาพรมแดน การรุกล้ำดินแดนกัมพูชาของเวียดนาม การปะทะกับไทย การกำจัดศัตรูของพรรคและเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย ส่วนใหญ่โทรเลขเหล่านี้จะถูกส่งไปที่หน่วยราชการ 870 (ยธูร 870)* ซึ่งเป็นที่บัญชาการของกรมการระดับสูงในคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ข้อจำกัดบางประการของรายงานประเภทนี้คือ มีเนื้อหาที่ไม่ยาวมากนัก ทำให้ขาดรายละเอียดในเรื่องต่างๆ ไปบ้าง

* หน่วยราชการ 870 (ยธูร 870) คือ กลุ่มที่ปรึกษาในคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ภายใต้การควบคุมของเขิว สัมพันธ์ หรือสมมิตรแฮม (เเทษ)

3.1.4 รายงานในพื้นที่ต่างๆ หรือการสัมภาษณ์บุคคลในการกระทำอาชญากรรมของผู้นำ เขมรแดง หลัง ค.ศ.1979 เป็นต้นมา

รายงานเหล่านี้จัดทำขึ้นในหลายๆ ท้องที่ เพื่อสำรวจถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลังการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย รวมถึงการกระทำอันเป็นอาชญากรรมกรณีการสังหารประชาชนของผู้นำเขมรแดง นอกจากนี้มีการสัมภาษณ์บุคคล เช่น อดีตแพทย์ประจำโรงพยาบาลประจำชรก* ในเขตต่างๆ ซึ่งรอดชีวิตจากการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย การสัมภาษณ์จะเริ่มตั้งแต่เรื่องราวเกี่ยวกับโรงพยาบาล แพทย์และเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรทางด้านการแพทย์หรือผู้ที่เคยปฏิบัติหน้าที่อยู่ในโรงพยาบาลนั้น ตั้งแต่ก่อนสมัย ค.ศ.1970 และสิ้นสุดในวันที่ให้สัมภาษณ์ ข้อควรระวังก็คือเอกสารประเภทนี้ต้องการสืบหาความผิดที่ผู้นำเขมรแดงได้ทำไว้ เพราะฉะนั้นอาจละเอียดหรือเอนเอียงในบางเรื่องราว

3.2 บันทึกความทรงจำ

เอกสารประเภทนี้เป็นบันทึกซึ่งเขียนขึ้นโดยชาวเขมรซึ่งอาศัยอยู่ในกัมพูชาในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศ บันทึกความทรงจำที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเลือกจากการตั้งถิ่นฐานของประชาชน โดยเลือกจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนุรพา หรดีและพายัพเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามมีบันทึกความทรงจำบางเล่มที่เป็นของประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเหนือจาก 3 ภูมิภาคนี้ แต่มีประโยชน์ในบางแง่มุมผู้วิจัยก็จะนำมาใช้เช่นกัน บันทึกความทรงจำสามารถบอกรายละเอียดในเรื่องสภาพแวดล้อมต่างๆ รวมทั้งแนวโน้มนโยบายที่นำมาปฏิบัติกับประชาชนในขณะนั้น ส่วนใหญ่บันทึกความทรงจำจะเขียนขึ้นโดยผู้อพยพชาวกัมพูชาซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่ในต่างประเทศและเขียนเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส มีบันทึกความทรงจำไม่มากนักที่เขียนขึ้นโดยชาวกัมพูชาซึ่งยังอาศัยอยู่ในประเทศและเขียนเป็นภาษาเขมร

บันทึกความทรงจำแต่ละเล่มจะมีความแตกต่างกันออกไป เนื่องจากผู้เขียนหรือผู้เล่ามีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน รวมทั้งภูมิหลังหรือความเป็นมาของแต่ละคนก็มาจากคนละที่หรือคนละสถานะ ทำให้รายละเอียดบางส่วนแตกต่างกันออกไปด้วย แต่โดยภาพรวมแล้ว สิ่งที่เหมือนกันในบันทึกความทรงจำคือ จะพยายามอธิบายหรือแสดงให้เห็นภาพในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศว่าเป็นช่วงที่ยากลำบากที่สุดในชีวิต สมาชิกในครอบครัวบางคนถูกฆ่าหรือต้องพลัดพรากจากกัน การที่เป็นเช่นนี้อาจวิเคราะห์ได้หลายสาเหตุคือ สภาพความเป็นอยู่ในพื้นที่ที่ผู้เขียนอาศัยอยู่มีความยากลำบากจริงๆ เช่น อาศัยในพื้นที่ที่เดิมเป็นป่า

* ใช้ทับศัพท์ คำว่า “ชรก” (ស្រុក) ในภาษาเขมร เทียบเท่าได้กับ “อำเภอ” ในภาษาไทย

ต้องเข้าไปหักล้างถางพง การคมนาคมเข้าไม่ถึง เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นพวกที่มี การศึกษาและเกือบทุกคนอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร การที่ต้องอพยพออกไปอาศัยในที่อื่น รวมถึง มีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่สะดวกสบายเช่นแต่ก่อน ทำให้มองว่าสภาพชีวิตในช่วงนี้เป็นช่วงที่ ยากลำบากที่สุด นอกจากนี้ก็เป็นผลมาจากความเจ็บปวดที่ต้องสูญเสียสมาชิกในครอบครัวทำให้ พยายามแสดงให้เห็นว่าการปกครองของกัมพูชาประชาธิปไตยเลวร้ายมาก อีกทั้งการโฆษณาของ รัฐบาลในปัจจุบัน ซึ่งดูเหมือนว่ายิงภาพของเขมรแดงเลวร้ายมากเพียงใด ความชอบธรรมของ รัฐบาลก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น รวมถึงการพูดต่อกันไปในหมู่ประชาชน โดยที่ตัวเองไม่ได้ประสบ กับเหตุการณ์นั้นจริง แต่ได้ยินเขาพูดก็เลยพูดตามกัน เพราะฉะนั้นในบางครั้งคำสัมภาษณ์หรือ เรื่องราวต่างๆ มักจะออกมาในรูปแบบเดียวกัน

ถึงแม้ว่าบันทึกความทรงจำมีข้อที่ควรระวัง แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการที่ผู้เขียนหรือผู้เล่าเรื่อง อยู่ร่วมในเหตุการณ์ ทำให้สามารถมองเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้รายละเอียดปลีกย่อย ในบางช่วงก็ไม่ได้เหมือนกันไปหมดทีเดียว มีบางส่วนที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากผู้เขียนหรือ ผู้เล่าเรื่องนั้นอาศัยอยู่ในคนละพื้นที่ ดังนั้นวิถีชีวิตของบุคคลเหล่านี้ จึงสะท้อนการปกครอง ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติในแต่ละภูมิภาค

3.3 วารสาร

3.3.1 ธงปฏิวัติ (ธงชัยปฏิวัติ - Revolutionary Flag)

วารสารเล่มนี้คือวารสารอย่างเป็นทางการของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา พิมพ์เป็นภาษา เขมร พิมพ์ออกมาฉบับแรกออกในช่วงหลังเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 **ธงปฏิวัติ**เป็นวารสาร รายเดือน แต่ในบางครั้งก็พิมพ์ออกมา 2 เดือนต่อ 1 ฉบับ เช่น ฉบับพิเศษ เดือนตุลาคม- พฤศจิกายน ค.ศ.1977 เนื้อหาของวารสารจะเกี่ยวข้องกับนโยบายของพรรคหรือรัฐบาล ถ้อยแถลง ของผู้นำรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเนื่องในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะเนื่องในโอกาสครบรอบปี ของวันมหาชัยชนะ (17 เมษายน) ในบางฉบับมีนิยายซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิวัติชนชั้นอยู่ด้วย บางครั้งมีการแทรกฉบับพิเศษเข้ามา เช่น ในฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1977 มีเรื่องแดง เกียรติยศ (ธงกูปภยกิจวิยส์) ซึ่งคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา * มอบให้แก่

* “คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา” หมายถึงคณะกรรมการกลางพรรค คอมมิวนิสต์กัมพูชา ในภาษาเขมรมีคำว่า “ก๊อนดาล” ซึ่งแปลว่า กลาง ใช้ แต่เขมรแดงเลือกใช้คำว่า “มัชฌิม” ในบันทึกของอิต ซาริน (มุท สาริส) ผู้บัญชาการกองตระเวนภูมิภาคพิเศษของเขมรแดงซึ่งเคยเป็น อดีตทหารในกองทัพสาธารณรัฐ ได้บันทึกเรื่องราวการเดินทางในหมู่บ้านปลดปล่อยของเขมรแดงใน 2

กรรมาภิบาล ยุทธชน ยุทธนารี และประชาชนกสิกรสหกรณ์ใน 3 ชรก ได้แก่ชรกปรอโสด ใน ภูมิภาคบูรพา ชรกกำปงตรอลาจเลอในภูมิภาคปัจฉิม ชรกตรากอกลงในภูมิภาคหริดี ซึ่งถือเป็นชรก ตัวอย่างในการดำเนินตามแบบอย่างสังคมนิยม ผู้ที่อ่านวารสารฉบับนี้โดยมากเป็นพวกกรรมาภิบาล หรือยุทธชนเขมรแดง อย่างไรก็ตามวารสาร**ขงปฏิวัติ**ไม่เป็นที่แพร่หลายในหมู่ประชาชน ไม่อาจทราบได้ว่ามีประชาชนจำนวนมากน้อยเพียงใดที่ได้อ่านวารสารฉบับนี้

3.3.2 ยุวชนและยุวนารีปฏิวัติ (យុវជននិងយុវនារីបដិវត្ត - Revolutionary Youth)

วารสารเล่มนี้เป็นวารสารรายเดือนของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ออกเป็นภาษาเขมร พิมพ์ออกมาฉบับแรกในช่วงหลังเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 เช่นเดียวกันกับ**วารสารขงปฏิวัติ** จัดพิมพ์ขึ้นโดยกระทรวงโฆษณาอบรม มีอักษรเขียนว่า ส.ยุวกอก (ส.ยุวกก)* อยู่ทางด้านมุมบนซ้ายของ

ภูมิภาค ตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1972-30 กันยายน ค.ศ.1972 ก่อนที่จะถูกกล่าวหาว่า ทำกิจกรรมและถูกจับตัวไปยังหน่วยงานราชการระดับสูงในช่วงต้นปี ค.ศ.1973 เมื่อกล่าวถึงคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ชารินใช้คำว่า “คณะกรรมการก่อนกาลในพรรคคอมมิวนิสต์เขมร”(អ្នក សារិន “ដំណើររដ្ឋកាត់តំបន់ខ្មែរក្រហម (តចប់)” **ស្នែងរកការពិត** 38 (กฤษ: 2003): 13 [อิต ชาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อจบ),” **แสวงหาความจริง** 38 (กุมภาพันธ์ 2003):13].) ในเอกสารทางการของเขมรแดงใช้คำว่า คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ดังนั้นจึงใช้ตามที่ปรากฏในเอกสาร

ตามการประชุมของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ.1975 ได้มีการประกาศแบ่งหน้าที่ในการบริหารงานต่างๆ ให้แก่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งขณะนั้นมีทั้งหมด 13 คน ตำแหน่งสำคัญๆ ได้แก่ พอล พต (Pol Pot) เป็นเลขาธิการ คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา รับผิดชอบทางการทหารและเศรษฐกิจ นวน เจีย (Nuon Chea) เป็นรองเลขาธิการคณะกรรมการมัชฌิมพรรค รับผิดชอบงานของพรรคด้านสังคมวัฒนธรรม การโฆษณาและการศึกษา เอียง ซารี (Ieng Sary) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ รับผิดชอบงานต่างประเทศทั้งของพรรคและรัฐ เจียว สัมพันธ์ (Khieu Samphan) เป็นคณะประธานรัฐ รับผิดชอบด้านพาณิชย์กรรม การเงินการค้า กอย เทือน (Koy Thuon) รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์กรรม ซอน เซน (Son Sen) รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม รับผิดชอบงานด้านเสนาธิการและสันติสุข (คุก) วอน เวต (Vorn Vet) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมและการประมง เอียง ธิริท (Ieng Thirith) รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมและสังคม รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรม สังคมและงานด้านต่างประเทศ ยุน ยาด (Yun Yat) รัฐมนตรีกระทรวงการโฆษณาอบรม (ผู้ สุกาธิฐ, “**เบรผู้หนีใหลหนีใหล** 9 ใธฤถ ใถ 1975,” **ស្នែងរកការពិត** 20 (สีกา 2001): 2 [จวน โสเกียวิท, “ประชุมถาวรวันที่ 9 เดือนตุลาคม ปี 1975,” **แสวงหาความจริง** 20 (สิงหาคม 2001): 2].) ในเอกสารระบุไว้เช่นนี้แต่ไม่ทราบว่างานด้านต่างประเทศของเอียง ชารินและเอียง ธิริทแตกต่างกันอย่างไร

* คำว่า “ส.ยุวกอก” (ส.ยุวกก) มีต้นกำเนิด ในค.ศ. 1960 โดยพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ก่อตั้งองค์การยุวชนและยุวนารีกัมพูชาขึ้น มีชื่อว่า “สหภาพยุวชนกัมพูชาประชาธิปไตย” (សម្ព័ន្ធយុវជនកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ) หรือ

บางครั้งจะมีการสรุปความหรือแปลเอกสารเหล่านั้นด้วย เอกสารที่นำมาตีพิมพ์ได้แก่ คำสารภาพ คำแถลงการณ์ ประชุมคณะรัฐมนตรี บัญชีรายชื่อนักโทษ ชีวิตประวัติบุคคลสำคัญของเขมรแดง ส่วนที่สองคือแผนกประวัติศาสตร์ เป็นบทความซึ่งเขียนขึ้นโดยเจ้าหน้าที่หรือนักวิจัยในศูนย์เอกสารกัมพูชา โดยมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของประชาชนผู้ประสบเคราะห์ในช่วงการปกครองของกัมพูชาประชาธิปไตย ตลอดจนการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ส่วนที่สามคือแผนกกฎหมาย เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการนำตัวผู้นำเขมรแดงมาตัดสินคดีในข้อหาต่างๆ ในส่วนนี้จะมีการตีพิมพ์กฎหมายกัมพูชา ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ในการตั้งศาลชำระคดีร่วม รวมถึงการอธิบายให้ประชาชนทั่วๆ ไปทราบเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ที่ดำเนินการอยู่และกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนการหารือกันของรัฐบาลกับองค์การสหประชาชาติในเรื่องการตัดสินคดี ความสนใจและความช่วยเหลือจากนานาชาติที่มีต่อการตัดสินคดีนี้ นอกจากนี้ยังมีการตีพิมพ์บทความในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศอื่นๆ อีกด้วย ส่วนที่สี่คือ แผนกเวชสาธารณสุข เป็นส่วนที่มีการเขียนถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขมรแดงซึ่งต้องการให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน เช่น เรื่องความเข้าใจทางด้านกฎหมายกัมพูชา รวมถึงการเปิดโอกาสให้สาธารณชนทั่วไปได้เล่าเรื่องหรือแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตหรือการตัดสินคดีผู้นำเขมรแดง ในบางฉบับมีการนำเอาคำแถลงการณ์หรือข้อตกลงต่างๆ เกี่ยวกับการตั้งศาลชำระคดีร่วมมาเผยแพร่ด้วย ในส่วนสุดท้ายคือแผนกตามหาสมาชิกครอบครัว ในส่วนนี้เปิดโอกาสให้สาธารณชนผู้ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวสูญหายหรือขาดการติดต่อได้เขียนจดหมายเข้ามาประกาศตามหาในวารสาร เพื่อทางศูนย์เอกสารกัมพูชาหรือผู้อ่านที่มีเบาะแสของบุคคลนั้นๆ จะได้ช่วยติดต่อหรือช่วยตามหาได้อีกแรงหนึ่ง

4.วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา:

- 1.ความเปลี่ยนแปลงของสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย
- 2.ผลกระทบที่ชาวเขมรได้รับจากนโยบายการปกครองของอ็องการ์เลอ (អង់ការ-Angkar Leou)
- 3.ผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้งในหมู่ผู้นำซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวเขมรทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม
- 4.เปรียบเทียบสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรในภูมิภาคบูรพา หรดีและพายัพ

5.สมมติฐาน

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากขึ้น วัฒนธรรมบางอย่างยังคงอยู่แต่ก็ถูกเปลี่ยนแปลง เช่น ศาสนาและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ อย่างไรก็ตามสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรในช่วงนี้ จะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญต่างๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร การกำหนดนโยบายในองค์กรระดับภูมิภาค และการปฏิบัติของกรมมาภิบาลท้องถิ่น

6.ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จะพูดถึงสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรในช่วงก่อน ค.ศ.1975 โดยแบ่งออกเป็นสังคมเมืองและสังคมชนบท การดำรงชีวิตภายใต้สงคราม การอพยพย้ายถิ่นของประชาชนในชนบท หลังจากนั้นจะเน้นไปที่การศึกษาสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ใน ค.ศ.1975–1979 ใน 3 ภูมิภาคได้แก่ ภูมิภาคบูรพา ภูมิภาคหริดี และภูมิภาคพายัพ

7.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย
2. ทำให้เข้าใจถึงผลกระทบที่ชาวเขมรได้รับจากนโยบายปกครอง
3. ทำให้เข้าใจถึงผลกระทบที่ชาวเขมรได้รับจากการแย่งชิงอำนาจในหมู่ผู้นำกัมพูชาประชาธิปไตยทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม
4. ทำให้เข้าใจถึงสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรซึ่งแตกต่างออกไปในแต่ละภูมิภาค

8.ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในเนื้อหาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ปีคริสต์ศักราช เพื่อป้องกันการสับสน เนื่องจากการนับพุทธศักราชของกัมพูชาไม่ตรงกับของไทย พ.ศ.2518 ของไทย ตามปฏิทินมหาสงกรานต์ของกัมพูชาเท่ากับพ.ศ.2519 ของกัมพูชา

9.การถ่ายถอดคำที่ใช้

การถ่ายคำเขมรเป็นคำไทยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะยึดตามหลักคำอธิบายการถ่ายคำเขมรเป็นไทยของดร. ไกล่รุ่ง อามระดิษ ใน เจียน ชีระวิทย์และสุณัย ผาสุข, **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง การต่างประเทศ**, หน้า ๘. ดังนี้คือ

1. ชื่อบุคคลสำคัญและชื่อเขตที่เป็นที่รู้จักกันดีและคนไทยใช้เรียกมาจนชินแล้วจะออกเสียงดั้งเดิมต่อไปเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน เช่น ชื่อ บុณ ฤทธ จะออกเสียงว่า พอด พต แทนที่จะเป็นปล โปต ตามหลักการออกเสียงที่ถูกต้องในภาษาเขมร แต่คำเขมรที่มีความหมายพิเศษเช่น เสียมเรียบ (สยามแพ้ว) ให้ใช้ตามการอ่านออกเสียงของเขมร ไม่ใช่ตามภาษาไทย เสียมราฐ

2. คำภาษาเขมรทั้งชื่อบุคคลและสถานที่ที่อยู่นอกเหนือจากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะถ่ายเป็นภาษาไทยโดยยึดตามการออกเสียงเป็นหลัก ไม่ถ่ายตามรูปอักษร

3. คำเขมรที่มีที่มาจากคำภาษาบาลีสันสกฤต จะถ่ายเสียงตามหลักเดียวกับการถ่ายเสียงคำบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย โดยถ่ายตามรูปอักษรเป็นหลัก เพื่อไม่ให้ผู้อ่านคนไทยฟังแปร่งหู เนื่องจากคำบาลีสันสกฤตจำนวนมากที่ปรากฏในภาษาเขมร มีใช้อยู่ในภาษาไทยเช่นเดียวกัน เช่น ชื่อจังหวัด จะถ่ายเสียงเป็นภาษาไทยว่า พระวิหาร ไม่ออกเสียงว่า เปรียะฮ์วีเฮีย ตามหลักการออกเสียงภาษาเขมร

4. ชื่อชาวเขมรจะเขียนโดยใช้นามสกุลนำหน้าและชื่อตัวตามหลัง เช่น นายกรัฐมนตรี สุน เชน มีชื่อว่า เชน นามสกุล สุน เรื่องนี้มีข้อยกเว้นอยู่บ้าง ถ้าเจ้าของชื่อยืนยันให้ใช้นามสกุลตามหลังก็ให้เป็นไปตามความปรารถนาของเจ้าของชื่อ

5. อย่างไรก็ตามมีเสียงหลายเสียงในภาษาเขมรที่ไม่มีในระบบเสียงในภาษาไทย การถ่ายคำบางคำจึงทำได้เพียงถ่ายด้วยเสียงที่มีในภาษาไทยที่ใกล้เคียงที่สุดเท่านั้น

6. รูปอักษรที่ใช้สำหรับถ่ายถอดเสียงแสดงไว้ใน ตารางที่ 1 เทียบพยัญชนะ เขมร-ไทย, ตารางที่ 2 เทียบสระจุม เขมร-ไทย และตารางที่ 3 เทียบสระลอย เขมร-ไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 เทียบพยัญชนะ เขมร-ไทย

รูป พยัญชนะ เขมร	เสียงอ่าน	เทียบรูป พยัญชนะ ไทย	รูปพยัญชนะ ไทยที่ใช้ ถ่ายเสียง	รูป พยัญชนะ เขมร	เสียงอ่าน	เทียบรูป พยัญชนะ ไทย	รูปพยัญชนะ ไทยที่ใช้ ถ่ายเสียง
ก	กอ	ก	ก	ธ	โต	ท	ต
ខ	คอ	ข	ค	ឆ	โท	ช	ฌ
គ	โก	ค	ก	ន	โน	น	น
ឃ	โค	ฌ	ฌ	ប	บอ	บ	บ
ង	โง	ง	ง	ផ	ฟอ	ฝ	ฟ
ច	จอ	จ	จ	ព	โป	พ	ป
ឆ	ชอ	ฌ	ช	ភ	โพ	ภ	ภ
ជ	โจ	ช	จ	ម	โม	ม	ม
ឈ	โซ	ฌ	ฌ	យ	โย	ย	ย
ញ	โญ	ญ	ญ	រ	โร	ร	ร
ដ	คอ	ฎ	ฎ	ល	โล	ล	ล
ប៉	ทอ	ฐ	ฒ	វ	โว	ว	ว
ឌ	โค	ฑ	ฑ	ស	ซอ	ศ	ซ
ឍ	โท	ฒ	ฒ	ហ	ฮอ	ห	ฮ
ណ	ณอ	ณ	ณ	ឡ	ลอ	ฬ	ฬ
ត	ตอ	ต	ต	អ	ออ	อ	อ
ថ	ทอ	ถ	ท				

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 เทียบสระจม เจมร-ไทย

รูปสระ เจมร	เทียบรูป สระไทย	เสียงเมื่อผสม กับพยัญชนะ อโฆมะ	เสียงเมื่อผสม กับพยัญชนะ โฆมะ	รูปสระ เจมร	เทียบรูป สระไทย	เสียงเมื่อผสม กับพยัญชนะ อโฆมะ	เสียงเมื่อผสม กับพยัญชนะ โฆมะ
๑	(อ) ๑	อา	เอีย	ไ	แ (อ)	แอ	แอ
๒	(อิ)	เอะ	อิ	ไ	ไ (อ)	ไอ	เอีย
๓	(อี)	เอีย	อี	เ ๑	โ (อ)	โอ	โอ
๔	(เอ็)	เออะ	เอ็	เ ๑	เ (อ) ๑	เอา	อีว
๕	(เอ็)	เออ	เอ็	๐	(อ)	อม	อุม
๖	(อุ)	โอะ	อุ	๐	(อ)	อ้อม	อ้วม
๗	(อุ)	โอ	อุ	๐	(อ) ๑	อ่า	เอ็อม
๘	(อ) ๑	อ้ว	อ้ว	๐	(อ) ะ	อะสั	เอ็ยะสั
๙	เ (อ) ๐	เออ	เออ	๐	(เอ็) ะ	เออะสั	อิสั
๑๐	เ (เอ็) ๐	เอ็อ	เอ็อ	๐	(อุ) ะ	โอะสั	อุสั
๑๑	เ (เอ็) ๒	เอ็ย	เอ็ย	เ ๐	เ (อ) ะ	เอะสั	เอะสั
๑๒	เ (อ)	เอ	เอ	เ ๑	โ (อ) ะ	เอะฮั	อ้วะฮั

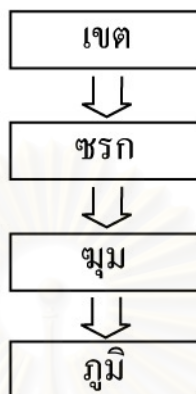
ตารางที่ 3 เทียบสระลอย เจมร-ไทย

รูปสระเจมร	เทียบรูปสระไทย	เสียง	รูปสระเจมร	เทียบรูปสระไทย	เสียง
อ	(อิ)	อิ	อ	โ (อ)	อ
เอ	(อี)	อี	เอ	เ (อ) ๑	เอา
อุ	(อุ)	อุ	บู	ฤ	วี
อู	(อุ)	อู	บู	ฤ๑	วี๑
เอ	เ (อ)	เอ	อู	ฦ	กั
เอ	ไ (อ)	เอ	อู	ฦ๑	กั๑

ภาพที่ 1: แผนที่แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชา

แผนผังการปกครองก่อน ค.ศ. 1975

แผนผังการปกครองหลัง ค.ศ. 1975

ภาพที่ 2: แผนผังลำดับการปกครองก่อนค.ศ.1975 และหลังค.ศ.1975

บทที่ 2

กัมพูชาก่อน ค.ศ.1975 และระหว่าง ค.ศ.1975-1979

1. สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมก่อน ค.ศ.1975

การตั้งถิ่นฐานในประเทศกัมพูชาสามารถแบ่งประชาชนออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองกับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบท สำหรับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองในที่นี้คือ ประชาชนซึ่งอาศัยในกรุงพนมเปญซึ่งเป็นเมืองหลวง รวมทั้งประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในตัวเมืองของเขต* ต่างๆ ในเมืองจะประกอบด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติ อาชีพ และมีความซับซ้อนของกิจกรรมทางสังคม ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองมีจำนวนมากกว่าหนึ่งพันคนขึ้นไป ในเมืองจะมีศูนย์กลางทางการค้า เช่น ตลาด มีสถานศึกษาและสถานที่ราชการต่างๆ

ส่วนประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทคือประชาชนซึ่งอาศัยอยู่นอกบริเวณตัวเมืองของเขตต่างๆ ประชาชนเหล่านี้อาศัยอยู่ในภูมิ** ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดคือ การปกครองในระดับหมู่บ้าน การรวมตัวของประชาชนในภูมินั้นเกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางการปกครองหรือความปลอดภัย ภูมิแตกต่างไปจากเมืองตรงที่ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิมิมีจำนวนไม่มากนักคือ ประมาณ 200 – 400 คน และส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน ระบบเศรษฐกิจของภูมินั้นไปที่การผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประชาชนไม่มีความแตกต่างทางด้านอาชีพมากนัก¹ เช่น ชาวบ้านประกอบอาชีพเป็นชาวนา แต่ก็มีช่วงที่เว้นว่างจากการทำนาอาจจะประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม แต่โดยรวมแล้ว การหาเลี้ยงปากท้องขึ้นอยู่กับการทำนามากกว่ารายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพอย่างอื่น

ในขณะที่โครงสร้างของประชากรในกัมพูชากัมพูชาโดยรวม ร้อยละ 80 เป็นชาวเขมรที่เหลือประกอบไปด้วยชาวจามซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ชาวเวียดนาม ชาวไทย ชาวลาวและชนกลุ่มน้อยซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ประชากร

* ใช้ทับศัพท์ คำว่า “เขต” (ខេត្ត ในภาษาเขมร เทียบเท่าได้กับ “จังหวัด” ในภาษาไทย)

** ใช้ทับศัพท์ คำว่า “ภูมิ” (Pumi) ในภาษาเขมร เทียบเท่าได้กับ “หมู่บ้าน” ในภาษาไทย

¹ May Mayko Ebihara, *Svay, a Khmer Village in Cambodia* (Ph.D. thesis, Columbia University. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms, 1968), pp. 56–57. งานของเอบิฮาราเป็นข้อมูลในค.ศ.1967 เป็นหนึ่งในงานไม่กี่ชิ้นที่กล่าวถึงหมู่บ้านในกัมพูชา

กัมพูชาร้อยละ 80 นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนอีกจำนวนหนึ่งนับถือศาสนาอิสลามคือพวกจาม และมีชาวเวียดนามซึ่งนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

1.1 สังคมเมือง

สังคมเมืองเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนทางชนชั้นและประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ การประกอบอาชีพก็หลากหลายตามไปด้วย เช่น ชาวเวียดนามซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครมาตั้งแต่ช่วงที่ฝรั่งเศสปกครอง ชาวเวียดนามจำนวนมากประกอบอาชีพเป็นเสมียน ข้าราชการหรือนักธุรกิจ²

ในช่วงทศวรรษ 1960 เกิดการขยายตัวที่สำคัญของกรุงเทพมหานครซึ่งเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของกรุงเทพมหานครคือ มีการขยายตัวของประชาชนจากชนบทเข้ามาอาศัยในกรุงเทพมหานครทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม จำนวนที่อยู่อาศัยก็เพิ่มตามไปด้วย นอกจากนี้มีการก่อสร้างอาคารคอนกรีตหลายชั้น รวมถึงการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ จากความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนจึงจำเป็นต้องมีสถาบันทางสังคมรองรับกับการขยายตัวของเมือง เช่น ตลาด โรงเรียน สถานที่ราชการ เป็นต้น กรุงเทพมหานครในค.ศ. 1970 ประกอบไปด้วยโครงสร้างแบบสังคมเมืองและรูปแบบของเมืองหลวง “ตึกสถานที่ราชการและกระทรวงต่างๆ โรงพยาบาลสมัยใหม่ (โรงพยาบาลเขมร-โซเวียต โรงพยาบาลมูลนิธิโรงพยาบาลกาลเมต) สถาบันทางการศึกษาและวัฒนธรรม โรงงานอุตสาหกรรม สนามกีฬาแห่งชาติ สนามบิน และสะพานข้ามแม่น้ำ”³ การขยายตัวของกรุงเทพมหานครในช่วงนี้มีการขยายจากศูนย์กลางไปยังชานเมือง

การแบ่งลำดับชั้นทางสังคมปรากฏในสังคมเมืองเด่นชัดกว่าในสังคมชนบท การประกอบอาชีพที่เป็นที่นับหน้าถือตาได้เริ่มปรากฏในสังคมเมืองตั้งแต่อยู่ภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศส นอกจากนี้การขยายตัวทางการค้าและอุตสาหกรรมทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในขั้นนี้รวมถึงการขยายตัวทางการศึกษา ใน ค.ศ.1954 มีโรงเรียนประถมศึกษา 2,669 แห่ง และเมื่อถึง ค.ศ.1968 ก็เพิ่มเป็น 5,957 แห่ง อนุวิทยาลัยและวิทยาลัย 12 แห่ง ใน ค.ศ.1954 เพิ่มเป็น 180 แห่ง ใน ค.ศ.1968 จากที่เคยมีโรงเรียนเทคนิคและอาชีวศึกษา 5 แห่งใน ค.ศ. 1954 เพิ่มเป็น 99 แห่ง ใน ค.ศ.1968

² Usha Welaratna, **Beyond The Killing Fields: Voices of Nine Cambodian Survivors in America** (California: Stanford University Press, 1993), p. 27.

³ Michael Igout, **Phnom Penh Then and Now** (Bangkok: White Lotus, 1993), pp. 16-17.

มหาวิทยาลัย (Faculté) ที่มีเพียงแห่งเดียวใน ค.ศ.1954 ก็เพิ่มเป็น 48 แห่ง ใน ค.ศ.1968 และสากล
วิทยาลัย (Université) ที่มีเพียงแห่งเดียวใน ค.ศ.1954 เมื่อถึง ค.ศ.1968 ก็เพิ่มจำนวนเป็น 9 แห่ง⁴

จากการขยายตัวทางการศึกษาก่อให้เกิดการแพร่หลายทางด้านความคิดในสังคมชั้น
หนังสือพิมพ์จึงเป็นสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่ข่าวสาร รวมถึงทัศนะต่างๆ ของคนในสังคม โดยเฉพาะ
ปัญญาชนในเมืองหลวงเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของยอดวางจำหน่ายหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพมหานครซึ่ง
ในช่วง ค.ศ.1962-1963 อยู่ในราว 51,300 – 51,800 ฉบับต่อวันและเพิ่มเป็น 70,000 ฉบับต่อวัน ใน
ค.ศ.1967⁵

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษายกย่องตัว จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม
ของประชาชน ซึ่งอาศัยอยู่ในเมือง แต่การเปลี่ยนแปลงระหว่างชนชั้นกลับมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
ชนชั้นสูงยังคงครองอำนาจทางการเมืองและศาสนา

การแบ่งชนชั้นของประชาชนในเมืองแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ชนชั้นสูง ประกอบไปด้วย
กษัตริย์และสมาชิกราชวงศ์ ข้าราชการระดับสูง ชนชั้นกลางประกอบไปด้วยพวกข้าราชการ
นักธุรกิจ ครูและงานสายอาชีพ ในขณะที่ชนชั้นซึ่งมีสถานะต่ำสุดของสังคมคือ พวกกรรมกรและ
พวกพ่อค้าแม่ค้า⁶ การแบ่งชนชั้นในสังคมเมืองดูเหมือนว่าไม่ได้แตกต่างจากการแบ่งชนชั้น
ทางสังคมโดยรวมมากนัก

การศึกษาและการค้าที่ขยายตัว ทำให้ชนชั้นกลางมีจำนวนที่มากขึ้นตามไปด้วย ช่วง
อาณานิคมในแวดวงการค้าและงานสายอาชีพต่างๆ ส่วนใหญ่ผู้ที่ประกอบอาชีพเหล่านี้มีเชื้อสายจีน
หรือเวียดนาม มีชาวเขมรเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จนกระทั่งหลังได้รับเอกราชจำนวนชาวเขมรที่หันมา
ทำงานสายอาชีพและสายธุรกิจจึงมีเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามชาวจีนยังคงครอบครองธุรกิจและ
การค้าไว้ได้และยังคงผูกขาดบทบาททางเศรษฐกิจได้อย่างเด็ดขาด ในขณะที่พวกข้าราชการถือเป็น
สัดส่วนที่มากในกลุ่มชนชั้นกลางในเมือง พวกข้าราชการเป็นพวกที่มีการศึกษาสูงได้รับเกียรติและ
การนับหน้าถือตาจากคนทั่วไป ในระยะหลังจึงเริ่มมีข้าราชการชาวเขมรเพิ่มมากขึ้นตามการศึกษา
ที่ขยายตัว

⁴ ธิบัติ บัวคำศรี, ““เอกสารมหาบูรณเขมร”: การศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของกัมพูชา,”
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), pp. 71-72.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

⁶ Frederick P. Munson *et al*, **Area Handbook for Cambodia** (Washington D.C.: U.S. Government
Printing Office, 1968), p. 66.

ในขณะที่ชนชั้นต่ำสุดในโครงสร้างทางสังคมเมืองคือพวกแรงงานที่มีทักษะและไม่มีทักษะ รวมถึงพ่อค้าแม่ค้าด้วย พวกที่จัดอยู่ในประเภทนี้ได้แก่ กรรมกร คนขับสามล้อและอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกที่ไม่มีทักษะ ไร้การศึกษาและอพยพมาจากชนบท ชาวเมืองบางคนถือว่า ชาวนาก็เป็นจัดอยู่ในชนชั้นต่ำสุด แม้ว่าถ้ามองตามความจริงแล้ว ชาวนาจัดอยู่ในการแบ่งโครงสร้างสังคมชนบทมากกว่า⁷

อิง หลง ลูกสาวข้าราชการได้บรรยายสภาพของกรุงพนมเปญและกิจวัตรประจำวันของชาวพนมเปญในช่วงก่อนเกิดภาวะสงครามไว้ว่า

6 โมงเช้า ชาวพนมเปญเร่งรีบไปตามถนนคดเคี้ยว บริการทั้งชายและหญิงในชุดขาวดำ เปิดประตูร้านค้า กลิ้งถ้วยเตี้ยโซยออกมาจากร้านคอยต้อนรับลูกค้า แม่ค้าข้างถนนเอาเนื้อย่างใส่รถเข็นขายไปตามบริเวณสองข้างทาง เด็กสวมเสื้อยืดหลากสีและกางเกงขาสั้นเตะฟุตบอลอยู่ริมถนนด้วยเท้าเปล่า โดยไม่สนใจเสียงรบกวนของแม่ค้าซึ่งเงินของขาย ถนนเต็มไปด้วยเสียงเครื่องรถจักรยานยนต์ เสียงกระดิ่งจักรยาน และสำหรับคนที่มิฐานะจะมีรถยนต์คันเล็กๆ ตอนกลางวันในขณะที่อุณหภูมิร้อนสุด ถนนกลับเงียบเหงาอีกครั้ง ประชาชนรีบกลับบ้านเพื่อหาที่คลายร้อน รับประทานอาหารกลางวัน อาบน้ำและนอนกลางวัน ก่อนที่จะกลับไปทำงานอีกครั้งตอนเวลา 14.00 น.⁸

นี่คือภาพวิถีชีวิตของชาวพนมเปญที่ปรากฏให้เห็นในช่วงก่อนหน้าค.ศ.1975 สภาพการดำรงชีวิตในเมืองอื่นๆ อาจจะมีรายละเอียดที่แตกต่างออกไป ความเร่งรีบวุ่นวายสับสนอาจจะมีไม่มากเท่ากับในพนมเปญ แต่โดยรวมแล้วภาพของสังคมเมืองก็แตกต่างออกไปจากสังคมในชนบทอย่างชัดเจน

1.2 สังคมชนบท

ก่อน ค.ศ.1970 ประชากรกัมพูชาประมาณร้อยละ 85 อาศัยอยู่ในชนบท⁹ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นชาวนาซึ่งเพาะปลูกข้าวบริเวณที่ราบตอนในของประเทศ ที่ดินที่ใช้ในการปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 80 ของที่ดินที่ใช้เพาะปลูกทั่วประเทศ ในขณะที่ส่วนที่เหลือเป็นชาวไร่

⁷ Ibid., p. 67.

⁸ Ung Loung, **First They Killed My Father: A Daughter of Cambodia Remembers** (New York: Harper Collins, 2000), p. 1.

⁹ Kate G. Frieson, "Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975," in **Genocide and democracy in Cambodia: The Khmer Rouge, The United Nations and the International community**, ed. Ben Kiernan (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1993), p. 33.

ซึ่งเพาะปลูกพืชในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญ 3 สายของประเทศ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำบาสัก และแม่น้ำทะเลสาบและบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลือง อ้อย มะพร้าว ฝ้าย ยาสูบ ปอ ป่าน จริงๆ แล้วมีความแตกต่างกันในบางรายละเอียดระหว่างประชาชนที่เป็นชวานากับประชาชนที่เป็นชาวไร่ เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างระหว่างภูมิที่ปลูกข้าวกับภูมิที่ทำไร่ จะพบว่ามิวจรการทำงานในแต่ละปี แขนงพื้นที่เพาะปลูก รวมถึงการควบคุมและกระจายระบบชลประทานแตกต่างกัน นอกจากนี้ภูมิที่ทำไร่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับวงจรการค้าและเศรษฐกิจโดยรวมมากกว่าภูมิที่ปลูกข้าวเพราะภูมิที่ทำไร่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งซื้อขายผลผลิต ไม่ว่าจะเป็ตลาดหรือใกล้ตัวเมืองในเขตต่างๆ การที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งซื้อขายทำให้รายได้ที่ได้รับค่อนข้างผกผันไปตามกลไกตลาดซึ่งส่วนใหญ่รายได้ที่ประชาชนที่เป็นชาวไร่ได้รับจะมากกว่ารายได้จากชวานา

ในสังคมชนบทการตั้งถิ่นฐานจะกระจุกกระจายขยายออกไปตามพื้นที่ต่างๆ ในชนบทซึ่งเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในแต่ละภูมิจะมีจำนวนประมาณ 200 – 400 คน ประชาชนเหล่านี้ต่างเลี้ยงชีพโดยการเป็นเกษตรกร บางพื้นที่ปลูกข้าวเป็นหลัก พร้อมๆ กับปลูกพืชผลอื่นๆ ภายในบริเวณบ้านหรือในที่ดินของตนเองตามฤดูกาลหรือตามพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป เมื่อถึงฤดูฝนในท้องถิ่นชวานาก็สามารถจับปลาเพื่อไว้บริโภคได้อีกด้วย เมื่อมีเวลาว่างจากการทำนาในบางภูมิจะมีการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ตะกร้า เสื้อ หรือทอผ้า งานปั้นหม้อ งานโลหะหรืองานไม้ รวมถึงงานช่างฝีมืออื่นๆ เช่น ในตำบล* 25 เขตกัมปดาล (เขตกัมปดาล) ก่อนค.ศ. 1975 ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นกสิกร แต่ในขณะเดียวกันก็ปลูกพืชอื่นๆ มากมาย เช่น ข้าวโพด ยาสูบ ถั่ว งา อ้อย มันและกล้วย เมื่อผลผลิตเหล่านี้เหลือจากการบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านก็จะนำมาขายในตลาดประจำซรค**ต่างๆ หรือนำไปขายทางทิศใต้ของซรคเกาะธม (สุกเกาะธม) บริเวณพรมแดนระหว่างกัมพูชากับเวียดนาม รวมถึงมีการสานเสื่อเก็บไว้ใช้ภายในครัวเรือนและนำไปขายด้วย¹⁰

* ใช้ทับศัพท์ คำว่า “ตำบล” (តំបន់) ในภาษาเขมร รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกำหนดให้ “ตำบล” เป็นหน่วยการปกครองที่รองลงมาจากระดับภูมิภาคและมีขนาดใหญ่กว่าอำเภอ ใช้แทนคำว่า “เขต” (จังหวัด) ดังนั้น คำว่า “ตำบล” ในที่นี้ไม่ได้มีความหมายเหมือนคำว่า ตำบลในภาษาไทย

** ใช้ทับศัพท์ คำว่า “ซรค” (ស្រុក) ในภาษาเขมร เทียบเท่าได้กับ “อำเภอ” ในภาษาไทย

¹⁰ ทัย ภูณ; **กตตอโอรุทกษเณอ 703: ពីជ័យជម្នះទៅការបំផ្លាញខ្លួនឯង** (ภูณต: ษณษณณณทททททท, 2003), อดั 1-2 [สุข วัฒนธรรม, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง (พนมเปญ: ศูนย์เอกสารกัมพูชา), 2003, หน้า 1-2].

หนังสือเรื่อง **กองพลเขมรแดงหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง** พิมพ์เป็น 2 ภาษา คือ ภาษาเขมรและภาษาอังกฤษ ฉบับภาษาอังกฤษใช้ชื่อว่า **The Khmer Rouge Division 703: from Victory**

ตามปกติการปลูกข้าวจะทำปีละหนึ่งครั้งคือ ในช่วงหน้าฝน โดยชาวนาเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็น ที่ดิน วัช ควายหรืออุปกรณ์ไถนา ในช่วงต้นทศวรรษ 1960 ชาวนาไร้ที่ดินมีอยู่ไม่ถึงร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในชนบท แต่หลังจาก ค.ศ. 1970 จำนวนชาวนาไร้ที่ดินเพิ่มมากขึ้นกว่าร้อยละ 20¹¹ เนื่องจากการสู้รบซึ่งทำให้พื้นที่เพาะปลูกได้รับความเสียหายไม่สามารถเพาะปลูกได้ อีกทั้งการอพยพย้ายถิ่นหนีภัยสงครามทำให้ละทิ้งที่นาเดิมที่ตนถือครองอยู่

การปลูกข้าวของชาวนากัมพูชานั้นทำขึ้นเพื่อเก็บผลผลิตไว้บริโภคภายในครอบครัวมากกว่าเพื่อการค้า เช่น ในภูมิภาคโซบาย (Sobay) เขตกัมปงคาล ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงพนมเปญประมาณ 30 กิโลเมตร ประชาชนในภูมิภาคนี้ซึ่งเป็นชาวนามีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโดยเฉลี่ยประมาณ 1 เฮกตาร์* ต่อ 1 ครอบครัว¹² ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากแรงงานที่ใช้ในการผลิตข้าวเป็นแรงงานของสมาชิกในครอบครัวจึงทำให้การขยายการผลิตข้าวเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนไปเป็นเพื่อการค้าทำได้ยาก รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ก็เป็นอุปกรณ์พื้นบ้าน เช่น คันไถไม้ ไม่มี การนำอุปกรณ์หรือเครื่องมือทุนแรงสมัยใหม่มาช่วยในการทำงาน สัตว์ลากจูงก็มีอยู่ไม่กี่ตัว นอกจากนี้การที่ชาวเขมรนิยมแบ่งที่ดินให้แก่ทั้งลูกชายและลูกสาว ในจำนวนที่เท่าๆ กัน โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นหญิงหรือชาย ทำให้พื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกถูกแบ่งย่อยลง เมื่ที่ดินซึ่งเป็นมรดกถูกแบ่งจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งทำให้พื้นที่เพาะปลูกต่อครัวเรือนยิ่งลดน้อยลงไปเรื่อยๆ จาก การที่ที่ดินถูกแบ่งออกเป็นผืนเล็กๆ ประกอบกับผลผลิตที่จำกัด ทำให้การปลูกข้าวเป็นไปในลักษณะที่เก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือนหรือขายส่วนที่เหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ก็ยังมีบางพื้นที่ที่ปริมาณที่ดินที่ประชากรถือครองมีเนื้อที่มากและมีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่น้อย แต่กลับผลิตข้าวได้เป็นจำนวนมากสำหรับขายทั้งในประเทศและนอกประเทศ

---

to Self-Destruction (Huy Vannak, **The Khmer Rouge Division 703: from Victory to Self-Destruction**, trans Rich Arant and Wynne Cougill (Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia, 2003) ฉบับภาษาเขมรจะมีรายละเอียดมากกว่าฉบับภาษาอังกฤษ ตัวอย่างเช่น บทนำฉบับภาษาเขมรจะอธิบายถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของตำบล 25 (ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองพลเขมรแดงหมายเลข 703) รวมถึงสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วงสงคราม จนกระทั่งถึงช่วงที่กลายเป็นพื้นที่ปลดปล่อย ในขณะที่ฉบับภาษาอังกฤษไม่มีรายละเอียดในส่วนนี้

¹¹ Kate G. Frieson, "Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975," p. 33.

* 1 เฮกตาร์ (Hectare) เท่ากับ 10,000 ตารางเมตร หรือ 6.25 ไร่

¹² May Ebihara, "Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village," in **The Challenge of Reform in Indochina**, ed. Borje Ljunggren (New England: Harvard University Press, 1993), p. 49.

ในเรื่องของการเช่าที่ดิน ในบางภูมิภาคไม่มีเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ จึงไม่มีการเช่าที่ดินจากนายทุน แต่จะเป็นการเช่าที่ดินระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง โดยชาวบ้านที่เช่าที่ดินนั้นจะเป็นชาวนาที่มีที่ขนาดเล็กหรือแทบจะไม่มีเลย ข้อตกลงในการเช่าที่นา ส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์ที่ว่า ชาวนาซึ่งเป็นผู้เช่าที่ดินจะได้ผลผลิตครึ่งหนึ่ง ในขณะที่ผลผลิตอีกครึ่งหนึ่งที่เหลือเป็นของเจ้าของที่ดิน นอกจากนี้ก็จะมีกรณีชาวนาที่มีที่ดินอยู่ในหมู่บ้านเดิมของตนเอง แต่จำเป็นต้องย้ายมาอาศัยอยู่ยังอีกหมู่บ้านหนึ่งเพราะการแต่งงาน ที่ดินซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเดิมก็จะให้ญาติหรือให้ชาวบ้านคนอื่นเช่าเพื่อทำการเพาะปลูก เจ้าของที่ดินในลักษณะนี้ก็จะได้ผลผลิตครึ่งหนึ่งเป็นค่าเช่าที่ดินเช่นเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบในการเช่าที่ดินของชาวบ้านในลักษณะนี้ถือได้ว่ามีอัตราการแบ่งผลประโยชน์ที่เสมอภาคกันระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้เช่าที่ดินมากกว่าในบางพื้นที่ ทำให้การเอาเปรียบของพวกนายทุนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่หรือคนที่มีความรู้ในหมู่บ้านมีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับอัตราการแบ่งผลประโยชน์ในอัตราที่เจ้าของที่ดินได้ผลผลิตร้อยละ 70 ส่วนผู้เช่าที่ดินได้ร้อยละ 30

การเพาะปลูกข้าวของชาวนากัมพูชานั้น ปัจจัยทางธรรมชาติถือเป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าในบางพื้นที่ที่มีการถือครองที่ดินขนาดเล็ก แต่ผลผลิตที่ได้กลับสูงกว่าพื้นที่ที่มีการถือครองที่ดินขนาดใหญ่กว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติหลายๆ อย่าง ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน รวมถึงปริมาณน้ำฝน ในกรณีที่ฝนทิ้งช่วงทำให้น้ำมีปริมาณน้อยขาดความอุดมสมบูรณ์ก็จะทำให้ผลผลิตไม่ได้ตามที่ตั้งเป้าไว้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวหรือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเป็นสิ่งสำคัญในสังคมชนบท บ้านหลังหนึ่งในชนบทส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยสมาชิกหลายคนมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ภูมิภาคในเขตกำปงจาม (เขตทุ่งตึก) จำนวนสมาชิกเฉลี่ยในบ้าน 1 หลังคือ 5 คน¹³ แต่ก็มีบ้างที่คู่แต่งงานใหม่เลือกที่จะย้ายออกไปอยู่ตามลำพังกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจของคู่แต่งงาน แต่ส่วนใหญ่ถึงแม้ว่าจะย้ายออกไปอยู่ตามลำพัง แต่ก็ยังมีการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างกันอยู่เสมอหรือมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องต่างๆ เนื่องจากครอบครัวหรือเครือญาติถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมชนบท ทำให้สถาบันครอบครัวนอกจากจะเป็นสถาบันทางสังคมแล้ว ยังถือเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ทางด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวเป็นทั้งหน่วยการผลิตและบริโภค การผลิตส่วนใหญ่ใช้แรงงานจากสมาชิกในครอบครัวซึ่งโตพอที่จะทำงานได้ ถึงแม้ว่าจะมีการร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างเครือญาติหรือเพื่อนบ้านในขั้นตอนต่างๆ ในการทำนา เช่น การไถ การปักดำ การหว่าน

¹³ Milada Kalab, "Study of a Cambodian Village," *Geographical Journal* 134 (1968): 525.

การเก็บเกี่ยวหรือการนวดข้าว เช่น ในขณะที่ผู้ชายในหมู่บ้านรวมกลุ่มกันไถนา กลุ่มผู้หญิงก็จะดำนา การแบ่งงานและรวมกลุ่มกันเช่นนี้ทำให้งานง่ายขึ้นและเสร็จเร็วกว่าการใช้แรงงานเฉพาะสมาชิกในครอบครัว¹⁴ การบริโภคน้ำในครอบครัวนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนและอายุของสมาชิกในครอบครัว แต่โดยเฉลี่ยแล้วผลผลิตข้าวที่ได้ในแต่ละปี จะเพียงพอต่อการบริโภคจนถึงฤดูการเก็บเกี่ยวครั้งต่อไป

ในส่วนของชาวนาที่มีการถือครองที่ดินขนาดเล็ก ปริมาณข้าวที่เหลือจากการเก็บไว้บริโภคภายในครอบครัวเหลือค่อนข้างน้อยหรือแทบจะไม่เหลือเลย ในขณะที่ชาวนาที่มีการถือครองที่ดินขนาดตั้งแต่ 2 เฮกแตร์ขึ้นไปสามารถมีผลผลิตที่เพียงพอสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและเก็บไว้บริโภคจนถึงฤดูการเก็บเกี่ยวในปีต่อไป นอกจากนี้บางครอบครัวยังมีส่วนที่เหลือไว้สำหรับขาย ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นกรณีที่ผลผลิตในปีนั้นอุดมสมบูรณ์ แต่ในปีที่แห้งแล้ง น้ำขาดแคลน ฝนตกน้อย ขาดความอุดมสมบูรณ์ผลผลิตที่ได้ อาจจะไม่เหลือเก็บจนถึงฤดูการเก็บเกี่ยวในครั้งต่อไป

ถึงแม้ว่าโดยภาพรวมจะแสดงให้เห็นว่าชาวนาในกัมพูชามีสภาพความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง ไม่ผูกพันกับระบบเศรษฐกิจใหญ่ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักของประเทศ เช่น ในภูมิภาคเขมรแดง (กัมพูชา) เขตกันดาล อยู่ห่างจากพนมเปญไปทางใต้ประมาณ 40 กิโลเมตร เมื่อชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเก็บผลผลิตที่เหลือไว้ที่บ้าน ชาวบ้านจะมีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมเฉพาะแต่ภายในหมู่บ้าน ไม่มีการติดต่อกับเขตอื่นๆ กิจกรรมประจำวันที่ชาวบ้านทำได้แก่ ทำนา ทำการเกษตรหรือตกปลา ชาวบ้านไม่ได้ไปจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าที่ตลาด¹⁵ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ชาวนาเหล่านี้ตกอยู่ในสภาพที่ต้องเกี่ยวโยงหรือในบางครั้งอยู่ในกระแสที่ตามเศรษฐกิจหลักไปโดยปริยาย เนื่องจากระบบที่ใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องการเงินเพื่อนำมาใช้ซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการอุปโภคและบริโภค ไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือของใช้ภายในครัวเรือนซึ่งไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ รวมถึงการนำเงินมาใช้จ่ายในเรื่องภาษี ตลอดจนการกู้หนี้ยืมสินต่างๆ อีกทั้งการนำเงินไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านศาสนา เช่น การทำบุญเนื่องในโอกาสงานศพ งานแต่งงาน หรือไปทำบุญที่วัด¹⁶

¹⁴ May Ebihara, "Revolution and Reformation in Kampuchea Village Culture," in **The Cambodia Agony**, eds. David A. Ablin and Marlowe Hood (New York: Sharpe, 1987), pp. 17–18.

¹⁵ Ouch Sophany, **Culture and Memoires of Sre Ampil Villagers from Sangkum Reastr Niyum To Present** (Phnom Penh: Fellowship Series of Center for Khmer Studies, 2004), p. 17.

¹⁶ May Ebihara, "Revolution and Reformation in Kampuchea Village Culture," p. 18.

ส่วนใหญ่ชาวนาที่มีการถือครองที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทของชาวนาที่มีฐานะจะไม่เดือดร้อนกับการหาเงินเพื่อมาใช้จ่ายสิ่งต่างๆ เหล่านี้มากนักเมื่อเทียบกับชาวนาที่ถือครองที่ดินน้อย สำหรับชาวนาที่มีที่ดินน้อยกว่า 1 เฮกแตร์ ซึ่งผลผลิตข้าวที่ได้ไม่พอที่จะนำไปขายในตลาดนั้น ชาวนาเหล่านี้พยายามที่จะหารายได้เพิ่มโดยการนำพืชผักต่างๆ ที่ปลูกได้ไปขายหรือรับจ้างใช้แรงงานชั่วคราว บางส่วนเลี้ยงหมู ไก่หรือทำน้ำตาลโตนดเพื่อขาย ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า รวมถึงการเข้าไปเป็นคนจี่รถสามล้อหรือรับจ้างทั่วไปในกรุงเทพมหานครในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนาอีกด้วย ดังนั้นสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบทส่วนใหญ่ ถือได้ว่ามีฐานะค่อนข้างยากจน เช่น ชาวบ้านในภูมิภาคแอ่งน้ำท่วม พวกเขาไม่สามารถหาเงินเพื่อซื้อเสื้อผ้าหรือรองเท้าใหม่ได้ รัฐบาลต้องบริจาคผ้าห่ม เสื้อและมุ้งให้แก่ชาวบ้าน¹⁷

สังคมชนบทเป็นสังคมที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา วัดเป็นทั้งศาสนสถาน โรงเรียนและที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน ผู้ชายในหมู่บ้านที่มีอายุ 17 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เคยผ่านการบวชพระมาแล้วทั้งสิ้น ชาวบ้านในชนบทปฏิบัติตามวิถีของชาวพุทธ เช่น ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ทำบุญตักบาตรทุกๆ เช้า หรือปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล 5 ประเพณีที่สำคัญ ที่จัดขึ้นได้แก่งานปีใหม่เขมร* ถือเป็นงานที่มีการรวมตัวกันของญาติและเพื่อนทั้งในภูมิภาคเดียวกันและภูมิภาคอื่นๆ นอกจากนี้ก็มีประเพณีบุญประชมบิณฑ (บุญผู้บิดา)** ที่ประชาชนจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งประเพณีต่างๆ นี้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พบปะญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ที่อื่นหรือได้สังสรรค์กันภายในเครือญาติ

ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีภูมิภาคหนึ่งเป็นภูมิภาคที่แทบจะตัดขาดจากสังคมภายนอก ภูมิภาคนี้ยากแก่การเข้าถึง ด้วยการตั้งถิ่นฐานที่ห่างไกลจากสังคมอื่นๆ และตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวขาดการปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ เช่น ภูมิภาคบ่อนเคียชมาร์ (ภูษิษฐายฐาร) ซึ่งตั้งอยู่กลางป่าในกรณีที่ไม่เกิดภัยแล้ง ประชาชนในภูมินี้จะเพาะปลูกข้าวเหมือนกับภูมิภาคอื่นๆ ตามปกติ ภูมิลักษณะนี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการค้า เสมือนถูกทิ้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว ตัดขาดจากโลกภายนอก

¹⁷ Ouch Sophany, *Culture and Memoires of Sre Ampil Villagers*, p. 16.

* หรือวันสงกรานต์

** เทียบได้กับประเพณีสารทไทย หรือประเพณีบุญเดือนสิบ งานบุญประชมบิณฑเริ่มประมาณกลางเดือนสิงหาคมหรือต้นเดือนกันยายน ประกอบพิธี 15 วัน ประชาชนจะพากันนำขนมหรืออาหารไปถวายแก่พระสงฆ์ซึ่งนิมนต์มาบิณฑบาตในวันที่เรียกว่า บุญตักบิณฑ (บุญตักบิดา) ซึ่งก็คือวันที่ 1-14 ของงาน ส่วนวันที่ 15 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายเรียกว่า ประชมบิณฑ ประชาชนจะทำอาหารไปที่วัดเพื่อถวายพระสงฆ์และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

มีบางครั้งที่ประชาชนออกจากภูมิของตนมายังอีกภูมิหนึ่งเพื่อซื้อข้าวในกรณีที่ผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค แต่โดยรวมแล้วภูมิประเภทนี้อำนาจรัฐยังไม่ไปถึง ไม่มีโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ไม่มีแม่กระทั่งวัดหรือพระสงฆ์จำพรรษาอยู่เลย ชาวบ้านรักษาโรคโดยใช้ยาสมุนไพรหรือยาโบราณ¹⁸ เพราะไม่คุ้นเคยกับการใช้ยาสมัยใหม่ อีกทั้งความเคยชินในการรักษาพยาบาลโดยยาสมุนไพรซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จำนวนภูมิที่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวลักษณะคล้ายกับภูมิบ่อนเตี้ยขมาร์ในกัมพูชาช่วงก่อน ค.ศ.1970 นั้น ไม่สามารถคาดการณ์จำนวนที่แน่นอนได้ว่ามีจำนวนเท่าไร รวมถึงประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิต่างนี้ด้วย¹⁹ แต่ตัวอย่างจากภูมิบ่อนเตี้ยขมาร์ทำให้เห็นว่า ในพื้นที่ที่ห่างไกลในชนบทของกัมพูชาซึ่งเข้าถึงได้ยากลำบากยังคงมีภูมิประเภทนี้อยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งภูมิเช่นนี้ ประชาชนมีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายแตกต่างจากภูมิปกติในบางแง่มุม

การแบ่งโครงสร้างทางสังคมโดยรวมของประเทศ ในช่วงก่อน ค.ศ.1975 ในสังคมกัมพูชาสามารถแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นสูง ซึ่งก็คือกษัตริย์และสมาชิกราชวงศ์หรือข้าราชการระดับสูง ชั้นกลาง ได้แก่ พวกข้าราชการระดับล่าง และผู้ที่ประกอบอาชีพเฉพาะทางต่างๆ เช่น แพทย์ ครู รวมถึงนิสิตนักศึกษา ในขณะที่ชนชั้นซึ่งอยู่ต่ำสุดตามโครงสร้างทางสังคมกัมพูชาคือ ชั้นล่าง ได้แก่ ชาวนา ช่างฝีมือ และกรรมกร ดังนั้นชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในชนบท จึงจัดอยู่ในชนชั้นต่ำสุดของสังคม²⁰

อย่างไรก็ตามในขณะที่โครงสร้างสังคมโดยรวมของกัมพูชาถูกแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทก็มีการแบ่งชนชั้นของตนเองเช่นเดียวกัน แต่การแบ่งนี้ได้ใช้เกณฑ์ที่แตกต่างออกไป เนื่องจากสังคมชนบทเป็นสังคมซึ่งผูกพันอยู่กับที่ดิน จึงทำให้การแบ่งฐานะของคนในสังคมใช้ที่ดินเป็นตัวกำหนดโดยขึ้นอยู่กับจำนวนและขนาดของที่ดิน โดยแบ่งกันเองตามขนาดของการถือครองที่ดิน เช่น ในภูมิโชนบายสามารถ แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ประเภทแรก ได้แก่ ชาวนาซึ่งมีที่นาเยอะ มีบ้านดี เสื้อผ้าสวย อาหารดี (ชาวนาที่มีที่นามากกว่า 2 เฮกแตร์ขึ้นไปจัดอยู่ในประเภทนี้) ถัดมาประเภทที่สองคือชาวนาที่มีที่นาพอเพียง มีอาหารบริโภคตลอดปี (ชาวนาที่มีที่นาประมาณ 2 เฮกแตร์) ในขณะที่ประเภทที่สามคือชาวนาที่มีที่นาประมาณ 1 เฮกแตร์หรือน้อยกว่านั้น ซึ่งพอที่จะมีผลผลิตไว้บริโภคเหลือไปจนถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวในปีต่อไป ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีมากที่สุดนี้ และประเภทสุดท้ายได้แก่ ชาวนาที่มีที่ดินน้อยกว่า 0.50 เฮกแตร์ หรือไม่มี

¹⁸ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1999), p. 2.

¹⁹ Ibid., p. 3.

²⁰ May Ebihara, "Revolution and Reformation in Kampuchea Village Culture," p. 20.

ที่ดินเลย มีเพียง 6 ครอบครัวเท่านั้นที่จัดอยู่ในประเภทนี้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมภายในชนบทโดยการใช้จำนวนการถือครองที่ดินนั้น แต่กฎเกณฑ์นี้ใช้ไม่ได้เสมอไปเพราะการจะเป็นที่นับหน้าถือตาภายในภูมินั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนหรือขนาดของการถือครองที่ดินเพียงอย่างเดียว มีปัจจัยอื่นเพิ่มเติมด้วยได้แก่ อายุ ความรู้ทางด้านศาสนา การปฏิบัติตัวต่อผู้อื่น ในกรณีภูมิโซบายไม่สามารถบอกฐานะของชาวบ้านว่ารวยหรือจนจากการแต่งตัว การปฏิบัติตนต่อคนอื่น ๆ หรือการใช้ชีวิตประจำวันทั่วไป²¹

อย่างไรก็ตามการแบ่งชนชั้นโดยใช้ที่ดินเป็นตัวกำหนดนั้น ดูเหมือนว่าจะนำไปใช้ไม่ได้กับชาวนาในเขตพระตะบอง (เขตตะกั่วป่า) เนื่องจากในเขตพระตะบองอัตราการถือครองที่ดินในแต่ละครัวเรือนเมื่อเทียบกับในพื้นที่อื่นๆ จะสูงกว่า ซารัน (Sarun) ลูกของชาวนาที่อาศัยอยู่ในชรกเปรียะเนตรเปรียะ (สุกฺตฺเรฺตฺ) พ่อของเขาจัดว่าเป็นชาวนาที่มีฐานะยากจนที่สุดในภูมิ แต่พ่อของซารันเป็นเจ้าของที่นาขนาด 2 เฮกแตร์ ในช่วงสงคราม ค.ศ.1970–1975 ประชาชนในชรกเปรียะเนตรเปรียะมีจำนวน 2,500 คน ชาวนาที่จัดว่ามีฐานะร่ำรวยในชรกนี้ เป็นเจ้าของวัว 2 ตัว เกวียน 2 เล่ม และที่นาประมาณ 3 – 5 เฮกแตร์ (ประมาณ 20 – 30 ไร่) ในขณะที่ชาวนาซึ่งมีฐานะยากจนจะมีที่นาเพียง 1 – 2 เฮกแตร์ (ประมาณ 10 ไร่) และบางคนไม่มีสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์เลี้ยงใดๆ ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามซารันได้กล่าวถึงภูมิของเขาไว้ว่า “ภูมิของเขาไม่ใช่ภูมิที่ร่ำรวย ความเป็นอยู่จัดว่ายากลำบาก แต่ก็มีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชนทุกคนในภูมิ”²²

ในเรื่องความสำนึกทางการเมืองของชาวบ้านในชนบท ส่วนใหญ่ก่อนข้างมีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารต่างๆ มีไม่มากนัก รวมถึงการติดต่อกับสังคมภายนอกเพียงเล็กน้อย เช่น เมื่อนายพลลอน นอลทำรัฐประหารสมเด็จจันโรคมสีหนุ ในค.ศ.1970 ชาวบ้านในภูมิซเรออมเปิดแทบจะไม่ทราบข่าวนี้เลย ตามปกติชาวบ้านในภูมิก็ไม่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะทางการเมืองระหว่างกัน หรือเมื่อภูมิซเรออมเปิดได้กลายเป็นสมรภูมิรบระหว่างรัฐบาล นายพลลอน นอลกับพวกทหารเขมรแดง เมื่อทหารเขมรแดงเข้ามาในภูมิ ชาวบ้านซเรออมเปิดเมื่อเห็นทหารเขมรแดงเป็นครั้งแรกเข้าใจว่า “ทหารของกษัตริย์สวมชุดดำ เรียกว่า เขมรแดง”²³ ตรงกันข้ามกับภูมิบ็อนเดี่ยเจรย (Banteay Chhrey) ในเขตกำปงจาม ซึ่งชาวบ้านรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองโดยตลอดและพยายามที่จะมีส่วนร่วม จากกรณีที่ชาวบ้านรู้ข่าวการทำรัฐประหารสมเด็จจันโรคมสีหนุของ นายพลลอน นอล

²¹ Ibid., pp. 20-21.

²² Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 331.

²³ Ouch Sophany, *Culture and Memoires of Sre Ampil Villagers*, p. 1.

ใน ค.ศ.1970 ทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่พอใจกับการกระทำนี้ ชาวบ้านบางคนเดินทางไปยังเขตกำแพงจาม เพื่อเข้าร่วมการต่อต้าน นายพลลอน นอล²⁴ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านในเขตกำแพงจามดูเหมือนว่าจะเป็นข้อยกเว้นที่แตกต่างจากที่อื่นเนื่องจาก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีสำนึกทางการเมืองสูงกว่าที่อื่นๆ ทั่วไป

2. สงครามกับการอพยพ, ค.ศ.1970 - 1975

หลังจากการทำรัฐประหารของ นายพลลอน นอล ต่อสมเด็จพระสีหนุในวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ.1970 ในขณะที่สมเด็จพระสีหนุเยือนกรุงมอสโคว์และปักกิ่ง ทำให้สมเด็จพระสีหนุหันไปร่วมมือกับ เขมรแดงซึ่งก่อนหน้านี้สมเด็จพระสีหนุมองว่า เขมรแดงเป็นศัตรู สมเด็จพระสีหนุได้ก่อตั้งแนวร่วมแห่งชาติ กัมพูชา (Front Uni National du Kampuchea - National United Front of Kampuchea -FUNK) ขึ้น โดยมีเขมรแดงเป็นพันธมิตร จุดมุ่งหมายคือโค่นล้มรัฐบาลลอน นอล ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาสนับสนุนอยู่

ก่อนหน้านี้ที่เขมรแดงจะร่วมมือกับสมเด็จพระสีหนุ ในค.ศ.1968 ซึ่งเป็นปีที่เขมรแดง ตัดสินใจที่จะต่อสู้โดยใช้อาวุธเพื่อทำสงครามปฏิวัติขึ้น เขมรแดงได้แบ่งพื้นที่ทั่วกัมพูชาออกเป็น 3 ส่วน เพื่อให้เกิดการดำเนินการเพื่อการปฏิวัติขึ้นทั่วประเทศ²⁵ ได้แก่

1. มูลฐานสนับสนุน (ยูธฐานบู้ท) คือ พื้นที่ซึ่งถือเป็นฐานสนับสนุนของเขมรแดง เป็นฐานกำลังระดับแรกของเขมรแดง ซึ่งศัตรูไม่สามารถที่จะเข้าถึงได้ เขมรแดงได้จัดพื้นที่เหล่านี้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีกำลังการต่อสู้สำคัญที่สุด พื้นที่นี้มีประชาชนประมาณ 60,000 คน คือพื้นที่ซึ่งอยู่ในภูมิภาคหริดี อีสานและพายัพ

2. มูลฐานแทรกซึม (ยูธฐานญบ) เป็นฐานกำลังที่สองของเขมรแดง มีประชาชนประมาณ 300,000 คน ในอดีตทหารสีหนุได้เข้าไปวางรากฐานในพื้นที่เหล่านี้

3. ค่ายลแทรกซึม (ลับธัญญบ, ลับธัญญบ) ฐานกำลังที่สาม มีประชาชนประมาณ 700,000 คน เป็นฐานกำลังที่มีประชาชนอาศัยอยู่มากกว่าที่อื่นๆ ภายหลังจากการรัฐประหาร 18 มีนาคม ค.ศ.1970 พื้นที่นี้อยู่ระหว่างการแย่งชิงเพื่อครอบครองระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐกับเขมรแดงหรือเป็นพื้นที่ที่มีกองทหารทั้งสองฝ่ายสลับกันครอบครอง

หลังจากทำรัฐประหารเสร็จสิ้นแล้วและเขมรแดงรุกหนักมากขึ้น รัฐบาลสาธารณรัฐภายใต้การนำของ นายพลลอน นอลก็ได้จัดตั้ง “ค่ายลันตีสูซ” (ลับธัญญบ) ขึ้น ในช่วงเดือนกรกฎาคม-

²⁴ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” p. 352.

²⁵ ทัช วัลล; **กบถลันตีสูซ** 703, ฝั่ง 47 [สุข วัลล, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 47].

กันยายน ค.ศ.1970 เพื่อแก้ไขปัญหาอาหารขาดแคลนในพนมเปญ อีกทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้พวกคอมมิวนิสต์เข้าถึงประชาชน โดยกำหนดพื้นที่ๆ รอบกรุงพนมเปญเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญและแบ่งพื้นที่ต่างๆ เหล่านั้นออกเป็น 2 ส่วนสำคัญคือ “ตำบลสันติสุข” และ “ตำบลเป็นกลาง” (ถ้าบอญก๊อ) พื้นที่ใน “ตำบลสันติสุข” คือพื้นที่ในบริเวณรอบๆ กรุงพนมเปญ มีจำนวน 13 ชรกในเขตกัมปาล ก่าปงจาม ตาแก้ว (เฮกุกาโก้ว) และก่าปงสปีอ (เฮกุกอ้กั) พื้นที่ใน “ตำบลเป็นกลาง” คือพื้นที่ที่ทหารสาธารณรัฐและทหารเขมรแดงยังไม่สามารถครอบครองได้อย่างเด็ดขาด พื้นที่นี้อยู่รอบๆ “ตำบลสันติสุข” ตามทัศนะของรัฐบาลสาธารณรัฐ “ตำบลเป็นกลาง” มีประโยชน์ในการช่วยป้องกัน “ตำบลสันติสุข” และกรุงพนมเปญ รัฐบาลสาธารณรัฐคาดหวังว่า การเกิด “ตำบลสันติสุข” จะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารสำหรับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพนมเปญเกือบสามล้านคน²⁶

ในช่วงตั้งแต่ค.ศ.1970 ซึ่งเป็นช่วงที่ทหารเขมรแดงและทหารรัฐบาลสาธารณรัฐสู้รบกันอย่างหนักนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศกัมพูชากลายเป็นสมรภูมิรบ ท้องนาซึ่งเคยมีสีเขียวอร่ามของรวงข้าวต้องแปรเปลี่ยนเป็นซากหลุมระเบิด ที่นาถูกทิ้งร้าง สภาพของประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ภัยสงครามทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งบาดเจ็บล้มตาย อีกทั้งบ้านเรือน สัตว์เลี้ยง รวมถึงพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหาย นอกเหนือจากการสู้รบกันของทั้งสองฝ่ายแล้ว การทิ้งระเบิดโดยเครื่องบินบี 52 ของสหรัฐอเมริกาเพื่อทำลายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ที่ติดชายแดนเวียดนามบริเวณทางตะวันออกของกัมพูชาก็ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนด้วยเช่นกัน การทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกาที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ค.ศ.1970 การทิ้งระเบิดในดินแดนกัมพูชาคิดเป็นร้อยละ 8 ของการทิ้งระเบิดในสมรภูมิอินโดจีน และค.ศ.1971 เพิ่มขึ้นจนถึงร้อยละ 14²⁷ จนกระทั่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงสิงหาคม ค.ศ. 1973 จำนวนระเบิดที่ถูกทิ้งลงในดินแดนกัมพูชาประมาณ 270,000 ตัน²⁸ ก่อนที่รัฐสภาสหรัฐอเมริกาจะมีมติให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาหยุดการทิ้งระเบิดในกัมพูชาในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1973 รวมจำนวนระเบิดที่ถูกทิ้งในกัมพูชา

²⁶ ฝู๊ย สุตณ, **กษุฒาบูรณาดิบเตยย: สเวตถย เสฐกิตฺย สหุข 1975 – 1979** (กั้เตย: สุตณภ, 2005) อั้ถั 44. [เตยบ สอผล, **กัมพูชาประชาริปีเตย: การเมือง เสธลลจก สังกม 1975-1979** (พนมเปญ: สุกลาภ, 2005), หน้า 44.]

²⁷ William Showcross, **Sideshow: Kissinger, Nixon and The Destruction of Cambodia** (London: Ardré Deutsch, 1979), p. 218.

²⁸ Ben Kiernan, “Roots of Genocide New Evidence on US Bombardment of Cambodia,” **Cultural Survival** 3 (1990): 20.

ทั้งหมด 539,129 คน²⁹ ผลของการทิ้งระเบิดทำให้ประชาชนชาวกัมพูชาจำนวน 300,000 – 500,000 คน ต้องเสียชีวิต³⁰

ในภูมิภาคจอมการ้องค์ (ภูมิจีคามหฺ) ฌุม*โกซ (ພູກູສ) ชรคตราอก (ស្រុកត្រាំកក់) เขตตาแก้ว ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในภูมินี้ “มากกว่า 80 คน ได้เสียชีวิตลงในช่วงที่เครื่องบินบี 52 มาทิ้งระเบิด”³¹ เช่นเดียวกับในภูมิภาคโซบาย เขตกัณดาล ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพของคนในภูมิภาค 2 คน ได้เสียชีวิตจากการถูกยิงและบ้านเรือนถูกทำลาย³² ฮอง วาร์ (Hong Var) ซึ่งใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ที่ภูมิภาค (ภูมิจีส) เขตตาแก้ว ในค.ศ. 1975 ได้ให้สัมภาษณ์ใน ค.ศ. 1979 เกี่ยวกับการทิ้งระเบิดในภูมิภาคในช่วงก่อนที่วาร์จะมาอาศัยอยู่ว่า

ชาวบ้านมักเล่ารายละเอียดเกี่ยวกับประสบการณ์ที่น่ากลัวในช่วงสงคราม เมื่อภูมิภาค เป็นเป้าหมายของสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลสาธารณรัฐในการทิ้งระเบิด พวกเขาเล่าถึงการขาดหลุมหลบภัยหรือการเตรียมตัวในการวิ่งหนีการทิ้งระเบิดในทุ่งนา การดับไฟหุงหาอาหาร พวกเขาเกลียดนักบินที่ขับเครื่องบินทิ้งระเบิดและจะฆ่านักบินเหล่านั้นเมื่อผ่านเข้ามาในภูมิภาค³³

อิต ซาริน (អ៊ិត សារិន) ผู้บัญชาการกองตระเวนในภูมิภาคพิเศษ ซึ่งได้เดินทางผ่านภูมิภาคขมร์ตะแบง (ภูมิจีส) ในเขตตาแก้ว ภูมิภาคหริได้บรรยายสภาพของภูมินี้ไว้ว่า “สภาพเงียบสงบ นานๆ ถึงจะพบชาวบ้านสักคน บ้านซึ่งสร้างด้วยกระเบื้องหลายหลังถูกทิ้งร้างและถูกระเบิดลงทะเลหลังคาและกำแพง”³⁴

²⁹ ชูส สาส์บีส, “เบตส์ฮ์ไรกรุททาสยฆาต์ประชาตีสเป็รเอะ (ต),” *โศกนาฏกรรม* 62 (กฤษ: 2005): 17 [โมดชันควิส, “เหตุโศกนาฏกรรมสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 62 (กุมภาพันธ์ 2005): 17]

³⁰ Ben Kiernan, “Roots of Genocide New Evidence on US Bombardment of Cambodia,” *Cultural Survival* 3 (1990): 20.

* ใช้ทับศัพท์ คำว่า “ฌุม” (ພູ) ในภาษาเขมร เทียบเท่าได้กับ “ด่าบล” ในภาษาไทย

³¹ เบต บุณ, *ฮ์! เบกตัสไร “โศกนาฏกรรมโศกนาฏกรรม”* (กรุงเทพฯ: (n.p.), 1997), ฮ์นั 66. [เฮง ฮง, *โอบีกรุททาสยฆาต์ในกัมพูชา* (พนมเปญ, 1997), หน้า 66].

³² May Ebihara, “Beyond Suffering,” p. 151.

³³ Ben Kiernan, “Pol Pot and The Kampuchean Communist Movement,” in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 281.

³⁴ อิต ซาริน, “ผู้เดินรูดทาสยฆาต์โอบีกรุททาส,” *โศกนาฏกรรม* 33 (กฤษ 2002): 7 [อิต ซาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง,” *แสวงหาความจริง* 33 (กันยายน 2002): 7].

ในภูมิภาคอินเดีย (กฤษิธฺร) มุมอินเดีย (มุฑฺร) ชรคจีฏ (สุฤคณฺฑ) เขตสววยเรียง (เอฤคฺชวยเว็ฏ) ซึ่งอยู่ติดชายแดนเวียดนาม เช่นเดียวกันกับภูมิภาคอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงคราม สถานที่ทางราชการต่างๆ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนและบ้านเรือนประชาชนถูกทำลาย รวมถึงวัว ควาย หมูและเป็ดที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชาวบ้านมากกว่า 100 คนต้องเสียชีวิตลง อีกจำนวนหนึ่งได้รับบาดเจ็บและกลายเป็นคนพิการ³⁵ หรือในชรคเมมุด (สุฤคเมษคฺ) เขตกำปงจาม พื้นที่บริเวณนี้ถูกทิ้งระเบิดมาตั้งแต่ก่อนหน้าที่ นายพลลอน นอล จะทำการรัฐประหารสมเด็จพระเจ้านุ³⁶ ผลจากการทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกาทำให้ประชาชนต้องถูกบังคับโดยทางอ้อมให้ย้ายที่อยู่ใหม่

กระทรวงสาธารณสุขของกัมพูชาประมาณตัวเลขประชากรกัมพูชาในปลายค.ศ.1972 ไว้ว่า ประชากร 2 ล้านคนจากทั้งหมด 7 ล้านคน ต้องย้ายที่อยู่ใหม่ ส่วนหนึ่งเลือกที่จะอพยพไปอยู่ที่กรุงพนมเปญ ถึงแม้ว่าจำนวนผู้อพยพไปอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญจะยังเป็นที่ถกเถียงกัน จากรายงานของซีไอเอระบุว่าจำนวนประชากรในกรุงพนมเปญเพิ่มขึ้นเป็น 1,200,000 คน ในช่วงแรก ของสงคราม เดิมทีก่อนหน้านี้กรุงพนมเปญมีประชากรประมาณ 600,000 คน³⁷ นอกจากนี้ซีไอเอ ยังได้ประเมินอีกว่า พื้นที่ที่เสียหายจากสงครามถือเป็นร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด³⁸ ประเมินการ คร่าวๆ ได้ว่า มีประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ใน กรุงพนมเปญประมาณ 1.5 ล้านคน³⁹

ประชาชนที่อพยพไปอาศัยในกรุงพนมเปญกลุ่มแรกๆ เป็นพวกคนงานในไร่และ ชาวประมง ในช่วงหลังประชาชนที่อพยพเข้ามาในเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวนา ประชาชนเหล่านี้ อพยพเพื่อหนีการทิ้งระเบิดและการต่อสู้ระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย เข้ามาหาเลี้ยงชีพโดยการปลูก และขายผัก รวมถึงขายแรงงาน โดยหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ชาวนบที่อพยพเข้ามาใน พนมเปญก็ต้องผิดหวัง ในตอนแรกพวกผู้อพยพพยายามหาที่อยู่ที่ปลอดภัยโดยพักอยู่กับญาติหรือ เพื่อน แต่หลังจากที่สงครามเริ่มทวีความรุนแรง ได้มีประชาชนอพยพเข้ามามากขึ้น ในบ้านหนึ่งหลัง

³⁵ เญ็ช สุกฺทริฎุ, “กฤษิธฺรธกัฏษเฐริธาสคฺชสุฎฺฆาษ,” *สัญมกมกต* 3 (มีธา 2000): 9 [เนียง สุกฺควิเจ็ช, “ภูมิภาคอินเดียในวินาศกรรมสงคราม,” *แสวงหาความจริง* 3 (มีนาคม 2000): 9]

³⁶ Chou Meng Tarr, “A Talk with Prime Minister Hun Sen,” *Cultural Survival* 3 (1990): 14.

³⁷ William Showcross, *Sideshow: Kissinger, Nixon and The Destruction of Cambodia*, p.183.

³⁸ *Ibid.*, p. 222.

³⁹ Russell R. Ross, editor, *Cambodia: A country study* (Washington D.C.: Library of Congress Federal Research Division, 1990), p. 49.

มีคนอาศัยอยู่สามถึงสี่ครอบครัว นอกจากนี้ยังต้องประสบกับความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ เพราะอยู่ในช่วงสงครามทำให้การหารายได้ทำได้ลำบาก การจ้างงานในกรุงพนมเปญมีน้อย ทำให้ชาวชนบทที่อพยพเข้ามาขาดเงินที่จะนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเกิดการขาดแคลนอาหาร รวมถึงการระดมยิงถล่มเพื่อยึดกรุงพนมเปญของทหารเขมรแดงตั้งแต่ต้น ค.ศ.1975 ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของผู้ที่อพยพเข้ามาอาศัยในกรุงพนมเปญเพื่อหลบภัยสงครามเดือดร้อนมากขึ้นกว่าเดิม ผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งอพยพจากภูมิภาคโฆบายไปยังพนมเปญ ต้องสูญเสียลูกชายทั้งหมด 4 คน เนื่องจากบ้านที่อาศัยที่พนมเปญถูกทิ้งระเบิด⁴⁰ ในช่วงที่สงครามทวีความรุนแรงขึ้นจำนวนผู้อพยพก็เริ่มมากขึ้นตามไปด้วย ถนนที่มุ่งหน้าไปยังกรุงพนมเปญและตัวเมืองในเขตต่างๆ คลาคลำไปด้วยผู้คนที่พักแรมอยู่บริเวณสองข้างถนน ทางตอนใต้ของกรุงพนมเปญกลายเป็นที่ที่มีผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ผู้อพยพเหล่านี้สร้างที่พักไว้พักแรมโดยสร้างไว้เพียงแค่อป้องกันแดดและฝนได้เท่านั้น จากการที่ผู้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงพนมเปญเป็นจำนวนมากทำให้หลายๆ พื้นที่ กลายเป็นชุมชนแออัดไปในที่สุด ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น สุขอนามัย อัก ซาเมธ ได้บรรยายสภาพชาวชนบทที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพนมเปญไว้ว่า “ประชาชนอาศัยอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง สร้างกระท่อมไม้ ที่กำบัง เฝิงพักเล็กๆ ไปทั่ว เกิดชุมชนแออัดทางตะวันตก ทางใต้และทางเหนือ มีประชาชนนอนอยู่ทุกที่ หลังคา บันไดหรือในสวนสาธารณะ”⁴¹ ทุกถนนที่มีที่ว่างได้มีการสร้างกระท่อมเพื่อพักอาศัยชั่วคราวขึ้น ชาวบ้านที่อพยพเข้ามา ไม่สามารถที่จะหางานทำได้ตลอด ค.ศ.1971-1972 มีประชาชนอพยพเข้ามาประมาณ 300 คนในหนึ่งเดือน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีเงินทรัพย์สินหรือสัมภาระติดตัวมาด้วย

ชาวบ้านที่ไม่อพยพไปพนมเปญบางส่วนอพยพไปอาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ เช่น กรณีของชาวบ้านที่อาศัยในภูมิภาคจันเตเรียต้องอพยพไปอยู่ในภูมิภาคระ (ภูมิจั้ระ) และภูมิภาคจิง (ภูมิจิง) เขตสวายเรียงในช่วง ค.ศ.1970-1972 ทำให้ภูมิภาคจันเตเรียกลายเป็นภูมิภาคที่ร้างผู้คน⁴² หรือชาวบ้านบางส่วนเลือกที่จะอพยพไปยังตัวเมืองเขตสวายเรียงบริเวณพื้นที่ที่ทหารสาธารณรัฐครอบครองอยู่ แม้ว่าอีกฝั่งของเมืองกองทัพเขมรแดงจะสามารถยึดครองได้แล้วก็ตาม นอกจากนี้ในบางพื้นที่ได้มีทหารทั้งของฝ่ายสาธารณรัฐและเขมรแดงเข้ามาจับตัวชาวบ้านบางคนไปด้วย

⁴⁰ May Ebihara, “Beyond Suffering,” p. 151.

⁴¹ Michael Igout, **Phnom Penh Then and Now**, p. 18.

⁴² อิศฐี ธิษ สุกะวิฑู, “ภูมิจันเตเรียที่ถูกละทิ้งโดยเขมรแดง (ตชช),” **สัญจร** 4 (เมษา 2000): 16 - 17 [นิตริ และเนียง สุกะวิฑู, “ภูมิภาคจันเตเรียในวินาศกรรมสงคราม (ต่อจบ),” **แสวงหาความจริง** 4 (เมษายน 2000): 16-17]

ในขณะที่การสู้รบของเขมรแดงและรัฐบาลสาธารณรัฐทวิความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้บางพื้นที่กลายเป็นสมรภูมिरบ เช่น ในภูมิภาคเขมรแดง เขตกันดาล พื้นที่บางส่วนของภูมิภาคนี้ถูกปกคลุมด้วยป่าทำให้ยากแก่การหลบซ่อนตัวของทหารเขมรแดง ในขณะที่การสู้รบดำเนินอยู่ ชาวบ้านซึ่งอาศัยในภูมิภาคนี้ก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน คือพวกที่อยู่ในเขตยึดครองของเขมรแดงจะอยู่ในฝั่งที่เป็นป่า ในขณะที่ประชาชนซึ่งอยู่ในเขตของทหารสาธารณรัฐจะอยู่ฝั่งวัด ผลจากการสู้รบทำให้ชาวบ้านในเขมรแดงไม่สามารถทำการเกษตรได้เพราะต้องย้ายที่อยู่เพื่อหนีการทิ้งระเบิดและการสู้รบของทั้งสองฝ่ายอยู่ตลอด นอกจากนี้การดำเนินชีวิตของประชาชนก็เปลี่ยนไปด้วย การทำงาน ประสพการณ์ หรือการพักผ่อนหย่อนใจต้องถูกเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ สถานการณ์เป็นเช่นนี้ตั้งแต่ ค.ศ.1970-1975

ทหารสาธารณรัฐระดมทิ้งระเบิดเพื่อทำลายฐานกำลังของเขมรแดง ระหว่างที่ทั้งสองฝ่ายสู้รบกันอยู่นั้น เขมรแดงได้ถือโอกาสเข้าไปในภูมิภาคและจัดตั้งองค์กรของตนเอง ในช่วง ค.ศ.1973 เขมรแดงได้ย้ายชาวบ้านจากภูมิภาคเขมรแดงซึ่งอยู่ในพื้นที่ยึดครองของเขมรแดงไปที่ภูมิภาคเขมรแดง เขตกันดาลเพื่อให้ยากแก่การควบคุม รวมถึงง่ายต่อการฝึกฝนเด็กหนุ่มให้ไปเป็นนักรบ เขมรแดงสู้กับรัฐบาลสาธารณรัฐ ชาวบ้านเหล่านี้ไม่ได้มีข้าวหรือเสื้อผ้าติดตัวไปเลย ในช่วง ค.ศ.1974 กองทัพเขมรแดงก็สามารถจับได้กองทัพสาธารณรัฐออกจากภูมิภาคเขมรแดง จากนั้นก็ประกาศให้ประชาชนอพยพกลับไปอยู่ในภูมิภาคเดิม⁴³

3. หมู่บ้านในเขตปลดปล่อยก่อนค.ศ. 1975

การสู้รบระหว่างกองทัพเขมรแดงกับกองทัพสาธารณรัฐยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ไม่กี่เดือนหลังจากการเปิดแนวรบของเขมรแดงใน ค.ศ.1970 กองทัพเขมรแดงก็สามารถยึดครองพื้นที่ครึ่งหนึ่งของประเทศ รวมทั้งควบคุมประชากรร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในกัมพูชา กองทัพของรัฐบาลสาธารณรัฐสามารถยึดครองพื้นที่ได้แต่เฉพาะในกรุงพนมเปญ และตัวเมืองในเขตกำปงธม (เขตกันดาล) กำปงจาม สวายเรียง ตาแก้ว กำปอตและกำปงโสม (กันดาล) นอกจากนี้ก็ยังยึดครองพื้นที่ในเขตพระตะบองได้อีกด้วย นอกจากพระตะบองแล้ว พื้นที่ที่เหลือไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ต้องพึ่งพนมเปญในเรื่องข้าว อาหารและสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพต่างๆ ในขณะที่พื้นที่บริเวณระหว่างเขตพระตะบองและพนมเปญตกอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพเขมรแดงเกือบทั้งหมด ดังนั้นกองทัพเขมรแดงจึงสามารถควบคุมเส้นทางการคมนาคมและการส่งเสบียงต่างๆ ได้ มิลตัน ออสบอร์น (Milton Osborne) ซึ่งเดินทางไปยังพระตะบองใน

⁴³ Ouch Sophany, *Culture and memoirs of Sre Ampil villagers*, p. 17.

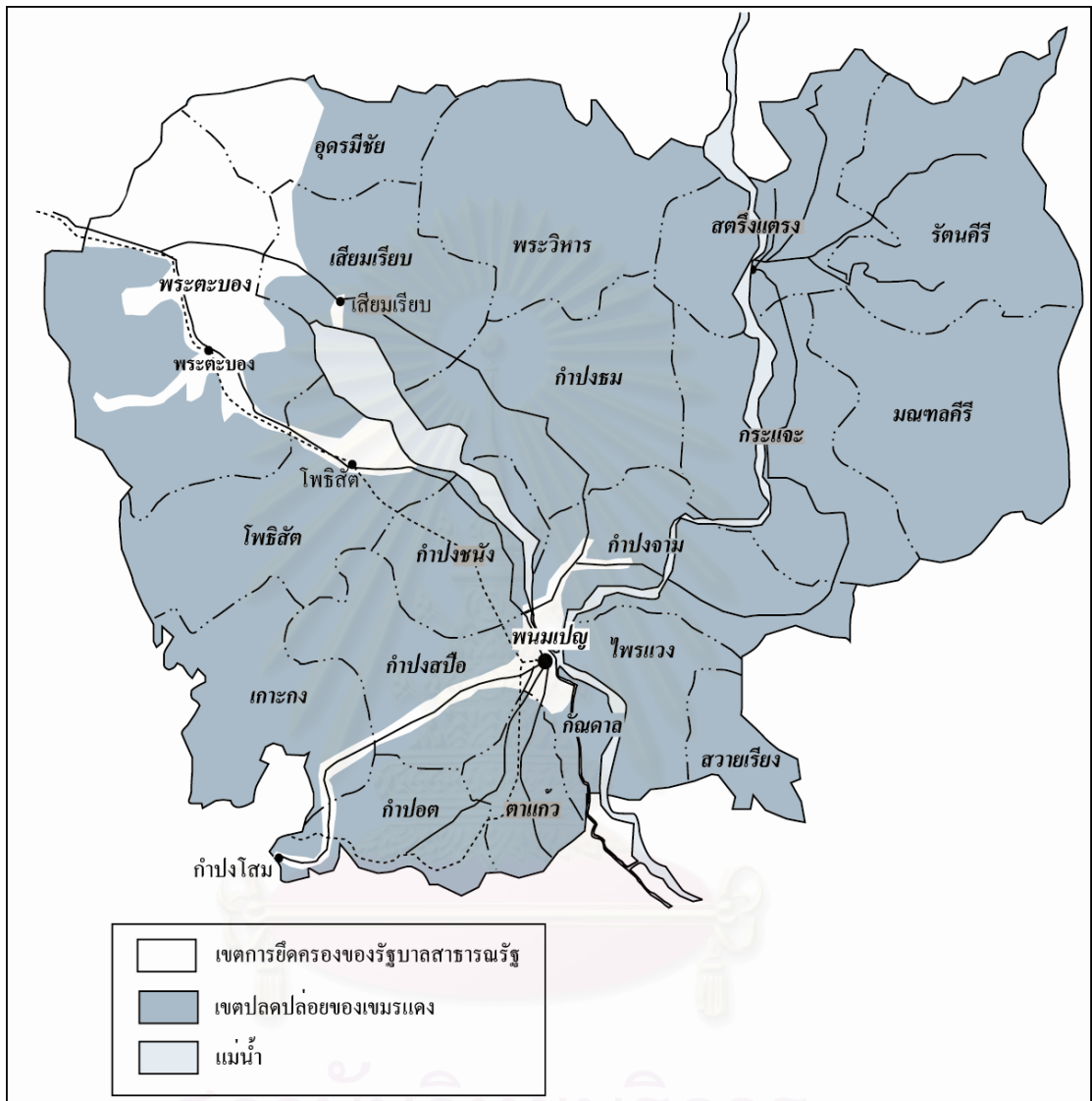
ค.ศ. 1971 ได้บรรยายสถานการณ์ในตอนนั้นว่า “ทางเดียวที่จะเข้าถึงตัวเมืองพระตะบองได้คือทางเครื่องบิน คอมมิวนิสต์กัมพูชาใช้ยุทธศาสตร์ในการปิดล้อมเส้นทางซึ่งเชื่อมระหว่างพระตะบองและกรุงพนมเปญ”⁴⁴ และที่ร้ายไปกว่านั้นคือในช่วงปลาย ค.ศ.1973 พื้นที่เพาะปลูกข้าวที่มีความสำคัญรองจากพระตะบอง ได้แก่ กำปงธมและตาแก้ว ก็ตกไปอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพเขมรแดง ทำให้กองทัพสาธารณรัฐเหลืองที่มั่นที่เป็นพื้นที่ปลูกข้าวสำคัญเพียงแห่งเดียวเท่านั้นคือ พระตะบอง แต่ทางพระตะบองก็ไม่สามารถที่จะส่งข้าวไปยังกรุงพนมเปญได้ เนื่องจากเส้นทางคมนาคมต่างๆ ถูกตัดขาดและถูกยึดครองโดยกองทัพเขมรแดง ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนข้าวขึ้นในพนมเปญ ส่งผลให้ราคาข้าวในพนมเปญสูงขึ้น เดือนกันยายน ค.ศ.1974 ราคา กิโลกรัมละ 137 เรียล แต่ในอีกหนึ่งเดือนถัดมาราคาข้าวได้เพิ่มขึ้นเป็น 300 เรียลต่อกิโลกรัม⁴⁵ รัฐบาลสาธารณรัฐต้องขอรับความช่วยเหลือจากอเมริกาในการช่วยบริจาคข้าวให้กับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญแต่ข้าวที่ได้รับก็ยังไม่เพียงพอกับการบริโภคของประชาชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁴ Milton Osborne, **Before Kampuchea: Preludes to Tragedy**, 2nd ed (Bangkok: Orchid, 2004), p. 37.

⁴⁵ George C. Hildebrand and Gareth Porter, **Cambodia: Starvation and Revolution** (New York: Monthly Review, 1989). p. 42.

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 3: แผนที่แสดงเขตปกครองของกองทัพสาธารณรัฐและเขมรแดง

หนังสือพิมพ์ *เลอ กูเรียร์ พนมเปญ* (Le Courier Phnom Penh) ฉบับวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ.1971 ได้เขียนเกี่ยวกับการอพยพของประชาชนจากชนบทมายังกรุงพนมเปญในช่วง ค.ศ.1970–1971 ระบุว่า การอพยพของประชาชนในช่วงนั้น เป็นการย้ายเพื่อหนีพวกคอมมิวนิสต์และเวียดกง เพราะประชาชนเหล่านั้นไม่ต้องการที่จะอาศัยอยู่ภายใต้การปกครองของพวกเขา⁴⁶ ตามความจริงมีประชาชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ต้องการย้ายถิ่นฐานเนื่องจากไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง ในทางกลับกันชาวบ้านหลายๆ คนเห็นด้วยกับการปฏิบัติ อิม เอือน (Im Oeun) ชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคอาก (ภูมิตำกัก) ชรกกากาน (สุรูกตากาส) เขตโพธิสัต (เขตเตาตีสัต) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กองทัพเขมรแดงปลดปล่อยตั้งแต่ ค.ศ.1972 เขารู้สึกเห็นด้วยกับการโฆษณาชวนเชื่อของเขมรแดงที่โจมตีการคอร์รัปชันและระบบที่เอารัดเอาเปรียบชาวนาที่ยากจนโดยพวกเจ้าของที่ดินหรือชนชั้นนายทุนต่างๆ⁴⁷

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นโยบายที่เขมรแดงใช้ในการปลุกกระดมมวลชนในช่วง ค.ศ.1970–1972 แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานเพื่อหาแนวร่วมในการปฏิวัติอยู่หลายครั้ง แต่จุดประสงค์หลักอยู่บนพื้นฐานที่ว่า “จิตวิทยามวลชน” ก่อนที่เขมรแดงจะยึดกรุงพนมเปญได้ เขมรแดงยังคงใช้นโยบายนี้ต่อไป ซึ่งวิธีปฏิบัติก็คือ การทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือประชาชนยิ่งกว่านั้นในเขตพื้นที่ปลดปล่อยเขมรแดงจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ ให้กับประชาชนด้วย⁴⁸

นโยบาย “จิตวิทยามวลชน” อยู่บนพื้นฐานที่ว่า ชนปฏิบัติทุกคนถือเป็นลูกหลานประชาชน รับผิดชอบต่อทุกคนตั้งใจ ทำตนให้เหมือนประชาชน เพื่อเรียนรู้จากมหาชน เพราะมหาชนเป็นแหล่งวิชาซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด⁴⁹ นอกจากนี้ อิต ซาริน ได้บันทึกเพิ่มเติมเรื่องการเรียนรู้จากประชาชนไว้ว่า “การดำรงชีวิต การนอน การเดิน การกิน การสวมใส่เสื้อผ้า ต้องระวังไม่ให้แตกต่างจากประชาชน อากัปกริยาต่างๆ ให้เหมือนกับประชาชนกสิกร ด้วยเหตุนี้จึงบังคับให้สวมชุดสีดำ อีกทั้งอาหารที่รับประทานในแต่ละวันก็ไม่ต้องมากมายหรือเลิศรสกว่าประชาชน⁵⁰ อย่างไรก็ตามแม้ว่า

⁴⁶ คูในเย็บ สุตถ, *กษัตราธิราช*, ฝั่ง 40 [เดียบ โสผล, *กัมพูชาประชาธิปไตย*, หน้า 40].

⁴⁷ Kate G. Frieson, “Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975,” p. 41.

⁴⁸ Ben Kiernan, “Pol Pot and Kampuchea Communist Movement,” p. 278.

⁴⁹ มุติ สาริ, “ผู้เดินฆ้องกัณฑ์บ่อไร่ (ต),” *สัญจร* 37 (มคม 2003): 6 [อิต ซาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 37 (มกราคม 2003): 6]

⁵⁰ Ibid.,: 7.

นโยบายของเขมรแดงคือการให้เรียนรู้จากประชาชน แต่ก็ได้กำหนดไว้ว่าไม่ให้เรียนรู้หรือกระทำตามประชาชนมากเกินไป⁵¹

การใช้นโยบาย “จิตวิทยามวลชน” โดยเน้นไปที่การเคารพและรับใช้ประชาชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญคือ ประชาชนซึ่งเป็นกสิกร พวกเขาสามารถทำอะไรต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวังและใช้วิธีที่ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากกสิกร เช่น การยกเลิกภาษี การแจกที่ดิน ซึ่งยึดมาจากเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ยกให้แก่กสิกรซึ่งยากจนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง นอกจากนี้เขมรแดงมีคำสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดไม่ให้กรรมาภิบาลและต้องทรัพย์สมบัติของประชาชน รวมทั้งการล่วงเกินหญิงชาวบ้านจะต้องได้รับการลงโทษ

เพื่อให้นโยบาย “รับใช้ประชาชน” สัมฤทธิ์ผล กรรมาภิบาลเขมรแดงจึงได้ให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เมื่อประชาชนสร้างทำนบหรือขุดบ่อน้ำ กรรมาภิบาลเขมรแดงก็จะร่วมทำงานกับประชาชนด้วยความเสมอภาค เมื่อถึงฤดูการทำนาซึ่งต้องรีบเร่ง พวกกรรมาภิบาลก็ได้ช่วยประชาชนด้วยความสมัครใจ ปฏิบัติงานต่างๆ โดยไม่คิดค่าจ้าง โดยเฉพาะการช่วยเหลือกสิกรยากจนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของเขมรแดง

กรรมาภิบาลเขมรแดงจะช่วยเหลือกสิกรซึ่งพิการหรือไม่สบาย โดยเฉพาะกสิกรที่ยากจน พวกเขมรแดงจะไปฉีดยาหรือแจกยาให้กสิกรถึงที่บ้าน แม้ว่าจะลำบากนิดหน่อยก็ตาม หรือเมื่อถึงช่วงเวลาที่ต้องไถนา ดำนา เก็บเกี่ยวหรือนวดข้าว มนตรีในแต่ละแห่งต้องจัดสมาชิกให้ไปช่วยชาวนาทำงานทุกวัน⁵²

ดังนั้นจากนโยบายและการกระทำทุกอย่างของกรรมาภิบาลและยุทธชนของเขมรแดง ทำให้เขมรแดงสามารถครอบครองพื้นที่และประชาชนได้อย่างเหนียวแน่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นโยบาย “อยู่กับประชาชนและรับใช้ประชาชน” มีประสิทธิภาพมาก จนทำให้เขมรแดงได้รับการยอมรับจากประชาชนในชนบทอย่างมาก

ประชาชนในเขตหมู่บ้านปลดปล่อย ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรรมาภิบาลท้องถิ่นกับประชาชนไว้ว่า “กรรมาภิบาลทุกคนรัก เคารพและรับใช้กสิกร ในขณะที่กสิกรก็ให้ทั้งกำลังใจและกำลังกายแก่กรรมาภิบาล กรรมาภิบาลไม่มีสิทธิ์ที่จะสั่งประชาชนให้ทำอะไรต่าง ๆ

⁵¹ Henri Locard, *Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2004), p. 233.

⁵² ภูติ สาริธ, “ผู้เผด็จการที่ชั่วร้ายที่สุด,” *วิทยุประชาชาติ* 37 (พคท 2003): 7. [อิต ชาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 37 (มกราคม 2003): 7.]

ระหว่างกรมการปกครองและประชาชนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสุภาพ ปกติธรรมดา กรมการปกครองมีหน้าที่สำคัญในการปกป้องทรัพย์สินของประชาชนและไม่ถือโทษประชาชน⁵³ ดังนั้นเหตุที่ประชาชนในชนบทอพยพออกจากภูมิกำเนิดของตนเองในช่วง ค.ศ.1970-1971จึงมีสาเหตุมาจากการหนีภัยสงครามมากกว่าสาเหตุจากการไม่พอใจที่ตัวเองต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง

หลังจากกองทัพเขมรแดงสามารถเข้าไปยึดครองพื้นที่บางส่วนในบางภูมิภาคได้แล้ว เพื่อให้ง่ายแก่การควบคุมและการจัดการในด้านต่างๆ รวมถึงเพื่อดำเนินการปฏิวัติ พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้วางแผนนโยบายและกฎระเบียบเพื่อไว้ใช้ในเขตหมู่บ้านปลดปล่อยขึ้น เช่น ในภูมิภาคเปรียะอ็องการ์ (ภูมิตะฮ์นุ) ซึ่งตั้งอยู่ในชรวงศ์กอร์เจ (สุภะฮ์นุ) เขตกำปอด กองทัพเขมรแดงสามารถยึดภูมิภาคนี้ได้ในปี ค.ศ.1972 เขมรแดงได้จัดตั้งองค์การเพื่อบริหารงานในด้านต่างๆ ขึ้น ประชาชนทำงานในระบบสหกรณ์ อาศัยในบ้านของตนเองแต่ทำงานและกินข้าวร่วมกัน นอกจากนี้มีการแบ่งประชาชนออกเป็นชนชั้นต่างๆ เช่น คนที่มีฐานะร่ำรวยหรือคนที่มีฐานะยากจน คนที่เคยอาศัยในพื้นที่ของศัตรูหรืออาศัยในเขตปลดปล่อย⁵⁴ ซึ่งประชาชนในภูมิภาคนี้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มของประชาชนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ของศัตรู

ในช่วง ค.ศ.1970-1973 กองทัพเขมรแดงได้เกณฑ์ชาวบ้านซึ่งประกอบอาชีพชาวนา เข้าร่วมการปฏิวัติ กลางวันเป็นชาวนา กลางคืนเป็นทหาร แต่ในช่วงหลัง ค.ศ.1973 เป็นต้นมาการทำสงครามเริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จึงต้องการทหารจำนวนมากเพื่อสู้ในสงคราม ทำให้เริ่มมีการบังคับประชาชน รวมถึงเยาวชนให้เป็นทหารในกองทัพปฏิวัติ

เขมรแดงได้ห้ามไม่ให้มีการเข้าออกหรือการเดินทางของประชาชนไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างเสรีเพื่อที่จะได้ควบคุมประชาชนให้อยู่แต่เฉพาะในเขตปลดปล่อยเท่านั้น ดังนั้นผู้ที่มีความประสงค์จะเดินทางไปยังภูมิภาคอื่นๆ จึงต้องมีใบอนุญาตผ่านทางซึ่งออกโดยประธานของภูมิภาคหรือคณะกรรมการชกรนั้นๆ จิก ปราฮิม (ซิก ฎาเบ็ญ) ประธานชุมชนและสมาชิกคณะกรรมการชกรชนชาติจามในตำบล 25 ภูมิภาคหริดี เขียนไว้ในคำสารภาพของเขาว่า “ในช่วงเวลานี้ การเดินทางจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง ถ้าไม่มีใบอนุญาตไม่สามารถทำได้”⁵⁵ ในขณะที่เดียวกันการเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะกรุงพนมเปญก็ถูกสั่งห้ามอย่างเด็ดขาด

⁵³ Ben Kiernan, “Pol Pot and Kampuchea Communist Movement,” p. 271.

⁵⁴ อุก ชาติ “ภูมิตะฮ์นุ” *สัญจรกัมพูชา* 56 (สิงหาคม 2004): 19 [ลอง ดานี, “ภูมิภาคแม่มาช,” *แสวงหาความจริง* 56 (สิงหาคม 2004): 19].

⁵⁵ อุก รัต; *กษัตริย์กัมพูชา* 703, วรรค 9 [สุภ วัณณะ, *กองทัพเขมรแดงหมายเลข 703*, หน้า 9].

การเดินทางโดยปราศจากใบอนุญาตถือเป็นความผิดร้ายแรง ผู้ที่หลบหนีออกจากกัมพูชาไปยัง
กรุงพนมเปญ หากถูกจับได้จะถูกยิงโทษ

นอกจากนี้พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชามีนโยบายห้ามไม่ให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่
ปลดปล่อยทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหรืออาหารในพื้นที่ที่รัฐบาลสาธารณรัฐยึดครองอยู่
ในช่วง ค.ศ.1973 เป็นปีที่ในบางพื้นที่มีการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง เนื่องจากผลผลิตไม่ได้
ตามเป้าหมายเพราะภัยแล้ง รวมถึงการทิ้งระเบิดซึ่งทำให้ชาวนาไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้
นอกจากนี้สงครามยังทำลายที่นาและผลผลิตทางการเกษตร สัตว์เลี้ยงต่างๆ ในพื้นที่บริเวณ
ตะวันตกเฉียงใต้และตอนกลางของประเทศ ทำให้สถานการณ์ความอดอยากของประชาชนรุนแรง
มากขึ้น โดยทั่วไปประชาชนต้องเผชิญชะตากรรมจากการขาดแคลนอาหารเช่น ข้าวและเกลือ
ซึ่งเป็นอาหารพื้นฐานในการบริโภค ยกเว้นประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตพระตะบอง ซึ่งยังคงเป็น
พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนอาหารน้อยที่สุด ดังนั้นการขาดแคลนอาหารได้ส่งผล
กระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาชนทั่วทั้งประเทศ

เมื่อสถานการณ์การขาดแคลนอาหารยังไม่ดีขึ้น ประชาชนต้องประสบกับความอดอยาก
กรรมาภิบาลในบางพื้นที่รู้สึกเห็นใจในความอดอยากของประชาชน ในบางครั้งกรรมาภิบาล
เหล่านี้ได้ฝ่าฝืนกฎ โดยอนุญาตให้ประชาชนเข้าไปค้าขายในเขตที่รัฐบาลสาธารณรัฐปกครองได้⁵⁶
เพื่อแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายอาหารเพื่อมาบริโภค นอกจากนี้ในบางช่วงก็จำเป็นที่จะต้องมีการ
ผ่อนปรน เพื่อลดความไม่พอใจของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว ดังเช่นกรณีชรดร่ากอก ใน
เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี ซึ่งมีการนำเอาระบบคอมมูนมาใช้ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1973 โดย
บังคับให้ประชาชนกินข้าวร่วมกันในโรงอาหารรวม แต่ระบบนี้ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก
การขาดแคลนอาหารอย่างหนักทำให้การปันส่วนอาหารไม่พอเพียง ถึงขนาดที่ประชาชนต้องกิน
“ใบกล้วย รากตาล โตนด มะพร้าวและท้ายที่สุดกินหญ้า” ดังนั้นจึงทำให้เกิดความไม่พอใจและ
นำไปสู่การต่อต้านของประชาชนขึ้น โดยประชาชนได้สังหารกรรมาภิบาลท้องถิ่นจำนวนหนึ่ง ทำให้
พรรคต้องอนุญาตให้ประชาชนแยกกันรับประทานอาหารตามบ้านเรือนของตัวเองได้อีกครั้ง⁵⁷

ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศใช้ระบบสหกรณ์หรือระบบคอมมูนขึ้นในเขตปลดปล่อย แต่ใน
บางพื้นที่นอกเหนือจากการทำนา ซึ่งข้าวที่ได้ถือเป็นผลผลิตส่วนรวมแล้ว กรรมาภิบาลเขมรแดง

⁵⁶ Kate G. Frieson, “Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975,” pp. 43-44.

⁵⁷ Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979** (Chiang Mai: Silkworm Books, 1997), p. 58.

ได้อนุญาตให้ประชาชนสามารถปลูกผัก ผลไม้หรือใบยาสูบบริเวณรอบๆ บ้านได้ ส่วนผลผลิตที่เหลือประชาชนก็สามารถเก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือนหรือค้าขายได้

เนื่องจากกองทัพเขมรแดงต่อต้านพวกนายทุนและเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นพวกที่เอารัดเอาเปรียบชาวนา ในบางพื้นที่ของเขตปลดปล่อย เขมรแดงได้ทำการปฏิรูปที่ดินขึ้นใน ค.ศ.1972 ในชรกกอมปงเตรียง (สุภกัณฑ์สุธา) เขตกำปอต “ประชาชนถูกจำกัดให้ถือครองที่นาไม่เกิน 5 เฮกแตร์ ในขณะที่ที่ไร่น้ำไม่ได้มีการแบ่งให้กับประชาชน ที่ไร่น้ำทั้งหมดอยู่ภายใต้การครอบครองของเขมรแดง ในพื้นที่ซึ่งที่นามีความอุดมสมบูรณ์น้อย ที่ดินทั้งหมดถูกนำมารวมกัน แล้วจัดแบ่งที่นาใหม่ โดยให้หนึ่งครอบครัวมีการถือครองที่ดิน 1 เฮกแตร์”⁵⁸

ในช่วง ค.ศ.1972 หน่วยการผลิตภายในครัวเรือนยังคงมีหน้าที่ในการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์พืช ใถนา หวาน และดูแลที่นาของตนเอง แต่เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจะมีการร่วมมือกันหลายๆ ครอบครัวมารวมเป็นหนึ่งกรรม (กุญ) และผลผลิตที่ได้เก็บไว้ในยุ้งข้าวซึ่งเป็นของส่วนกลาง ประธานกลุ่มจะนำผลผลิตที่ได้มาปันส่วนให้ได้จำนวนที่เท่าๆ กันในแต่ละวัน⁵⁹

ในพื้นที่ปลดปล่อยเนื่องด้วยการสู้รบของทหารทั้งสองฝ่ายซึ่งไม่สะดวกที่จะให้มีการเรียนการสอนหนังสือ รวมถึงนโยบายของเขมรแดงที่ต้องการเกณฑ์เยาวชนมาเป็นทหารและกรรมาภิบาลของเขมรแดงนั้น ทำให้สถานศึกษาต่างๆ หยุดการเรียนการสอน ในตำบล 25 ภูมิภาคพิเศษในขณะนั้น* (หลังค.ศ.1975 เปลี่ยนชื่อเป็นภูมิภาคหรีดี) โรงเรียนได้ถูกปิดตั้งตั้งแต่ ค.ศ.1970

⁵⁸ Timothy Michael Carney, **Communist Party Power in Kampuchea (Cambodia): Documents and Discussion** (New York: Cornell University, 1987), p. 18.

⁵⁹ Roel A. Burgler, **The Eyes of the Pineapple: Revolutionary Intellectuals and Terror in Democratic Kampuchea** (Saarbrücken: Breitenbach, 1990), p. 36.

* ในช่วงก่อน ค.ศ.1975 ภูมิภาคพิเศษประกอบไปด้วย 3 ตำบลคือ ตำบล 25 ซึ่งประกอบด้วย 4 ชรกคือ ชรกสวางหรือชรก 20 ชรกเกาะธมหรือชรก 18 ชรกเทียนชวาย (สุภกัณฑ์สุธา) หรือชรก 16 และชรกเล็กแดก (สุภกัณฑ์สุธา) หรือชรก 14 ตำบล 15 ประกอบด้วย 4 ชรกคือ ชรกกัอนดาลสตีง (สุภกัณฑ์สุธา) หรือ ชรก 153 ชรกคองโก (สุภกัณฑ์สุธา) ชรกกองค์ชนอล (สุภกัณฑ์สุธา) และชรกโปเยียลือ (สุภกัณฑ์สุธา) และตำบล 55 คือ กรุงพนมเปญ (กุญ ภูมู; **กษัตริย์สุภกัณฑ์สุธา 703**, อัง 8, 165 [สุภ วัฒนธรรม, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 8, 165]) วาน ริค หรือที่รู้จักกันในนาม เมือง อดีตประธาน โฆษณานโยบายตำบล 25 และเป็นประธานมนตรี พานิชยกรรมของรัฐในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยได้ให้สัมภาษณ์ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2003 เกี่ยวกับภูมิภาคพิเศษและภูมิภาคหรีดีไว้ว่า “หลังจากวันมหาชัยชนะ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ภูมิภาคพิเศษได้ถูกยกเลิกและ คณะกรรมการมัชฌิมพรรคได้ยกเอาตำบล 25 ไปรวมกับภูมิภาคหรีดี ตำบล 25 ในค.ศ.1975 ประกอบไปด้วย 5 ชรกคือ ชรกสวาง ชรกเกาะธม ชรกเทียนชวาย ชรกเล็กแดกและชรกกัอนดาลสตีง และตำบล 15 ไปรวมกับ

ในขณะที่การเรียนการสอนจะมีแต่เฉพาะที่บ้านและวัดเท่านั้น ดุย เปง โชน (ดูย เบ็ชชย) อดีตครูในซรอกสอว (สุรอกสว) เขตกัมปาล กล่าวไว้ว่า “ใน ค.ศ.1970 ประชานวมได้ให้เขาทำหน้าที่สอนเด็กตามบ้านเรือนของประชาชน โดยเขาสอนเด็กในตอนกลางคืน ส่วนตอนกลางวันเขาต้องทำนาเพื่อหาเลี้ยงชีพ”⁶⁰ ในช่วงที่มีการสู้รบกันอย่างหนัก เนื่องจากสภาพไม่อำนวย การเรียนการสอนจำต้องหยุดไปโดยปริยาย

นอกจากนี้เขมรแดงได้ดำเนินการอพยพประชาชนออกจากภูมิลำเนาเดิม โดยประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตปลอดภัยต้องย้ายที่อยู่ใหม่ โดยเขมรแดงได้ให้ประชาชนไปอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่เขมรแดงจัดไว้ให้ “พวกเขมรแดงได้อพยพประชาชนซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้านปลอดภัยไปอาศัยยังเขตกำปอต ตาแก้วและกัมปาล ในตอนแรกอพยพเป็นบางคน แต่หลังเดือนธันวาคม ค.ศ.1973 เขมรแดงได้อพยพประชาชนทั้งครอบครัวและทั้งภูมิภาค”⁶¹ หรือในซรอกเมมุต เขตกำปงจาม ภูมิภาคบูรพา เมื่อฮุน เซน ซึ่งในขณะนั้นเป็นยุทธชนในกองทัพเขมรแดงกลับไปเยี่ยมภูมิลำเนาเดิมหลังจากที่เขมรแดงได้รับชัยชนะในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ก็พบว่า “ประชาชนถูกสั่งให้อพยพออกไปไกลจากภูมิลำเนาเดิม 40 กิโลเมตร”⁶² แต่ในบางพื้นที่เขมรแดงได้อพยพประชาชนออกไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ไกลจากเดิมมากนัก โดยอพยพออกไปอาศัยอยู่ในภูมิภาคใกล้เคียงๆ หรือบริเวณใกล้กับที่เดิม ชายคนหนึ่งซึ่งกลับภูมิลำเนาเดิมในเขตกำปอตใน ค.ศ.1975 พบว่า หลังจากที่เขมรแดงเข้ายึดครองภูมิภาคใน ค.ศ.1970 ชาวบ้านได้อาศัยอยู่ห่างไกลจากที่ที่เคยอยู่ประมาณ 1-2 กิโลเมตร

อย่างไรก็ตามการอพยพประชาชนให้ไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยที่เขมรแดงเตรียมไว้ให้แล้ว ส่วนใหญ่เป็นการอพยพประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามและการทิ้งระเบิด ด้วยเหตุนี้เขมรแดงจึงจัดให้ประชาชนเหล่านี้ไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ใหม่เมื่อมองในแง่เศรษฐกิจซึ่งขณะนั้นประสบกับการขาดแคลนอาหาร ในหลายๆ พื้นที่จะพบว่า การไปอาศัยยังที่ใหม่ซึ่งไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามหรือการทิ้งระเบิด ทำให้ประชาชนสามารถที่จะเพาะปลูกพืชต่างๆ ในพื้นที่ใหม่ภายในเวลา 2 – 3 ปี ซึ่งดีกว่าที่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม ซึ่งการฟื้นฟูสภาพดินขึ้นมาใหม่ทำได้ลำบากหรือกรณีที่ฟื้นฟูได้ก็ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่า นอกจากนี้การอพยพประชาชนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ทำให้ประชาชนตัดขาดจากการดำรงชีวิต

ภูมิภาคอุดร” (เบ็ชช โชน; **กษัตริย์ราชกิจจานุเบกษา** 703, ฉบับที่ 160 [สุย วันฉะ, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 160])

⁶⁰ Ibid., p. 19.

⁶¹ Ben Kiernan, “Pol Pot and Kampuchea Communist Movement,” pp. 278-279.

⁶² Chou Meng Tarr, “A Talk with Prime Minister Hun Sen,”: 7.

ให้ประชาชนหลบหนีออกจากเขตปลดปล่อย ธรรมดาภิบาลเหล่านี้ไม่มีทักษะในการปฏิบัติที่เข้มแข็งได้แต่จับประชาชนกุมขัง”⁶⁵ โดยเฉพาะธรรมดาภิบาลในเขตกำปอต ภูมิภาคหริดี นอกจากนี้ก็มีประชาชนบางส่วนที่ไม่สามารถที่จะทนอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของระบบสหกรณ์ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งซึ่งคิดว่า การอยู่ภายใต้ระบบเดิมสภาพการดำรงชีวิตของพวกเขาไม่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นจึงนำที่จะลองสิ่งใหม่ๆ ดังนั้นชาวชนบท ประมาณร้อยละ 25 ซึ่งไม่มีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง จึงเลือกที่จะทดลองใช้ชีวิตไปกับระบบใหม่ โดยหวังว่าชีวิตที่เป็นอยู่จะดีขึ้นกว่าเดิม⁶⁶

นอกจากสภาพการดำรงชีวิตในเขตหมู่บ้านปลดปล่อยแล้ว สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตปกครองของกองทัพสาธารณรัฐก็น่าสนใจเช่นเดียวกัน ในเขตพระตะบองซึ่งทหารเขมรแดงยังไม่สามารถยึดครองตัวเมืองได้นั้น สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นไปเรื่อยๆ การค้าขายแลกเปลี่ยนยังคงมีเหมือนเช่นเดิม โรงเรียนเปิดสอนเด็กนักเรียนตามปกติ เพียงแต่มีการอพยพของประชาชนซึ่งอาศัยอยู่รอบๆ ตัวเมืองพระตะบองเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผลของสงครามระหว่างทั้งสองฝ่าย โลก ตา (Look Tha) ชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคตัวเมืองพระตะบองได้บรรยายไว้ว่า “ทหารลอนนอลและเขมรแดงเริ่มสู้รบใกล้ๆ กับภูมิของเรา เมื่อบ้านและที่นาถูกทำลาย พวกเราจึงต้องย้ายเข้าไปอยู่ในตัวเมือง ที่นั่นภรรยาและลูกสาวของฉันประกอบอาชีพขายอาหารและเนื้อหวานในตลาด”⁶⁷

อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ แล้ว พระตะบองไม่ต้องเผชิญกับการทิ้งระเบิดและการสู้รบของกองทัพทั้งสองฝ่ายมากเท่าใดนัก ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพระตะบองไม่ต้องประสบปัญหาในเรื่องความอดอยาก ซึ่งในขณะนั้นเกิดปัญหานี้ขึ้นทั่วประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่บางส่วนในชนบทของเขตพระตะบองที่กองทัพเขมรแดงครอบครองอยู่แต่เขมรแดงก็ไม่ได้เข้าไปจัดการในพื้นที่เหล่านั้นมากนัก ในพื้นที่อื่นๆ ประชาชนถูกเกณฑ์ให้เข้าร่วมกับกองทัพเขมรแดง แต่ในเขตพระตะบองประชาชนได้ถูกเกณฑ์ให้เป็นทหารในกองทัพสาธารณรัฐ ทางเดียวที่จะรอดพ้นจากการเป็นทหารได้คือ การอพยพออกจากพื้นที่เดิม

ในขณะที่เดียวกันในตัวเมืองของเขตโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐ สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในสภาพที่ยากลำบาก ข้าว น้ำตาล รวมทั้งอาหารยารักษาโรค

⁶⁵ Ben Kiernan, “Pol Pot and Kampuchea Communist Movement,” p. 279.

⁶⁶ Philip Short, **Pol Pot: The History of a Nightmare** (London : John Murray, 2004), p. 247.

⁶⁷ Usha Welaratna, **Beyond The Killing Fields**, p. 52.

ขาดแคลน ประชาชนส่วนหนึ่งเริ่มขโมยข้าวของหรืออาหารของคนอื่น ทหารได้ขโมยไก่ วัว และข้าวของประชาชน ในขณะที่การต่อสู้ระหว่างทหารทั้งสองฝ่ายก็ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทหารเขมรแดงได้วางระเบิดไว้ตามถนนหลวงซึ่งใช้เป็นเส้นทางสัญจรระหว่างเมืองโพธิ์สัทกับเมืองอื่นๆ⁶⁸ ประชาชนต้องเสียชีวิตจากการต่อสู้ของทหารทั้งสองฝ่าย

ในขณะที่พนมเปญต้องตกอยู่ในวงล้อมของเขมรแดง ประชาชนในกรุงพนมเปญต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น สภาพการดำเนินชีวิตที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก ถูกบรรยายผ่านจดหมายที่แม่ของวานนารีเขียนถึงเธอซึ่งขณะนั้นศึกษาอยู่ที่ประเทศออสเตรเลียไว้ว่า

ในช่วงต้น ค.ศ.1975 ประชาชนขาดแคลนอาหาร ยาและเชื้อเพลิง มีการประกาศเคอร์ฟิวส์ พ่อของเธอลำบากอย่างยากลำบาก ได้รับการปันส่วน 1 เม็ด ทุกๆ 2 วัน ข้าวหุงสุกได้ยาก นอกจากนี้ก็ขาดไฟฟ้าและถ่าน แม่ของวานนารีต้องเอาข้าวมาแช่น้ำเพื่อให้ข้าวอ่อนตัว ประหยัดเวลาในการทำอาหาร ทำยที่สุดจากข้าวสวยเปลี่ยนเป็นข้าวต้ม เพราะข้าวหุงยากและต้องกินน้ำในข้าวต้มเพื่อให้อิ่มท้อง⁶⁹

ดังนั้นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐบาลสาธารณรัฐต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย เมื่อเขมรแดงรุกหนักมากยิ่งขึ้น ในสามเมืองใหญ่ดูเหมือนว่าประชาชนในเขตพระตะบองจะได้รับผลกระทบจากสงครามน้อยที่สุด

4. สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจของกัมพูชาใน ค.ศ.1975-1979

ก่อนหน้าที่จะทำความเข้าใจกับสภาพการณ์โดยรวมของการเมืองการปกครอง สังคมและเศรษฐกิจของกัมพูชาในช่วงรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยนั้น ควรมองไปที่พัฒนาการของกลุ่มฝ่ายซ้ายในกัมพูชาและการก้าวขึ้นสู่อำนาจของกลุ่มพ็อด พตหรือพวกเขมรแดงซึ่งเป็นกลุ่มที่ครองอำนาจในการจัดการและการวางนโยบายต่างๆ ในเวลาต่อมา ทิโมธี คาร์นีย์ (Timothy Carney) กล่าวในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ถึงชัยชนะของเขมรแดงในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ไว้ว่าเป็น “ชัยชนะที่ไม่คาดคิด”⁷⁰ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญในประเทศ รวมถึงประชาชนทั่วไปประเมินการจัดการ

⁶⁸ Bree Lafraniere, *Music Through the Dark: A Tale of survival in Cambodia* (Chiang Mai: Silksworm Books, 2003), p. 37.

⁶⁹ Vannary Imam, *When Elephants Fight: A Cambodian Family's in The Face of Murderous Intent* (New Southwales: A Sue Hines Books Allen & Unwin, 2000), p. 284.

⁷⁰ Heder, Steve, *Cambodia and The Vietnamese Model Volume 1: Imitation and Independence, 1930-1975* (Bangkok: White Lotus, 2004), p. vii.

องค์กรและความมานะอดุสาหะของเขมรแดงดำเนินไป นอกจากนี้ นักวิชาการส่วนใหญ่ทั้งตะวันตก และในกัมพูชาเองก็ไม่เคยคาดคิดว่า เขมรแดงจะยืนหยัดต่อสู้ได้นานและสามารถดึงดูดใจ ประชาชนกัมพูชามากพอ จนนำไปสู่การยึดครองอำนาจรัฐในที่สุด ดังนั้นชัยชนะของเขมรแดงจึง เป็นชัยชนะที่ไม่คาดคิดในสายตาของหลายๆ คน

เมื่อมองย้อนกลับมาดูพัฒนาการของขบวนการฝ่ายซ้ายในกัมพูชา ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ในช่วงแรกกลุ่มฝ่ายซ้ายในกัมพูชาผูกติดกับขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม โดยเริ่มขึ้นเมื่อ เวียดนามก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party-ICP) ขึ้นที่ฮ่องกง ใน ค.ศ.1930 จุดประสงค์สำคัญคือ เพื่อให้เกิดการปฏิวัติขึ้นในอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน ทั้ง 3 ประเทศคือ กัมพูชา ลาวและเวียดนาม อย่างไรก็ตามสมาชิกส่วนใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ อินโดจีนคือ ชาวเวียดนาม มีสมาชิกชาวเขมรจำนวนไม่มากนักที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ อินโดจีนในช่วงก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 2 จะยุติลง แต่ในช่วง ค.ศ.1945 – 1947 จากสถานการณ์ ที่กองกำลังเวียดนาม พยายามสนับสนุนการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยทั้งในลาวและกัมพูชา ในขณะที่ รัฐบาลไทยมีนโยบายช่วยเหลือกลุ่มซึ่งต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสในอินโดจีนหรือ กลุ่มเขมรอิสระ ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มฝ่ายซ้ายและขวา ก่อให้เกิดการจัดตั้งแนวร่วมกลุ่ม อิศรสามัคคี (Unified Issarak Front) ขึ้นใน ค.ศ.1950 แกนนำส่วนใหญ่คือสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ อินโดจีนเชื้อสายเขมร จากข้อมูลประวัติพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในค.ศ.1973 กล่าวว่า ตอนนั้นมีสมาชิกอยู่เพียง 40 คน⁷¹ แต่เบน เคียร์แนน อ้างว่า สมาชิกมากกว่า 100 คนได้รับการฝึกฝน ในโรงเรียนการเมืองของคอมมิวนิสต์ซึ่งตั้งขึ้นโดยเวียดนามมาตั้งแต่ ค.ศ.1947⁷² ต่อมา พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนยุบตัวเองลงตอนต้น ค.ศ.1951 กลุ่มฝ่ายซ้ายในกัมพูชาจึงได้ตั้งพรรค ประชาชนปฏิวัติเขมรขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ.1951

กลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในเวลาต่อมา คือกลุ่มนักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่ประเทศฝรั่งเศสหรือกลุ่มปารีส โดยเริ่มสนใจแนวคิดแบบสังคมนิยมในช่วงปลายทศวรรษ 1940 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของขบวนการคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา สมาชิก ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ซาลอต ซอร์ (Saloth Sar)^{*} เอียง ซารี^{**} (Ieng Sary) ซอน เซน^{***} (Son Sen) ฮู นิม

⁷¹ David P Chandler, **A History of Cambodia** (Chiang Mai: Silkorm Books, 1998), p.174.

⁷² Ben Kiernan, **How Pol Pot Came to Power: Colonialism, Nationalism and Communism, 1930-1975**, (New Haven: Yale University Press, 2004), p. 80.

^{*} ต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามพอล พต (Pol Pot) ซาลอต ซอร์ เกิดเมื่อ 19 พฤษภาคม ค.ศ.1928 ณ เขต กำปงธม จบการศึกษาจากวิทยาลัยพระสีหนุ ณ กำปงจามและได้รับทุนไปศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศส แต่เรียนไม่จบ

(Hu Nim)[†] และฮู ยวน (Hu Yuon) ทั้ง 5 คน ได้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสและศึกษาแนวคิดของลัทธิมาร์กซ์-เลนินและสตาลิน รวมถึงประวัติของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ฮู ยวนได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง *ชาวนากัมพูชา: อาณานิคมและการปรับตัวให้เป็นสมัยใหม่* (La paysannerie du Cambodge et ses projets de modernization)⁷³ ในขณะที่ฮู นิม ทำเรื่อง *การถือครองที่ดินและโครงสร้างทางสังคมในกัมพูชา* (Land Tenure and Social Structure in Kampuchea)⁷⁴ เขียว สัมพันธ์* (Khieou Samphan) ซึ่งได้เดินทางไปศึกษาปริญญาเอก สาขาเศรษฐศาสตร์ที่ประเทศฝรั่งเศสในเวลาต่อมาได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง *เศรษฐกิจกัมพูชากับการพัฒนาอุตสาหกรรม* (L'Économie du Cambodge et

---

** เอียง ชารี เกิดใน ค.ศ. 1930 ณ จังหวัดวินบิन्ह ประเทศเวียดนาม แต่เอียง ชารีอ้างว่า เกิดในเขตไพรเวง เรียนในอนุวิทยาลัยสิสุวดีและศึกษาต่อด้านพาณิชยกรรมที่ประเทศฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1950 และเปลี่ยนมาศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ในปี ค.ศ.1953 เอียง ชารีเป็นประธานสหภาพนักเรียนเขมรในฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ.1955-1956 และเดินทางกลับมายังกัมพูชาในค.ศ.1957 เป็นครูสอนหนังสืออยู่ในวิทยาลัยแห่งหนึ่ง หลังจากการปราบปรามพวกเขมรแดงอย่างหนักของสมเด็จพระเจ้าสีหนุทำให้เขาเข้าป่าร่วมกับสมาชิกพรรคคนอื่นๆ

*** ซอน เซนเกิดเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ.1930 ในจังหวัดจ่าวินห์ ประเทศเวียดนาม ในเดือนกันยายน ค.ศ.1950 ซอน เซนได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และกลับมายังกรุงพนมเปญในค.ศ.1956 หลังรัฐบาลไม่ให้ทุนการศึกษาต่อเนื่องจาก ซอน เซน เข้าร่วมประชุมทางการเมืองกับพวกนักศึกษาในปารีส ซอน เซนสอนหนังสือในวิทยาลัยสิสุวดีและเข้าร่วมกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในปีเดียวกันกับเอียง ชารี

† ฮู นิม เกิดในปีค.ศ.1930 ในครอบครัวคริสตชน ในชวกรก่าปงเสียม เขตกำปงจาม จบการศึกษาจากอนุวิทยาลัยสิสุวดี ในสมัยสังคมนิยม ฮู นิม ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกคณะกรรมการเศรษฐกิจ จนกระทั่ง ค.ศ.1967 เข้าป่าเพื่อร่วมทำการปฏิวัติกับเขมรแดง

⁷³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Hou Yuon, "Peasantry of Kampuchea: Colonialism and Modernization," in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), pp. 34-68.

⁷⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Hu Nim, "Land Tenure and Social Structure in Kampuchea," in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), pp. 69-86.

* เขียว สัมพันธ์ เกิดเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ.1931 เขตสวายเรียง ในระหว่างที่กัมพูชายังตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ได้รับทุนรัฐบาลเดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศสใน ค.ศ.1955 บทบาททางการเมืองในระยะแรก หลังจากที่จะจบการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสแล้ว สมัครและได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาปี ค.ศ.1962 สังกัดพรรคสังคมนิยมที่จัดตั้งขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าสีหนุ และได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในปีเดียวกัน แต่ต่อมาเนื่องจากความผันแปรทางนโยบายทางการเมืองของเจ้าสีหนุ ทำให้เขาต้องลาออกในค.ศ.1963 และหายหน้าไปจากกรุงพนมเปญเมื่อปี ค.ศ.1967 โดยหลบไปปฏิบัติงานให้กับพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในชนบท

ses Problèmes d'Industrialisation)⁷⁵ ซึ่งวิทยานิพนธ์ของทั้งสามคนมีแนวคิดแบบสังคมนิยมซึ่งเป็นต้นแบบในการวางรากฐานแนวนโยบายทางด้านเศรษฐกิจบางประการของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย

ใน ค.ศ.1954 หนึ่งปีหลังจากที่ ซาลต ซอร์ กลับมากัมพูชาและเข้าเป็นสมาชิกพรรคประชาชนปฏิวัติเขมร เวียดนามก็บรรลุข้อตกลงเงินกู้กับฝรั่งเศส ตามข้อตกลงดังกล่าว เวียดนามจะต้องถอนกำลังของตนออกจากกัมพูชาทำให้สมาชิกพรรคประชาชนปฏิวัติเขมรขาดกำลังสนับสนุน สมาชิกพรรคราว 2,000 คน หลบภัยเข้าไปในเวียดนามเพื่อรอโอกาสที่เหมาะสมทำการปฏิวัติ ในขณะที่สมาชิกพรรคที่ยังคงอยู่ในกัมพูชามองว่าเวียดนามทรยศตน ทั้งโดยการถอนกองกำลังออกไปจากกัมพูชา รวมถึงการผูกมิตรกับสมเด็จสีหนุในเวลาต่อมา ซึ่งสมเด็จสีหนุมองว่า พวกฝ่ายซ้ายเป็นศัตรูของพระองค์มาโดยตลอด นอกจากนี้เวียดนามยังไม่อนุญาตให้สมาชิกชาวเขมรกลับไปเคลื่อนไหวในกัมพูชาอีกด้วย

การที่สมาชิกพรรคจำนวนมากหลายคนหนีไปอาศัยอยู่ในเวียดนามทำให้เกิดช่องว่างของอำนาจในพรรคประชาชนปฏิวัติเขมรขึ้น สมาชิกพรรครุ่นใหม่ที่กลับมาจากฝรั่งเศสอย่าง ซาลต ซอร์ จึงมีโอกาสดำเนินการในพรรคได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การกลับมาของกัมพูชาของกลุ่ม ซาลต ซอร์ ส่งผลอย่างมากในพนมเปญ ซึ่งหลายๆ คนได้เป็นครูในโรงเรียนเอกชนในช่วงปลายทศวรรษ 1950 และบุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อเยาวชน ถึงขนาดที่ลูกศิษย์บางคนหนีเข้าป่าตามไปด้วย และจากการดำเนินอาชีพที่มีผู้สนับสนุนมากหน้าหลายตา ทำให้พวกเขาสามารถควบคุมเครือข่ายใต้ดินของคอมมิวนิสต์ได้⁷⁶

ใน ค.ศ.1960 พรรคประชาชนปฏิวัติเขมรได้เปลี่ยนชื่อเป็น พรรคแรงงานกัมพูชา (Worker's Party of Kampuchea) ตามพรรคแรงงานเวียดนาม เพื่อแสดงให้เห็นว่า พรรคคอมมิวนิสต์ในกัมพูชามีสถานะเทียบเท่ากับพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามและการปฏิวัติในกัมพูชาจะเกิดขึ้นโดยชาวกัมพูชาเท่านั้น⁷⁷ ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดในหมู่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาจากเดิมที่ต้องพึ่งพิงเวียดนามมาพึ่งตนเองมากขึ้น ในช่วง

⁷⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เขียว สัมพันธ์, เศรษฐกิจกัมพูชากับการพัฒนาอุตสาหกรรม, บรรณาธิการแปลโดย ภูวดล ทรงประเสริฐ ปณิศา เลิศล้ำอำไพ และจิราภรณ์ วันจรรุญ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525)

⁷⁶ Stephen Morris, **Why Vietnam invaded Cambodia : Politics Culture and The Cause of War**, (California: Stanford University Press, 1992), p.37.

⁷⁷ Heder, Steve, **Cambodia and The Vietnamese Model Volume 1**, p. 4.

ค.ศ.1982– 1992 รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเวียดนาม โดยเวียดนามให้การอุปถัมภ์ได้เขียนประวัติของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาขึ้น แต่เหตุการณ์การเปลี่ยนชื่อพรรคในครั้งนี้ไม่ได้ถูกกล่าวถึง อาจมองได้ว่า เหตุการณ์นี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการต่อต้านเวียดนามของกัมพูชา⁷⁸

เมื่อประกอบเข้ากับอีกเหตุการณ์หนึ่งซึ่งส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของพรรค คือ การลอบสังหารโต สมูธ (Tou Samouth) เลขานุการพรรค ในวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ. 1962⁷⁹ โต สมูธถือเป็นตัวแทนของสมาชิกพรรคที่ได้รับการฝึกฝนและรับอิทธิพลทางด้านความคิดจากเวียดนามอย่างมาก เมื่อโต สมูธ เสียชีวิตลงประกบกับสมาชิกที่เหลืออยู่ในเวียดนาม ทำให้การพึ่งพิงเวียดนามของพรรคแรงงานกัมพูชาลดน้อยลง เท่ากับเป็นการตัดสายสัมพันธ์ของขบวนการฝ่ายซ้ายของทั้งสองประเทศให้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด การดำเนินนโยบายของพรรคแรงงานกัมพูชาเป็นเอกเทศมากขึ้นเพราะสมาชิกซึ่งได้รับการฝึกฝนทางด้านแนวคิดและอุดมการณ์จากเวียดนามจำนวนหนึ่งหมดอิทธิพลลง รวมถึงการที่ ซาลต ซอร์ ถือเป็นพวกนิยมซ้ายรุ่นใหม่ที่ไม่มีความผูกพันกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเลยจึงทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาดำเนินนโยบายในแบบของตนได้อย่างเต็มที่ โดยที่ไม่ต้องพึ่งเวียดนามอีกต่อไป ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ซาลต ซอร์ (พอล พต) ได้กล่าวอ้างถึงชัยชนะของเขมรแดงในวันมหาชัยชนะ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ไว้ว่า “เราได้ชัยชนะโดยปราศจากความเชื่อมโยงหรือความเกี่ยวข้องต่างชาติ.....ผลของการปฏิวัติที่เกิดขึ้นวางอยู่บนหลักการเอกราช อธิปไตย และการพึ่งตนเอง”⁸⁰

นอกจากนี้กลุ่มของ ซาลต ซอร์ ยังขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญภายในพรรค จากการประชุมสภาครั้งที่ 3 ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1963 ซาลต ซอร์ ดำรงตำแหน่งเลขานุการพรรค นวน เจีย*

⁷⁸ Viviane K. Frings, **Allied and Equal : the Kampuchean’s People Revolutionary Party’s Historiography and its Relations with Vietnam (1979 – 1991)** (Australia: Centre of Southeast Asian Studies, Monash university, 1994), p.17.

⁷⁹ สตีเฟ่น เฮคเตอร์, **ต้นตอแห่งความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากับพรรคคนงานเวียดนาม**, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 48.

บางกระแสเชื่อว่า ถูกสังหารโดยตำรวจลับของสมเด็จพระสันตปาปา ในขณะที่ยังคงกระแสรู้ว่า พอล พต มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตายของโต สมูธ ดูรายละเอียดใน David P Chandler, **Brother Number One: a Political Biography of Pol Pot** (Boulder: Westview Press, 1993), p. 61.

⁸⁰ Ben Kiernan, “Pol Pot and the Kampuchean Communist Movement”, p. 233.

* นวน เจีย (ค.ศ.1927–ปัจจุบัน) เป็นชาวกัมพูชาเชื้อสายจีน เกิดในครอบครัวชาวนาที่มีฐานะดีในเขตพระตะบอง ในช่วง ค.ศ.1945 ระหว่างที่พระตะบองอยู่ในการปกครองของไทย นวน เจีย ได้รับ

(Nuon Chea) เป็นรองเลขาธิการ ในจำนวนสมาชิกคณะกรรมการมัชฌิมพรรค 12 คน เป็นกลุ่มปารีส 5 คน ในขณะที่สมาชิกที่เหลือเป็นอดีตสมาชิกพรรคเดิม เช่น โซ ภิม นีม รอส⁸² แต่อำนาจในการบริหารและการชี้นำภายในพรรคตกไปอยู่ในมือของพวกเขา ซาลต ซอร์ เป็นส่วนใหญ่ หลัง ค.ศ.1966

เจิว สัมพัน ฮู นีม และฮู ยวน เข้าป่ามาสมทบกับสมาชิกพรรคในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ก่อนหน้านั้นทั้งสามคนได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนพรรคปรากฏตัวต่อสาธารณชนโดยดำรงตำแหน่งสำคัญในสมัชชาบาลสังคมนิยม และในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1968 พรรคแรงงานกัมพูชาได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายโดยเริ่มการต่อสู้โดยใช้อาวุธซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชัยชนะ ในที่สุด ในค.ศ.1971 พรรคแรงงานกัมพูชาก็ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา (Communist Party of Kampuchean-CPK)

4.1 สภาพการณ์ทางการเมืองการปกครอง

ภายหลังจากเข้ายึดครองกรุงพนมเปญและอพยพประชาชนออกจากเมืองแล้ว มีการสถาปนาคณะผู้บริหารหรือที่เรียกว่า “อ็องการเลอ” (អង្គការលើ) * หรืออ็องการสูงสุด ขึ้น คณะผู้บริหารในอ็องการเลอดำรงตำแหน่งเป็นฐานานุกรมการเมืองของพรรค (Politburo) ** ซึ่งคณะผู้บริหารในอ็องการเลอเป็นสมาชิกคนสำคัญในคณะกรรมการมัชฌิมพรรคด้วย ซึ่งได้แก่ พอล พต นวน เจีย เอียง ซารี เจิว สัมพัน และซอน เซน อ็องการเลอมีหน้าที่ในการวางแผนและกำหนดนโยบายต่างๆ

รัฐบาลเขมรแดงในขณะนั้นได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐกัมพูชาหลังจากที่ได้รับชัยชนะ แต่ไม่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ในทันที ต่อมาได้มีการประชุมมหาสมันนิบาต

ทุนการศึกษาให้เข้ามาเรียนหนังสือที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กรุงเทพมหานคร นวน เจีย เข้าเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) และพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน นวน เจีย ยังเป็นญาติกับ ชิว เฮง ผู้นำคอมมิวนิสต์ในเวลานั้นอีกด้วย (David P Chandler, **Brother Number One**, p. 54.) นวน เจีย รู้จักกับ ซาลต ซอร์ ใน ค.ศ.1949 ผ่านทางกลุ่มของปารีสและสมาชิกระดับนำของพรรคคอมมิวนิสต์

⁸² Ben Kiernan, **Origins of Khmer Communism** (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1981), p. 177.

* ในรัฐธรรมนูญไม่ได้มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ “อ็องการเลอ”

** ในภาษาเขมรใช้คำว่า ฐานานุกรมการเมือง (ខ្នាតនុកូមរដ្ឋបាល) เทียบเท่าสมาชิกกรรมการเมืองในภาษาไทย

ในวันที่ 25 – 27 เมษายน ค.ศ.1975 ซึ่งมีกรรมการสภาจำนวนหนึ่ง* เข้าร่วมประชุมพร้อมๆ กับสมาชิกคณะกรรมาธิการฯ ซึ่งมีพรรค ในโอกาสนี้คณะกรรมาธิการรัฐธรรมนูญได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อร่างรัฐธรรมนูญ ต่อมาการร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้นลงพร้อมกับความเห็นชอบจากกรมปรึกษา รัฐมนตรีและกรรมการสภา 700 คน ซึ่งทั้งหมดได้เข้าร่วมประชุมเป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ ณ สนามกีฬาโอลิมปิกในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ค.ศ.1975⁸³ เมื่อเสร็จสิ้นลงจึงมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 5 มกราคม ค.ศ.1976 และได้ประกาศทางวิทยุในวันต่อมาโดยฮู นิม ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาและข่าวสาร ในหมวด 1 มาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญได้กำหนดการปกครองภายใต้ระบอบนี้ว่า “กัมพูชาประชาธิปไตย”⁸⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบางคำที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ของกัมพูชา** เช่น สังคมนิยม คอมมิวนิสต์นิยม มาร์กซ์นิยมและพรรค รวมถึงการเน้นคำว่า เชื้อชาติเขมร ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากระบบการปกครองของกัมพูชาประชาธิปไตยแตกต่างออกไปจากการปกครองในระบบก่อน โดยหมู่ผู้นำต้องการให้ประเทศกัมพูชากลายเป็นประเทศสังคมนิยม

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ประกอบไปด้วย 16 หมวด 21 มาตรา ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กล่าวถึงชัยชนะซึ่งได้มาจาก “กรรมกร กสิกรยากจน กสิกรปานกลางและประชาชนพลรัฐทั้งในชนบทและในเมืองซึ่งมีจำนวนร้อยละ 95 ในประชาชนกัมพูชาทั้งหมด รวมทั้งกองทัพปฏิวัติทั้ง 3 ประเภท”⁸⁵ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีส่วนช่วยให้เขมรแดงได้รับชัยชนะและประชาชนเหล่านี้จะ

* ไม่อาจทราบได้ว่า กรรมการสภาที่สามารถเข้าร่วมประชุมในมหาสมันนิบาตได้ ต้องมีคุณสมบัติอย่างไร แต่คาดว่าเป็นกรรมการสภาระดับสูงในแต่ละภูมิภาค รวมถึงกรรมการสภาซึ่งประจำอยู่ตามกระทรวงต่างๆ ในกรุงพนมเปญ

⁸³ ภาสกร ใฉ์, “รัฐธรรมนูญแห่งกัมพูชา,” *สัญจรการกิต* 35 (วิฤก 2002): 38 [ราอูล เจนเนอร์, “รัฐธรรมนูญทั้งหลายในกัมพูชา,” *แสงหาคความจริง* 35 (พฤศจิกายน 2002): 38]. ในบทความนี้มีรายละเอียดเพิ่มเติมจากหนังสือ Raoul M. Jennar, *The Cambodian Constitutions (1953-1999)* (Bangkok: White Lotus, 1995)

⁸⁴ ภูต ฤๅ, *ประมุขรัฐกัมพูชา 1947 – 1999* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 1997), 52 [ฮวค รุๅ, *ประชุมรัฐธรรมนูญเขมร ปี 1947 – 1999* (พนมเปญ: มหาวิทยาลัยนอร์ตัน, 1997), หน้า 52].

** รัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้ารัฐธรรมนูญกัมพูชาประชาธิปไตยมี 2 ฉบับคือ รัฐธรรมนูญประเทศกัมพูชา (ค.ศ.1949 - 1970) และรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเขมร (ค.ศ.1970 – 1975)

⁸⁵ Ibid., p. 51.

ร่วมกันสร้างสังคมใหม่ซึ่ง “ไม่มีคนรวย ไม่มีคนจน ไม่มีพวกเอารัดเอาเปรียบและพวกที่ถูกเอาเปรียบ”⁸⁶ ในรัฐธรรมนูญซึ่งเปรียบเสมือนเป็นแกนในการวางนโยบายมีประเด็นที่เกี่ยวกับการสร้างรัฐสังคมนิยมของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไว้อย่างคร่าวๆ 2 ประเด็นคือ ผลผลิตที่ได้ตกเป็นของส่วนรวม เป็นสัญญาณาให้รู้ว่า มีความพยายามที่จะใช้ระบบเสมอภาคนิยม ซึ่งปรากฏในมาตรา 2 (เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ) 4 (เกี่ยวกับการทำงาน) 13 (หน้าที่ของประชาชนแต่ละคน) อีกประเด็นหนึ่งคือ การประกาศยกเลิกบางสิ่งที่มีมาแต่เดิมในสังคมกัมพูชา เป็นสิ่งซึ่งก่อให้เกิดประเพณีของชาวกัมพูชา เช่น ครอบครัว ศาสนา พระราชวัง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้รับการกล่าวถึง ในขณะที่สภาผู้แทน ศาลประชาชนและกองทัพกลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่ถูกกำหนดไว้

นอกจากนี้เพื่อให้สะดวกในการติดต่อเพื่อให้ภารกิจในการปฏิวัติสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจำเป็นต้องจัดการบริหารประเทศขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายที่จะนำมาใช้ในการปกครอง นอกจากนี้การจัดการบริหารประเทศขึ้นใหม่ยังเชื่อมโยงกับการพยายามเปลี่ยนรูปแบบการบริหารประเทศให้แตกต่างไปจากการปกครองในระบอบเดิม ถึงแม้ว่าในบางลำดับขั้นการปกครองจะไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนักก็ตาม

ตามที่ระบุไว้ในหนังสือ*ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย แผนกการเมือง* ซึ่งพิมพ์ขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการของกัมพูชาประชาธิปไตยในค.ศ.1977 ได้ระบุว่า “เพื่อให้การดำเนินงานกิจการของรัฐทั้งภายในประเทศและต่างประเทศสำเร็จตามแบบการปฏิวัติ จึงได้ให้กรุงพนมเปญเป็นรัฐธานีของกัมพูชาประชาธิปไตย”⁸⁷ ดังเช่นที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญกัมพูชาประชาธิปไตยมาตรา 15 เกี่ยวกับรัฐธานีระบุว่า “ธานีของกัมพูชาประชาธิปไตยคือพนมเปญ”⁸⁸ แต่ความหมายของคำว่ารัฐธานีในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ประชาชนทั่วไปสามารถอยู่อาศัยได้ กรุงพนมเปญในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยมีสถานะเป็นเพียงที่ตั้งของหน่วยงานราชการและองค์การของรัฐต่างๆ เท่านั้น โดยองค์การของรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานบริหารได้แก่ สภาผู้แทนประชาชนกัมพูชา คณะกรรมการตุลาการ คณะประธานรัฐและรัฐบาล ประชาชนธรรมดาทั่วไปไม่มีสิทธิที่จะอยู่

กองทัพปฏิวัติทั้ง 3 ประเภทได้แก่ กองทัพประจำส่วนกลาง กองทัพประจำตำบลและกองฉลอบ (ทหารประจำภูมิภาค)

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย แผนกการเมือง ฉบับที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการ เอกสารหมายเลข D00475, ใต้ 7. [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย แผนกการเมือง ฉบับที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการ เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 7]

⁸⁸ ภูต ฐิติ ประชุมรัฐธรรมนูญไทย ปี 1947 – 1999, ใต้ 55 [ฮวด รุธิ, ประชุมรัฐธรรมนูญเขมร ปี 1947 – 1999, หน้า 55].

อาศัยได้เหมือนเมื่อก่อน ในขณะที่เดียวกันศูนย์กลางของเขตต่างๆ ก็ยังคงมีอยู่ แต่ไม่ได้ให้ประชาชนอาศัยเช่นเดียวกัน เป็นเพียงที่ตั้งของที่ทำงานและที่อยู่อาศัยของกรรมกรเท่านั้น⁸⁹

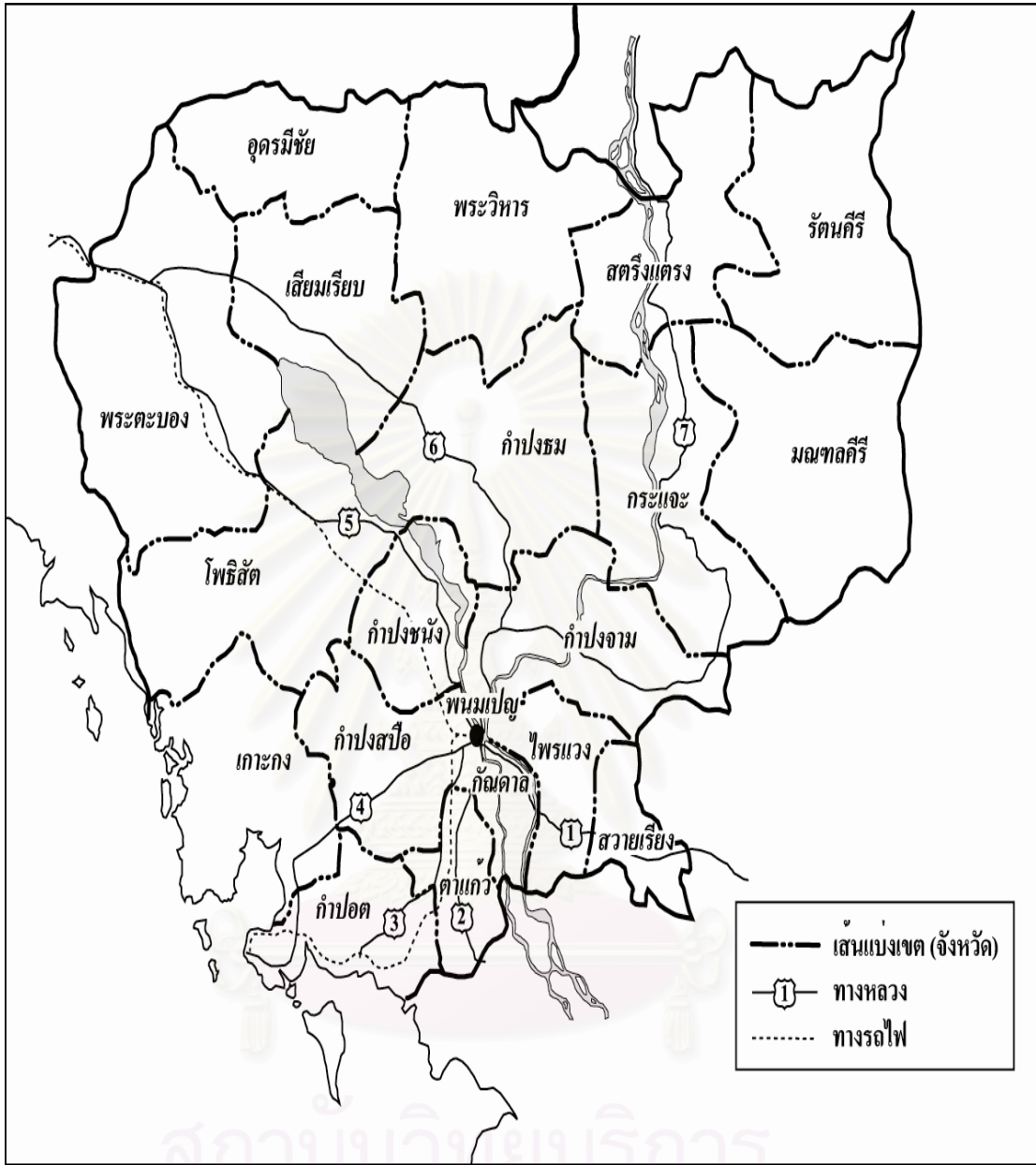
4.1.1 การปกครอง

ในขณะที่การปกครองส่วนภูมิภาคจากเดิมที่ลำดับชั้นในการปกครองจะแบ่งการบริหารออกเป็นเขต (เขต - Province) ชรก (สฺรุก - District) ชุม (ชฺม - Sub - district) และภูมิ (ภูมฺิ - Village) รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้เปลี่ยนลำดับชั้นในการปกครอง โดยยกเลิกเขต และเพิ่มมาเป็นภูมิภาค (ภูมิภาค - Zone) ซึ่งขยายพื้นที่ให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม และตำบล (តំបន់ - Region) ซึ่งเป็นชั้นลำดับการปกครองที่รองลงมาในขณะที่ ชรก ชุม ภูมิยังคงไว้เช่นเดิม ภูมิภาคเป็นหน่วยการปกครองที่มีการนำเอาเขตเดิมมากกว่าหนึ่งเขตมารวมกันเป็นหนึ่งภูมิภาค แล้วแบ่งย่อยออกเป็นตำบลซึ่งไม่ได้มีการกำหนดตายตัวที่แน่นอน ในบางพื้นที่มีการนำเอาสองหรือสามชรกรมารวมกันเป็นตำบล

เดิมการปกครองในประเทศกัมพูชาแบ่งออกเป็น 19 เขตหรือจังหวัด การปกครองในชั้นนี้เปรียบเสมือนแกนกลางในการเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกับหน่วยการปกครองท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมจะมีผู้ว่าการเขตทำหน้าที่ในการดูแลและคอยติดต่อประสานงานกับรัฐบาลในกรุงพนมเปญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁹ ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาชาติไทย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 63. [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาชาติไทย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 63].

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 4: แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองก่อนค.ศ.1975

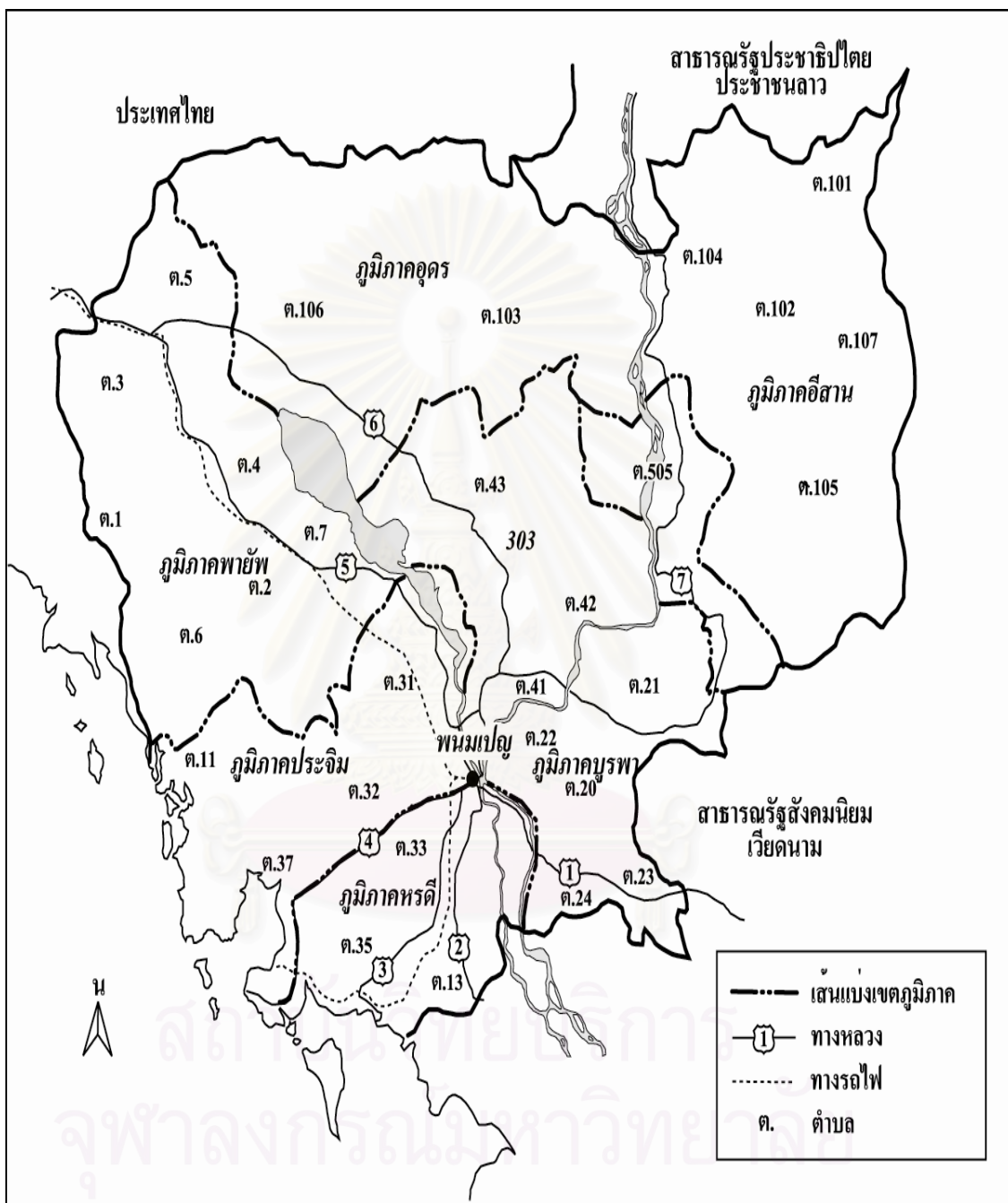
รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ยกเลิกการปกครองในขั้นนี้ออกไปและเปลี่ยนมาจัดการปกครองใหม่โดยแบ่งออกเป็น 6 ภูมิภาคและหนึ่งเขตการปกครองพิเศษ ตามที่ตั้งของสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภูมิภาคอีสาน - ภูมิภาคญี่เฮง) ภูมิภาคตะวันออก (ภูมิภาคบูรพา - ภูมิภาคบูเต้) ภูมิภาคตะวันตกเฉียงใต้ (ภูมิภาคหริดี - ภูมิภาคสิริตี้) ภูมิภาคตะวันตก (ภูมิภาคประจิม - ภูมิภาคบสฺซึย) ภูมิภาคเหนือ (ภูมิภาคอุดร - ภูมิภาคฮุฎ) และภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือ (ภูมิภาคพายัพ - ภูมิภาคตบัพ) และอีกหนึ่งเขตพิเศษซึ่งเป็นเขตการปกครองพิเศษไว้เป็นหน่วยบัญชาการทางทหาร โดยมีการนำเอาภูมิภาคประจิมเดิม รวมเข้าเป็นภูมิภาคเดียวกับภูมิภาคหริดี⁹⁰

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

⁹⁰ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 102.

ภาพที่ 5: แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย

การแบ่งการปกครองเช่นนี้ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ช่วงก่อน ค.ศ.1975 โดยคณะกรรมการมีชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ภูมิภาคเช่นเดียวกันกับในช่วงหลัง ค.ศ.1975 แต่มีบางรายละเอียดที่แตกต่างออกไป เช่น ภูมิภาคพายัพในช่วงก่อน ค.ศ.1975 ประกอบไปด้วย เขตกำปงธม เขตเสียมเรียบ (เขตกัมพูชา) เขตอัครมัยชัย (เขตกัมพูชา) และบ็อนเตียชมาร์ ในขณะที่เขตโพธิสัต เขตพระตะบองและเมืองไพลิน (โข้วนิส) ถูกแยกอยู่อีกในภูมิภาคหนึ่งซึ่งไม่ได้กำหนดชื่อ ในขณะที่เขตพระวิหาร(เขตกัมพูชา) ถูกนำไปรวมอยู่ในภูมิภาคอีสานเนื่องมาจาก 3 เขตที่เหลือในภูมิภาคนี้ได้แก่ เขตสตรงตรง (เขตกัมพูชา) เขตรัตนคีรี (เขตกัมพูชา) และเขตมณฑลคีรี (เขตกัมพูชา) เป็นเขตที่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศลาวและเวียดนาม ในขณะที่เขตพระวิหารติดกับประเทศไทย จึงนำเอาทั้ง 4 เขตมารวมกันเพื่อเหตุผลทางความมั่นคง⁹¹ ในการป้องกันปัญหาการรุกรานพรมแดนหรือกระทบกระทั่งกันตามบริเวณชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน

การจัดตั้งภูมิภาคต่างๆ นี้ไม่ได้สอดคล้องกับระบบการบริหารภายในแต่ละภูมิภาคในช่วงก่อนการปฏิวัติ รวมถึงไม่ได้มีการรวมตัวกันอย่างแน่นอนของเขตใดเขตหนึ่ง แต่โดยทั่วไปแล้วในหนึ่งภูมิภาคจะเป็นการนำเขตหรือจังหวัดแบบเดิมตั้งแต่สองเขตขึ้นไปมารวมกัน เช่น ภูมิภาคบูรพานำเอาเขตไพรแวง (เขตกัมพูชา) และเขตสวายเรียงทั้งหมด รวมถึงตะวันออกของเขตกำปงจาม ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมดและนำเอาซรอกโกลง (สุทกัมพูชา) จากเขตกระแจะ (เขตกัมพูชา) และบางส่วนของเขตกัมดาล มารวมเข้าด้วยกัน ในขณะที่ภูมิภาคหริดี ประกอบไปด้วยเขตกำปอด และเขตตาแก้วทั้งหมด ซรอกตำโรงโคง (สุทกัมพูชา) และซรอกโกงปีเซย (สุทกัมพูชา) จากเขตกำปงสปีอ และนำเอาซรอก 5 ซรอกจากเขตกัมดาลมารวมด้วย ได้แก่ ซรอกกอนดาลสตีง ซรอกสวาง ซรอกเกาะธม ซรอกเทียนสวายและซรอกเล็กแตก ในขณะที่ภูมิภาคพายัพนำเอาเขตพระตะบองและโพธิสัตทั้งหมดมารวมเข้าด้วยกัน⁹² ภูมิภาคพายัพไม่ได้มีการแบ่งพื้นที่ที่ซับซ้อนหรือโยกย้ายไปมาเหมือนเช่นในภูมิภาคบูรพาและหริดี นอกจากนี้ภูมิภาคพายัพยังใช้การแบ่งตามแนวเขตเดิมคือพระตะบองและโพธิสัต

นอกจากนี้มีการจัดตั้งซรอกขึ้นมาใหม่เช่น ในภูมิภาคบูรพาได้แก่ ซรอกเกาะเจย (สุทกัมพูชา) (เมื่อก่อนคือซรอกเปรียะเซตเจจ (สุทกัมพูชา) ซรอกกรอซัง (สุทกัมพูชา) ภูมิภาค

⁹¹ หุ้ต สวาริส, “ฉิณกีรฐทกัถ์ชัธ์โฮรทฺรทษ (ต),” *สุททกกรมทิต* 36 (ตุ 2002): 18 [อิต ซาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 36 (ธันวาคม 2002): 18].

⁹² *ภูษิสสาสุททกัมพูชา* บรูตาดิษเตยฺย ดทสภรณอ D00475 ฉัถ์ 10-11 [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 10 - 11].

หริศมี ชรกจวมซองแก (สฺรุกคผัดสไฟ) ภูมิภาคพ่ายพ ชรกกอนเคียง (สฺรุกคณฺเญ) ชรกกักดาต (สฺรุกคกถุต) ชรกทลามาอะอม (สฺรุกคฐาหฺษ) ชรกชอมลวด (สฺรุกคสัญต) เป็นต้น⁹³

ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการดูแลการปกครองในภูมิภาคคือ ตำแหน่งเลขาธิการภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเลขาธิการภูมิภาคจะมีตำแหน่งเป็นสมาชิกถาวรของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาอีกด้วย ตำแหน่งรองลงมาคือ รองเลขาธิการภูมิภาค ภายในแต่ละภูมิภาคจะมีคณะกรรมการภูมิภาคซึ่งดูแลในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การค้า เศรษฐกิจ การเกษตรและการปกครอง เป็นต้น จากการที่เลขาธิการภูมิภาค มีอำนาจในการสั่งการภายในภูมิภาคของตนเองในทุกๆ เรื่อง ทั้งทางด้านการเมือง การบริหาร เศรษฐกิจ สังคมและการทหาร ดังนั้นนโยบายที่ประกาศออกมาใช้ในแต่ละภูมิภาค จึงมีการปรับเปลี่ยนแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ตามความเห็นสมควรของเลขาธิการภูมิภาค

เลขาธิการภูมิภาคหริศคือ ตาม็อก (ต่ายุก) หรือ “ตา 15”^{**} ชื่อเดิมคือ ฆิต เจียน (ณิตเฉียร) เกิดในภูมิภาคบเวต ฆุมตรอเปียงชมข้างเจิง ชรกตรากอก เขตตาแก้ว เข้าร่วมการปฏิวัติเมื่ออายุ 19 ปี ก่อนหน้านั้นบวชอยู่ที่วัดมหารัตนารามกว่า 10 ปี รวมทั้งเรียนภาษาบาลี ณ วัดอุณาโลม จนแตกฉานในพระไตรปิฎก และนี่เองทำให้ตาม็อกได้เจอกับ พอล พด ในช่วงต้นทศวรรษ 1960 หลังจากนั้นตาม็อกกลายเป็นคณะกรรมการชรกตรากอกของกลุ่มเขมรอิสระในเขตตาแก้ว ในช่วงค.ศ.1963 หลังจากเลขาธิการภูมิภาคหริศคนก่อนเสียชีวิตลงในป่า ในค.ศ.1968 ตาม็อก จึงดำรงตำแหน่งเลขาธิการภูมิภาคหริศ เดือนกรกฎาคม ค.ศ.1971 ตาม็อกเป็นหนึ่งในสมาชิกคณะกรรมการถาวรในพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา⁹⁴ หลังจากการกวาดล้างกรมบาลในภูมิภาคพ่ายพเสร็จสิ้นลง ตาม็อกกวบตำแหน่งเลขาธิการภูมิภาคพ่ายพแทนที่ นิม รอส เลขาธิการภูมิภาคพ่ายพเดิม⁹⁵ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1978 ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา⁹⁶

⁹³ Ibid., p. 10.

* ชาวบ้านมักเรียกว่า “ประธานภูมิภาค”

** เป็นรหัสที่ใช้เรียกในพรรค น่าจะเรียงตามลำดับความสำคัญ เหมือนดังเช่น เรียกพอล พดว่า “พี่ชายหมายเลข 1”

⁹⁴ ทัษ ภูณ; “ยุคสฺรุกคฆุณซ์ไฟฆิสเฉียร ต่ายุกตาสฺรุกคฆุณซ์ไฟฆิสหังเถอิฐุ” **สฺรุกคทภักค** 30 (มิษุส 2002): 36–37 [สุช วัณณะ, “ชาวชรกคอื่นตองวางไม่เชื่อว่า ตาม็อกกระทำอาชญากรรม,” แสวงหาความจริง 30 (มิถุนายน 2002): 36–37].

⁹⁵ Ben Kieman, **The Pol Pot Regime**, p. 90.

การปกครองภายในภูมิภาคหริศของตมอื่อกมีความมั่นคง เนื่องจากบุคคลิกส่วนตัวที่มีความเยียบขาด รวมถึงการนำเครือญาติมาปกครองดูแลในชรกตต่างๆ ประกอบไปด้วย พี่เขย 2 คน ลูกชาย ลูกสาว และลูกเขย⁹⁷

เลขาธิการภูมิภาคบูรพา โซ ภูมิภาค (So Phim) หรือชื่อเดิมคือโซ วรรณ (So Vanna) และ เลขาธิการภูมิภาคพายัพคือ นีม รอส (Nhim Ros) หรือมุล สมบัติ (Muol Sambath) ทั้งคู่เป็นอดีต สมาชิกพรรคประชาชนปฏิวัติเขมรประจำภูมิภาคบูรพาและพายัพตามลำดับ โซ ภูมิภาค ก่อนเข้าร่วม ขบวนการคอมมิวนิสต์ โซ ภูมิภาคเป็นอดีตทหารในสมัยอาณานิคม โซ ภูมิภาคมักถูกมองว่ามีความใกล้ชิด และมีความสัมพันธ์อันดีกับเวียดนามมาตั้งแต่ ค.ศ.1946 เนื่องจากในค.ศ.1954 โซ ภูมิภาคเดินทางไปยัง เวียดนามเหนือเพื่อรับการฝึกฝนเพิ่มเติม และกลับมายังกัมพูชาอีกครั้งในค.ศ.1956⁹⁸ อย่างไรก็ตาม ความไม่พอใจต่อเวียดนามของ โซ ภูมิภาคก็มีปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกันเมื่อ โซ ภูมิภาคร้องความช่วยเหลือ ทางด้านการทหารจากเวียดนาม แต่เวียดนามกลับปฏิเสธ ซึ่ง โซ ภูมิภาคได้ระบุว่า “เขาจะไม่มีวันลืม เหตุการณ์นี้”⁹⁹ ทั้งโซ ภูมิภาคและนีม รอสดำรงตำแหน่งเลขาธิการภูมิภาคบูรพาและพายัพมาตั้งแต่ก่อน ค.ศ.1975 อย่างไรก็ตามจากความขัดแย้งทางด้านความคิดในหมู่ผู้นำส่งผลให้เกิดการกวาดล้างใน สองภูมิภาคดังกล่าว ทำให้โซ ภูมิภาคทำอัตวินิบาตกรรมในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1978 ในขณะที่ นีม รอส ถูกจับในวันที่ 11 มิถุนายน 8 วันหลังการตายของโซ ภูมิภาค¹⁰⁰

การปกครองในแต่ละภูมิภาคก็จะมีการแบ่งย่อยลงไปเป็นตำบล (ตำบล - Region) ซึ่งการ เรียกชื่อในแต่ละตำบลจะใช้การเรียกแบบตัวเลข ซึ่งใช้เรียกพื้นที่ต่างๆ มาตั้งแต่ในสมัยปลดปล่อย แต่ก็ไม่ได้มีการจัดเรียงลำดับอย่างตายตัวหรือมีกฎเกณฑ์ จะมีก็แต่เพียงในภูมิภาคพายัพเท่านั้น ที่ค่อนข้างจะเป็นระบบ โดยประกอบไปด้วยตำบลที่ 1-7 เหตุที่ภูมิภาคนี้ได้เลขลำดับต้นๆ เนื่องมาจากภูมิภาคนี้ถือเป็นพื้นที่เริ่มแรกในการปฏิวัติจากเหตุการณ์กบฏชวาณาชอมลวด ใน

⁹⁶ ทัฬห วัฒน; “สุกสุกษุณห์ไม่หมิธฉีธา ทัษุคตาสบรชุกักบรชูลณธัษัณห์หมิธฉีธา” *โศภนภทต* 30 (มิถุน 2002): 37 [สุข วัฒนธะ, “ชาวชรคอื่นลองแวงไม่เชื่อกว่ ตมอื่อกกระทำอาชฎากรม,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนายน 2002): 37].

⁹⁷ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 168.

⁹⁸ Heder, Steve, *Cambodia and The Vietnamese Model Volume 1*, p. 38, 40.

⁹⁹ Nguyen – Vo Thu – Hong, *Khmer – Viet Relation and The Third Indochina Conflict*, (North Carolina: McFarland, 1992). p.61

¹⁰⁰ Ibid, p. 90.

ค.ศ.1967 - 1968* ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของการปฏิวัติในกัมพูชา แต่โดยทั่วไปแล้ว ในภูมิภาคอื่นจะแตกต่างกันออกไปเช่น ภูมิภาคบูรพาประกอบด้วยตำบล 20 - 24 ซึ่งตำบล 20 คือ ตำบลกอมจายเมีย (ตั้งอังก์ฮายฮาย) เป็นฐานในการปฏิวัติเก่า ส่วนภูมิภาคหริศประกอบไปด้วยตำบล 31-35 และ 37 รวมถึงตำบล 13 ซึ่งตั้งอยู่ที่คิชายแดนเวียดนามในเขตตาแก้ว¹⁰¹ การปกครองในระดับตำบลมีประธานตำบลเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด คณะกรรมการตำบลมีฐานะเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาโดยปริยาย คณะกรรมการตำบลส่วนใหญ่เป็นพวกปัญญาชนซึ่งเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ในช่วงทศวรรษ 1960 ในขณะที่คณะกรรมการตำบลส่วนที่เหลือเป็นสมาชิกเก่าของเขมร-เวียดมินห์สมาชิกพรรคประชาชนและผู้ซึ่งเคยเข้าร่วมกับเขมรอิสระ¹⁰²

เอลิซาเบธ เบคเกอร์ (Elizabeth Becker) มองว่า การเปลี่ยนคำเรียกชื่อเขตต่างๆ มาเป็นตัวเลข ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นไม่สามารถจะพูดถึงถิ่นกำเนิดของตัวเองได้อย่างภูมิใจได้ว่า เป็นใคร มาจากไหน นอกจากนี้การกำหนดให้ทุกตำบลเหมือนกันหมดยังเป็นการทำลายเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละพื้นที่อีกด้วย¹⁰³ อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อเขตหรือตำบลต่างๆ เป็นตัวเลขนั้นไม่ได้เป็นที่นิยมในหมู่ประชาชน ไม่อาจทราบได้ว่า การแบ่งเช่นนี้เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในหมู่ประชาชนหรือไม่ แต่ประชาชนยังคงนิยมเรียกชื่อเขตตามเดิมมากกว่าเรียกเป็นตัวเลข

การปกครองในระดับซรอก ชุม และภูมิ รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยยังคงรูปแบบเดิมไว้ แต่มีการเปลี่ยนแปลงในตำแหน่งที่เป็นผู้ปกครอง โดยในการปกครองในแต่ละลำดับขั้นนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ 3 คน ที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า “คณะกรรมการบำร่อประชาชน” (ตลณ: กษุคการบมร่อประชาชน)¹⁰⁴ ทำหน้าที่ปกครองดูแลภายในพื้นที่ของตนเอง โดยหนึ่งใน 3 คนนี้

* เกี่ยวกับกบฏขอมลวด ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Ben Kiernan, “Samlaut Rebellion, 1967- 1968,” in **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), pp. 166–205.

¹⁰¹ Michael Vickery, **Cambodia 1975-1982**, p. 72.

¹⁰² Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 102.

เกี่ยวกับเขมรอิสระ ดูรายละเอียดใน Justin Corfield, **A History of The Cambodian Non-Communist Movement Resistance 1975–1983** (Victoria: Monash University, 1991).

¹⁰³ Elizabeth Becker, **When the war was over: Cambodia and The Khmer Rouge revolution** (New York: Public Affairs, 1998), p. 255.

¹⁰⁴ ภูมิศาสตร์กษุคมาบร่อประชาชน ตลณ: เลข D00475, ฝั่ง 4 [ภูมิศาสตร์กษุคมาบร่อประชาชนโดย เอกสาร หมายเลข D00475, หน้า 4].

ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดจะดำรงตำแหน่ง “ประธานคณะกรรมการบำเรอประชาชน” ซึ่งก็คือตำแหน่งประธานชรก ประธานชุมและประธานภูมิ การตั้ง“คณะกรรมการบำเรอประชาชน” ในแต่ละระดับนั้น แต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในระดับสูงขึ้นไป ส่วนใหญ่พวกที่ ได้รับตำแหน่งคือ พวกกรรมาภิบาล เขมรแดง

เดิมการปกครองในชรกถือเป็นการปกครองระดับที่ต่ำที่สุดในการบริหารการปกครองส่วนภูมิภาค มีข้าราชการซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกลางมาเป็นผู้ปกครองซึ่งเรียกว่า เจ้าห่วยชรก* การปกครองในระดับชุม ซึ่งถือเป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นมี “แม่ชุม” เป็นหัวหน้า และการปกครองในระดับภูมิซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด มี “ประธานภูมิ” หรือที่เรียกว่า “แม่ภูมิ” ซึ่งถูกตั้งขึ้นมาเพื่อคอยดูแลทุกข์สุขประชาชนในภูมิของตัวเอง รวมถึงตอบสนองต่อนโยบายในการเพิ่มผลผลิต ประสานงานกับเจ้าหน้าที่เขมรแดง ถึงแม้ว่า “แม่ภูมิ” มีอำนาจในการดูแลประชาชนภายในภูมิตัวเอง แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ ในกรณีฉุกเฉิน จะมีเจ้าหน้าที่เขมรแดงซึ่งอยู่ในระดับที่สูงกว่าเป็นคนตัดสินใจ สมาชิกในคณะกรรมการภูมิรับผิดชอบในเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การทหารและวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเอง

ในขณะที่คณะกรรมการในระดัชรก ชุมหรือภูมิ เบื้องต้นจะเลือกจากคนซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาแต่เลือกจากคนที่ได้เข้าร่วมต่อสู้ในการปฏิวัติ กรรมาธิการในระดับชั้นเหล่านี้มีอำนาจปกครองไม่มากนัก ในบางพื้นที่ เจ้าหน้าที่ในระดับที่สูงกว่าได้รับการคัดเลือกประธานภูมิจากประชาชนเก่าซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นมานาน โดยเฉพาะพวกชวาวายากจน แต่ในบางพื้นที่ซึ่งเป็นภูมิเกิดใหม่ประชาชนใหม่ บางคนก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็น “ประธานภูมิ” ด้วยเช่นกัน

4.1.2 สถาปนาตรัฐภูมิภาคบูรพา หรดีและพายัพ

ภูมิภาคบูรพา หรดีและพายัพ เป็นภูมิภาคสำคัญ นอกจากมีพื้นที่กว้างขวางแล้ว ยังเป็นภูมิภาคที่มีประชากรอาศัยอยู่มาก โดยเฉพาะภูมิภาคบูรพาและหรดีซึ่งเป็นภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพเขมรแดงมาตั้งแต่ ค.ศ. 1973 ดังนั้นสองภูมิภาคนี้จึงถือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นฐานการปฏิวัติที่แข็งแกร่ง ส่วนภูมิภาคพายัพแม้จะอยู่ภายใต้การยึดครองของรัฐบาลสาธารณรัฐมาโดยตลอดจนกระทั่งถูกปลดปล่อยในวันมหาชัยชนะ แต่ด้วยความที่เป็นอยู่ช่าวุ่นน้ำที่สำคัญของประเทศ จึงทำให้ภูมิภาคนี้มีความสำคัญเช่นเดียวกัน

* เทียบเท่า นายอำเภอ

ภูมิภาคบูรพา เป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ติดชายแดนเวียดนาม ทิศตะวันตกติดแม่น้ำโขง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนาข้าวซึ่งอาศัยน้ำจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำโขง เขตไพรเวงเป็นเขตที่ปลูกข้าวได้เป็นอันดับสองของประเทศในช่วงทศวรรษ 1960 พื้นที่ส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้ตั้งอยู่ภายใต้การยึดครองของเขมรแดงมาตั้งแต่ ค.ศ.1973 เป็นภูมิภาคที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ข้อแตกต่างของภูมิภาคนี้กับภูมิภาคอื่นๆ คือ ภูมิภาคบูรพาจะเป็นที่รู้จักกันในชื่อเขตเดิมมากกว่าตัวเลข เนื่องจากประกอบด้วย ไพรเวงและสวายเรียงและบางส่วนของกำปงจาม พื้นที่ต่างๆ สามารถติดต่อกันได้โดยง่าย ประกอบไปด้วยตำบล 20-24 ยกเว้นในภูมิภาคนี้ตำบล 23 ซึ่งตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวท่ามกลาง 32 ชุรคในภูมิภาคนี้ ภูมิภาคนี้ตั้งอยู่บนที่ตั้งซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ บริเวณปากนกกแก้วและลูกล่อม 3 ด้านโดยเวียดนาม¹⁰⁵

ภูมิภาคหริดี เป็นภูมิภาคที่ถือว่าเป็นเขตที่มีผลผลิตทางการเกษตรน้อยที่สุดและจนที่สุด ภูมิภาคนี้มีพื้นที่ราบคือบริเวณเขตก้นดาดและกำปงสปีอยาวไปจนถึงชายหาดบริเวณอ่าวไทยทางด้านตะวันออกติดชายแดนเวียดนาม ทางตะวันตกสิ้นสุดที่เขตเกาะกง ประกอบไปด้วยตำบล 13, 25, 33 (กำปงสปีอและตอนเหนือของตาแก้ว) และ 35 เขตตาแก้วเป็นหนึ่งในสามเขตที่ผลิตข้าวได้มากที่สุดของประเทศซึ่งส่วนใหญ่ปลูกในที่ราบลุ่มทางด้านตะวันตกจรดรำกอกและทางตอนใต้จรดกีรวิง (สุกกีร์วิง)¹⁰⁶ รวมถึงบริเวณที่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึงซึ่งเชื่อมต่อกับชายแดนเวียดนาม ในขณะที่ตำบล 35 เขตกำปอด ซึ่งอยู่บริเวณชายฝั่งด้านติดอ่าวไทยเป็นเขตที่ผลิตเกลือแหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศ ทำให้ภูมิภาคหริดีได้เปรียบกว่าภูมิภาคอื่นๆ ในเรื่องของการมีเกลือแจกให้กับประชาชนไว้บริโภคเพิ่มเติม* ในช่วงต้น ค.ศ.1976 ภูมิภาคหริดีมีประชากร 1.5 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นชาวนา¹⁰⁷ ซึ่งถือเป็นประชาชนเก่า ภูมิภาคหริดีถือเป็นภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดและมีกองทัพที่เข้มแข็งเห็นได้จากเมื่อมีการประชุมผู้นำเขมรแดงในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1972 เงินเดือนของทหารและกรรมมาภิบาลเขมรแดงในภูมิภาคนี้มากกว่า 2 ล้านเรียล ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วทหารและกรรมมาภิบาลจะได้รับเงินเดือน 135 เรียลต่อหนึ่งเดือน¹⁰⁸ รวมถึงมีกรรมมาภิบาลระดับสำคัญๆ ประจำการอยู่ในภูมิภาคนี้

¹⁰⁵ Ben Kiernan, "Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot," in *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays*, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 119.

¹⁰⁶ Elizabeth Becker, *When the war was over*, p. 177.

* กองยุทธนาธิผลผลิตเกลือของรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยประจำการอยู่ในตำบล 35 เขตกำปอด ภูมิภาคหริดี

¹⁰⁷ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 168.

¹⁰⁸ มุฑิต สาริธ, "ผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ่บ่ชื้อกรูบช (ต)," *ไญนกรกภทิต* 36 (ธู 2002): 19-20 [อิต ชาริน, "การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ)," *แสวงหาความจริง* 36 (ธันวาคม 2002): 19-20].

ภูมิภาคพายัพประกอบด้วยเขตพระตะบองและโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ห่างไกลจากสมรภูมิการสู้รบ พระตะบองเป็นเขตที่มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ในขณะที่โพธิสัตว์มีความอุดมสมบูรณ์น้อย พระตะบองเป็นเขตที่ส่งออกข้าวได้มากที่สุดของประเทศ ในภูมิภาคนี้เป็นภูมิภาคที่มีฐานในการปฏิวัติอ่อนแอที่สุด เนื่องจากในช่วงสงครามกลางเมืองพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐมาโดยตลอด ภูมิภาคพายัพประกอบไปด้วยตำบล 1-7 พื้นที่ในซรอกซอมลวดคือตำบล 1 เหตุที่ทำให้ซรอกนี้ได้เป็นตำบล 1 เนื่องจากเกิดการลุกฮือของชาวนาเพื่อต่อต้านการเก็บภาษีของรัฐบาลในช่วง ค.ศ.1967-1968 ซึ่งเขมรแดงถือว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นต้นแบบในการปฏิวัติ* แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ฐานการปฏิวัติกลับไม่ได้ฝังรากลึกอยู่ในภูมิภาคมากเท่าใดนัก

จากสถิติในช่วง ค.ศ.1967-1968 แม้ว่าภูมิภาคหริจะจะมีพื้นที่ขนาดเล็กแต่กลับมีจำนวนประชากรมากกว่าภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่เช่น ภูมิภาคพายัพ จำนวนประชากรในภูมิภาคหริมีมากกว่าภูมิภาคพายัพถึงสองเท่า ในขณะที่ภูมิภาคบูรพาเป็นอีกหนึ่งภูมิภาคที่มีพื้นที่ขนาดเล็กแต่มีจำนวนประชากรมากกว่าภูมิภาคพายัพถึงร้อยละ 50 เมื่อมองจำนวนประชากรเปรียบเทียบกับผลผลิตข้าวที่ได้ในช่วง ค.ศ.1966-1967 ภูมิภาคพายัพและภูมิภาคบูรพาสามารถผลิตข้าวได้มาก ในขณะที่ภูมิภาคหริผลิตข้าวได้น้อยกว่า มองในแง่ผลผลิตภูมิภาคหริมีผลผลิตที่ไม่ค่อยน่าพอใจนัก ในช่วงก่อนสงคราม¹⁰⁹ ในขณะที่พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ของพระตะบอง ไม่เฉพาะแต่เป็นพื้นที่ที่ดีที่สุด และได้ผลผลิตต่อไร่สูงสุดเท่านั้น ภูมิภาคพายัพยังคงมีความสำคัญในแง่ที่ชาวนาเป็นเจ้าของทรัพย์สินขนาดใหญ่อีกด้วย ดังนั้นชาวนาในภูมิภาคพายัพจึงมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวนาในภูมิภาคหริ

4.2 สภาพการณ์ทางสังคม

วาระหรือชนชั้นทางสังคมถือเป็นพื้นฐานในการก่อสร้างรัฐสังคมนิยม ในบันทึกประจำวันของกรมการมหาดหลวงเขมรแดงคนหนึ่งได้เขียนเกี่ยวกับการแบ่งวาระไว้ว่า “คนรวย คนจน ขอตาน คนหากินขายแรงงาน เพื่อกำหนดว่าคนเหล่านี้อยู่ในวาระใด ต้องวินิจฉัยจากเศรษฐกิจและการเมือง”¹¹⁰ ตามทัศนะของเขมรแดงแบ่งประชาชนออกเป็น 5 วาระ ได้แก่ สักคินา นายทุน

* ถึงแม้ว่าจะเกิดกบฏซอมลวดขึ้นในเขตพระตะบอง แต่เป็นเพียงการเคลื่อนไหวเพียงครั้งเดียว หลังจากนั้นพื้นที่บริเวณนี้ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐบาลสาธารณรัฐมาตลอด

¹⁰⁹ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 105.

¹¹⁰ **សៀវភៅកំណត់ហេតុរបស់សមមិត្តអ៊ីវ ពេជ្រ, ឯកសារលេខ D00713, ទំព័រ 1 [บันทึกของสมมิตรอิว เปรจ, เอกสารหมายเลข D00713, หน้า 1].**

คำว่า “สมมิตร” มาจากคำเต็มว่า สุมยิตฺถ หมายถึงมิตรที่เท่าเทียมกัน ภาษาไทยใช้คำว่า “สหาย”

อนุชน กรรมกรและกสิกร ในแต่ละชนชั้นก็จะมีการแบ่งย่อยลงไปอีก 3 ประเภทได้แก่ ร่ำรวยปานกลางและยากจน¹¹¹

วรรณะศักดินา (វណ្ណៈសត្តិភូមិ) แบ่งออกได้ 2 พวกคือ ศักดินาอภิชน (សត្តិភូមិអភិជន) และ ศักดินาเจ้าที่ดิน (សត្តិភូមិម្ចាស់ដី) วรรณะศักดินาอภิชนคือ สมาชิกราชวงศ์ ข้าราชการซึ่งมีอำนาจในระบบศักดินา ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง วรรณะศักดินาอภิชนลดบทบาทลงเพราะพวกศักดินาเจ้าที่ดินกลับมีบทบาทมากขึ้นแทน ตามชนบทในกัมพูชาเจ้าที่ดินได้รับผลผลิตจากที่นา โดยเอาที่นาให้ชาวนาเช่า รวมถึงออกเงินกู้

วรรณะนายทุน (វណ្ណៈនាយធុន) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ นายทุนนายหน้าหรือนายทุนกอมปะโคร์ (នាយធុនកុំពាដឹ) กับนายทุนชาติ (នាយធុនជាតិ) นายทุนนายหน้าคือ นายทุนที่เอาผลประโยชน์ไปให้นายทุนต่างชาติซึ่งเป็นพวกจักรวรรดินิยมอเมริกา ฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ในขณะที่นายทุนชาติคือ นายทุนที่ไม่ได้เอาผลประโยชน์ไปให้นายทุนต่างชาติ หาเลี้ยงชีพด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมโดยใช้วัตถุดิบและแรงงานที่มีในประเทศ ขายผลิตผลในประเทศตนเองและนำไปส่วนที่เหลือเล็กๆ น้อยๆ ไปขายต่างชาติ

วรรณะอนุชน (វណ្ណៈអនុជន) คือ วรรณะกลางหรือวรรณะนายทุนน้อยเป็นพวกที่ไม่หาและไม่ถูกใช้ประโยชน์จากผู้ใดทั้งสิ้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเอาเข้าตัวเอง คนที่จัดอยู่ในวรรณะนี้ได้แก่ พ่อค้าแม่ค้า

วรรณะกรรมกร (វណ្ណៈកម្មករ) และวรรณะกสิกร (វណ្ណៈកសិករ) สองวรรณะสำคัญที่เป็นรากฐานในการปฏิวัติ¹¹² เป็นวรรณะที่มักถูกเอารัดเอาเปรียบจากวรรณะอื่นๆ อยู่เสมอ

นอกจากห้าวรรณะดังกล่าวข้างต้นแล้ว มีวรรณะอีกพวกหนึ่งที่เขมรแดงจัดว่าเป็น วรรณะปฏิกริยา ซึ่งได้แก่ พระสงฆ์ ปัญญาชน ตำรวจทหาร และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

อย่างไรก็ตามหลัง ค.ศ.1975 ชนชั้นในกัมพูชามีเพียงแค่ 2 ชนชั้นเท่านั้นคือ ชนชั้นกรรมกรและชาวนา *หนังสือภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย แผนกการเมือง* ได้กล่าวถึงประชาชนกัมพูชาไว้ว่า “ประชาชนกัมพูชาประกอบด้วย กรรมกรสหชีพและกสิกร ร้อยละ 80 ของจำนวนประชากร

¹¹¹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับวรรณะทั้ง 5 ได้ใน ฌี สุตต, “វណ្ណៈសង្គមនៅក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាธิปไตย,” *ไผ่หมกรกมิต* 34 (ตุลา 2002): 16 [ลี โสพล, “วรรณะทางสังคมในระบบกัมพูชาประชาธิปไตย,” *แสวงหาความจริง* 34 (ตุลาคม 2002): 16].

¹¹² Ibid., pp. 16-19.

ทั้งหมดเป็นกสิกรในสหกรณ์ อีกร้อยละ 20 เป็นกรรมกรสหชีพ ยุทชนและยุทชนารีในกองทัพปฏิวัติ¹¹³ ในขณะที่รัฐธรรมนูญกัมพูชาประชาธิปไตยมาตรา 5 ระบุเกี่ยวกับสภาผู้แทนประชาชน (สภาที่ปรึกษาประชาชน) ว่า “มีสมาชิกทั้งหมด 250 คน แบ่งเป็น ผู้แทนกสิกร 150 คน ผู้แทนกรรมกรและผู้ใช้แรงงานอื่นๆ 50 คนและผู้แทนกองทัพปฏิวัติ 50 คน”¹¹⁴ เห็นได้ว่าผู้แทนประชาชนมาจากชนชั้นกรรมกร กสิกรและกองทัพเท่านั้น

นอกจากการแบ่งชนชั้นของประชาชนแล้ว ยังมีการแบ่งหน้าที่ของประชาชน โดยใช้การแบ่งตามโครงสร้างของรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ตามโครงสร้างของรัฐบาลซึ่งตำแหน่งสูงสุดคือประธานรัฐ รองลงมาคือ รองประธานรัฐคนที่ 1 และ 2¹¹⁵ นอกจากนี้ยังมีรัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ ภายหลังจากการถูกปลดออกจากตำแหน่งประธานรัฐของสมเด็จพระเจ้าสีหนุในเดือนเมษายน ค.ศ. 1976* องค์กรประชุมสันนิบาตครั้งที่ 1 ของสภาประชาชนกัมพูชาในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 11-13 เมษายน ค.ศ. 1976 ได้ระบุตำแหน่งสำคัญๆ ดังนี้ เขียว สัมพันธ์ดำรงตำแหน่งประธานรัฐ โซ กิม รองประธานรัฐคนที่ 1 นิม รอดรองประธานรัฐคนที่ 2 พอล พต** ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เอียง ซารีรองนายกรัฐมนตรีด้านการต่างประเทศ วอน เวด เป็นรองนายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจ ซอน เซน รองนายกรัฐมนตรีด้านกลาโหม ฮู นิม รัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาและข่าวสาร เอียง ชิริท*** รัฐมนตรีกระทรวงสังคม ยูน ยาด † รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมอบรมและศึกษาธิการ¹¹⁶ ระดับภูมิภาค มีเลขาธิการภูมิภาคเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด

¹¹³ ภูมิศาสตร์กัมพูชาประวัติศาสตร์ยุคใหม่ ฉบับที่ 3 [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 3].

¹¹⁴ ภูมิศาสตร์กัมพูชาประวัติศาสตร์ยุคใหม่ ฉบับที่ 3 [ฮวค รุทธี, ประชุมรัฐธรรมนูญเขมร ปี 1947 – 1999, หน้า 53].

¹¹⁵ Ibid.

* หลังจากถูกปลดออกจากตำแหน่ง สมเด็จพระเจ้าสีหนุถูกเขมรแดงนำตัวไปกักขังไว้ในพระราชวังจนกระทั่งสิ้นสุดการปกครองของกัมพูชาประชาธิปไตย

** เป็นครั้งแรกที่ชาลต ซอร์ใช้ชื่อ “พอล พต”

*** ภรรยาของเอียง ซารี

† ภรรยาของซอน เซน

¹¹⁶ “หนังสือพิมพ์ปฏิวัติ ฉบับที่ 1 1 ตุลาคม ค.ศ. 1976” [ปฏิวัติ ฉบับที่ 1 1 ตุลาคม ค.ศ. 1976, หน้า 11 – 13 เมษายน 1976,” *สัญจร* 21 (กุมภาพันธ์ 2001): 11 [“องค์กรประชุมสันนิบาตครั้งที่ 1 ในสมัยที่ 1 ของสภาผู้แทนประชาชนในกัมพูชาประชาธิปไตย วันที่ 11–13 เมษายน 1976,” *แสวงหาความจริง* 21 (กันยายน 2001): 11]

ประกอบด้วยรองเลขาธิการภูมิภาคอีก 2 คน ในระดับตำบล ชรก ชม ภูมิภาคแบ่งออกเป็นเช่นเดียวกัน
คือมีตำแหน่งประธานและรองประธานในระดับนั้นๆ

ขณะที่โครงสร้างของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
ตำแหน่งสูงสุดคือ เลขาธิการพรรค สมาชิกคณะกรรมการมัชฌิมพรรค นอกจากนี้ยังมีการ
แบ่งแยกออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนกองทัพได้แก่ ยุทธชน ยุทธนารี ธรรมดาภิบาล ส่วนพลเรือน
ได้แก่ พรรคชนและประชาชน

ยุทธชนยุทธนารีและธรรมดาภิบาลถือเป็นทหารในกองทัพปฏิวัติ อี้องการให้ความสำคัญกับ
การทหารเนื่องจากชัยชนะของการปฏิวัติได้มาจากชัยชนะทางด้านการทหาร ในรัฐธรรมนูญ
กัมพูชาประชาธิปไตยมาตรา 19 ได้ระบุการแบ่งประเภทของกองทัพออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่¹¹⁷
กองทัพประจำส่วนกลาง กองทัพประจำตำบลและกองฉลอบหรือกองแทรกซึม เป็นพวกทหารชาวบ้าน
ความแตกต่างของกองฉลอบกับกองทัพทั้งสองคือ กองฉลอบจะไม่ใส่ชุดทหารและส่วนใหญ่จะ
เป็นเด็ก งานของกองฉลอบคือ จับตาดูพฤติกรรมของพวกปัญญาชนหรือดีดทหารในหมู่บ้าน

ในขณะที่ธรรมดาภิบาลซึ่งมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยต่างๆ ก็มีการแบ่งย่อยออกเป็น
2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ธรรมดาภิบาลระดับสูงและธรรมดาภิบาลระดับล่าง ธรรมดาภิบาลระดับสูงคือ
ธรรมดาภิบาลระดับชรกขึ้นไป ธรรมดาภิบาลก็มีส่วนสำคัญในการปฏิวัติเพราะเป็นตัวเชื่อมโยง
ประชาชนกับพรรคเข้าด้วยกัน ก่อนค.ศ.1975 ธรรมดาภิบาลมีหน้าที่ในการโฆษณาให้ประชาชนเข้า
ร่วมการปฏิวัติ ในขณะที่พรรคชน* ซึ่งคือสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา¹¹⁸ พรรคชนอาจจะเป็น
ประชาชนธรรมดาซึ่งไม่ได้มีส่วนร่วมกับการปกครองก็ได้

ในส่วนของประชาชน หลังการยึดครองกรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975
อี้องการได้แบ่งประชาชนออกเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ ประชาชนเก่า
หรือประชาชนมูลฐาน เป็นพวกประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตยึดครองของเขมรแดงมาตั้งแต่
ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นพวกชาวนาชั้นกลางหรือชาวนายากจน ในบางครั้งเรียกว่า

¹¹⁷ บุญ สุธี, **ประตูสู่ญวน** ทัศนะ 1947 – 1999, อดัฒ 54 [ฮวด รุทธิ, ประชุมรัฐธรรมนูญเขมร ปี 1947 –
1999, หน้า 54].

* พรรคชน อ่านว่า พัก – สะ – ชน

¹¹⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับพรรคชนได้ใน (“อดีตชุมชน” **สัญจรกตกรกต 6** (ธษษฏ 2000): 2–3
[เกี่ยวกับพรรคชน แสงหวคควมจรก 6 (มถุนายน 2000): 2–3].)

ประชาชน 18 มีนาคม* เนื่องจากเป็นพวกที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร โคนัสมเด็จจันโรคมสืหนุของ นายพลลอน นอล จึงเข้าป่าร่วมการปฏิวัติกับเขมรแดง คนเหล่านี้บางครั้งก็เรียกว่า “นักเขมา” (ฮุกเฮ-เนยะเขมา)** ซึ่งมีความหมายบ่งบอกถึงการแต่งตั้งที่สวมใส่ชุดสีดำ รวมถึงมีผิวสีคล้ำซึ่ง เกิดจากการทำงานหนักกลางแดด คำว่า ประชาชนใหม่หรือประชาชน 17 เมษายน*** หรือผู้อพยพ ใช้ เรียกประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญ รวมถึงประชาชนซึ่งอพยพจากพื้นที่ต่างๆ เข้ามาอาศัย อยู่ในกรุงพนมเปญในช่วงก่อนที่กองทัพเขมรแดงจะยึดกรุงพนมเปญได้ นอกจากนี้ประชาชนใหม่ ยังหมายรวมถึงประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในตัวเมืองของเขตต่างๆ ก่อนการปลดปล่อยของเขมรแดง ซึ่ง ประชาชนใหม่เหล่านี้มีจำนวนร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรในกัมพูชาประชาธิปไตยทั้งหมด¹¹⁹

อย่างไรก็ตาม สตีเฟน เฮเดอร์ (Steve Heder) ได้กล่าวถึง การแบ่งชนชั้นของประชาชนว่า เริ่มมีมาตั้งแต่ก่อน ค.ศ.1973 โดยเขมรแดงได้จำแนกประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตปลดปล่อย ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ นักเต็มสิทธิ (ฮุกเทญสิทธิ - full rights) นักเตรียม (ฮุกเตรียม - candidate) และนักเคน (ฮุกบฎี - depositee)¹²⁰ นักเต็มสิทธิจะได้รับการปันส่วนอาหารในปริมาณ ที่มาก มีสิทธิเข้าร่วมกับทุกองค์กรทางการเมืองและสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ นัก เตรียมจะได้รับการปันส่วนอาหารในปริมาณที่น้อยกว่านักเต็มสิทธิ สามารถดำรงตำแหน่งทาง การเมืองในระดับล่างได้ ในขณะที่นักเคนได้รับการปันส่วนอาหารน้อยที่สุด อยู่ในกลุ่มของผู้ที่จะ ถูกสังหารและไม่มีสิทธิทางการเมือง ประชาชนใหม่ถูกจัดอยู่ในประเภทนี้¹²¹ แต่เฮเดอร์เห็นว่า การ แบ่งประชาชนเช่นนี้ไม่ได้เป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไปในช่วงที่รัฐบาล กัมพูชาประชาธิปไตยปกครอง เพราะเป็นที่เผยแพร่กันเฉพาะแต่ในสิ่งพิมพ์ของพรรคเท่านั้น

* ประชาชนซึ่งเข้าร่วมการปฏิวัติทันทีหลังจากที่นายพลลอนนอลและเจ้าสีสุวดีศิริมตะทำรัฐประหาร โคนัสมเด็จจันโรคมสืหนุในวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ.1970

** “นักเขมา” แปลตรงตัวหมายถึง คนดำ

*** ประชาชนซึ่งได้รับการปลดปล่อยจากกองทัพเขมรแดงในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 เมื่อกองทัพ เขมรแดงสามารถเข้ายึดกรุงพนมเปญได้

¹¹⁹ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 146.

¹²⁰ ธิบตี บัวคำศรี, *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*, p. 59.

นักเต็มสิทธิและนักเตรียมเป็นการแปลตรงตัวตามภาษาเขมรซึ่งมีใช้ในภาษาไทย ในขณะที่นักเคน แปลเป็นภาษาไทยจากความหมายที่ใกล้เคียงที่สุด

¹²¹ Stephen Heder, *Kampuchea Occupation and Resistance* (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1980), p. 5.

นอกจากนี้เฮเตอร์¹²²ไม่เห็นด้วยกับการกล่าวว่ หลัง ค.ศ.1975 มีการแบ่งประชาชนออกเป็น 2 ประเภทเท่านั้นคือ ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ เนื่องจากมีผู้อพยพจากพมเปญหลายคน ซึ่งมีภูมิลำเนาทางสังคมขัดกับแนวคิดปฏิวัติ แต่เคยให้ความร่วมมือกับเขมรแดงในช่วงก่อนการปลดปล่อยกรุงพมเปญ คนเหล่านี้ถูกจัดอยู่ในชนชั้นนักเตรียม การจัดแบ่งเช่นนี้ทำให้คนเหล่านี้มีสถานะอยู่เหนือผู้อพยพคนอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันก็มีประชาชนเก่าที่มีฐานะทั้งร่ำรวยและยากจน ซึ่งไม่เห็นด้วยกับแนวทางการปฏิวัติของพรรค และต่อต้านการดำเนินการปฏิวัติในบางนโยบาย คนเหล่านี้ก็จะถูกลดสถานะจากนักเตรียมไปเป็นนักเดิน เช่นเดียวกันกับกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและภูมิภาคบูรพา ก่อนการกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและบูรพาใน ค.ศ.1977 และ 1978 กรรมาภิบาลท้องถิ่นจัดอยู่ในสถานะนักเต็มสิทธิ์ แต่หลังจากการกวาดล้างซึ่งในช่วงแรกกรรมาภิบาลถูกถอดออกจากตำแหน่งและไม่ได้ถูกสังหารในทันที แต่จะถูกลดสถานะลงไปที่ต่ำลงอยู่ในพวกนักเดิน¹²²

เช่นเดียวกันกับ ลอรา ซัมเมอร์ส (Laura Summers) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับระบบสหกรณ์ในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเห็นว่า หลังจากค.ศ.1975 กัมพูชาประชาธิปไตยได้แบ่งประชาชนออกเป็น 3 ประเภทโดยดูจากทัศนคติของบุคคลนั้นต่อการปฏิวัติมากกว่าภูมิหลังทางชนชั้น เพราะในขณะนั้นทัศนคติเกี่ยวกับการแบ่งชนชั้นของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาคือ การตัดสินใจจากทัศนคติทางการเมืองหรือทัศนคติในการปฏิวัติเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งส่งผลให้ระบบนี้ปฏิบัติใช้ต่อมาจนกระทั่งเดือนกันยายน ค.ศ.1978 เมื่อมีการยกเลิกคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา¹²³

ดังนั้นการแบ่งประชาชนในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยมักใช้มุมมองทางด้านทัศนคติต่อการปฏิวัติเป็นสิ่งสำคัญ ถึงแม้ว่าประชาชนเหล่านั้นจะมีสถานะเป็นประชาชนใหม่แต่ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิวัติก็จะได้รับอภิสิทธิ์บางประการ ดังที่ปรากฏอยู่ในบันทึกความทรงจำของ ฮิม จันริทธิ (Him Chanrithy) ซึ่งอพยพจากเขตตาแก้วมาอาศัยอยู่ในตำบล 3 ภูมิภาคพายัพ ยายอม ซึ่งเป็นญาติของจันริทธิถูกจัดสถานะว่าเป็น ประชาชนใหม่แต่เนื่องจากมีทักษะทางด้านการทำงานจึงทำให้ครอบครัวของยายอมได้รับอภิสิทธิ์มากกว่าครอบครัวของประชาชนใหม่คนอื่นๆ โดย

¹²² Ibid., pp. 6-7.

¹²³ Laura Summers, "Cooperatives in Democratic Kampuchea," A Paper prepared for the SSRC (USA) conference on Kampuchea in Chiang Mai, Thailand 11-13 August 1981, pp. 25, 35.

ครอบครัวของยายอมสามารถสร้างบ้านไม้ที่มีขนาดใหญ่ ในขณะที่ประชาชนใหม่คนอื่นสร้างที่พักอาศัยเป็นเพียงกระท่อมเล็กๆ เท่านั้น¹²⁴

ถึงแม้ว่าการแบ่งประชาชนออกเป็นประเภทต่างๆ จะมีความหลากหลายไม่ว่าการแบ่งประชาชนออกเป็น ประชาชนเก่าหรือประชาชนใหม่ นักเต็มสิทธิ์ นักเตรียมหรือนักเดิน ซึ่งการแบ่งเช่นนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองทางสังคมและสถานะทางการเมือง โดยการตีความผ่านภูมิหลังทางชนชั้นของบุคคลนั้นๆ ในกรณีที่แบ่งออกเป็นประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ ถ้ามองอย่างหยาบๆ อาจจะไม่ได้มีความสำคัญมากไปกว่า การแบ่งประชาชนที่เป็นคนเมืองและคนชนบทซึ่งในสังคมกัมพูชา ก่อนหน้านี้อีกมีการแบ่งเช่นนี้มาก่อน แต่แท้จริงแล้วการแบ่งชนชั้นตามที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยทำกลับมีรายละเอียดที่ซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชน เพราะตราใบที่กรมการทะเบียนท้องถิ่นเลือกที่จะปฏิบัติต่อคนที่ถูกจัดอยู่ในคนละสถานะหรือคนละชนชั้นให้เกิดการแบ่งแยกหรือแตกต่างกัน ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการปฏิบัติของกรมการทะเบียนท้องถิ่นหรือไม่ดีต่อประชาชน ส่วนหนึ่งมาจากภูมิหลังทางสังคมของบุคคลนั้นๆ นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า การแบ่งชนชั้นยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับปริมาณอาหารที่ประชาชนพึงได้รับเนื่องจากประชาชนไม่มีสิทธิ์ในการเก็บผลผลิตเป็นของตนเองได้เหมือนแต่ก่อน ทำให้คณะผู้บริหารในระดับซรอก ฆุมหรือภูมิรับผิดชอบในการปันส่วนอาหารให้กับประชาชน โดยการใช้การแบ่งชนชั้นเป็นตัวกำหนดปริมาณอาหารของแต่ละคน การแบ่งชนชั้นยังส่งผลถึงนโยบายในส่วนท้องถิ่นที่นำมาปฏิบัติก็จะแตกต่างกันไปตามประชาชนที่อาศัยอยู่

4.3 สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเปลี่ยนประเทศให้เป็นสังคมนิยมเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง โดยปฏิเสธที่จะรับความช่วยเหลือจากชาติใดๆ และให้ประชาชนอยู่ภายใต้ระบบสหกรณ์เพื่อที่จะพัฒนาเป็นระบบสหกรณ์ขั้นสูงหรือระบบคอมมูนในอนาคต ระบบการผลิตถูกควบคุม ผลผลิตที่ได้ตกเป็นของส่วนรวมแทนที่จะเป็นของตนเอง นอกจากการตั้งสหกรณ์จะช่วยแก้ไขปัญหาในด้านผลผลิตขาดแคลนแล้ว ยังถือเป็นการควบคุมประชาชนทางอ้อม รวมทั้งยังเป็นการกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลอีกด้วย

เพื่อให้การสร้างรัฐสังคมนิยมสำเร็จลุล่วง รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยมีความเห็นว่า การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนคือ ปัญหาซึ่งทำให้เกิดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และกรรมสิทธิ์

¹²⁴ Him Chanrithy, **When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge** (New York: W.W. Norton & Company, 2000), p. 191.

ส่วนบุคคลนี้ก่อให้เกิดการเอาเปรียบขึ้น ดังนั้นอ็องการร์ จึงยกเลิกการใช้เงินเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จึงไม่มีการขาย ไม่มีการซื้อ ไม่มีการขโมย ไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการใช้เงินจะถูกยกเลิก แต่ยังคงมีคนเห็นเงินเรียลในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐยังคงใช้อยู่ โดยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกำหนดค่าไว้ที่ 4 เรียลเท่ากับหนึ่งเหรียญสหรัฐ นอกจากนี้สินค้าซึ่งค้าขายกันระหว่างสหกรณ์และรัฐบาลจะถูกกำหนดราคาตามราคาสินค้าในตลาดโลก เพียงแต่คิดเป็นเงินเรียล เมื่อสหกรณ์สั่งซื้อยาหรือเสื้อผ้า แทรกเตอร์ยูโกสลาเวียหรือรถยนต์ของจีน ราคาคิดตามจำนวนเงินซึ่งสหกรณ์นั้นๆ มีอยู่ การกำหนดราคาสินค้าจะแปรปรวนตามราคาข้าวในตลาดโลก¹²⁵

ใน ค.ศ.1976 กัมพูชาได้นำสินค้าออกไปขายยังประเทศทุนนิยม คือ เกาหลีฮ่องกง แต่ข้าวและยางพาราจากกัมพูชามีคุณภาพต่ำ นอกจากนี้พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชายังมีความต้องการที่จะส่งยางพาราของตนไปขายที่ทวีปยุโรปโดยผ่านทางประเทศมาเลเซีย อีกทั้งยังได้ตั้งบริษัทหนึ่งขึ้นมาในสิงคโปร์เพื่อทำการค้ากับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และยุโรป กัมพูชาประชาธิปไตยส่งข้าวและฝ้ายไปขายยังประเทศไทย และได้นำเข้าไม้และพืชผักจำนวนหนึ่งจากญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังขายปลา ไม้ เนื้อสัตว์ พริกไทยและผลผลิตทางการเกษตรให้กับประเทศสิงคโปร์ รวมถึงนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศทุนนิยม¹²⁶ แม้ว่านโยบายของกัมพูชาประชาธิปไตยคือการพึ่งตนเองโดยไม่รับความช่วยเหลือจากต่างชาติ แต่จริงๆ แล้วในรายละเอียดที่ลึกลงไปก็มีบางแง่มุมที่ไม่เป็นที่รับรู้

ที่กล่าวมาข้างต้นคือ สภาพการณ์โดยรวมทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง สังคมและเศรษฐกิจซึ่งเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁵ ผู้ศ สาส์บีฬ, “เหตุสมิเื้อกรบาสลยู่บรูดาตธเรื้อสเื้อ (ตธบ),” *ใญนกรกกรก* 64 (เมษภ2005): 16-17 [โมค ชันควิศ, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 16-17].

¹²⁶ *Ibid.*, p. 17.

บทที่ 3

จากมหาชัยชนะถึงมหาดำเนิน

หลังจากที่ปิดล้อมพนมเปญตั้งแต่ต้น ค.ศ.1975 กองทัพเขมรได้รับชัยชนะเหนือกองทัพสาธารณรัฐ ทหารเขมรแดงได้ยึดราชทัณฑ์เข้าสู่กรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ประชาชนในกรุงพนมเปญต่างแสดงความชื่นชมยินดี เพราะสงครามกลางเมืองซึ่งยืดเยื้อมานานกว่า 5 ปี ได้สิ้นสุดลง ด้วยความคาดหวังที่ว่าสันติภาพที่ชาวเขมรรอคอยกำลังจะเกิดขึ้น ประชาชนจำนวนมากได้ออกมาต้อนรับทหารเขมรแดงและโห่ร้องด้วยความยินดี อุม สมบัติ ตำรวจคอมมานโด ซึ่งอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของกรุงพนมเปญได้บรรยายภาพการต้อนรับขบวนทหารเขมรแดงของประชาชนในพนมเปญไว้ว่า

ชาวบ้านทั้งชายหญิง เด็กชราซึ่งอาศัยอยู่ตามสองข้างทางที่ทหารเขมรแดงเดินผ่านได้ยื่นรอต้อนรับผู้ชนะ บางคนจับมือ ถามสุขทุกข์ของทหาร ร้านขายเครื่องดื่มได้นำน้ำส้มออกมาเลี้ยงทหารที่เดินผ่าน พวกเยาวชนและเด็กผู้ชายเดินตามขบวนทหารเพื่อที่จะได้เห็นพวกทหารนานๆ¹

ในขณะเดียวกันในเมืองอื่นๆ ก็มีการเฉลิมฉลองต้อนรับทหารเขมรแดงเช่นกัน งี ดูช (Ngy Duch) ซึ่งเป็นพ่อค้าอัญมณีในเมืองโพลินได้บรรยายไว้ว่า

เมื่อพวกเราได้ยินว่ารัฐบาลลอนดอนปล่อยแพ้วพวกเขมรแดง ประชาชนในเมืองโพลินรู้สึกมีความสุข ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ตัวเมืองนำกลองออกมาตีและร้องเพลงซึ่งมีเนื้อเพลงต้อนรับเขมรแดงและสันติภาพซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในประเทศ²

ในพื้นที่ที่เป็นเขตยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐ หลังจากที่ยืนยันแล้วว่า เขมรแดงได้รับชัยชนะและเข้ายึดครองกรุงพนมเปญได้แล้ว กองทัพเขมรแดงที่ประจำการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ที่กองทัพสาธารณรัฐยึดครอง ก็ได้เคลื่อนขบวนเข้าสู่เขตยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐ เช่น ในตัว

---

¹ ฝู๋ สยงฎี, 1,366 ថ្ងៃក្នុងនរក: ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពត: ភាគទី 1 ការចាកចោលទីក្រុងភ្នំពេញ (ភ្នំពេញ: n.p.), 1999, ទំព័រ 22 [อุ่ม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาควิชาที่ 1 การอพยพออกจากกรุงพนมเปญ (พนมเปญ: ม.ป.ท.), 1999, หน้า 22].

² John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land: The untold story of communist genocide in Cambodia* (New York: Reader's Digest, 1977), p. 3.

เมืองเขมรเรียบ กองทัพเขมรแดงปักหลักสู้รบกับทหารสาธารณรัฐอยู่นอกเมือง เมื่อรู้ข่าวการปลดปล่อยพนมเปญได้ ก็แล้วเคลื่อนขบวนเข้าสู่ตัวเมืองเขมรเรียบ³

ในเช้าวันที่ 17 เมษายน ในขณะที่พนมเปญถูกยึดโดยกองทัพเขมรแดง ในเมืองพระตะบอง ทหารเขมรแดงยังเข้ามาไม่ถึงตัวเมือง แต่ประชาชนส่วนใหญ่รู้ข่าวจากวิทยุในตอนบ่ายวันเดียวกันนั่นเอง ในวันรุ่งขึ้นประมาณบ่าย 3 โมง ทหารเขมรแดงจึงได้เข้าเมืองพระตะบอง⁴ การปลดปล่อยเมืองพระตะบองทำโดยปราศจากการต่อสู้⁵ แม้ว่าพระตะบองจะเป็นฐานอันมั่นคงของกองทัพสาธารณรัฐก็ตาม

1. ภาพความรับรู้เกี่ยวกับเขมรแดงของชาวเมือง

ในขณะที่เขมรแดงมองว่า พนมเปญคือพื้นที่ยึดครองของศัตรู อย่างไรก็ตามภาพความรับรู้เกี่ยวกับกองทัพเขมรแดงสำหรับคนที่อาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญ กลับมีรายละเอียดไม่มากนัก เนื่องจากการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตปลดปล่อยของเขมรแดงในช่วงก่อน ค.ศ.1975 สามารถอพยพหรือย้ายถิ่นได้โดยเสรี เช่นเดียวกันกับประชาชนที่อาศัยในเขตปกครองของกองทัพสาธารณรัฐก็ไม่สามารถเข้าไปในเขตหมู่บ้านปลดปล่อยของกองทัพเขมรแดงได้ เช่นเดียวกัน นอกจากนี้รายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขมรแดง ยังถูกปกปิดโดยรัฐบาลในขณะนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนหลงเชื่อพวกเขมรแดง พร้อมๆ กับการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนต่อต้านเขมรแดง

อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่ในกรุงพนมเปญเคยได้ยินชื่อเสียงของผู้นำเขมรแดงบาง คน ซึ่งดำรงตำแหน่งสำคัญในสมัยรัฐบาลสังคมนิยม เช่น เจียว ตัมพันซ์, ฮู ยวน และฮู นิม เอลิซาเบธ เบคเกอร์ ได้สัมภาษณ์เมย์ กอมโพซ (Mey Komphot) อดีตพนักงานธนาคารในกรุงพนมเปญ เกี่ยวกับทัศนคติของกอมโพซต่อเขมรแดงในช่วงก่อนที่เขมรแดงจะยึดกรุงพนมเปญได้ว่า

กอมโพซมีความรู้เกี่ยวกับเขมรแดงเพียงเล็กน้อย รู้เพียงแต่ว่าพรรคคอมมิวนิสต์
กัมพูชาประสบความสำเร็จในการโฆษณาชวนเชื่อ...กอมโพซต้องการให้เขมรแดงชนะ

³ Henri Locard, *Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2004), p. 17.

⁴ ชินามูระ โนริโอะ, *หนีไฟนรก*, แปลโดย ศุภศิ นาวาวิจิตร (กรุงเทพมหานคร: กะรัต, 2528), หน้า 60.

⁵ David Chandler, Ben Kiernan and Muy Hong Lim, *The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia: Conversation with Peang Sophi* (Victoria: Monash University, 1978), p. 2.

ในสงคราม เพราะศรัทธาในผู้นำเขมรแดงที่มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย” หนึ่งในผู้นำเขมรแดงที่
 กอมโพซู้จก็เป็นการส่วนตัวคือ เขียว ปนนารี (เฮียว บู้ณฺณรวิ)^{*} กอมโพซู้จได้บรรยายถึง
 บอนนารีไว้ว่า “เป็นผู้หญิงที่มีใจเปิดกว้างและเป็นครูที่คนเคารพนับถือ เก่ง ฉลาด เต็มไปด้วย
 ด้วยความรักชาติ”⁶

สำหรับสภาพบ้านเมืองในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐที่การคอร์รัปชันขยายวงออกไปอย่าง
 กว้างขวางทำให้ประชาชนเดือดร้อน ปิน แซม ฟอน (Pin Sam Phon) เจ้าหน้าที่การประปาใน
 พนมเปญ ได้บรรยายถึงสภาพพนมเปญในขณะนั้นไว้ว่า “ชีวิตในพนมเปญเป็นไปด้วยความ
 ยากลำบาก มีการคอร์รัปชันทั่วทุกแห่ง พวกเราต้องการสันติภาพ”⁷ เมื่อประกอบกับการขาดแคลน
 อาหาร อันเนื่องมาจากสงครามซึ่งได้ทำลายพื้นที่เพาะปลูกเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ประชาชนซึ่ง
 อาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญจำนวนไม่น้อยที่ต้องการให้ทหารเขมรแดงได้รับชัยชนะ โดยเชื่อว่าพวกเขมรแดง
 ไม่ได้เลวร้ายอย่างที่รัฐบาลสาธารณรัฐ โฆษณาชวนเชื่อ หรืออีกหลายๆ คนที่เชื่อว่า “พวกเขมรแดง
 เป็นนักชาตินิยมมากกว่าที่จะเป็นคอมมิวนิสต์”⁸ ต่อสู้เพื่อประเทศชาติ รวมถึงต่อต้านการคอร์รัปชัน
 ในขณะการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลสาธารณรัฐอ้างว่า ทหารเขมรแดงได้รับการสนับสนุนจาก
 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม แต่ภาพที่ปรากฏเมื่อทหารเขมรแดงยাত্রาทัพเข้าสู่กรุงพนมเปญคือ ไม่
 ปรากฏว่ามีทหารเวียดนามร่วมอยู่ในขบวนทัพด้วย มีแต่เพียงทหารชาวเขมรเท่านั้น ดังนั้นภาพ
 ความเป็นนักชาตินิยมของกองทัพเขมรแดงจึงถูกตอกย้ำมากขึ้น⁹

^{*} เขียว ปนนารี เกิดในเขตพระตะบอง เป็นพี่สาวของเฮียง ชิริท ปนนารีแต่งงานกับพอล พต เมื่อค.ศ.1956
 เดือนกรกฎาคม ค.ศ.1961 ก่อตั้งองค์การสตรีคอมมิวนิสต์ขึ้นอย่างลับๆ และในค.ศ.1966 ละทิ้งอาชีพครูเข้าป่าเพื่อ
 ร่วมการปฏิวัติ ค.ศ.1976 ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานสมาคมสตรีกัมพูชาประชาธิปไตย หลังจากนั้นได้หายหน้า
 ไปจากพรรคและเสียชีวิตลงในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ.2003 ด้วยโรคมะเร็ง

⁶ Elizabeth Becker, **When the war was over: Cambodia and The Khmer Rouge revolution** (New York: Public Affairs, 1998), pp. 2–3.

⁷ John Barron and Anthony Paul, **Murder of a gentle land**, p. 5.

⁸ Elizabeth Becker, **When the war was over**, p. 2. และ Pin Yathay, **Stay Alive, My Son** (Chiang Mai: Silkworm Books, 2000), p. 10.

⁹ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, **The Murderous Revolution: life and death in Pol Pot's Kampuchea** (Bangkok: Orchid, 1998), p. 4.

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนรับรู้เกี่ยวกับเขมรแดงในมุมมองที่ดี คือการอ้างถึงพระนามของ “สมเด็จพระนโรดมสีหนุ” ของเขมรแดง ตั้งแต่ค.ศ.1970^{**} เป็นต้นมา การที่เขมรแดงอ้างพระนามของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ นั้น จุดประสงค์ก็คือ เพื่อหวังให้เยาวชนเข้าร่วมเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินการปฏิวัติ ความนิยมในตัวสมเด็จพระนโรดมสีหนุได้ปรากฏให้เห็นในหมู่ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบท ตั้งแต่ทราบข่าวการทำรัฐประหารของนายพลลอนนอล ประชาชนจากเขตกำปงจามและไพรแวงประมาณ 150 คนได้ไปชุมนุมที่กำปงเรียบ (กัมตัมภย) (ทางตอนใต้ของกำปงจาม ห่างจากตัวเมือง 10 กิโลเมตร) เพื่อเรียกร้องให้สมเด็จพระนโรดมสีหนุกลับมาปกครองประเทศอีกครั้ง¹⁰ นอกจากนี้สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้กล่าวในวิทยุกระจายเสียงจากปักกิ่งเรียกร้องให้ประชาชนเข้าร่วมการปฏิวัติ มีใจความว่า “เยาวชนทั้งหลายต้องเข้าป่าเพื่อต่อสู้กับศัตรูเพื่อรักษาประเทศของเรา”¹¹ คำกล่าวนี้ได้เป็นแรงผลักดันให้ประชาชนจำนวนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทและยังคงจงรักภักดีในตัวพระองค์ตัดสินใจที่จะเข้าร่วมกับเขมรแดงด้วย เช่นเดียวกันกับ ฮุน เซน(Hun Sen) ซึ่งอธิบายเหตุผลประการหนึ่งที่เข้าร่วมกับเขมรแดงเพราะสมเด็จพระนโรดมสีหนุไว้ว่า “ความมีเสน่ห์ของพระองค์ที่เรียกร้องให้เข้าป่า เพื่อให้พระองค์กลับคืนสู่อำนาจ”¹² ดังนั้นในช่วง ค.ศ.1970-1973 เยาวชนเขมรในชนบทซึ่งมีอายุตั้งแต่ 15-18 ปีได้สมัครใจเข้าร่วมกับกองทัพปฏิวัติเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเชื่อว่าเมื่อกองทัพเขมรแดงได้รับชัยชนะแล้ว จะสามารถทำให้สมเด็จพระนโรดมสีหนุกลับคืนสู่อำนาจได้อีกครั้งหนึ่ง¹³ อย่างไรก็ตามกระแสความนิยมชมชอบสมเด็จพระนโรดมสีหนุในกรุงพนมเปญมีไม่มากเท่ากับใน

^{**} หลังจากนายพลลอนนอลทำรัฐประหารสมเด็จพระนโรดมสีหนุในวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ.1970 สมเด็จพระนโรดมสีหนุได้ลี้ภัยอยู่ในปักกิ่งและร่วมมือกับเขมรแดงก่อตั้ง แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา (National United Front of Kampuchea) รู้จักกันในชื่อย่อว่า FUNK (มาจากชื่อในภาษาฝรั่งเศสว่า Front Uni National du Kampuchéa) เพื่อโค่นล้มรัฐบาลสาธารณรัฐ สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงดำรงตำแหน่งประมุขของแนวร่วมฯ เป็นเหตุให้เขมรแดงสามารถอ้างพระนามของพระองค์เพื่อมาใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ

¹⁰ Ben Kiernan, “The 1970 Peasant Uprising Against Lon Nol,” in **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 206.

¹¹ สุธ ภูวเนต, “บ็ิส บูน คุ้มรบขลุ่ยตาบรูณาธิเบตยูเพ็งเห็ทราธรเพ็ธบ็ีฮูบูบติช,” **เฝ้าชมรมกิต** 61 (ชกก 2004): 12 [โซ ฟารีณา, “ฮุน ฮวน ในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยพวกเราทำงานหนักแต่กินน้อย,” **แสวงหาความจริง** 61 (มกราคม 2004): 12]

¹² Julie and Harish C. Mehta, **Hun Sen: Strong Man of Cambodia** (Singapore: Graham Brash, 1998), p. 45.

¹³ บ็ิย รัณญ; **คងถลย็อยุกรกอบเลข 703: ติฉิยฒญเรเส้ทการบ็ิตาญอุธชฆ** (ผู้ตีพิมพ์: ษฎษชถถถถถถถถถถ, 2003), อีตัม 2 [สุย วิณณะ, **กองทัพเขมรแดงหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง** (พนมเปญ: ศูนย์เอกสารกัมพูชา), 2003, หน้า 2].

ชนบท ประชาชนในพนมเปญแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ ฝ่ายที่นิยมสมเด็จสีหนุ และฝ่ายที่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร ฝ่ายที่นิยมสมเด็จสีหนุและต่อต้านการรัฐประหารของนายพลลอน นอล ต้องการที่จะให้สมเด็จสีหนุกลับมาปกครองประเทศเช่นเดียวกัน “พวกเราเชื่อในบทบาททางการเมืองของสมเด็จสีหนุและคิดว่าพระองค์จะเปลี่ยนชัยชนะของคอมมิวนิสต์มาเป็นชัยชนะของกษัตริย์”¹⁴ อย่างไรก็ตามก็มีประชาชนในพนมเปญอีกกลุ่มที่รู้สึกเห็นด้วยกับการทำรัฐประหารของนายพลลอนนอล ชายคนหนึ่งในกรุงพนมเปญเล่าว่า “พ่อของผมนั่งกับเพื่อนๆจากเขมร์กรอม* นั่งอยู่รอบๆวิทยุและพากันแสดงความยินดีกับข่าว[การทำรัฐประหาร] เป็นช่วงเวลาที่เราเซอร์คอซ พวกเขาคิดมองประกาศดังกล่าวด้วยเกล้าใจ”¹⁵ รวมถึงการแสดงความรู้สึกต่อต้านสมเด็จพระนโรดมสีหนุ “พวกเราเมื่อกับท่าทางของพระองค์ ภาพยนตร์โง่ๆ ที่พระองค์ทำ และการพูดที่ไม่มีที่สิ้นสุดทางวิทยุด้วยสำเนียงเหมือนร้องเพลง ถ้าเกิดพระองค์พยายามที่จะกลับมา หวังว่าพระองค์จะถูกยิงที่สนามบิน”¹⁶ ถึงแม้ว่าในพนมเปญจะมีการต่อต้านสมเด็จสีหนุ แต่หลังจากที่สภาพในพนมเปญเลวร้ายลงทำให้ประชาชนต้องการที่จะให้สงครามสิ้นสุดลงโดยเร็วและหวังว่าการที่เขมรแดงและสมเด็จสีหนุได้ชัยชนะจะเป็นผลดีมากกว่าที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐต่อไป

นอกจากการโฆษณาชวนเชื่อของเขมรแดงที่ค่อนข้างจะได้ผลแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับเขมรแดง ถูกถ่ายทอดผ่านผู้ลี้ภัยซึ่งอพยพจากหมู่บ้านปลดปล่อยของเขมรแดงมาอาศัยอยู่ในพนมเปญ ก็เป็นอีกข้อมูลสำคัญ สำหรับการรับรู้เกี่ยวกับเขมรแดงของคนพนมเปญ ดังเช่นครอบครัวของบุญเฮียง อุง (Bunheang Ung) นักวาดการ์ตูนล้อเลียนซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญจนกระทั่งวันที่เขมรแดงเข้ายึดพนมเปญได้ ก็ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเขมรแดงผ่านลุงซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในพนมเปญใน ค.ศ.1973 ลุงของเขาเคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ภูมิมะซอเปรียะจัน (ภูมิมะซอ [ประ: ๐๓]) ในซรอกเป็ยเรียง (สุกตภาพ) เขตไพรแวง ซึ่งเป็นเขตปลดปล่อยมาตั้งแต่ ค.ศ.1970 ลุงของบุญเฮียงเป็นพ่อค้าขายอยู่ในภูมิมะซอเปรียะจันซึ่งตระหนักดีว่า นโยบายของเขมรแดงทำให้โอกาสเติบโตทางธุรกิจหยุดชะงักและการหา

¹⁴ Ly Claire, *Revenue de L'enfer: Quatre ans dans Les Camps Khmer Rouges* (Paris: L'Atelier, 2002), p. 16.

* เขมร์กรอม (ExpureRkam) คำที่ใช้เรียกชาวเขมรที่อาศัยอยู่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชา ปัจจุบันอยู่ในเขตแดนของประเทศเวียดนาม

¹⁵ James Fenton, *Cambodian witness: The autobiography of Someth May* (London: Faber and Faber, 1986), p. 94.

¹⁶ Justin Corfield, *Khmers Stand Up!: A History of the Cambodian Government 1970–1975* (Victoria: Monash University, 1994), p. 92.

เลี้ยงชีพด้วยการเป็นพ่อค้าในภูมิภาคนี้ยากลำบากมากขึ้น ลูกของบุญเฮียง ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของ เชมรแดงในภูมิภาคเขมรแดงว่า “พวกเขาเคารพประชาชน ให้ความช่วยเหลือเมื่อประชาชน ต้องการ” นอกจากนี้ลูกของเขายังยอมรับอีกว่า ทหารเขมรแดงทำสิ่งดีเพื่อประชาชน ส่งเสริมให้ ประชาชนตั้งสหกรณ์ ให้รู้สึกภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง”¹⁷ แต่ในสังคมของคอมมิวนิสต์ไม่มีที่ให้ ลูกของเขาสำหรับการประกอบธุรกิจส่วนตัว ดังนั้นลูกของบุญเฮียงจึงอพยพมาอยู่ที่พนมเปญ

อย่างไรก็ตามข้อมูลเกี่ยวกับเขมรแดงที่ถูกเล่าโดยผู้อพยพซึ่งหนีมาจากพื้นที่ปลดปล่อย ใน ด้านที่แตกต่างไปจากที่คนพนมเปญบางส่วนรับรู้ก็ถูกถ่ายทอดออกมาเช่นเดียวกัน เช่น ชายชาวบ้าน ถูกตัดศีรษะโดยทหารเขมรแดง พระพุทธรูปถูกตัดเศียร เด็กถูกแทงจนตาย¹⁸ หรือข้อมูลจากคนซึ่ง อพยพออกจากเขตปลดปล่อยได้กล่าวว่า “เขมรแดงฆ่าประชาชน โดยไม่มีเหตุผล ฆ่าเด็กด้วย”¹⁹ แต่ ด้วยความเชื่อของคนพนมเปญซึ่งต้องการที่จะเห็นชัยชนะของเขมรแดงทำให้มองข้ามคำบอกเล่า ของผู้ลี้ภัยเหล่านั้นไป

2. การอพยพประชาชนออกจากเมือง

จอห์น บาร์รอน (John Barron) และแอนโทนี พอล (Anthony Paul) ในฆาตกรรมแห่ง แผ่นดินแดนสุข (*Murder of A Gentle land*) บรรยายถึงเหตุการณ์อพยพประชาชนออกจากเมือง ต่างๆ ในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ไว้ว่ามี “รูปแบบเหมือนกันในเกือบทุกๆ ที่ มีการประกาศผ่าน เครื่องขยายเสียงว่าให้ประชาชนอพยพออกจากเมือง และในทันใดนั้น ประชาชนถูกบังคับให้ละทิ้ง บ้านและข้าวของซึ่งเก็บสะสมมาตลอดชีวิต มุ่งหน้าเข้าสู่ป่า โดยไม่มีใครล่วงรู้ชะตากรรม”²⁰

ความเป็นจริงคือ การอพยพเกิดขึ้นไม่พร้อมกันในแต่ละพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้นคือบางพื้นที่ เกิดการอพยพขึ้นก่อนหน้าวันมหาชัยชนะ 17 เมษายน ค.ศ.1975 เสียด้วยซ้ำไป ในตาเขมา (ตาเฮา)

¹⁷ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, *The Murderous Revolution*, pp. 5–6.

¹⁸ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, p. 5.

¹⁹ Charles H. Twining, “The Economy,” in *Cambodia 1975–1978: Rendezvous with Death*, ed. Karl D. Jackson (New Jersey: Princeton University, 1989), p. 117.

²⁰ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, p. 37.

เขตกันดาล ทหารเขมรแดงได้เริ่มอพยพประชาชนออกจากเมืองในวันที่ 15 เมษายน ค.ศ.1975²¹ ในขณะที่ในเขตกำปอตมีการอพยพประชาชนในวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1975²²

หลังจากการทดลองชัยชนะในกรุงพนมเปญเสร็จสิ้นลงเมื่อตอนสายของวันที่ 17 เมษายน ทหารเขมรแดงก็ขี้อธิบายยานยนต์ที่คิดเครื่องกระจายเสียงตระเวนประกาศให้ประชาชนอยู่ในความสงบ อย่าตื่นตระหนก ให้อยู่แต่ภายในบ้าน และเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการเดินทางออกนอกเมืองเป็นเวลา 3 วัน ไม่ต้องนำสิ่งของติดตัวไปด้วยมากนัก โดยให้เดินทางออกไปในทิศทางตามที่พรรคกำหนด²³ ในขณะที่ทหารเขมรแดงอีกส่วนหนึ่งได้เดินเคาะประตูบ้านและแจ้งข่าวในลักษณะเดียวกันให้ประชาชนทราบว่า “ขอให้พ่อแม่พี่น้องออกจากบ้านโดยเร็วเพราะอเมริกากำลังจะมาทิ้งระเบิด ออกจากพนมเปญประมาณ 10 หรือ 12 ไมล์ ไม่ต้องนำสิ่งของติดตัวไปมาก ไม่ต้องใส่กุญแจประตูบ้าน เราจะดูแลทุกสิ่งให้จนกว่าจะกลับมา เพราะจะออกไปแค่ 2 หรือ 3 วัน ขึ้นอยู่กับการกำจัดศัตรู”²⁴ และในวันเดียวกันกับที่ทหารเขมรแดงเข้ายึดกรุงพนมเปญ ทหารเขมรแดงก็เข้ามาถึงตัวเมืองเขตโพธิสัตว์และประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงสั่งให้ประชาชนอพยพไปยังชนบทเพื่อกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตนภายในวันเดียวกันนั่นเอง ในขณะที่พ่อค้าแม่ค้าถูกสั่งให้พักอยู่ในเมืองก่อน เพื่อช่วยกองทัพในการทดลองชัยชนะ²⁵

ในขณะที่กรุงพนมเปญและโพธิสัตว์อพยพประชาชนในวันที่ 17 เมษายน เมืองกำปง โสรม ทหารเขมรแดงเข้าตัวเมืองในวันที่ 18 เมษายนและอพยพประชาชนในวันเดียวกันนั่นเอง²⁶ ส่วนเขตพระตะบองเริ่มอพยพประชาชนในวันที่ 24 เมษายน ซึ่งล่าช้ากว่าพนมเปญถึงหนึ่งสัปดาห์ “ราวๆ หกโมงเช้าของวันที่ 24 รถยนต์คิดเครื่องขยายเสียงประกาศให้ประชาชนอพยพ

²¹ เฝิง ถง ภาสึ, “ยี่สิบเจ็ดปีของชีวิตทนายความผู้ขี้ขลาด,” *โศกนาฏกรรม* 9 (กุมภาพันธ์ 2000): 22 [แดง ปง ราสี, “โรงพยาบาลวิฤตกลายเป็นที่คุมขัง,” *แสวงหาความจริง* 9 (กันยายน 2000): 22].

²² ฎี สามี, “ฮุกฮุกฮุก,” *โศกนาฏกรรม* 65 (ตุลาคม 2005): 48 [ปรม ชามูน, “พ่อของฉัน,” *แสวงหาความจริง* 65 (พฤษภาคม 2005): 48].

²³ “ภัยวิเศษที่ทุ่งกันดาล (เอกสารถ่ายสำเนาจากสำเนา D00710),” *โศกนาฏกรรม* 4 (เมษายน 2000): 4 [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ (เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710),” *แสวงหาความจริง* 4 (เมษายน 2000): 4].

²⁴ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, trans. Nancy Amphoux (London: Penquin Books, 1978), p. 7.

²⁵ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 50.

²⁶ Mœung Sonn and Henri Locard, *Prisonnier de l'Angkar* (Paris: Fayard, 1993), pp. 63–64.

ออกจากเมืองภายใน 3 ชั่วโมง”²⁷ ประชาชนที่อาศัยในตัวเมืองพระตะบองทั้งหมดถูกสั่งให้อพยพไปยังชนบท ยกเว้นพวกกรรมกรในโรงงานสิ่งทอ ทหารเขมรแดงได้ให้เหตุผลคล้ายกับที่ให้ต่อชาวพนมเปญคือ ให้อี้อังการันหาศัตรูที่ยังคงซ่อนตัวอยู่ รวมถึงเครื่องบินปี 52 ของอเมริกาจะมาถึงระเบิดนอกจากนี้ยังมีการให้เหตุผลที่แตกต่างออกไปคือ ให้ประชาชนไปปรับสมเด็จสีหนู²⁸ เพียง โซกิ (Peang Sophi) กรรมกร โรงงานสิ่งทอในพระตะบอง เล่าถึงเหตุการณ์หลังจากที่เขมรแดงเข้ายึดพระตะบองไว้ว่า “ดูเหมือนกรรมกรนิบาลท้องถิ่นใช้เวลาสองสามวันแรกหลังจากปลดปล่อยพระตะบองเพื่อเตรียมการในการอพยพประชาชนและเตรียมงานไว้ให้ประชาชนทำบริเวณใกล้ๆ เมืองเพื่อรองรับการอพยพของประชาชน”²⁹ ส่วนที่เมืองไพลินมีคำสั่งอพยพประชาชนในวันที่ 26 เมษายน³⁰ เขตพระตะบองและเมืองไพลินอยู่ในภูมิภาคพายัพเช่นเดียวกันกับเขตโพธิสัตว์ซึ่งมีการอพยพในวันที่ 17 เมษายน

ก่อน ค.ศ.1977 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชามีไม่มีอำนาจในการควบคุมดูแลกองทหารซึ่งประจำอยู่ในแต่ละภูมิภาค เลขาธิการภูมิภาคถือเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทหารในภูมิภาคตนเอง ดังนั้นเลขาธิการภูมิภาคจึงมีอำนาจสั่งการกองทหารของตนเองได้อย่างเต็มที่ดังคำกล่าวที่ว่า

อำนาจพรรคได้แบ่งจากระดับสูงไปยังระดับล่าง...อำนาจส่วนใหญ่อยู่ในมือของคณะกรรมการประจำภูมิภาค คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้อนุญาตให้คณะกรรมการตำบล มีอำนาจในกิจกรรมของตำบล ชรก สถานีที่คุมขัง และกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกพรรคในคอมมูน สหกรณ์และกองกำลังปฏิวัติในภูมิภาคของตนเอง รวมถึงการตรวจตรางานของคนทั้งหลายด้วย³¹

²⁷ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p.319. และ Ly Claire, *Revenue de L'enfer*, p. 15.

²⁸ Ibid., p. 4.

²⁹ David Chandler, Ben Kiernan and Muy Hong Lim, *The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia*, p. 3.

³⁰ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 49.

³¹ ฐิติ ใส่วีฬ, “เบตคูมีไร้อุปโภคบริโภคอยู่แค่สามวัน” *เสียงกรกต* 62 (กฤษ: 2005): 20 [โมคชันควิต, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 62 (กุมภาพันธ์ 2005): 20]

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาให้อำนาจในการปกครองตนเองในแต่ละภูมิภาคค่อนข้างสูง ดังนั้นนโยบายปฏิบัติในแต่ละภูมิภาคจึงไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในการเข้ายึดครองกรุงพนมเปญนั้น กองทหารเขมรแดงจากภูมิภาคต่างๆ ได้แบ่งกำลังควบคุมพื้นที่ทั่วกรุงพนมเปญ ประชาชนในกรุงพนมเปญเห็นความแตกต่างระหว่างทหารจากภูมิภาคบูรพาภิบาลกับทหารกลุ่มอื่น ได้อย่างชัดเจน โดยทหารจากภูมิภาคบูรพาจะสวมชุดสีเขียวและมักจะอ้างตัวว่าเป็นทหารของสมเด็จพระสีหนุ³² ในขณะที่ทหารจากภูมิภาคอื่นจะสวมชุดสีดำ ในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ครอบครัวของโมลิดา (Molyda) ได้อพยพออกจากกรุงพนมเปญ ในเช้าวันนั้น หลังจากที่ทหารเขมรแดงสองคนช่วยพ่อของเธอคิดเครื่องรถบรรทุก ทหารทั้งสองขออาศัยรถออกไปนอกเมือง ทหารบอกพ่อของโมลิดาว่า “เราคือทหารสีหนุ” จากภูมิภาคบูรพา และอยู่ภายใต้การบัญชาการของเขี้ยว สัมพันธ์ นอกจากนี้กรรมการภูมิภาคที่เธอรู้จักได้แนะนำให้เธอไปยังเขตไพรเวงเพราะมีทหารของสมเด็จพระสีหนุอยู่ที่นั่น³³

จากเอกสาร **สถานการณ์ในกรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 และเหตุใดประชาชนต้องอพยพออกจากกรุงพนมเปญ** (เอกสารนี้ถูกตีพิมพ์ใน *เดอะนิวยอร์กไทมส์* 17 เมษายน และ *เดอะนิวยอร์กไทมส์* 17 เมษายน) ได้ระบุเกี่ยวกับการเดินทางเข้ากรุงพนมเปญของกองทหารเขมรแดงไว้ว่า กองทัพภูมิภาคบูรพาเข้ามาตามทางหลวงหมายเลข 1 กองทัพภูมิภาคอุดรเข้ามาตามถนนใหม่สะพานจรัญจวัน กองทัพภูมิภาคพายัพเข้ามาตามทางหลวงหมายเลข 5 กองทัพภูมิภาคประจิมตามทางหลวงหมายเลข 4 กองทัพภูมิภาคหริดีตามทางหลวงหมายเลข 3 กองทัพภูมิภาคพิเศษ เข้ามาตามทางหลวงหมายเลข 2 และทหารทั้งหมดจาก 6 ภูมิภาครวมตัวกันที่วัดพนม³⁴

³² Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime* (Chiang Mai: Silkorm Books, 1997), p. 35. และ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, p. 78.

³³ Szymusiak Molyda, *The Stones Cry Out: A Cambodia Childhood, 1975-1980*, trans. Linda Coverdale (New York: Hill and Wang, 1987), pp. 7-10.

³⁴ “ภัยพิบัติที่กรุงกัมพูชา (เอกสารนี้ถูกตีพิมพ์ใน *เดอะนิวยอร์กไทมส์* 17 เมษายน ค.ศ. 2000): 2 [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ (เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710),” *แสงหาความจริง* 4 (เมษายน 2000): 2

เอกสารชิ้นนี้ตีพิมพ์ใน *วารสารแสงหาความจริง* ติดต่อกัน 2 ฉบับ มีการเขียนถึงแผนการอพยพประชาชนออกจากพนมเปญและสาเหตุในการอพยพ แต่ไม่ทราบว่า ใครเป็นผู้เขียนและเขียนขึ้นเมื่อใด แต่มีการสรุปผลของการอพยพประชาชนไปยังที่ต่างๆ จึงคาดว่าเอกสารนี้น่าจะเป็นบันทึกที่เขียนขึ้นหลัง

ข้อมูลการเข้าครอบครองพื้นที่ในกรุงเทพมหานครของทหารจากภูมิภาคต่างๆ สอดคล้องตรงกันกับเอกสารของเขมรแดงบางประการกล่าวคือ กองทัพภูมิภาคประจิมเข้ามาตามทางหลวงหมายเลข 4 กองทัพภูมิภาคพิเศษเข้ายึดครองทางด้านใต้ของกรุงเทพมหานคร³⁵ และกองทัพจากภูมิภาคบูรพาครอบครองพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ³⁶ เช่นเดียวกันกับทหารจากกองพลหมายเลข 12 (ต่อมาคือกองพลหมายเลข 703) ประจำภูมิภาคหริดี ได้แบ่งกำลังออกเป็น 3 ส่วนเพื่อเข้าควบคุมพื้นที่กรุงเทพมหานคร กองกำลังแรกมาจากสะพานมูนิวงษ์ไปยังกบาลทอนอล กองที่สองมาจากตาเขมาไปกบาลทอนอล กองที่สามมาจากสถานีวิทยุสตึงเมียนเจยไปยังสนามกีฬาโอลิมปิกและตลาดใหม่ โดยทั้ง 3 กองกำลังไปรวมตัวกันที่วัดพนม³⁷ ในขณะที่กองทัพจากภูมิภาคอุดรมาจากแปรกตามเข้ากรุงเทพมหานครตามทางหลวงหมายเลข 5³⁸ อย่างไรก็ตามในส่วนที่ไม่ตรงกับเอกสารคือ ทหารจากภูมิภาคพายัพไม่ได้เข้าร่วมในการเข้ายึดกรุงเทพมหานคร อีกทั้งทหารจากภูมิภาคอีสานก็ไม่ได้รับการกล่าวถึงในเอกสารเขมรแดงไม่ว่าจะเป็นการเข้ายึดครองกรุงเทพมหานครหรือการอพยพประชาชน เบน เคียร์แนนได้สัมภาษณ์ซัช ลอน (Chap Lonn) ซึ่งเป็นคณะกรรมการพรรคเมืองกำปงโสมสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ใน ค.ศ.1980 ซัช ลอนได้กล่าวว่า ทหารจากทุกภูมิภาคยกเว้นภูมิภาคอีสานและภูมิภาคพายัพมีส่วนร่วมในการเข้ายึดกรุงเทพมหานคร³⁹ คาดว่าเหตุผลที่ทหารในภูมิภาคพายัพไม่ได้เข้ายึดกรุงเทพมหานครนั้น เนื่องจากต้องทุ่มกำลังทั้งหมดไปที่การยึดครองเขตพระตะบองซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐ เช่นเดียวกันกับพนมเปญ รวมถึงการจัดการวางแผนงานต่างๆ ยังไม่เรียบร้อยทำให้ไม่สามารถแบ่งกำลังทหารส่วนหนึ่งมาช่วยได้ ในขณะที่ทหารจากภูมิภาคอีสานซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลและทุรกันดารเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงทำให้ไม่ได้มีส่วนร่วมในการเข้ายึดครองกรุงเทพมหานครด้วยเช่นกัน

วันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ.1975 เพื่อสรุปเหตุการณ์ อย่างไรก็ตามก็คือเอกสารชิ้นนี้เป็นเอกสารที่นักวิชาการเขมรในศูนย์เอกสารกัมพูชามักอ้างถึงเสมือนว่าเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นในช่วงเวลาขณะนั้น

ทางหลวงหมายเลข 1 ไปยังเขตสวายเรียง ไพรแวง ทางหลวงหมายเลข 2 ไปยังเขตตาแก้ว กันดาล ทางหลวงหมายเลข 3 ไปยังเขตกำปอต ทางหลวงหมายเลข 4 ไปยังกำปงสปีอ เกาะกง ทางหลวงหมายเลข 5 ไปยังกำปงชนัง โพธิ์สัต พระตะบองและอุดรมิชัย

³⁵ Ben Kieman, *The Pol Pot Regime*, p. 32.

³⁶ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, pp. 25-27

³⁷ ทัฬห ภูณู; *กษัตริย์กบฏหมายเลข 703*, igit 33 [สุข วัฒนธรรม, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 33].

³⁸ เมฆ วัฒ, “พญูณธธิ์กรณายลลเภาะเอตุกัณธัณูณ,” *สัญหกรกณธิ* 55 (กกุณ 2004): 13 [เขงเวง. ยุทธทำลนบิณเขตกำปงชนัง. *แสวงหาความจริง* 55 (กรกฏาคม 2004): 13].

³⁹ เซิงอรรถที่ 8 ใน Ben Kieman, *The Pol Pot Regime*, p. 32.

ทหารเขมรแดงได้บังคับประชาชนในกรุงพนมเปญซึ่งขณะนั้นมีประมาณเกือบ 3 ล้านคน⁴⁰ อพยพออกสู่ชนบท โชมเมท เมย์ (Someth May) ได้บรรยายภาพตอนอพยพออกจากพนมเปญไว้ว่า “พวกเราเคลื่อนที่ไปอย่างช้าๆ ในช่วงเวลาที่อากาศร้อนบางคนถือข้าวของหรือสะพานไม้ที่หลังหรือบรรทุกไว้บนจักรยาน ในขณะที่คนอื่นๆ ที่มีเกวียนบรรทุกสัมภาระจนเกินน้ำหนัก เด็กๆ ร้องไห้ตลอดทาง ในทุกๆ พื้นที่จะมีคนซึ่งพลัดหลงกับญาติมิตร”⁴¹

นอกจากนี้ภาพต่างๆ ไปได้บรรยายถึงความรีบเร่งของประชาชนเมื่อมีคำสั่งอพยพเกิดขึ้น ประชาชนไม่มีเวลาที่จะเก็บข้าวของเครื่องใช้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีบางคนที่มีเวลามากพอที่จะจัดการเก็บสัมภาระของตัวเองได้ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตครอบครองของกองทัพภูมิภาคอุดรในพนมเปญได้กล่าวว่า “กองทัพจากภูมิภาคอุดรให้เวลากับประชาชน 10 นาที เพื่อที่จะเตรียมสัมภาระในการอพยพออกจากเมืองชั่วคราวเป็นเวลา 2 วัน”⁴²

การอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญนั้น เอกสาร**สถานการณ์ในกรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 และเหตุใดประชาชนต้องอพยพออกจากกรุงพนมเปญ** ได้เขียนเกี่ยวกับการอพยพดังนี้คือ⁴³

1. ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันออกของกรุงพนมเปญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนโดยอยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพภูมิภาคบูรพา* คือ ทางด้านใต้จตุมุข** อพยพไปตามทาง

⁴⁰ Kenneth M. Quinn, “The pattern and scope of violence,” in **Cambodia 1975–1979: rendezvous with death**, ed. Karl D. Jackson (New Jersey: Princeton University, 1989), p. 182.

⁴¹ James Fenton, **Cambodian witness**, p. 106.

⁴² Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds. David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 108.

⁴³ “ภัยพิบัติเผด็จการกัมพูชา (เอกสารสัมภาษณ์สัมภาษณ์ผู้รอดชีวิต D00710),” **โศกนาฏกรรม** 4 (เมษายน 2000): 4 และ “ภัยพิบัติเผด็จการกัมพูชา (เอกสารสัมภาษณ์สัมภาษณ์ผู้รอดชีวิต D00710) (ตบชั้ว),” **โศกนาฏกรรม** 5 (ตุลาคม 2000): 2 [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710),” **แสวงหาความจริง** 4 (เมษายน 2000): 4 และ [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710)(ต่อจบ),” **แสวงหาความจริง** 5 (พฤษภาคม 2000): 2]

* เขตที่อยู่ในภูมิภาคบูรพาได้แก่ สวายเรียง ไพรเวง ตะวันออกของกำปงจามและตอนใต้ของกระแจะ คุราลละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาคบูรพาเพิ่มเติมใน **ภูมิศาสตร์กัมพูชาสมัยใหม่** ดกสมรณธ D00475, ใต้ 28-33 [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 28-33]

หลวงหมายเลข 1 ไปยังเขตสวายเรียง ไพรแวง อีกส่วนซึ่งอยู่ทางด้านเหนือจตุมขอพยไป
ยังเขตไพรแวงและกำปงจามตามทางใหม่สะพานจรวจองวา^{***}

2. ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ทางเหนือของพนมเปญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ คือ ด้านตะวันออก
ตั้งแต่สถานีรถไฟถึงแม่น้ำโขง[†] ให้อพยพไปยังภูมิภาคอุดร^{††} กองทัพภูมิภาคอุดรอพยพคนตามทาง
หลวงหมายเลข 5 ข้ามแม่น้ำไปตามทางหลวงหมายเลข 6 ไปยังเขตกำปงธมและเสียมเรียบ ในขณะที่
ด้านตะวันตกตั้งแต่สถานีรถไฟถึงตวลโกก อพยพไปยังภูมิภาคพายัพ⁴⁴ กองทัพภูมิภาคพายัพจะ
อพยพคนไปตามทางหลวงหมายเลข 5 ไปยังเขตโพธิสัตและพระตะบอง

3. ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันตก มีกองทัพภูมิภาคประจิม^{†††} รับผิดชอบอพยพประชาชน
โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ คือ ด้านเหนือ จากต้นถนนชาร์ลเดอโกลถึงตวลโกก ให้อพยพไปยัง
ภูมิภาคประจิม โดยไปยังเขตกำปงชนัง ด้านใต้จากต้นถนนชาร์ลเดอโกลถึงโรงเรียน 18 มีนา อพยพ
ไปยังเขตกำปงสปีอในภูมิภาคประจิมเช่นเดียวกัน ตามทางหลวงหมายเลข 4

4. ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ทางใต้ของพนมเปญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ คือ ด้าน
ตะวันตกตั้งแต่โรงเรียน 18 มีนาถึงบึงตรอแบก อพยพไปยังภูมิภาคหริดี^{*} โดยกองทัพภูมิภาค
หริดีอพยพประชาชนตามถนนสตึงเมียนเจยไปยังเขตกำปอดและเขตตาแก้ว ส่วนด้าน
ตะวันออกตั้งแต่ต้นถนนมูนิวรัถึงแม่น้ำ อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของกองทัพภูมิภาคพิเศษ

^{**} ในเอกสารใช้ว่า “แม่น้ำจตุมข” จตุมขเป็นจุดที่แม่น้ำ 3 สายได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำบาสักและแม่น้ำ
ทะเลสาบไหลมาบรรจบกัน

^{***} ในเอกสารกำหนดให้ประชาชนข้ามสะพานจรวจองวา แต่ใน ค.ศ.1973 เขมรแดงได้ระเบิดสะพาน
นี้เสียหายจนไม่สามารถใช้การได้ (Michael Igout, *Phnom Penh Then and Now* (Bangkok: White Lotus,
1993), p. 17).

[†] ในเอกสารบอกว่า ด้านตะวันออกตั้งแต่สถานีรถไฟถึง “แม่น้ำโขง” แต่ตามความเป็นจริงคือ ด้าน
ตะวันออกตั้งแต่สถานีรถไฟถึง “แม่น้ำทะเลสาบ”

^{††} เขตที่อยู่ในภูมิภาคอุดรได้แก่ เขตอุดรมิซัย เสียมเรียบและพระวิหาร ดูรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาคอุดร
เพิ่มเติมใน *ภูมิศาสตร์กัมพูชาสมัยใหม่* ๓๓๓-๓๓๕ หน้า ๕๒-๕๕ [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย
เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 52-55]

⁴⁴ เขตที่อยู่ในภูมิภาคพายัพได้แก่ พระตะบองและโพธิสัต ดูรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาคพายัพเพิ่มเติมใน
Ibid., pp. 46-51.

^{†††} เขตที่อยู่ในภูมิภาคประจิมได้แก่ เขตกำปงชนัง กำปงสปีอและเกาะกง ดูรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาค
ประจิมเพิ่มเติมใน Ibid., pp. 14-20.

^{*} เขตที่อยู่ในภูมิภาคหริดีได้แก่ เขตตาแก้ว กำปอดและกัมปาล ดูรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาคหริดี
เพิ่มเติมใน Ibid., pp. 21-27.

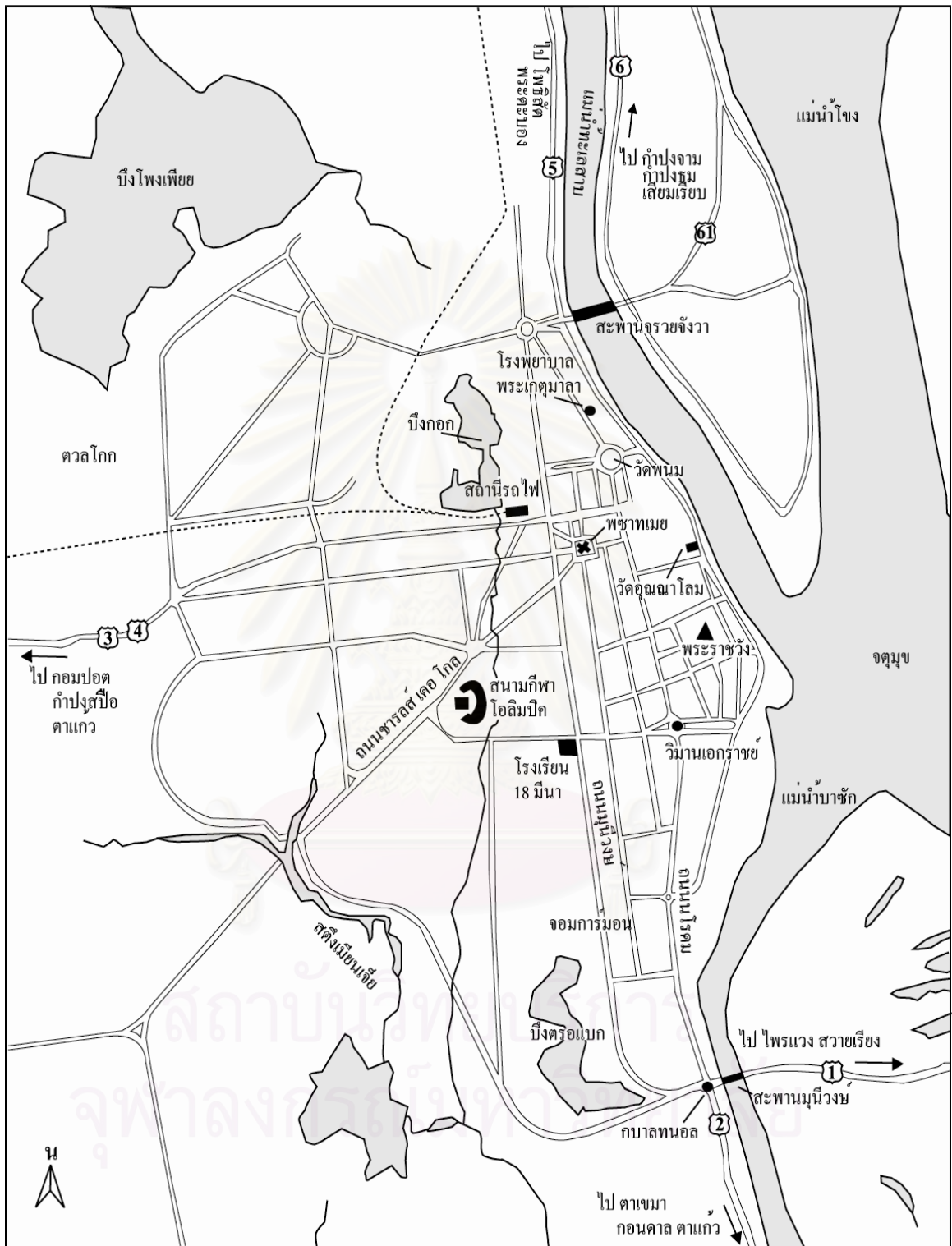
กองทัพภูมิภาคพิเศษรับผิดชอบอพยพประชาชนตามกบาลทนอนและตรงไปยังตาเขมา เพื่อไปยังเขตกันดาลและเขตตาแก้ว⁴⁵

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

⁴⁵ ทัฬห วัฒน; **กษตลขุอูร** [กรบยเลข 703, อึถึร 34-35 [สุข วันณะ, กองพลขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 34 -35].

ภาพที่ 6: แผนที่กรุงพนมเปญ

อย่างไรก็ตามปรากฏว่า การอพยพตามทางหลวงหมายเลขสองจากกบาลทนอล (กฏณฐ์) * เพื่อไปยังเขตกันดาลและเขตตาแก้วซึ่งตามแผนอยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพจากภูมิภาคพิเศษถูกปิดไม่ให้ประชาชนผ่าน⁴⁶ โดยที่ไม่ทราบสาเหตุทำให้ประชาชนที่ต้องการเดินทางไปยังเขตกันดาลและตาแก้วต้องข้ามสะพานมูนิงษ์เพื่ออ้อมไปตามทางหลวงหมายเลขหนึ่งลัดเลาะตามริมน้ำไปเรื่อยๆ

ฟร็องซัวส์ ปองโชด์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในพนมเปญขณะที่มีคำสั่งอพยพ ได้บันทึกไว้ว่า “ประชาชนซึ่งอยู่ทางเหนือของพนมเปญ ถูกบังคับให้ไปทางทิศเหนือ อยู่ทางใต้ไปทางใต้ อยู่ทางตะวันตกไปทางตะวันตก”⁴⁷ แต่ก็มีประชาชนบางคนซึ่งต้องพลัดหลงกับสมาชิกครอบครัว⁴⁸ เนื่องจากอยู่กันคนละที่เมื่อมีคำสั่งอพยพ ทำให้ต้องอพยพไปในทิศทางที่ต่างๆ กันไป และส่วนใหญ่เมื่อมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแล้ว ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้กลับไปสมทบหรือตามหาสมาชิกครอบครัวของตนเองได้

คำสั่งอพยพนี้ รวมไปถึงคนไข้ที่รักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ทหารเขมรแดงได้เข้าไปที่โรงพยาบาลพระเกตุมาลา (Preah Ket Melea Hospital) ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในพนมเปญ ทหารเขมรแดงได้ตะโกนให้คนไข้ แพทย์และพยาบาล ออกจากโรงพยาบาล ผู้ป่วยซึ่งอยู่ในชุดคนไข้ได้ทยอยเดินออกจากโรงพยาบาล⁴⁹

ภาพของคนไข้ซึ่งสวมชุดโรงพยาบาลเดินอย่างอ่อนแรงปะปนอยู่ในกลุ่มผู้อพยพ หรือคนเจ็บซึ่งญาติต้องช่วยเข็นรถเข็นหรือเตียง ถูกถ่ายทอออกมาผ่านบันทึกความทรงจำหลายเล่ม โดย

---

* กบาลทนอล คือจุดสิ้นสุดของถนนโรคมซึ่งเริ่มจากวัดพนมจากกบาลทนอลเลียวซ้ายข้ามสะพานมูนิงษ์เป็นจุดเริ่มต้นของทางหลวงหมายเลข 1 ซึ่งไปยังเขตไพรแวงและสวายเรียง จากกบาลทนอลตรงไปตาเขมาคือทางหลวงหมายเลข 2 ไปยังเขตตาแก้ว

⁴⁶ ดู Haing S. Ngor and Roger Wagner, *Surviving The Killing Fields*, p. 108. และ เย็บ รัส “เสื่งูเห่ากับเหยื่อเหยื่อ,” *สัญมกรกมิต* 59 (วิฤก 2004): 53 [เมง เรียสมเย็, “เรื่องอะไรพวกเขาทำอย่างนี้,” *แสวงหาความจริง* 59 (พฤศจิกายน 2004): 53].

⁴⁷ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, p. 7.

⁴⁸ เช่นในกรณีครอบครัวของสุข แม่ของสุขอยู่ในโรงพยาบาลและเพิ่งคลอดลูกสาว สุขวัย 12 ปีอยู่บ้านกับน้องชาย 2 คน เมื่อมีคำสั่งอพยพสุขต้องการจะไปหาแม่และน้องสาวที่โรงพยาบาล แต่ไม่สามารถทำได้เพราะ โรงพยาบาลอยู่ทางใต้ ขณะที่สุขอาศัยอยู่ทางเหนือของกรุงพนมเปญ สุขจึงต้องอพยพออกจากพนมเปญไปทางเหนือพร้อมน้องชายอีก 2 คน (Ibid., p.8.)

⁴⁹ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, p. 17.

บันทึกความทรงจำเหล่านั้นมักจะบรรยายภาพออกมาในลักษณะที่ผู้ที่พบเห็นมีความรู้สึกเวทนาขังนัก เช่น “คนเจ็บและคนไข้ร่วมพันต้องอพยพออกจากเมือง คนที่มีเรี่ยวแรงพยายามเดินไปตามทาง ในขณะที่อีกจำนวนหนึ่งถูกพุง โดยเพื่อน บางคนนอนอยู่บนเตียง โดยมีครอบครัวเงินเตียงซึ่งมีสายน้ำเกลือและเลือดระโยงระยาง”⁵⁰

ในขณะที่เดียวกันก็มีโรงพยาบาลบางแห่งซึ่งหลังจากที่มีคำสั่งอพยพคนออกไปแล้ว กลับมีบางคนยังคงอยู่ในโรงพยาบาลต่อไป จากเรื่องราวในบันทึกความทรงจำของแพทย์หญิงเบน ก็เมียน (โซ็ธ กียาส) ซึ่งเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่โรงพยาบาลทหาร 701 ในกรุงพนมเปญ ได้บันทึกไว้ว่า หลังจากมีคำสั่งอพยพประชาชนออกจากเมืองแล้ว แพทย์หญิงเบนและครอบครัว รวมทั้งแพทย์พยาบาล และคนไข้อีกจำนวน 6 คน ยังคงอยู่ในโรงพยาบาลต่อไป แพทย์และพยาบาลได้ทำหน้าที่รักษาพยาบาลคนไข้ทั้ง 6 คนตามปกติ แม้ว่าจะขาดแคลนยาที่ใช้ในการรักษา แพทย์พยาบาลและคนไข้เหล่านั้นอยู่ในโรงพยาบาลทหาร 701 จนกระทั่งวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ.1975 รวมระยะเวลา 1 เดือนกับ 10 วัน นับตั้งแต่มีคำสั่งอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญ หลังจากนั้นทหารเขมรแดงได้มาที่โรงพยาบาลและสั่งให้อพยพคนไข้ออกจากโรงพยาบาลโดยอ้างว่า จะนำตัวไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลของอ็องการที่ซรอกเกาะธม (สุกเกาะธม) เขตกัมปาล (ตำบล 25) ในภูมิภาคหรีดี⁵¹ และในวันเดียวกันนั่นเองแพทย์หญิงเบนและครอบครัว (รวมถึงแพทย์และพยาบาลคนอื่นๆ) ก็ถูกสั่งให้อพยพออกจากกรุงพนมเปญด้วยเช่นกัน เช่นเดียวกันกับโดก โสไซ (เผาก์ สู่เอ) ในตาเขมา เขตกัมปาลทหารเขมรแดงสั่งอพยพประชาชนในวันที่ 15 เมษายน ค.ศ.1975 ⁵² แต่สุโกัดิด เจ้าหน้าทีในโรงพยาบาลวิกจริต (ปัจจุบันคือโรงพยาบาลชัยชนะ) ยังอาศัยอยู่ในโรงพยาบาลร่วมกับผู้ช่วยวิกจริตคนอื่นจนกระทั่งวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ.1975 20 วันหลังจากประชาชนในตาเขมาอพยพ สุโกัดิดได้รับคำสั่งให้อพยพออกนอกเมืองเหมือนเช่นประชาชนคนอื่นๆ⁵³

หรือในกรณีของฮอง วาร์ (Hong Var) ครูสอนภาษาและวรรณกรรมเขมรในโรงเรียนมัธยมอินทรเทวี เกิดที่เขตตาแก้ว แต่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพนมเปญในช่วงทศวรรษ 1960

⁵⁰ François Ponchaud *Cambodia Year Zero*, p. 6.

⁵¹ โซ็ธ กียาส, *ชีวิตถูกขบขู่-กด (1975-1979)* (ผู้แต่ง: เศรษฐวิทยุทธยวิจิตรสุนทร, 1999), หน้า 7-8. [เบน ก็เมียน, *ชีวิตในระบอบพอล พต (1975-1979)* (พนมเปญ: กระทรวงวัฒนธรรมและจิตรศิลป์, 1999) หน้า 7-8].

⁵² เชน ทัษุ รัส, “ยี่สิบเอ็ดชีวิตที่สูญหายจากชีวิตที่ขบขู่,” *เสียงรกรกรก* 9 (กุมภาพันธ์ 2000): 22 [พง ปร ราสี. โรงพยาบาลวิกจริตกลายเป็นที่คุมขัง. *แสวงหาความจริง* 9 (กันยายน 2000): 22].

⁵³ Ibid.

หลังจากมีคำสั่งให้อพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญเป็นเวลา 3 วัน วารัตต์ตัดสินใจที่จะไม่อพยพออกนอกเมือง วารัตต์และลูกรวมถึงญาติได้ซ่อนตัวอยู่บนชั้น 4 ในตึกโกโก้ กับพชายเมย (ฝูญี - ตลาดใหม่)* เป็นเวลา 1 สัปดาห์ แต่หลังจากนั้นทหารเขมรแดงได้มาพบและบังคับให้อพยพออกไปนอกเมือง ดังเช่นประชาชนคนอื่นๆ วารัตต์รู้สึกว่าตนเองโชคดีที่ไม่ได้ถูกสังหาร ในขณะที่ชาวพนมเปญซึ่งปฏิเสธที่จะอพยพถูกทหารเขมรแดงยิงจนเสียชีวิต นอกจากนี้ทหารเขมรแดงยังได้ให้ทางเลือกแก่ วารัตต์ โดยให้เลือกเดินทางไปยัง 3 ทางคือ ไปทางตะวันตกไปยังเขตกำปงสปีอ ไปทางใต้ไปยังเขตตาแก้ว หรือไปทางตะวันออกไปยังเนียะเลียง (หมู่ญี) ภูมิภาคนูรพา วารัตต์ตัดสินใจกลับไปยังภูมิลำเนาในตาแก้ว โดยเริ่มออกจากพนมเปญในวันที่ 24 เมษายน พร้อมๆ กับลูกสาวและครอบครัวของญาติอีก 2 ครอบครัว⁵⁴ หรือหญิงคนหนึ่งซึ่งคลอดลูกตอน 10 โมงเช้าของวันที่ 17 เมษายน สามีของเธอได้ขออนุญาตกรมวิบาลเขมรแดงเพื่อพักรักษาตัวอีก 2 วัน กรมวิบาลเขมรแดงอนุญาตแต่บอกว่า ถ้าเกิดอะไรขึ้นให้รับผิดชอบเอง หลังจากนั้น 2 วันครอบครัวนี้ได้อพยพไปยังเขตตาแก้ว⁵⁵

นอกจากนี้เขมรแดงได้อนุญาตให้ประชาชนเข้าไปเอาอาหารหรือสินค้าซึ่งเก็บไว้ในคลังสินค้า รวมทั้งตามโรงงานต่างๆ ด้วย และยังอนุญาตให้นำสิ่งของต่างๆ เหล่านี้ติดตัวไปได้ โดยเฉพาะคลังสินค้าบริเวณจอมการ่มอน (อังกาษ) ทางตอนใต้ของพนมเปญ มีประชาชนเข้าไปเอาข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มากมาย⁵⁶

หลังจากอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญ อังการ ได้ตั้งจุดตรวจระหว่างทางเพื่อตรวจสอบประวัติสมาชิกในแต่ละครอบครัว โดยประชาชนสามารถหยุดพักตามบริเวณที่ต้องการ ไม่มีการจัดการที่เป็นระบบ แต่ก็มีในบางพื้นที่ที่กำหนดให้ประชาชนพักค้างแรมได้ในบริเวณที่จัดไว้ให้เท่านั้น ระหว่างทางจะพบเห็นคนทุกๆ วัยและทุกสภาพ เช่น เด็ก หนุ่มสาว หรือคนชรา เบียดเสียดแออัดตามทาง บางคนเอาสัมภาระไว้บนศีรษะ ปล่อยให้สะโพก บางคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนใหญ่ประชาชนที่อพยพออกจากพนมเปญจะอพยพกันเป็นครอบครัว ถ้าใครพลัดหลงระหว่าง

* ผชายเมย (ตลาดใหญ่ใหม่) หรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่าพชายเมยหรือตลาดใหม่

⁵⁴ Ben Kiernan, "Testimonies : Life under Khmer Rouge," p. 339.

⁵⁵ ญาณ สุนาธิ, "โศกณัฐ" *โศกณัฐ* 64 (เมษายน 2005): 14 [เขียน โสเจียด, "วันเจ็บปวด," แสงหาความจริง 64 (เมษายน 2005): 14].

⁵⁶ ฟู สยูนุ, 1,366 โศกณัฐ: ฌิตกิตกฐนบស់ บုံ-ถต : ภาตตี 1, ๕๓ 32 [อุสม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาตตี 1, หน้า 32]; Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, p. 46. และ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, p. 41.

ทาง ก็ยากที่จะเจอ นอกจากนี้แสงแดดและอากาศร้อนจัดในช่วงเดือนเมษายน ทำให้การเดินทางยิ่งยากลำบากมากขึ้น

หลังจากที่ประชาชนอพยพออกจากกรุงพนมเปญ ระหว่างการเดินทางประชาชน ได้หยุดพักตามบริเวณต่างๆ ที่อ็องการอนุญาตเพื่อหุงหาอาหาร แต่เมื่อเดินทางมาอย่างยาวนานหลายวันเสบียงอาหารที่ประชาชนเตรียมไว้ก็หมดลง เกิดการขาดแคลนข้าว เหลือ และอาหารอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการบริโภค เมื่อประชาชนหลายครอบครัวที่ประสบปัญหาเช่นนี้ เมื่อถามกรรมการภิบาลซึ่งอยู่ตามทางที่อพยพก็จะได้คำตอบว่า “อ็องการจะจัดหาไว้ให้” อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่อ็องการได้เตรียมเสบียงอาหารไว้ให้กับประชาชนดังที่กล่าวไว้ เช่น ในจุดที่ประชาชนหยุดพักกันมากจุดหนึ่งคือบริเวณชรกเกียนสวาย (ស្រុកកៀនស្វាយ) เขตกันดาล เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าวของประชาชน อ็องการได้จัดให้มีการแจกข้าวให้กับประชาชนซึ่งหยุดพักอยู่ตามบริเวณใกล้ๆ วัดเกียนสวาย วัดจำปาและวัดมุนี แต่การแจกข้าวมีจำนวนไม่เพียงพอกับจำนวนประชาชน บางส่วนไม่ได้รับข้าวประชาชนซึ่งเข้าแถวรอรับข้าวต้องผิดหวังเพราะข้าวที่ อ็องการ แจกให้ได้หมดลงก่อนที่ตนเองจะได้รับ⁵⁷ ถึงแม้ว่าจะมีการเตรียมการเกี่ยวกับการแจกข้าวให้กับประชาชนแต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนประชาชน นอกจากนี้ก็เกิดการขาดแคลนน้ำขึ้น อ็องการไม่ได้เตรียมการในเรื่องการหาน้ำมาไว้ให้ประชาชนบริโภค ประชาชนส่วนใหญ่จึงบริโภคน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติต่างๆ บริเวณสองข้างทางที่อพยพ

จากการเดินทางที่ยาวนานทำให้ผู้อพยพหลายๆ คนได้เสียชีวิตลง จุม มาญหรือมี (ជុំ ម៉ាញ ហៅ ម៉ី อดิดนักรโทยคุกตวลซแลงซึ่งมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบันได้เห็นทารก คนเจ็บ คนแก่ คนป่วยเสียชีวิตลงเป็นจำนวนมากตามสองข้างทาง⁵⁸ ชาวเมืองพนมเปญหลายคนเห็นศพนอนตายอยู่ริมสองข้างทาง ทัด บุน รัฐ (Thach Bun Rath) นักศึกษาได้บรรยายไว้ว่า “เห็นศพคนชราจำนวนมากนอนตายอยู่ริมสองข้างทาง...บางคนถูกยิง ไม่เฉพาะแต่ทหาร แต่รวมถึงผู้หญิงและเด็กด้วย”⁵⁹ หรือ “พวกเราถึงวัดเกาะในวันที่ 25 เมษายน ระหว่างทางเราเห็นศพกระจัดกระจายไปทุกที่ ไม่เว้นแม้แต่ในวัด”⁶⁰ ภาพที่ถูกถ่ายทอดออกมาทำให้มองเห็นว่า มีคนตายจำนวนมากระหว่างการเดินทางอพยพ อย่างไรก็ตามมี

⁵⁷ ฝู๋ สยัญญี, 1,366 ថ្ងៃក្នុងស្រុក: ជីវិតក្នុងស្រុក ប៉ុណ្ណោះ : ភាគទី 1, ទំព័រ 72 – 73 [อุ่ม สมบัติ, 1,366 วันในนคร: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาควิชา 1, หน้า 72-73].

⁵⁸ สีส สวิยา, “ជុំ ម៉ាញ: អ្នកសោសគុកក្នុងស្រែងដែលនៅមានជីវិត,” *ស្នេហាអារម្មណ៍* 22 (ตุลาคม 2001): 16 [ซีมี โสริยา, “จุม มาญ: นักโทษคุกตวลซแลงซึ่งรอดชีวิต,” *แสงหาความจริง* 22 (ตุลาคม 2001): 16]

⁵⁹ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, p. 30.

⁶⁰ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, p. 25.

ผู้อพยพบางคนกล่าวถึงสภาพสองข้างทางในการอพยพแตกต่างจากภาพที่ออกมา เช่น จันดารา (Chandara) ซึ่งอพยพจากพนมเปญไปทางใต้ตามทางหลวงหมายเลข 3 โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ในการเดินทางได้กล่าวว่า “ไม่มีการสังหารตามสองข้างทาง ไม่มีการตายเพราะความอดอยาก” แต่จันดาราได้ยืนยันว่ามีผู้หญิงเสียชีวิตเพราะการคลอดลูก⁶¹ หรือในครอบครัวของปิน ยาไทย (Pin Yathay) วิศวกรในพนมเปญซึ่งสมาชิกครอบครัวทั้ง 18 คนยังมีชีวิตอยู่ครบจนกระทั่งถึงจุดหมายปลายทาง⁶²

ผู้อพยพหลายคนได้บรรยายถึงการสังหารอดีตข้าราชการ ทหารสาธารณรัฐ ตำรวจ แพทย์ วิศวกร ทนาย ครูและนิสิตนักศึกษา ในช่วงการอพยพ รวมถึงประชาชนซึ่งไม่เชื่อฟังคำสั่งของกรมการนิรโทษกรรมแดงด้วย แต่ในขณะเดียวกันบางส่วนที่รอดจากการสังหารก็จะถูกส่งไป “ค่ายอบรม” ในภูมิภาคหริดีที่ซรอกชรามาเลียบ เขตตาแก้ว อดีตข้าราชการและทหารสาธารณรัฐถูกนำตัวแยกตัวออกมาโดยที่ไม่ได้ถูกสังหาร กรมการนิรโทษกรรมแดงปฏิบัติกับคนกลุ่มนี้เหมือนปฏิบัติกับประชาชนในพนมเปญทั่วไป ในภูมิภาคบูรพาอดีตข้าราชการ ทหารและผู้มีความรู้ในสายอาชีพต่างๆ จำนวน 60 คนได้ถูกส่งเข้าค่าย “อบรม” เป็นระยะเวลา 3 เดือน ต้องทำงานหนัก อดอยากและถูกสอบสวน ทรมาน มีเพียง 3 คนเท่านั้นที่ไม่มีชีวิตรอดกลับมา ในขณะที่ภูมิภาคพายัพ ปัญญาชน อดีตข้าราชการและอดีตทหารสาธารณรัฐถูกส่งเข้าค่าย “อบรม” เป็นระยะเวลาตั้งแต่ 3 เดือน จนถึง 1 ปี ในภูมิภาคนี้ เป็นภูมิภาคที่มีจำนวนปัญญาชน ข้าราชการและทหารในสังกัดเก่ามีชีวิตอยู่เป็นจำนวนมาก⁶³

อย่างไรก็ตามมีรายละเอียดบางอย่างที่แตกต่างออกไป คือทหารสาธารณรัฐไม่ได้ถูกนำตัวไปเข้าค่ายอบรม ถูกไต่สวนหรือถูกทำร้ายใดๆ ทั้งสิ้น เช่นเรื่องราวของพันตรีชม ขอ นายทหารในกองทัพสาธารณรัฐ ผู้พันชมได้รับมอบหมายให้ประจำการอยู่ที่ทางหลวงหมายเลข 4 บริเวณโปเงินดงในวันที่เขมรแดงยึดเข้าสู่นพนมเปญ เมื่อผู้พันชมได้รับทราบข่าวว่า สงครามสิ้นสุดลง เขาได้เดินกลับเข้ามาในเมืองทั้งที่ยังสวมเครื่องแบบทหารอยู่ ผู้พันชมเดินมาพร้อมๆ กับแถวทหารจากกองทัพภูมิภาคหริดีโดยผู้พันชมไม่ได้ถูกสังหารหรือถูกกระทำการใดๆ ที่เป็นอันตรายต่อชีวิตของเขาเลย⁶⁴

⁶¹ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 48.

⁶² Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, p. 48.

⁶³ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare* (London : John Murray, 2004), p. 280.

⁶⁴ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 108.

ในภูมิภาคบูรพาการอพยพเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ซามอน (Samon) นักเรียนมัธยมในไพรแวง ถูกกรมอภิบาลเขมรแดงบังคับให้อพยพออกจากบ้านพร้อมกับพ่อ สามิและญาติอีก 10 คน ซามอน ได้ยืนยันว่า คนไข้ในโรงพยาบาลไพรแวงก็ถูกส่งให้อพยพเช่นเดียวกัน คนไข้ที่เจ็บป่วยถึงขนาดเดินไม่ได้จะถูกฆ่า สมาชิกในครอบครัวของซามอนถูกส่งไปอยู่ตามหมู่บ้านรายทาง โดยกระจัดกระจายไปทั่ว สองวันหลังจากที่ถึงหมู่บ้านที่เขมรแดงอนุญาตให้อยู่อาศัยได้ สามิของซามอนถูกฆ่าและตามมาด้วยพ่อของเธอ⁶⁵

ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตต่างๆ ถูกส่งให้อพยพไปยังชนบทภายในเขตเดียวกันซึ่งบางพื้นที่เป็นป่า แต่เมื่อเปรียบเทียบการเดินทางระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในพนมเปญกับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองอื่นๆ เช่นพระตะบอง ประชาชนในเมืองอื่นๆ ได้เปรียบมากกว่าในเรื่องที่ไม่ต้องเดินทางในระยะที่ไกลมากเมื่อเทียบกับประชาชนในพนมเปญ

นอกจากจะมีการอพยพของประชาชนในเมืองแล้ว ยังมีการอพยพประชาชนในชนบทด้วย บางพื้นที่มีการอพยพประชาชนชนบทที่อาศัยอยู่เดิมออก แล้วเอาประชาชนใหม่เข้าไปอยู่อาศัยแทน เช่น ในภูมิภาคโพนเตน (ภูมิตะนิธ) ในซรอกเกะธม เขตกัมปาล ประชาชนถูกส่งให้อพยพไปภูมิภาคใกล้เคียง แล้วเอาประชาชนจากที่อื่นมาอยู่อาศัยแทน หลังจากนั้นเอาภูมินี้ทำเป็นคุกและสถานที่สำหรับสังหารคน เหตุผลที่อพยพประชาชนในภูมินี้ไปอยู่ใกล้ชายแดนเวียดนามเนื่องจากเพราะว่า ประชาชนทั้งหมดล้วนแต่เป็นพวกนักเต็มสิทธิ์ หรือในภูมิภาคไชยตะวันตก ครั้งหนึ่งของจำนวนครอบครัวที่เหลืออยู่ถูกส่งไปยังด้านใต้ตามที่ต่างๆ ในเขตตาแก้วบริเวณที่ใกล้กับชายแดนเวียดนาม⁶⁶ บางส่วนถูกส่งไปยังหมู่บ้านใหม่พร้อมกับประชาชนที่อพยพมาจากกรุงพนมเปญและบางส่วนถูกส่งไปยังเขตโพธิสัตในภูมิภาคพายัพในภายหลัง⁶⁷

ถึงแม้ว่าภาพที่ออกมาเกี่ยวกับการอพยพในพื้นที่ต่างๆ จะแสดงให้เห็นว่า ประชาชนทุกคนต้องย้ายถิ่นฐานและอพยพออกจากบ้านเรือนที่ตนเองเคยอยู่ รวมถึงหลังจากที่ลงหลักปักฐานได้

⁶⁵ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 49.

⁶⁶ May Ebiara, "Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village," in *The challenge of reform in Indochina*, ed. Borje Ljunggren (New England: Harvard University Press, 1993), p. 153. และ May Ebiara, "A Cambodian Village under Khmer Rouge, 1975-1979," in *Genocide and Democracy in Cambodia: The Khmer Rouge, The United Nations and The International Community* (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1993), p. 54.

⁶⁷ สาส์ ญาณาน, "พายัพ รุ่งเรืองเสีย," *สัญจรกัมภีร์* 43 (กฤษ 2003): 20 [ชั้น กัลยาณ, "ขายออร่าลิก เรื่องเดิม," *แสวงหาความจริง* 43 (กรกฎาคม 2003): 20]

ระยะหนึ่งแล้ว ก็ต้องมีการอพยพย้ายถิ่นไปเรื่อยๆ อีก อย่างไรก็ตาม ตามความเป็นจริงแล้ว ก็มีประชาชนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่เดิมตลอด โดยไม่ได้ย้ายออกไปที่อื่นในช่วงค.ศ.1975–1979 ดังนั้นประชาชนเหล่านี้จึงสามารถอาศัยอยู่ในภูมิภาคเดิมของตนเองได้⁶⁸ เช่น อังวาน (หู้ธ ภาส) ชาวานาในชรกตูกเมียะส์ (สุฤกฐูกยาส) เขตกำปอต ภูมิภาคหรีดี⁶⁹

3. แนวคิดเบื้องหลังในการอพยพ

เมื่อกรรมาภิบาลเขมรแดงอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญได้อ้างกับประชาชนว่า สหรัฐอเมริกาจะมาถึงระเบิด อีกทั้งขอเวลาให้อีโง่การในการกำจัศตรูซึ่งยังไม่ยอมวางอาวุธ โดยให้ประชาชนอพยพออกจากกรุงพนมเปญเป็นการชั่วคราวประมาณ 3 วัน ซึ่งเหตุผลข้างต้นเป็นเหตุผลที่กรรมาภิบาลเขมรแดงส่วนใหญ่อ้างกับประชาชนในกรุงพนมเปญ รวมทั้งตัวเมืองในเขตต่างๆ ด้วย

ในกรุงพนมเปญ ความสับสนในคำสั่งอพยพของกรรมาภิบาลเขมรแดงมีปรากฏอยู่ให้เห็น เช่น ในกรณีของปิน ยาโท ซึ่งเป็นวิศวกรอยู่ในพนมเปญ หลังจากกองทัพเขมรแดงเข้ามาในกรุงพนมเปญ เขาได้ไปรอฟังข่าวอยู่ที่วัดอุณาโลมซึ่งเป็นที่จำพรรษาของสมเด็จพระสังฆราชสวดตาด (ซึ่งมีศักดิ์เป็นลุงของยาโท) เมื่อข่าวการอพยพประชาชนออกจากพนมเปญได้เริ่มแพร่สะพัดไปทั่ว ผู้ช่วยพระสังฆราชได้สอบถามเรื่องนี้กับผู้แทนเขมรแดงคนหนึ่งซึ่งประจำการอยู่ที่ริมแม่น้ำ (คาดว่า เป็นทหารจากภูมิภาคบูรพา) และได้คำตอบมาว่า “ข่าวที่ได้ยินไม่เป็นความจริง และตัวเขาเองไม่เคยได้ยินคำสั่งนี้มาก่อน คงเป็นกลอุบายของพวกจักรวรรดินิยมที่จะทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว”⁷⁰ ในเวลาเดียวกันนั้นเองกองกำลังจากภูมิภาคหรีดีซึ่งครอบครองพื้นที่อีกส่วนของกรุงพนมเปญได้เริ่มอพยพประชาชนออกจากเมืองแล้ว

เช่นเดียวกันกับ นายแพทย์ วันน เฮย์ (Vann Hay) (ซึ่งเปิดคลินิกส่วนตัวรักษาผู้ป่วยในพนมเปญ) หลังจากที่ถูกทหารได้สั่งให้ปิดคลินิกของเขา นายแพทย์วันน เฮย์ ได้กลับไปยังบ้านพักทหารเขมรแดงหลายๆ กลุ่ม ได้มายังบ้านของเขา “บางกลุ่มบอกให้อพยพออกจากพนมเปญทันที ในขณะที่อีกหลายกลุ่มให้อยู่ที่บ้านได้จนถึงพรุ่งนี้”⁷¹ นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดอื่นๆ อีกเช่น บาง

⁶⁸ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 102.

⁶⁹ ญาณ สุตชาติ, “ฐาสฐีณี่ธำธำธการฐำธฐาสธ, ” *ใญธกรกมธิศ* 57 (กฐฐ 2004): 18 [ใญธณ โสเจียศ, “ไม่มีอะไรเจ็บปวดเท่าการพลัดพราก,” *แสวงหาความจริง* 57(กันยายน 2004): 18].

⁷⁰ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, pp. 25-27.

⁷¹ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land*, p. 25.

กลุ่มบอกประชาชนว่าจะอพยพสัก 2 – 3 วัน บางกลุ่มบอกว่าช่วงเวลาหนึ่ง บางกลุ่มบอกให้ประชาชนเอาสัมภาระติดตัวไปมากเท่าที่จะนำไปได้ ในขณะที่บางกลุ่มบอกให้ประชาชนไม่ต้องนำสัมภาระไปด้วยเนื่องจาก *ฮ็องการ* จัดเตรียมทุกอย่างไว้ให้แล้ว บางคนสั่งให้อพยพไปตามทิศทางที่ *ฮ็องการ* กำหนดหรือตามทางหลวงต่างๆ ประมาณ 3 -10 กิโลเมตร ในขณะที่บางกลุ่มไม่ได้กำหนดทิศทาง⁷² ความสับสนในคำสั่งอพยพส่งผลกระทบต่อประชาชนด้วยเช่นกัน บางครอบครัวสามารถมีเวลาเก็บสัมภาระติดตัวไปได้เป็นจำนวนมาก ในขณะที่บางครอบครัวมีเสื้อผ้าเพียงไม่กี่ตัว อาหารเพียงเล็กน้อย

การสับสนในคำสั่งอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญนั้น เมื่อมองย้อนกลับไปจะพบว่า ทหารที่มาจากแต่ละภูมิภาคได้รับคำสั่งไม่พร้อมกันและแตกต่างกันไปในแต่ละที่ รวมถึงรายละเอียดก็แตกต่างกันด้วย เช่น ในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ.1975 จัน จักเกรีย (ชาส์ ฐักี) ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารในภูมิภาคบูรพาได้ถูกเรียกตัวเพื่อเข้าไปปรับผังแผนการจากส่วนกลาง แผนการที่วางไว้คือ โจมตี ปลดปล่อยประชาชนและอพยพประชาชนชั่วคราว⁷³ ในขณะที่กรมการบิดาจากภูมิภาคหริดีซึ่งให้สัมภาษณ์เบน เคียร์เนนใน ค.ศ.1980 ยืนยันว่า การอพยพเป็นแผนที่มีการเตรียมการมานาน แต่อย่างไรก็ตามแผนการนี้ได้ประกาศให้ทหารรับรู้ก่อนหน้าวันมหาชัยชนะหรือวันที่ 17 เมษายน เพียง 10 วัน ซึ่งตรงกับที่ทหารในภูมิภาคบูรพาได้รับทราบแผนการอพยพประชาชนในสัปดาห์แรกของเดือนเมษายน แต่ทหารจากภูมิภาคบูรพาเชื่อว่าการอพยพประชาชนนั้นเป็นการอพยพชั่วคราว⁷⁴ ดังที่ปรากฏตามคำบอกเล่าของเมง เรียสเมีย (เข็ช รมุ) ขณะนั้นอายุ 13 ปี พ่อของรัศมีทำงานในกระทรวงกลาโหมและรู้จักกับกรมการบิดาในระดับสูงจากภูมิภาคบูรพาซึ่งกล่าวถึงการอพยพว่า “ตามจริง *ฮ็องการ* ประกาศให้อพยพเพียงแค่ 3 วัน แต่ไม่ปรากฏว่าจะให้ประชาชนกลับมาวันใด”⁷⁵

การขาดการประสานงานกันระหว่างทหารในภูมิภาคต่างๆ ซึ่งยึดครองพนมเปญในขณะนั้น การสั่งการจากผู้บัญชาการระดับสูงที่ขาดประสิทธิภาพ รวมถึงความต้องการที่จะเก็บเอาไว้เป็นความลับในหมู่ผู้นำไม่กี่คน⁷⁶ และความไม่ลงรอยกันระหว่างผู้นำเกี่ยวกับนโยบาย

⁷² Ibid., p. 16.

⁷³ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, pp.32–33.

⁷⁴ Ibid., p. 34.

⁷⁵ เข็ช รมุ, “เสียนิจฐักักักักักักัก,” *สัญชกรกกรก* 59 (วิฐฐ 2004): 52 [เมง เรียสเมีย, “เรื่องอะไรพวกเขาทำอย่างนี้,” *แสวงหาความจริง* 59 (พฤศจิกายน 2004): 52].

⁷⁶ David P. Chandler, *History of Cambodia*, p. 210.

อพยพซึ่งมีบางคนในคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาไม่เห็นด้วย เช่น ฮู ยวน⁷⁷ ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับผลกระทบจากคำสั่งที่ไม่แน่นอนของกรมการมหาดแต่ละพวก

นโยบายอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญเป็นนโยบายที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาอ้างว่า ได้เตรียมการมาตั้งแต่ ค.ศ.1974⁷⁸ แต่พล พตอ้างในค.ศ.1977 ว่าการตัดสินใจที่จะอพยพประชาชนเริ่มขึ้นเมื่อ “ก่อนได้รับชัยชนะ ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1975”⁷⁹ ในวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ.1975 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้อนุมัติแผนการ 8 ข้อ* ซึ่งข้อที่ 2 ได้กำหนดให้มี “การอพยพประชาชนในกรุงไปยังชนบท”⁸⁰

เหตุผลในการอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญและตัวเมืองในเขตต่างๆ เป็นที่ถกเถียงกันในหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลในด้านความมั่นคงปลอดภัย เช่น ความต้องการที่จะกำจัดศัตรูซึ่งหลบซ่อนอยู่ในพนมเปญ การป้องกันสหรัฐอเมริกาที่งระเบิด นอกจากนี้การที่เขมรแดงมีจำนวนกรมการมหาดค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในกรุงพนมเปญซึ่งในขณะนั้นมีมากถึง 3 ล้านคน ซึ่งอาจจะทำให้การควบคุมประชาชนไม่มีประสิทธิภาพ ในเอกสาร *สถานการณ์ในกรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 และเหตุใดประชาชนต้องอพยพออก*

⁷⁷ “Planing the Past: The Forced Confession of Hu Nim,” trans. Chanthou Boua in **Pol Pot Plan’s The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**, eds. David P. Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988), p. 276.

⁷⁸ Cambodian Genocide Program, Yale University, Documentation Center of Cambodia, and University of New South Wales, The Cambodian Genocide Program Database, Record Y00196, BK1128 A: 169, mfn: 180, Sydney: UNSW, version 1.2 Aug 1999 cited in (เบ็ญ วัลลภ: **กษัตริย์ไทยยุค 703**, อีที 39 [สุย วัลลภ, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 39]).

⁷⁹ Kenneth M. Quinn, “Pattern and Scope of Violence,” in **Cambodia 1975–1978: Rendezvous with Death**, ed. Karl D. Jackson (New Jersey: Princeton University, 1989), p. 181.

* แผนการ 8 ข้อ ประกอบไปด้วย 1.เปลี่ยนสหกรณ์ระดับต่ำไปสู่ระดับสูง 2.อพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญและที่ประชุมชนไปยังชนบทและแบ่งประชาชนออกเป็น 3 ประเภท 3.ยกเลิกการใช้เงิน 4.ยกเลิกไม่ให้มีตลาดขายสินค้า 5.ไม่ให้มีศาสนา 6.ปิดโรงเรียน 7.ปิดโรงพยาบาล 8.กำจัดศัตรูซึ่งซ่อนตัวให้สิ้นซาก (เบ็ญ วัลลภ: **กษัตริย์ไทยยุค 703**, อีที 184 [สุย วัลลภ, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 184]).

⁸⁰ Ibid., หน้า 39.

จากกรุงเทพมหานครได้ให้เหตุผลในการอพยพประชาชนออกจากกรุงเทพมหานครไว้ 4 ข้อซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุผลทางด้านความมั่นคงคือ⁸¹

1. อีโองการพรรคต้องการกำจัดศัตรู
2. เตรียมการทุกอย่างให้สอดคล้องกับทิศทางที่พรรคกำหนดไว้
3. อีโองการพรรคมีหน้าที่ปกป้องชีวิตของประชาชนในเมือง
4. อีโองการทราบมาว่าอเมริกาและบริวารเตรียมที่จะโจมตีพนมเปญโดยการทิ้งระเบิด

เช่นเดียวกันกับเอียง ซารี ได้ให้เหตุผล เกี่ยวกับการอพยพในส่วนที่เกี่ยวกับความมั่นคงไว้ว่า “เราพบแผนการของซีไอเออเมริกาและลอนนอลที่พยายามจะบ่อนทำลายรัฐบาลเขมรแดงหลังจากที่ได้รับชัยชนะแล้ว”⁸² หนึ่งในนั้นคือ ทหารลอนนอลซึ่งยอมแพ้แล้วและได้ซ่อนอาวุธไว้เพื่อโจมตีพนมเปญหลังเขมรแดงได้รับชัยชนะ

เหตุผลทางด้านความมั่นคงปลอดภัยส่วนใหญ่ดูเหมือนจะเกี่ยวเนื่องแต่เฉพาะในกรุงเทพมหานครเท่านั้น จึงดูเหมือนว่า การอพยพควรจะทำขึ้นเฉพาะที่พนมเปญที่เดียว แต่ในทางตรงกันข้ามการอพยพประชาชนในพื้นที่อื่นๆ ก็ไม่ได้รับการยกเว้นเช่นเดียวกัน ประชาชนซึ่งอาศัยในชนบทบางพื้นที่ต้องอพยพออกจากบ้านเรือนของตน ไปยังพื้นที่ที่ไม่ได้รับการบุกเบิก ดังเช่นประชาชนในพนมเปญด้วยเช่นกัน แม้ว่าจำนวนประชากรและปัญหาในเรื่องการขาดแคลนอาหารในชนบทจะมีน้อยกว่า อีกทั้งการแทรกซึมของพวกที่เขมรแดงอ้างว่าเป็น “ศัตรู” หรือ “สายลับ” นั้น ถ้าเทียบกับพนมเปญในพื้นที่เหล่านี้แทบไม่พบปัญหาเลยก็ตาม

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงประเด็นในเรื่องต่างๆ อาจจะทำให้พอเห็นแนวคิดเบื้องหลังที่ทำให้เกิดการอพยพจากเมืองไปสู่ชนบทว่า น่าจะมาจากปัจจัยพื้นฐานตามแนวนโยบายปฏิวัติคือการสร้างรัฐสังคมนิยมเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง

ก่อนหน้าที่เขมรแดงจะเข้ายึดกรุงเทพมหานครนั้น ปัญหาความอดอยากและขาดแคลนอาหารของประชาชนปรากฏให้เห็นตั้งแต่สมัยรัฐบาลลอนนอล เนื่องจากรัฐบาลสาธารณรัฐไม่สามารถควบคุมฐานทางเศรษฐกิจในชนบทได้ เพราะว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ในชนบทเป็นเขตยึดครองของเขมรแดงเกือบทั้งหมด การขาดแคลนอาหารบริโภคเกิดขึ้นทั้งในกรุงเทพมหานครและในหลายๆ พื้นที่ของ

⁸¹ “ภยันตรายที่คุกคามถึงชีวิต (เอกสารลับสุดยอด) (เอกสารลับสุดยอดถึงกษัตริย์ D00710),” *สัญจรกัมพูชา* 4 (มิถุนายน 2000): 4
[“ปลดปล่อยกรุงเทพมหานคร (เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710),” *แสวงหาความจริง* 4 (เมษายน 2000): 4].

⁸² François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, p.19.

ประเทศ ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคของประชาชน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ทำให้
กัมพูชาต้องรับความช่วยเหลือในเรื่องข้าวจากสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ดี เพื่อที่ไม่ให้กัมพูชาต้องพึ่งหรือร้องขอความช่วยเหลือจากประเทศอื่นๆ
รวมถึงตัดปัญหาในเรื่องการขนส่งอาหารจากชนบทสู่เมือง อ็องการ์ เห็นว่า วิธีการที่ดีที่สุดในการ
แก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารของประชาชนคือ การนำประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองไปอยู่ใน
พื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร โดยการให้ประชาชนเหล่านี้เป็นผู้ผลิตอาหารขึ้นเอง ซึ่งเท่ากับว่าเป็น
การตัดปัญหาในเรื่องการขนส่งเสบียงอาหารไปยังพื้นที่ต่างๆ อีกด้วย รวมถึงแก้ปัญหาความอดอยาก
ของประชาชนซึ่งถ้าปล่อยไว้เนิ่นนานอาจนำไปสู่ความไม่พอใจและกลายเป็นต่อต้านรัฐบาลใน
ที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอพยพประชาชนไปยังชนบทซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร เอียง ซาริกกล่าวใน
วันที่ 4 กันยายน ค.ศ.1975 ว่า

เราคาดการณ์จำนวนประชากรในพนมเปญไว้แค่ 2 ล้านคน แต่พบว่ามีเกือบ 3 ล้านคนเมื่อ
เราเข้าพนมเปญ อเมริกาเอาข้าว 30,000-40,000 ตันต่อวันให้พนมเปญ พวกเราไม่มีพานะที่จะใช้
ขนส่งอาหารมายังเมืองหลวง ดังนั้นประชาชนจึงต้องไปยังที่ที่มีอาหารอยู่ พวกเราต้องเลี้ยง
ประชาชนในขณะที่เดียวกันกับที่รักษาความเป็นเอกราชไว้โดยการไม่ขอความช่วยเหลือจาก
ประเทศอื่นๆ⁸³

ในซรอกสีโสพน (สุรอกสีสุณ) เขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ กรรมาภิบาลได้ให้เหตุผล
ในการอพยพกับประชาชนว่า “ขอให้พี่น้องออกจากเมืองไปยังชนบทเพื่อเพิ่มผลผลิต”⁸⁴ นโยบาย
การสร้างรัฐสังคมนิยมเกษตรกรรมของเขมรแดง เน้นไปที่การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมากเป็น
พิเศษ การอพยพชาวเมืองไปยังชนบทเท่ากับได้แรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ซึ่งการเพิ่ม
ผลผลิตทางการเกษตรเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในภายหลัง ดังที่
ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ นโยบาย 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์

นอกจากนี้การทำให้ประชาชนละทิ้งกรรมสิทธิ์ส่วนตัวซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างรัฐสังคมนิยม
ก็เป็นสิ่งสำคัญ เมืองได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นการยากที่จะปรับเปลี่ยน
ทัศนคติของคนเมืองโดยยังคงให้อาศัยอยู่ที่เดิม อีกทั้งกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมอำนาจในสังคมเดิม
ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่เป็นฐานที่มั่นของศัตรู ดังนั้นการกำจัดศัตรูที่ยังคงหลงเหลือหรือแอบแฝงอยู่ทำได้
ยาก การอพยพประชาชนเท่ากับเป็นการกำจัดองค์การบริหารหรือโครงสร้างของฝ่ายที่ต่อต้าน

⁸³ Ibid., p. 20.

⁸⁴ นี สุณ, “เธอโตมริสหม์อิตู” *สัญจรกวมกิต* 39 (มีนาคม 2003): 56 [ลี โสผล, “ยังไม่พอใจ,” *แสวงหา
ความจริง* 39 (มีนาคม 2003): 56].

กัมพูชาประชาธิปไตยอีกด้วย การทำให้พนมเปญตกอยู่ในสภาพที่ร้างผู้คน โดยอพยพประชาชนไปยังชนบทเท่ากับเป็นการทำลายรูปแบบทางสังคมหรือวัฒนธรรมเดิม สถาบันทางสังคมต่างๆ ตลาด โรงเรียน วัด การซื้อขายสินค้า การแต่งกายถูกกำจัดทิ้งสิ้น ถือเป็นความต้องการที่จะผสมผสานกันระหว่างประชาชนซึ่งอยู่ในชนบทและในเมืองโดยไม่มีการแบ่งแยก การอพยพประชาชนออกจากเมืองทำให้ประชาชนต้องละทิ้งทรัพย์สินส่วนตัวเท่ากับเป็นการละทิ้งกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในเมืองต้น **วารสารขงปฏิวัติ** บับเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1975 อ้างว่า การอพยพประชาชนออกจากเมืองเกิดขึ้นเพื่อทำให้ขั้นตอนในการกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลทำได้ง่ายขึ้น “ถ้าพวกเราให้ประชาชนอยู่ในกรุงพนมเปญ เราจะมีกำลัง แต่เมื่อเราอยู่ในชนบท เราจะเข้มแข็งขึ้นและมีอิทธิพลเหนือกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล”⁸⁵

รูปแบบในการอพยพประชาชนออกจากพื้นที่เดิม เพื่อทำลายการเชื่อมโยงกับสังคมเดิม รวมทั้งการกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล มีปรากฏให้เห็นในทางปฏิบัติมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1973 เมื่อเขมรแดงได้เผาภูมิจนในเขตปลดปล่อยเพื่อบังคับให้ประชาชนมาอาศัยอยู่ร่วมกันในสหกรณ์ซึ่งเขมรแดงจัดไว้ให้⁸⁶ ในขณะที่เอกสารของคณะกรรมการประชาชนนิพนธ์คอมมิวนิสต์กัมพูชาที่ส่งไปยังคณะกรรมการประจำภูมิภาคในเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 ได้ระบุว่า

คุณลักษณะพื้นฐานของการปฏิวัติของเราที่แตกต่างจากการปฏิวัติของประเทศอื่นๆ... การอพยพประชาชนในพนมเปญไม่สามารถพบได้ในการปฏิวัติในประเทศอื่น นี่คือการอพยพไปอาศัยอยู่ร่วมกันในสหกรณ์ ระบบศักดินาและนายทุน โดยการนำประชาชนในเมืองไปอาศัยยังชนบท เราเปลี่ยนเมืองทุกเมืองในประเทศไปเป็นเมืองที่ใช้แรงงาน⁸⁷

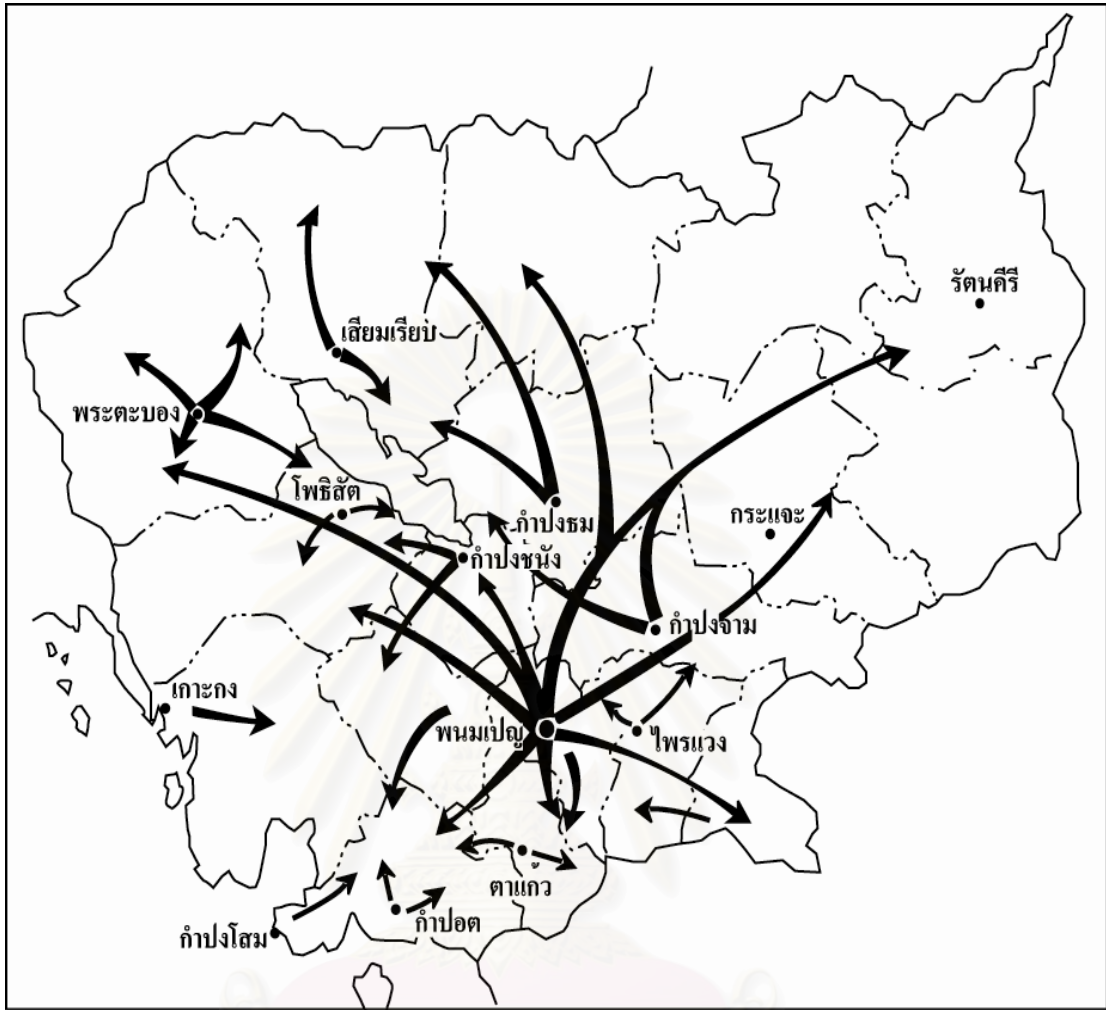
หลังจากอพยพประชาชนไปยังที่ต่างๆ แล้ว เป้าหมายต่อไปของอ็องการคือ การสร้างรัฐสังคมนิยมบนรากฐานของการพึ่งตนเองให้สัมฤทธิ์ผล โดยนโยบายที่ใช้คือ นโยบายซึ่งใช้ปฏิบัติอยู่ในพื้นที่ปลดปล่อย เช่น ระบบความร่วมมือ ระบบสหกรณ์ แต่มีบางนโยบายที่มีการเพิ่มเติมเข้าไป เพื่อให้การปฏิวัติบรรลุเป้าหมาย

⁸⁵ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 96.

⁸⁶ Kenneth M. Quinn, “Pattern and Scope of Violence,” in *Cambodia 1975–1978*, p. 181.

⁸⁷ “Document of The Central Committee of The Communist Party of Kampuchea Addressed to Zone Administrative Committees After April 17” in *Genocide in Cambodia: Documents from The Trail of Pol Pot and Ieng Sary*, eds. Howard De Nike, John Quigley and Kenneth J. Robinson (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2000), p. 379.

ภาพที่ 7: แผนที่แสดงทิศทางการอพยพประชาชนออกจากเมือง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1 การรองรับประชาชน

หลังจากอพยพประชาชนออกจากพนมเปญและเมืองต่างๆ แล้ว ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่มีประชาชนไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เคยอาศัยอยู่เมื่อครั้งก่อนสงคราม อีกทั้งประชาชนส่วนหนึ่งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ที่นั่น ส่งผลให้ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุดก่อนการอพยพครั้งที่สองในช่วงปลายค.ศ.1976 เป็นต้นมา ซึ่งอาจจะเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพครั้งที่สองไปยังภูมิภาคพายัพเพื่อกระจายประชาชนไปยังพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่กว่าและสามารถรองรับประชาชนได้มากกว่าภูมิภาคหริดี

ประชาชนบางส่วนถูกสั่งให้ไปอาศัยอยู่กับประชาชนเก่า ในขณะที่มีคำสั่งให้ประชาชนอีกจำนวนไม่น้อยบุกเบิกที่ดินซึ่งเป็นป่าโดยการหักร้างถางพงเพื่อใช้เป็นที่ดินในการปลูกข้าวหรือพืชต่างๆ เมื่อบุกเบิกที่ดินเสร็จแล้ว จึงเริ่มมีการก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น การก่อตั้งหมู่บ้านใหม่นี้จะเกิดขึ้นในภูมิภาคที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น ภูมิภาคพายัพ เป็นต้น เพราะภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่ในบางพื้นที่ยังคงเป็นป่า การหักร้างถางพงบุกเบิกพื้นที่ใหม่ จะทำให้ได้ผลผลิตข้าวมากขึ้นกว่าเดิม จากเดิมที่ภูมิภาคนี้ผลิตข้าวได้มากที่สุดของประเทศ

ในขณะเดียวกันประชาชนซึ่งอพยพไปยังกรุงพนมเปญในช่วงสงคราม เมื่อกลับมายังภูมิลำเนาเดิมได้พบกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ชาวบ้านในภูมิภาคโขมบาย เขตกัมปงจาด ภูมิภาคหริดี พบว่าที่ดินของตนเองเป็นหลุมกว้างจากระเบิดและยังพบกรรมมาภิบาลเขมรแดงจำนวนมาก ชาวบ้านเหล่านี้หวังที่จะได้อาศัยอยู่ในที่ดินเดิมของตนเอง แต่อังการ⁸⁸ไม่อนุญาตให้อยู่ กลับส่งประชาชนเหล่านี้ไปยังที่ซึ่งเป็นป่าร้างไม่มีคนอาศัยอยู่ทางตอนใต้ โดยให้หักร้างถางพงและสร้างที่พักของตนเองบนที่ดินที่แห้งแล้งกันดาร มีน้ำเพียงเล็กน้อย ขาดแคลนอาหารและยา ประชาชนหลายร้อยคนต้องอยู่ที่นั่น 2- 3 เดือน ประชาชนจำนวนมากเสียชีวิตเพราะขาดอาหารและโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อมีคำสั่งให้อพยพกลับหมู่บ้านเดิม ชาวบ้านในภูมิภาคโขมบายพบว่า หมู่บ้านเดิมถูกเรียกว่าเป็น “หมู่บ้านใหม่” ในขณะเดียวกันชาวบ้านเหล่านั้นก็อยู่ในสถานะประชาชนใหม่ด้วยเช่นกัน และยังคงถูกจับตามองเนื่องจากหนีไปอาศัยอยู่ในพนมเปญแทนที่จะเข้าร่วมการปฏิวัติ⁸⁸

ในภูมิภาคหริดีมีหมู่บ้านในลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นกันแต่ไม่มากนัก เนื่องจากจากพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าและเป็นฐานในการปฏิวัติมานาน อังการ⁸⁸ได้เข้าไปจัดรูปแบบการปกครองมาได้ระยะหนึ่งแล้ว ในขณะที่ภูมิภาคบูรพาแทบจะไม่มีมีการตั้งหมู่บ้านใหม่เกิดขึ้นเลย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรอย่างหนาแน่นอยู่ก่อนแล้วเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบที่เหมาะสม

⁸⁸ May Ebiara, “Beyond Suffering,” p. 152.

แก่การตั้งถิ่นฐานและการเพาะปลูกของประชาชน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ดั้งเดิมที่อยู่ภายใต้การปฏิวัติมาตั้งแต่ ค.ศ. 1973 มีการตั้งระบบการบริหารการปกครองภายในภูมิภาคไว้พร้อมแล้วเช่นเดียวกับภูมิภาคหรีดี

4.2 การตั้งระบบความร่วมมือ

การตั้งระบบความร่วมมือเป็นนโยบายซึ่งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยนำมาใช้จัดการในเรื่องการผลิต ก่อนหน้าที่ *ฮ็องการ* จะตั้งระบบนี้ขึ้นมา ชาวนาได้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงแลกเปลี่ยนแรงงานในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งนโยบายนี้ถูกนำมาใช้ตั้งแต่ยึดครองหมู่บ้านปลดปล่อย ในช่วงก่อนที่เขมรแดงจะยึดครองกรุงพนมเปญได้ หน้าที่สำคัญของประชาชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ปลดปล่อยคือ การผลิตข้าวและการส่งเสริมให้แก่กองทัพ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดการเกี่ยวกับการเพาะปลูกหรือการเก็บเกี่ยวให้เป็นระบบ รัฐบาลเขมรแดงได้ดำเนินการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรภายในหมู่บ้านปลดปล่อยโดยแบ่งการจัดการเกี่ยวกับที่ดิน แรงงานและผลผลิตออกเป็น 2 ระบบใหญ่ๆ ได้แก่ 1.ระบบความร่วมมือ (Mutual Aid Team) 2.ระบบรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มผลผลิต (Solidarity Group for increasing production)⁸⁹ เพื่อที่จะพัฒนาไปเป็นระบบสหกรณ์ที่มีความเข้มแข็งในอนาคต

1.ระบบความร่วมมือ (Mutual Aid Team- [กฤษ] [บุร] [สำ] [ไ] [เ]) หมายถึงระบบที่ประชาชนยังคงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง สามารถที่จะมีสิทธิ์จัดการหรือทำสิ่งต่างๆ ในที่ดินของตนเองได้ ยกเว้นในฤดูเก็บเกี่ยวซึ่งผลผลิตที่ได้ต้องตกเป็นของส่วนรวม รัฐบาลเขมรแดงควบคุมการเก็บเกี่ยวข้าวทั้งหมด โดยข้าวบางส่วนถูกส่งกลับไปให้กับประชาชนเพื่อไว้บริโภค ในขณะที่บางส่วนถูกส่งไปยังกองทัพ

2.ระบบรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มผลผลิต (กฤษ [สา] [ศ] [ตี] [บ] [ห] [ข] [ห] [เ] [ธ] [ณ]) ที่ดินจะเป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนรวม โดยหลายๆ ครอบครัวร่วมกันเป็นกลุ่ม และกรรมสิทธิ์ในที่ดินตกเป็นของกลุ่ม สำหรับการแบ่งสรรปันส่วนข้าวจะเหมือนกันกับระบบความร่วมมือ แต่ในขณะเดียวกันสัตว์เลี้ยงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น หมู ไก่ เป็ดหรือวัวควายยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล การฆ่าสัตว์เล็กเพื่อทำอาหารหรือขายสามารถทำได้โดยไม่ต้องขออนุญาต แต่ในกรณีที่เป็นสัตว์ใหญ่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการชรกก่อน โดยประชาชน 10 – 12 ครอบครัวถูกจัดรวมกลุ่มกันทำงานบนที่ดินซึ่งเป็นของส่วนรวม ในเขตไพรเวจ เขมรแดงได้นำมาระบบนี้มาใช้เมื่อยึดหมู่บ้านได้ใน ค.ศ. 1974 และขยายออกไปยังพื้นที่ใกล้เคียงในปีต่อมา⁹⁰

⁸⁹ Charles H. Twining, "The Economy," p. 125.

⁹⁰ Ibid., p. 126.

ภายใต้ระบบความร่วมมือประชาชนจะมีอิสระมากกว่าระบบรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มผลผลิต ระบบความร่วมมือปรากฏให้เห็นในแนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 1960 ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการจัดการให้ประชาชนอยู่ภายใต้ระบบสหกรณ์ต่อไปในอนาคต ระบบความร่วมมือใช้กับพื้นที่ที่มีประชาชนเก่าหรือประชาชนมูลฐานอาศัยอยู่ ประชาชนมูลฐานเป็นกำลังที่สำคัญในการปฏิวัติ ในขณะที่ระบบรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มผลผลิตเริ่มปรากฏใน ค.ศ.1973 ในพื้นที่ที่เป็นเขตปลดปล่อยใหม่ เพื่อให้ประชาชนตัดขาดจากสังคมเดิมอย่างฉับพลัน การที่ระบบนี้จะประสบความสำเร็จได้เขมรแดงต้องการการสนับสนุนอย่างมากจากประชาชน เพราะการที่ประชาชนอยู่ภายใต้ระบบนี้ทำให้การดำรงชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม

ภายหลังการยึดครองพนมเปญได้แล้ว *ฮ็องการ* ก็ยังคงนำระบบการจัดการเกี่ยวกับผลผลิตเหล่านี้มาใช้ โดยนำระบบความร่วมมือมาใช้ก่อน เขมรแดงนำระบบนี้มาใช้ในเขตปลดปล่อย เช่น ในชรกองกอร์เจย เขตกำปอต ภูมิภาคหริดี ซึ่งเป็นเขตปลดปล่อยตั้งแต่ค.ศ.1972 *ฮ็องการ* ได้ตั้งระบบความร่วมมือในค.ศ.1973⁹¹ *ฮ็องการ* ได้แบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่มย่อย เป็นกลุ่มเพาะปลูกผลผลิตเล็กๆ ประกอบไปด้วยสมาชิก 10 – 15 ครอบครัว แต่ละกลุ่มคือ หนึ่งกรม โดยใช้ชื่อว่า “กรมร่วมมือ” หรือ “กรมสามัคคีเพิ่มผลผลิต” ในขณะที่ปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ที่ดิน สัตว์เลี้ยง หรือเครื่องมือทางการเกษตรต่าง ๆ ยังคงเป็นของเกษตรกร การจ่ายเงินเพื่อใช้เป็นค่าเช่าที่นาถูกยกเลิกไป ส่วนการเก็บภาษีมีน้อยมาก⁹²

ชวน โชม (สุธ สุ่ม) ปัจจุบันอายุ 63 ปี ชาวนาในภูมิภาคเปรยผดา (ภูมิตูเฎ) ฌุมเปรยผดา (ภูมิตูเฎ) ชรกเปรยกะบาส (สุกทูเฎกบฏาส) เขตดาแก้วและ เซียน มาง (สุเอ็ธ ย้า) ชาวนา ปัจจุบันอายุ 33 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคซัง (ภูมิตูชง) ฌุมเลอเขมา (ภูมิตูเอ็ธ) ชรกเกาะธม เขตกันดาล ในตำบล 25 ภูมิภาคหริดี ได้บรรยายถึง กรมร่วมมือในชรกของตนเองไว้ว่า “ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกร่วมกลุ่มร่วมมือมีสิทธิ์ประกอบอาชีพในที่ดินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง แต่ผลผลิตทั้งหมดที่ได้ต้องถูกส่งไปยังฮ็องการ โดยฮ็องการให้ข้าวเปลือกจำนวน 12 ถัง ต่อประชาชนหนึ่งครอบครัวสำหรับระยะเวลา 1 ปี กรมร่วมมือนี้ถ้ามีการขาดแคลนข้าวของเครื่องใช้ซึ่งจำเป็น

⁹¹ George C. Hildebrand and Gareth Porter, **Cambodia: Starvation and Revolution** (New York: Monthly Review, 1989), p. 71.

⁹² Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime**, p. 167.

ต่อการดำรงชีวิตของสมาชิก *อ็องการ*จะไม่จัดหาหรือเตรียมให้ แต่*อ็องการ*สามารถอนุญาตให้ประชาชนออกไปประกอบอาชีพเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของ*อ็องการ*ได้⁹³

4.3 การตั้งสหกรณ์

นโยบายที่สำคัญประการหนึ่งคือ การกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลให้หมดไป ซึ่งในเบื้องต้นได้มีการตั้งระบบความร่วมมือและเพื่อให้การดำเนินการปฏิวัติไปสู่ขั้นที่สูงกว่า จึงได้เกิดการตั้งสหกรณ์ขึ้น การตั้งสหกรณ์เป็นรากฐานเพื่อนำไปสู่การใช้ระบบคอมมูนซึ่งเป็นลำดับขั้นที่สูงขึ้นไปอีกในอนาคต

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยอ้างถึงการตั้งสหกรณ์ในกัมพูชาว่า สหกรณ์เกิดขึ้นในวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ.1973 ซึ่งการตั้งสหกรณ์ในช่วงก่อน ค.ศ.1975 นั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะป้องกันไม่ให้ชาวนานำผลผลิตไปขายให้กับเวียดนาม รวมถึงนำไปขายในพื้นที่ที่เป็นเขตยึดครองของกองทัพสาธารณรัฐซึ่งชาวนาจะได้กำไรจากการขายสินค้าหรือผลผลิตต่างๆ ในราคาที่สูงกว่า⁹⁴ นอกจากนี้ในการประชุมที่มีขึ้นในเขตปลดปล่อยของเขมรแดง กรรมาธิการเขมรแดงได้บอกแก่ประชาชนว่า การตั้งสหกรณ์จะช่วย “แก้ไขปัญหาในการขาดแคลนอาหาร” ภายในหมู่บ้านและทำให้ประชาชนไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของเศรษฐกิจแบบเมือง นอกจากนี้ยังทำให้ “ชาวเขมร” * สามารถควบคุมธุรกิจของตนเองตัดปัญหาที่ชาวนาต้องพึ่งพาเจ้าของที่ดินหรือนายทุนต่างๆ ในเรื่องการเช่าที่ดินหรือเรื่องปัญหาหนี้สินของชาวนาออกไป นอกจากนี้สหกรณ์ยังช่วยในเรื่องการทำสงคราม โดยช่วยแก้ไขปัญหาในการเกณฑ์คนไปรบ รวมถึงปัญหาในการขาดแคลนเสบียงอาหารเพื่อไว้เลี้ยงกองทัพอีกด้วย⁹⁵

บ่อยครั้งที่ในเอกสารหลายๆ แห่งจะปรากฏคำว่า สหกรณ์ควบคู่ไปกับภูมิ ความเกี่ยวเนื่องระหว่างสหกรณ์กับภูมินั้น บางสหกรณ์อยู่ในภูมิเช่นในพื้นที่ที่เป็นเขตปลดปล่อยเก่า บางพื้นที่ที่มีประชาชนใหม่ ตั้งรกรากอยู่ บางครั้งถูกเรียกว่า “สหกรณ์ภูมิ” การจัดตั้งสหกรณ์นั้นจะแบ่งออกเป็น

⁹³ ทัษ รัณู: *กษัตริย์กัมพูชา* 703, อดั 176–177 [สุข วัณณะ, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703 , หน้า 176- 177].

⁹⁴ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 247.

* การใช้คำ “ชาวเขมร” ต้องการที่จะสื่อให้เห็นว่าเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของกัมพูชาในช่วงก่อนค.ศ.1975 ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชาวจีนและเวียดนาม

⁹⁵ Laura Summers, “Cooperatives in Democratic Kampuchea,” A Paper prepared for the SSRC (USA) conference on Kampuchea in Chiang Mai, Thailand 11 – 13 August 1981, p. 7.

กลุ่มๆ กลุ่มหนึ่งประกอบไปด้วยสมาชิก 15 – 30 ครอบครัว รวมกันเป็นสหกรณ์ภูมิจีนอยู่กับจำนวนสมาชิกในภูมินั้นๆ ว่ามีจำนวนมากน้อยขนาดไหน อี้องการพยายามที่จะไม่ให้มีจำนวนสมาชิกมากเกินไปเพื่อให้สะดวกในการควบคุม การตั้งสหกรณ์ภูมิหรือสหกรณ์หมู่บ้านนั้นมีส่วนสำคัญในการปฏิวัติอย่างมาก ดังที่ปรากฏใน **วารสารขงปฏิวัติ** ฉบับเดือนสิงหาคม ค.ศ.1975 “การจัดตั้งสหกรณ์ภูมิตามหมู่บ้านนี้ คือชัยชนะสำคัญในการปฏิวัติของเรา ทั้งทางการเมือง แนวความคิด การจัดการองค์กร การเพิ่มผลผลิตและการแก้ไขปัญหาชีวิตประชาชน”⁹⁶ เท่ากับว่าการตั้งสหกรณ์จะช่วยครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ดังนั้นการตั้งสหกรณ์จึงถือเป็นกลไกของรัฐบาลในการควบคุมประชาชนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนการดำรงชีวิตของประชาชนด้วย

ความสำคัญของสหกรณ์ภายใต้คำนิยามของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยแบ่งออกได้ 3 ประการคือ⁹⁷

1. สหกรณ์คือ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อประชาชนซึ่งเป็นกสิกร* ดูแลในเรื่องอาหาร การเรียน การละเล่นรื่นเริง การงาน และประชาชนในสหกรณ์จะได้รับผลผลิตที่เท่าเทียมกันทุกคน โดยสหกรณ์จะกำจัดพวกปฏิภิกิริยาและระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลของชนชั้นนายทุน เช่น สหกรณ์จะจัดหาโค กระบือและเครื่องมือทางการเกษตรให้กับสมาชิก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม โดยกสิกรจะช่วยกันเพิ่มผลผลิต ดังนั้นจึงไม่มีกสิกรคนใดที่จะขาดโค กระบือหรือเครื่องมือทางการเกษตรต่างๆ นอกจากนี้สหกรณ์ยังแบ่งผลผลิตให้แก่สมาชิกเท่าๆ กัน โดยสมาชิกจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างทัศนะเกี่ยวกับการปฏิวัติให้แก่สมาชิก
2. สหกรณ์คือ ก่อตั้งสำคัญในการก่อสร้างประเทศ สิ่งที่แสดงให้เห็นในระยะเวลาสั้นๆคือ สหกรณ์ได้เปลี่ยนกัมพูชาให้มีอ่างเก็บน้ำ ทำนบ บาราย ซึ่งทำให้ชนบทกัมพูชากลายเป็นนาข้าว และสวนพืชผักต่างๆ ทั้งฤดูร้อนและฤดูฝน
3. สหกรณ์คือ หมู่บ้านและเป็นกำแพงที่แข็งแกร่งสำหรับป้องกันรัฐปฏิวัติและการป้องกันกัมพูชาประชาธิปไตยของเรา เพราะสหกรณ์ได้กำจัดศัตรูทุกประเภทและกำจัดระบบ ทัศนะความคิดและนโยบายของพวกวรรณะนายทุน

⁹⁶ “ด้วยดีระมูยดีบาดส์อ่าอ์เง็ตรบស់สบกกรณีสึหตลธบดิรัฐเข็ห,” **ธงบดิรัฐ** เดือน 8 สัปดาห์ 1976 ดกสภณเลข D21417, ใถ่บ 72 [“ชัยชนะก้าวสำคัญอีกก้าวหนึ่งของสหกรณ์และขบวนการปฏิวัติของเรา,” **ขงปฏิวัติ** เลข 8 สิงหาคม 1976 เอกสารหมายเลข D21417, หน้า 72].

⁹⁷ **รัฐธิสาสุทธกษุฒาเบรดาธิบเตตย** ดกสภณเลข D00475, ใถ่บ 64 – 65 [ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย เอกสารหมายเลข D00475, หน้า 64 - 65].

* เอกสารใช้คำว่า กสิกร (กสิทก) ไม่ใช่คำว่า ชาวนา (หุทไ้ส)

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้แบ่งสหกรณ์ออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ สหกรณ์ขั้นต่ำและสหกรณ์ขั้นสูง ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ค.ศ.1973 จนถึงก่อนค.ศ. 1975 สหกรณ์ที่ก่อตั้งขึ้นถูกจัดอยู่ในประเภทสหกรณ์ขั้นต่ำทั้งหมด เนื่องด้วยสมาชิกสหกรณ์มีน้อยและการดำเนินการยังไม่เต็มที่ โดยสมาชิกสหกรณ์ในขณะนั้นถูกแบ่งออกเป็นกรรม กรรมหนึ่งกรรมประกอบไปด้วยสมาชิก 15 – 30 ครอบครัว⁹⁸ เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุม ในบางพื้นที่ ในช่วงที่เป็นสหกรณ์ขั้นต่ำชีวิตครอบครัวหรือแม้แต่ศาสนายังคงดำเนินต่อไปเหมือนแต่ก่อน⁹⁹ จนกระทั่ง หลัง ค.ศ. 1975 สหกรณ์ขั้นต่ำจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นสหกรณ์ขั้นสูงซึ่งนำไปสู่การเกิดระบบคอมมูน โดยสหกรณ์ขั้นสูงประกอบไปด้วยสมาชิกตั้งแต่ 50 ครอบครัวไปจนกระทั่งถึง 100 ครอบครัว การเปลี่ยนจากสหกรณ์ขั้นต่ำไปเป็นสหกรณ์ขั้นสูงหรือระบบคอมมูนทำให้ประชาชนต้องถูกบังคับให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบต่างๆ มากขึ้นซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตซึ่งมีความเคร่งครัดมากขึ้นจากเดิม เช่น การกินข้าวร่วมกัน

ในระบบสหกรณ์ขั้นต่ำปัจจัยการผลิตได้แก่ ที่ดิน วัว ควายและเครื่องมือการเกษตร เป็นของสหกรณ์และสหกรณ์มีหน้าที่ในการจัดการในเรื่องต่างๆ เพื่อให้สมาชิกดำเนินการในการเพิ่มผลผลิต ในสหกรณ์ภูมิภาคแต่ละแห่งจะมีศูนย์กลางเพื่อไว้เก็บผลผลิตข้าวในสหกรณ์ของตนเอง นอกจากนี้สหกรณ์ยังมีหน้าที่ในการจัดการในเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล ในแต่ละสหกรณ์อำนาจการตัดสินใจจะตกอยู่กับ“แม่กรรม” (เข็ญกุช ในการมอบหมายงานให้แก่สมาชิก “แม่กรรม” ยังรับผิดชอบเกี่ยวกับการแบ่งสรรข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ให้แก่สมาชิก เช่น เสื้อผ้า อาหาร นอกจากนี้มีหน้าที่จัดการซื้อหรือขายสินค้าผ่านการค้าดำเนินงานในระบบสหกรณ์ รวมทั้งการซื้อขายสินค้าระหว่างสหกรณ์ตนเองและสหกรณ์อื่นๆ ด้วย¹⁰⁰

ในหมู่บ้านชนบทในสังคมเก่า ปัจจัยในการผลิตได้แก่ ที่ดิน วัว ควาย เครื่องมือหรือเครื่องทุ่นแรงทางเกษตรต่างๆ เป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนตัว โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตและบริโภคพื้นฐาน แต่ในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย เจ้าของทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต ผลผลิตและการบริโภคกลายเป็นของสหกรณ์ นอกเหนือจากข้าวซึ่งสนับสนุนให้ประชาชนปลูกแล้ว บางสหกรณ์ยังส่งเสริมให้ประชาชนปลูกผักผลไม้ เช่น กล้วย ข้าวโพด ถั่ว รวมถึงพืชอื่นๆ ได้แก่

⁹⁸ “ជំងឺជំនះមួយជំងឺហាសសំខាន់ទៀតរបស់សហករណ៍នឹងចលនាមជិវត្តដើង,” **ទង់មជិវត្ត** លេខ 8 សីហា 1976, ឯកសារលេខ D21417, ទំព័រ 72 [“ชัยชนะก้าวสำคัญอีกก้าวหนึ่งของสหกรณ์และขบวนการปฏิวัติของเรา,” **ธงปฏิวัติ** เลข 8 สิงหาคม 1976 เอกสารหมายเลข D21417, หน้า 72].

⁹⁹ Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime**, p. 67.

¹⁰⁰ Laura Summers, **Cooperatives in Democratic Kampuchea**, p. 14.

ยางพารา ปอ ฝ้ายอีกด้วย นอกจากนี้ก็สนับสนุนให้ประชาชนเลี้ยงสัตว์ต่างๆ หมู ไก่ เป็ด เพื่อไว้เป็นอาหารสำหรับประชาชนในสหกรณ์ อย่างไรก็ตามประชาชนถูกบังคับให้เป็นกลุ่มแรงงานถาวรที่ต้องทำงานตลอดเวลา ในขณะที่เดิมการทำงานของประชาชนในการเพาะปลูกจะทำเฉพาะในบางช่วงในบางเวลาเท่านั้น นอกจากนี้ภายในสหกรณ์มีการปกครองลักษณะคล้ายทหารคือ ประชาชนต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ ต้องเชื่อฟังคำสั่งและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน มีระเบียบวินัย

ในช่วงที่เขมรแดงสามารถยึดพนมเปญได้และช่วงต้นของการปกครองในระบอบนี้ การจัดการของสหกรณ์แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะเรื่องของการจัดการกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ปัจจัยที่ทำให้สหกรณ์แต่ละที่มีความแตกต่างกันคือ ประสบการณ์และระยะเวลาในการก่อตั้งสหกรณ์นั้นๆ การปฏิบัติของกรมวิสาหกิจท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้สหกรณ์ในแต่ละพื้นที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยรวมแล้วโครงสร้างในการบริหารการจัดการต่างๆ ยังคงเป็นไปในรูปแบบหรือแนวทางปฏิบัติแบบเดียวกัน

4. สภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปหลังการอพยพ

หลังจากที่อพยพประชาชนออกจากเมืองเรียมร็อยแล้ว ระบบการจัดการหรือแนวนโยบายต่างๆ ที่จะนำมาบังคับใช้ยังไม่ชัดเจน รวมถึงยังไม่มีการเตรียมการในเรื่องต่างๆ มากเท่าที่ควร อีกทั้งในบางพื้นที่การอพยพก็ยังไม่เกิดขึ้น จึงทำให้สภาพการณ์ต่างๆ ไป ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ความสับสนในการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ จึงมีอยู่ให้เห็น

ในเขตปลดปล่อยบางพื้นที่ในซรอกโกรจนมาร์ (สุฤกฏฐฎฎฎ) เขตกำแพงแจมและในซรอกสองเขตกันดาล เขมรแดงได้ยกเลิกระบบการค้ามาตั้งแต่ ค.ศ. 1972¹⁰¹ โดยได้ก่อตั้งการค้าแบบสหกรณ์ขึ้น แม้ว่าการค้าในแบบสหกรณ์จะทำให้ไม่มีการใช้เงินตรา มีการซื้อขายกันระหว่างสหกรณ์ แต่เขมรแดงก็ได้ใช้เงินในการซื้อสิ่งของต่างๆ จากประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในนอกเขตปลดปล่อย รวมถึงการใช้ระบบซื้อขายกันตามปกติกับบุคคลภายนอกเขตปลดปล่อย

ในช่วงสองสามวันแรกของการปฏิบัติ ระบบการค้ายังคงมีอยู่ให้เห็นในบางพื้นที่ อุม สมบัติเล่าว่า หลังจากคำสั่งอพยพออกจากเมือง เขาได้ตัดสินใจกลับไปยังบ้านเกิดซึ่งอยู่ในเขตตาแก้ว ตามทางหลวงหมายเลข 1 ระหว่างที่หยุดพักบริเวณวัดจโรยออมปิล ได้ขี่จักรยานไปตามหาพ่อซึ่งพลัดหลงกันแถวตลาดแปรงแอง สมบัติเห็นว่า ยังมีการขายสินค้ากันอยู่ “ตามถนนด้านในมีคน

¹⁰¹ ทัย เสากังณ, “สภุขบวิสุธูเสณฐาสฺรฎสัฎกั,” *สัญมกการกิต* 26 (กฤษ: 2002): 25 [สุย โขกัณ, “สังคมนตรีสุทธิซึ่งไม่มีรัตนบัตร,” *แสวงหาความจริง* 26 (กุมภาพันธ์ 2002): 25]

ด้วยความจำเป็นในการดำเนินการสร้างรัฐสังคมนิยมแบบพึ่งตนเองของรัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะมีการค้าขายตามปกติในช่วงสองสามวันแรกของการปฏิวัติ แต่ต่อมาไม่นานการยกเลิกระบบเงินตราก็เกิดขึ้น ประชาชนซึ่งอพยพจากกรุงพนมเปญและเมืองอื่นๆ ที่พกเงินติดตัวไว้เพื่อจับจ่ายใช้สอยระหว่างทางพบว่า เงินกลายเป็นเศษกระดาษที่ไม่มีค่าอีกต่อไป เพราะ*อ็องการ* ได้มีคำสั่งให้มีการเลิกใช้ธนบัตรเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ในชนบทการจับจ่ายใช้สอยหรือการซื้อขายสินค้าต่างๆ ในตลาดได้ถูกยกเลิกไปก่อนหน้าที่เขมรแดงจะยึดกรุงพนมเปญ ดุย กิน (ศุภ ติส) (อดีตนายกรัฐมนตรีในกองพล 12) ได้บอกกับประชาชนในกรุงพนมเปญก่อนการอพยพว่า “ลุงป้าไม่จำเป็นต้องเอาเงินติดตัวไปด้วยเพราะในเขตปลดปล่อยไม่มีการใช้จ่ายเงินแล้ว” ดุย กิน ได้กล่าวต่อไปอีกว่า “ในตำบล 25 ภูมิภาคหรีดี ยกเลิกการใช้เงินมาตั้งแต่ ค.ศ.1974”¹⁰⁸

หลังจากคำสั่งยกเลิกการซื้อขายสินค้า ธนบัตรจึงไม่มีค่าอีกต่อไป ประชาชนบางคนได้นำธนบัตรไปจุดไฟไว้เป็นเชื้อเพลิงเพื่อหุงหาอาหารหรือบางคนทิ้งเงินเกลื่อนกลาดเต็มถนน ซวน พัล (Suon Phal) ได้บรรยายไว้ว่า “บางคนถือธนบัตร 500 เรียล แล้วโยนขึ้นฟ้าพร้อมๆ กับพูดว่า *อ็องการ* ได้ยกเลิกการใช้เงินแล้ว”¹⁰⁹ หรือลี แคลร์ (Ly Claire) ได้บรรยายไว้ว่า “หลังจากที่พวกเราใช้ธนบัตรซื้ออาหาร สองวันต่อมาธนบัตรกลายเป็นกระดาษธรรมดา เราเอาธนบัตรเหล่านั้นมาจุดไฟเพื่อหุงหาอาหาร”¹¹⁰ ถึงแม้ว่าจะมีการยกเลิกการใช้ธนบัตร แต่ยังคงมีประชาชนบางคนที่ยังคงขายของต่อไปโดยที่ไม่สนใจว่าธนบัตรจะมีค่าหรือไม่ เช่น เจ้าของสวนแดงได้ขายแดงให้กับประชาชน ทั้งๆ ที่เขมรแดงได้บอกกับเขาว่า เงินจะไม่มีค่าอีกต่อไป แต่เขาก็ไม่ฟัง¹¹¹

ในช่วงแรกของการปฏิวัติข้อบังคับหรือการกำหนดในเรื่องต่างๆ สำหรับประชาชนยังไม่เคร่งครัดมากนัก *อ็องการ* อนุญาตให้ประชาชนสามารถที่จะแลกเปลี่ยนอาหารซึ่งกันและกันได้ เช่น ในภูมิตวลออมเปิล ชรกเกียนสวาย เขตกัมดาล ซึ่งอุดม สมบัติและครอบครัวอาศัยอยู่ “พวกเรา

¹⁰⁸ ทัย วัลล; *กษณเฐร* [กฤษณะ] 703, ธีต 39 [สุย วันณะ, กองพลเขมรแดงหมายเลข 703, หน้า 39].

¹⁰⁹ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, p. 25.

¹¹⁰ Ly Claire, *Revenue de L'enfer*, p. 34.

¹¹¹ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss: The Odyssey of a Cambodia Family* (New York: Anchor Books Doubleday, 1989), p. 34.

สามารถแลกเปลี่ยนอาหารและข้าวกับประชาชนมูลฐานได้ แต่การหาปลา เนื้อสัตว์ ผักต่างๆ ในที่นี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก”¹¹²

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนตั้งแต่หลังจากที่อพยพออกจากกรุงพนมเปญในช่วงแรก นโยบายที่นำมาใช้ปฏิบัติยังไม่ได้มีนโยบายใดที่แน่นอนตายตัว แต่อย่างไรก็ตามสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนเริ่มที่จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ ในแต่ละช่วงเวลาชัดเจนขึ้นหลัง ค.ศ.1975 เมื่อเขมรแดงจัดการกับการอพยพต่างๆ เรียบร้อยแล้ว นโยบายที่นำมาใช้ก็เริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าจะมีความเคร่งครัดและประชาชนต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่มากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังมีภาพที่แสดงถึงสภาพการดำรงชีวิตที่ไม่ได้เลวร้ายไปทั้งหมด เช่น เมียะส์ จุม (Meas Chum) ชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในตำบล 24 ได้กล่าวถึงความเป็นอยู่ในช่วง ค.ศ.1975–1976 ไว้ว่า

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนดีพอใช้ ไม่เลวร้าย การปันส่วนอาหารอยู่ในเกณฑ์ปกติ มีอาหารเพียงพอ ประชาชนกินข้าว ไม่ใช่ข้าวต้ม เราทำงาน 8 ชั่วโมงต่อวันและไม่เคยทำงานตอนกลางคืน กรรมกรบิลลาบอกให้เราทำงานอย่างหนักและทำด้วยความระมัดระวัง ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ถูกปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีใครถูกนำตัวไปสังหาร ครอบครัวของพวกเขาอยู่ที่หมู่บ้าน ถ้าเราต้องการไปเยี่ยมสัก 2–3 วัน เราแค่ขออนุญาตจากประธานภูมิ ถ้ากรรยาป่วยหรือเกิดปัญหาเกี่ยวกับลูกๆ สามารถลาจากงานได้ 1–2 สัปดาห์ ฉันพบครอบครัวทุกๆ 4 หรือ 6 สัปดาห์¹¹³

สุก โสภา (Sok Sopa) อดีตเจ้าหน้าที่บุคลากรได้อพยพออกจากกรุงพนมเปญไปยังภูมิภาคหริดี ในเดือนกันยายน ค.ศ.1975 ที่ซึ่งสุภาได้จำกัดความว่า “มีประชาชนถูกสังหารมาก” ช่วงที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคหริดี สุภาได้ข้ามแม่น้ำโขงมายังภูมิภาคนุรพาเพื่อหาอาหาร สุภาได้บรรยายสภาพการดำรงชีวิตในภูมิภาคนี้ไว้ว่า

เดือนกันยายน ค.ศ.1975 ทุกสิ่งทุกอย่างลำบากไปหมด ฉันจึงแก้ไขโดยการขโมยเรือและข้ามแม่น้ำโขงไปยังอีกฝั่งหนึ่งเพื่อหาอาหาร ที่นั่นฉันได้พบชาวบ้านและทหารจากภูมิภาคนุรพา พวกเขาถามว่าเหตุใดฉันจึงมาที่นี่ และเมื่อฉันตอบพวกเขา พวกเขาได้ให้ข้าวเปลือก 1 หรือ 2 กระป๋อง

¹¹² ฝู๋ สมยฺญี, 1,366 ថ្ងៃក្នុងនរក: ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពត: ភាគទី 2 អ្នកទោសវណ្ណៈ (กรุงเทพฯ: n.p.), 1999, ទំព័រ 170 [อุม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาคที่ 2 นักโทษวาระ, (พนมเปญ: ม.ป.ท.), 1999, หน้า 170].

¹¹³ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” in *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays*, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 177.

ฉันได้ข่าวทั้งหมดรวม 25 กิโลกรัม หลังจากนั้นพวกเขาชวนให้ฉันกินข้าวกับพวกเขา และพวกเขาได้ถามเกี่ยวกับสภาพชีวิตในที่ๆ ฉันอยู่ ดูเหมือนว่าที่ๆ ฉันอยู่กับที่นี้อยู่กับคนละโลก ฉันเห็นอดีตทหารลอนนอลยังมีชีวิตอยู่ในภูมิภาคนี้

ฉันข้ามแม่น้ำโขง 2 หรือ 3 ครั้ง ประชาชนที่นี่มีความสุข ทำงานเพียงแค่ 3 วันต่อสัปดาห์ในวันอื่นๆ พวกเขาสามารถออกตามหาเพื่อนหรือญาติที่พลัดพรากจากกันได้และสามารถแลกเปลี่ยนสินค้า ประชาชนที่นี่รักกรรมมาภิบาลท้องถิ่นทุกคน¹¹⁴

ดังนั้นเห็นได้ว่าสภาพการดำรงชีวิตในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันออกไป สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนมีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนอยู่ตลอด มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป ไม่ได้มีเพียงภาพเดียว ในช่วงค.ศ.1975-1976 เป็นช่วงที่สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนมีความน่าสนใจในแง่ที่ยังไม่ได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกเท่าใดนัก จึงทำให้เห็นสภาพการดำรงชีวิตตามนโยบายเบื้องต้นในการปฏิบัติซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹⁴ Ibid., p. 137.

บทที่ 4

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่ ค.ศ.1975-1976

นโยบายที่สำคัญของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย คือ การปฏิวัติสังคมนิยมโดยอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการคือ การป้องกันประเทศที่เข้มแข็งโดยกำจัดศัตรูทั้งภายในและภายนอกที่คอยบั่นทอนไม่ให้เป้าหมายที่วางไว้สัมฤทธิ์ผล และ การสร้างรัฐสังคมนิยมแบบ โดยการเปลี่ยนประเทศให้เป็นสังคมนิยมแบบพึ่งตนเองและใช้นโยบายก้าวกระโดด ภารกิจทั้งหมดนี้เป็นภารกิจที่พรรคได้กำหนดให้เกิดขึ้นทั่วทั้งประเทศ¹

การดำเนินการสร้างรัฐสังคมนิยมแบบพึ่งตนเอง เป็นความพยายามที่ปรากฏให้เห็นสืบเนื่องจากชัยชนะที่ได้มาจากการต่อสู้และการจัดการองค์กรของพวกเขมรแดงเอง โดยที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ จากต่างชาติ พอล พต เคยกล่าวว่า “เราได้ชัยชนะอย่างเบ็ดเสร็จ เต็มขาด และใสสะอาด หมายความว่าเราได้ชัยชนะโดยปราศจากความเชื่อมโยงหรือความเกี่ยวข้องกับต่างชาติ.....ผลของการปฏิวัติที่เกิดขึ้นวางอยู่บนหลักการเอกราช อธิปไตย และการพึ่งตนเอง² นอกจากนี้พอล พตยังได้กล่าวกับชาวยุโกสลาเวียที่มาเยือนกัมพูชาใน ค.ศ.1978 ว่า กัมพูชา “กำลังสร้างสังคมนิยมที่ปราศจากต้นแบบ”³

อย่างไรก็ตามการสร้างรัฐสังคมนิยมเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองในช่วงระยะแรกประสบปัญหา เนื่องจากการอพยพประชาชนในเมืองไปเป็นแรงงานการผลิตในชนบทถือว่า ไม่ประสบความสำเร็จ ประชาชนไม่ไปยังจุดหมายปลายทางที่อ้างการว่างไว้ เนื่องจากยั้งการจำกัดระยะเวลาที่ใช้ในการอพยพ ทำให้ประชาชนที่อพยพออกจากกรุงพนมเปญกระจุกตัวอยู่ใน 2 ภูมิภาคใหญ่คือ ภูมิภาคบูรพาและหริดี สองภูมิภาคนี้จึงกลายเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากเกินที่ตั้งเป้าไว้ ประกอบกับความขัดแย้งในหมู่ผู้นำเกี่ยวกับนโยบายอพยพพบกับการสั่งงานที่ไม่เป็นระบบทำให้งongทหาร

---

¹ ธรรมนูญรัฐธรรมนูญที่ 1 โธมบาตีเยนส์: 17 เมษายน ค.ศ. 1976 ธรรมนูญรัฐธรรมนูญที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1976 **ฉบับตีพิมพ์** เลข 4 เมษายน 1976, ฌกสมารเลข D21414, ฌฌฌ 46-47 [ความยินดีโอกาสครบรอบ 1 ปีในวันมหาชัยชนะ 17 เมษายนในกรุงพนมเปญ วันที่ 15 เมษายน 1976, **ชงปฏิวัติ** เลข 4 เมษายน 1977 เอกสารหมายเลข D21414, หน้า 46-47].

² Ben Kiernan, “Pol Pot and the Kampuchean Communist Movement” in Ben Kiernan and Chanthou Boua, **Peasant and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 233.

³ David P. Chadler, **A History of Cambodia** (Chiang Mai: Silkworm Books, 1998), p.210.

ที่มาจากภูมิภาคต่างๆ เกิดความสับสนในคำสั่งอพยพ ส่งผลให้บางพื้นที่อพยพประชาชนล่าช้า อีกทั้งความไม่พร้อมในการรองรับประชาชน ทำให้การอพยพครั้งแรกเกิดปัญหาตามมา อย่างไรก็ตาม เมื่ออสังการยืนยันที่จะสร้างสังคมเกษตรแบบพึ่งตนเองต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องอพยพประชาชนไปเป็นแรงงาน

หนึ่งในคำขวัญที่ประชาชนได้ยินบ่อยที่สุดในช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยคือ คำขวัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายก้าวกระโดด (หมุ่ทการชบาเบาทเฐาะชบาหมุ่ท)⁴ เอียง ซาริกกล่าว กล่าวใน ค.ศ.1976 ว่า “พวกเรากำลังจะเป็นชาติแรกที่สร้างสังคมนิยมแบบก้าวกระโดด โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาในการเตรียมการ”⁵ สังคมนิยมของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานของสังคมนิยมระบบสหกรณ์และการพึ่งตนเอง ซึ่งแนวความคิดเหล่านี้เน้นไปที่ภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพิ่มผลผลิตข้าว “เมื่อเรามีข้าวเราก็จะมีทุกสิ่ง”⁶

1. การอพยพครั้งที่ 2

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1975 พอล พตได้เดินทางไปตรวจสุขภาพน้ำท่วมในภูมิภาคบูรพาและหริ หลังจากนั้นในกลางเดือนกันยายน ค.ศ.1975 พอล พตได้กล่าวถึงแผนการในอนาคตของกัมพูชาไว้ว่า

เราจะต้องแก้ไขในเรื่องจำนวนของผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นทุนในทุกระดับตั้งแต่ภูมิภาค ตำบลและภูมิภาค ผลผลิตส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อเป็นอาหารสำหรับประชาชนและเก็บไว้เป็นผลผลิตของรัฐเพื่อนำไปแลกกับยารักษาโรคและปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ อีกส่วนหนึ่งรัฐนำไปเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของประชาชนเพื่อป้องกันและก่อสร้างประเทศชาติ...หลังจากนั้นเมื่อสหกรณ์ก่อตั้งขึ้นในทุกพื้นที่...พวกเราจะสร้างโรงเรียน โรงงานต่างๆ ...ซกรสามารถเก็บผลผลิตไว้เป็นทุนแต่ไม่มากนัก แค่อพที่จะเหลือไว้เป็นแรงงาน ตำบลสามารถสร้างโรงพยาบาลหรือซ้อยาและวิจัยทางด้านการเกษตร รวมถึงเทคนิคในการรักษาผลผลิตและเพื่อพัฒนาสุขภาพประชาชน เราควรใช้ทั้งยาโบราณและซ้อยาสมัยใหม่จากต่างประเทศโดยซ้อยาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตข้าวและขางพารา...เราต้องกำจัดโรคมาลาเรีย...และ โรคภัยไข้เจ็บอื่นๆ ด้วย...เราต้องสร้างศูนย์รับเลี้ยงเด็ก

⁴ Henri Locard, **Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar** (Chiang Mai: Silkworm Books, 2004), p. 69.

⁵ Roel A. Burgler, **The Eyes of the Pineapple: Revolutionary Intellectuals and Terror in Democratic Kampuchea** (Saarbrücken: Breitenbach, 1990), p. 59.

⁶ Henri Locard, **Pol Pot's Little Red Book**, p. 234.

เพื่อให้ผู้หญิงสามารถทำงานได้อย่างสะดวก...เรากำลังคิดถึงการพัฒนาด้านการศึกษาและวัฒนธรรม รัฐ จะจัดหาโรงเรียน หนังสือแบบฝึกหัดและดินสอ ในอนาคต เราต้องการเทคโนโลยีที่มากขึ้น⁷

การดำเนินตามแผนการสร้างรัฐสังคมนิยมของรัฐบาลกัมพูชา โดยใช้นโยบายก้าวกระโดด เริ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วง ค.ศ.1976 เมื่อมีการประกาศแผนการเพิ่มผลผลิตข้าวในกัมพูชา โดยต้องการที่จะเพิ่มผลผลิตให้ได้ 3 ตันต่อหนึ่งเฮกเตอร์ โดยนโยบายนี้ถูกแถลงอยู่ใน*วารสารขงปฏิวัติ* ในการประชุมสันนิบาตเศรษฐกิจ ครั้งที่ 1 ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1975 ได้กำหนดว่า ใน ค.ศ.1976 นโยบาย 3 ตันต่อ 1 เฮกเตอร์จะถูกนำไปใช้ในทั่วประเทศ⁸ ความสำคัญของแผนนี้คือ “3 ตัน เพื่อการป้องกันประเทศ 3 ตันเพื่อแก้ปัญหาสภาพการดำรงชีวิตของประชาชน 3 ตัน เพื่อการก่อสร้างประเทศอย่างรวดเร็ว”⁹

เหตุที่ทำให้การกำหนดการเพิ่มผลผลิตเริ่มขึ้นอย่างล่าช้า หลังจากเวลาผ่านไป 1 ปี เนื่องจาก*อ็องการ์* เห็นว่ายังไม่มีความพร้อมในการจัดการในด้านต่างๆ ในช่วงแรก หลังจากเสร็จสิ้น สงครามในเดือนเมษายน ค.ศ.1975 *อ็องการ์* ใช้เวลาในช่วงนั้นจัดการกับประชาชนซึ่งอาศัยใน กรุงพนมเปญเกือบ 3 ล้านคน รวมทั้งประชาชนซึ่งอาศัยตามตัวเมืองต่างๆ โดยอพยพประชาชนไป ยังชนบท เพื่อให้ประชาชนเหล่านี้เป็นแรงงานในการเพิ่มผลผลิตที่สำคัญ สร้างสังคมนิยมโดยอยู่ บนรากฐานของการพึ่งตนเอง จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ค.ศ.1975 เกิดการอพยพ ประชาชนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกรรมมาภิบาลในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งประจำอยู่ตามสหกรณ์ประจำภูมิภาคทั่วประเทศก็ถูกรื้อถอนด้วยการจัดสรรจำนวนประชากรในสหกรณ์ของตนให้เหมาะสม ซึ่งถือเป็นเรื่อง สำคัญเพราะจำนวนประชากรในแต่ละสหกรณ์จะมีผลต่อปริมาณข้าวที่ผลิตได้ รวมถึงจำนวนข้าวที่ เหลือส่งไปยังส่วนกลางอีกด้วย

นอกจากนี้ปัญหาในการจัดการด้านต่างๆ ก็ยังไม่เรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็น การขาดแคลน อาหารหรือการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้การติดต่อกันในแต่ละพื้นที่เกิดล่าช้า รวมทั้งการขาด

⁷ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare* (London : John Murray, 2004), p. 305–306.

⁸ “สนธิสัญญาปฏิวัติขงเขมรแดงฉบับที่ 2 ไซซี 17-18 วิตติก 1976,” *ขงขมิถุ* เลข 11 วิตติก 1976 ฅกสภรเลข D21419 ฅตัม 6 [“สันนิบาตเศรษฐกิจทั่วทั้งประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ครั้งที่ 2 วันที่ 17–18 พฤศจิกายน 1976,” *ขงปฏิวัติ* เลข 11 พฤศจิกายน 1976 เอกสารเลข D21419 หน้า 6].

⁹ “ฅฐลหฅณรฐบฏฐี 1 โธษบาคณัฒณัธ: 17 ษลศ ษีษบาคณลฎฐรเฐฐีฎฐณฎฐณฎฐ ไซซี 15 ษลศ 1976,” *ขงขมิถุ* เลข 4 ษลศ 1976, ฅกสภรเลข D21414, ฅตัม 39-40 [ความยินดีโอกาสครบรอบ 1 ปีในวันมหาชัยชนะ 17 เมษายนในกรุงพนมเปญ วันที่ 15 เมษายน 1976, *ขงปฏิวัติ* เลข 4 เมษายน 1977 เอกสารหมายเลข D21414, หน้า 39-40].

การประสานงานที่ตีระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง ความไม่พร้อมและการขาดการวางแผนเช่นนี้ทำให้การดำเนินการสร้างรัฐสังคมนิยมจึงต้องล่าช้าออกไป ซึ่งอ็องการ ก็ได้ออกมายอมรับถึงความผิดพลาดใน**วารสารขงปฏิวัติ** ฉบับเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ค.ศ.1976 ไว้ว่า “ใน ค.ศ.1975 ที่ผ่านมา เราไม่มีโอกาสที่จะเตรียมการเพิ่มผลผลิตให้เรียบร้อย เราขาดทุกสิ่งทุกอย่าง ขาดตั้งแต่โค กระบือ* คัน ไถ คราด เสบียงอาหาร รวมถึงมีด พร้า ขวาน”¹⁰

ปลายเดือนสิงหาคม ค.ศ.1975 อ็องการได้มีคำสั่งให้ประชาชนใหม่ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพาและหริอพยพไปยังภูมิภาคพายัพและอุดร แต่จำนวนประชาชนที่อพยพไปยังภูมิภาคพายัพมีจำนวนมากว่าภูมิภาคอุดร ประชาชนบางส่วนถูกบังคับให้อพยพ เพราะอ็องการเห็นว่าประชาชนเหล่านี้ทำงานไม่มีประสิทธิภาพ เช่นประชาชนในซรคโกงปีเซย (สุรคถงถิส) เขตกำแพงสปีอภูมิภาคหริดี ในขณะที่อื่นๆ หลายคนถูกหลอกว่าจะได้กลับไปยังกรุงเทพมหานครหรือกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตน ปิน ยาไทย (Pin Yathay) วิศวกรในพนมเปญ ซึ่งอพยพครั้งแรกไปอยู่ยังเขตตาแก้วภูมิภาคหริดี ต่อมาอพยพครั้งที่สองมายังเขตพระตะบอง* แต่ท้ายที่สุดลงหลักปักฐานที่เขตโพธิสัต ปิน ยาไทยเล่าถึงเหตุการณ์ก่อนการอพยพครั้งที่สองว่า “เขมรแดงถามชาวบ้านว่า ผู้ใดต้องการที่จะเดินทางกลับไปยังหมู่บ้านของตนเองให้ยกมือขึ้น”¹¹ ประชาชนที่ยกมือถูกส่งไปยังภูมิภาคพายัพ

ในขณะที่ประชาชนอีกจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะอพยพไปด้วยความสมัครใจ ด้วยเหตุผลแตกต่างกันออกไป เหตุผลประการหนึ่ง จากความเชื่อที่ว่าสภาพความเป็นอยู่ในภูมิภาคพายัพจะต้องดีกว่าที่เดิมที่เคยอยู่ เนื่องจากภูมิภาคพายัพมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ เช่น ประชาชนหลายคนได้ยืนยันว่า ตำบล 3 เขตพระตะบอง ในภูมิภาคพายัพ “มีอาหาร

---

* ในภาษาเขมรใช้คำว่า โค (เตา) กระบือ (กระบือ) แต่ไม่ได้มีความหมายในเชิงที่เป็นคำสุภาพเหมือนที่ไทยใช้ ดังนั้นคำว่า โค กระบือ จะใช้ในเอกสารทางการ ส่วนคำว่า วัว ควายใช้ในการดำเนินชีวิตทั่วไป

¹⁰ “[เจ็ย]บุจจ็ลตุงดะสยฎุฎิภยสัฎุค ฐฎุฎิ ฎุฎิ 1976 สยฎุฎิมัตตัตตญ ฆ็ยฎุฎิสังฆชิสฆ็ย 3 ฆ็ย 1 ฎุฎิฆ็ย,” **ธงัฎุฎิ** ฆ็ย 2-3 ฎุฎิ-ฆ็ย 1976 ฆ็ยฆ็ยฆ็ย D21413 ฎุฎิ 56-57 [“เตรียมตัวต่อสู้อันตรายในปี 1976 เพื่อสำเร็จตามแผน 3 ต้นต่อ 1 เฮกแตร์,” **ขงปฏิวัติ** ฆ็ย 2-3 ฎุฎิฆ็ยฆ็ย-ฆ็ย 1976 เอกสารเลข D21413 หนา 56-57].

* ถึงแม้ว่า การแบ่งการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจะกำหนดให้แบ่งออกเป็นภูมิภาคและตำบล ขกเลิกการใช้คำว่า “เขต” แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับการเรียกพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ว่า “เขต” เช่นเดิม

¹¹ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2000), p. 63.

อุดมสมบูรณ์”¹² ในขณะที่อุม สมบัติ ซึ่งอาศัยอยู่ในชรกเกียนสวาย (ស្រុក កៀនស្វាយ) เขตกันดาล ได้ข่าวจากประชาชนซึ่งเคยไปยังชรกพนมชรก (ស្រុក ភ្នំស្រុក) ตำบล 5 เขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ ว่า “มีอาหารอุดมสมบูรณ์”¹³ นอกจากนี้ภูมิภาคพายัพอยู่ใกล้กับชายแดนไทย ซึ่งประชาชนบางส่วนคิดว่า คงเป็นการดีที่จะอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้เพราะทำให้ง่ายแก่การหลบหนีออกนอกประเทศ

ในขณะที่ประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งเลือกที่จะอพยพเพราะเหตุผลทางด้านความปลอดภัยของทั้งตนเองและสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากกลัวว่าชาวบ้านในหมู่บ้านหรือคนที่อพยพจากพนมเปญมาอยู่ในหมู่บ้านนั้นๆ จะรู้ประวัติหรือภูมิหลังของตนซึ่งเป็นพวกที่อ็องการเห็นว่าเป็นพวกที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติ เช่น ครอบครัวของแกว ซอมอาน(ไก่อ สัมผัส) ย้ายจากเขตตาแก้วไปยังชรกโงง (ស្រុក មោង) ด้วยความสมัครใจเพราะไม่ยอมให้ใครรู้อดีต¹⁴

การอพยพครั้งที่สอง เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ไม่พร้อมกันเหมือนเช่นการอพยพครั้งแรก บางภูมิภาคให้ประชาชนอพยพในกลางดึกช่วงเดือนกันยายน ค.ศ.1975 หรือบางพื้นที่อพยพในช่วงปลายเดือนธันวาคม ค.ศ.1975 การอพยพดำเนินมาเป็นระลอกๆ จนกระทั่งถึงต้น ค.ศ.1976 คาดว่าการอพยพไม่พร้อมกันเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาพาหนะที่ต้องใช้จนคนไปยังภูมิภาคพายัพมีไม่พอเพียงพอต่อจำนวนประชากร ดังนั้นจึงต้องค่อยๆ เฉลี่ยการอพยพออกไป การอพยพประชาชนส่วนใหญ่เป็นประชาชนใหม่ซึ่งอพยพมาจากพนมเปญ อย่างไรก็ตามก็มีประชาชนเก่าบางส่วนที่ต้องอพยพเช่นเดียวกัน แต่มีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับประชาชนใหม่ คาดการณ์ว่ามีประชาชนต้องย้ายที่อยู่ทั้งสิ้นประมาณ 1 ล้านคน ในจำนวนนี้ประมาณ 800,000 คน คือคนที่เคยอาศัยอยู่ในเมือง (พวกประชาชนใหม่) และประชาชนเหล่านี้ถูกส่งไปยังภูมิภาคพายัพ¹⁵

เหตุผลในการอพยพประชาชนเป็นครั้งที่สอง ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาการอพยพประชาชนครั้งแรก เพราะประชาชนที่อพยพออกจากกรุงพนมเปญกระจุกตัวอยู่ในภูมิภาคหริดีและ

¹² เบต สุธาสันต, “ស្រមោលបង (តចប់),” *ស្បែកកម្ពុជា* 54 (មិថុនា 2004): 50 [เสง สุขพินณา, “เงาของพี่ (ต่อจบ),” *แสงหาความจริง* 54 (มิถุนายน 2004): 50].

¹³ ฝู สมยฺญี, 1,366 *ថ្ងៃក្នុងនរក: ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពត: ភាគទី 2 អ្នកទោសវណ្ណៈ* (ភ្នំពេញ: n.p.), 1999, ទំព័រ 177 [อุม สมบัติ, 1,366 *วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาที่ 2 นักโทษวาระ*, (พนมเปญ: ม.ป.ท.), 1999, หน้า 177].

¹⁴ ไก่อ สัมผัส, “យុត្តិធម៌ពុំមែនជាការសងសឹកទេ,” *ស្បែកកម្ពុជា* 19 (កក្កដា 2001): 60 [แกว ซอมอาน, “ยุติธรรมไม่ใช่การแก้แค้น,” *แสงหาความจริง* 19 (กรกฎาคม 2001): 60].

¹⁵ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1997), p. 97.

บรูพา โดยเฉพาะภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่มีชาวพนมเปญเลือกที่จะอพยพไปมากที่สุด เนื่องจากมีญาติหรือพี่น้องอาศัยอยู่ที่นั่น อีกทั้งประชาชนที่หนีภัยสงครามอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงพนมเปญในช่วงก่อนที่เขมรแดงจะปลดปล่อยกรุงพนมเปญในค.ศ. 1975 ได้ นั่น ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่เคยอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้มาก่อน ทำให้ภูมิภาคนี้เป็ภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุดก่อนการอพยพครั้งที่สอง¹⁶ นอกจากนี้ภูมิภาคหริดีและบรูพายังอยู่ใกล้กับกรุงพนมเปญเมื่อกรมการมหาดเขมรแดงบอกกับชาวพนมเปญว่า อพยพแค่ 3 วัน ประชาชนจึงเลือกที่จะไปยังสองภูมิภาคนี้ ด้วยเหตุผลเพราะใกล้และเดินทางสะดวกกว่าที่อื่นๆ

ตามเอกสาร**สถานการณ์ในกรุงพนมเปญในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 และเหตุใดต้องอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญ** ระบุว่า อังการกำหนดให้อพยพประชาชนเพียงแค่ 14 วัน คือ ตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน ถึงวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ.1975 นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางตามที่อังการกำหนดไว้ เช่น ประชาชนซึ่งอังการกำหนดให้ไปยังภูมิภาคบรูพามีจำนวนหนึ่งแยกไปทางเขตตาแก้ว ในภูมิภาคหริดี และบางส่วนก็ออกนอกเส้นทางเพื่อกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตน¹⁷ ประชาชนซึ่งต้องอพยพไปยังภูมิภาคอุดรและพัคก็ไปไม่ถึงจุดหมายปลายทางเช่นเดียวกัน มีเพียงประชาชนที่อพยพไปยังภูมิภาคประจิมและภูมิภาคหริดีเท่านั้น ที่มีรายงานว่าไปถึงยังจุดหมายที่อังการกำหนด¹⁸

ดังนั้นปลาย ค.ศ.1975 ตามีอกซึ่งเป็เลขธิการภูมิภาคหริดีได้ส่งเรื่องไปยังคณะกรรมการมัชฌิมพรรคถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคหริดีเนื่องจากมีประชาชนมากเกินไป¹⁹ การที่ตามีอกมีความสัมพันธ์อันดีกับพอล พต ทำให้เชื่อกันว่าตามีอกเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการอพยพประชาชนออกจากภูมิภาคหริดี การที่มีประชาชนอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้มากเกินไปทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปริมาณอาหารสำหรับบริโภค รวมถึงผลผลิตส่วนที่เหลือที่ต้องส่งไปยังส่วนกลาง โดยตามีอกแก้ไขปัญหานี้โดยการให้อพยพประชาชนใหม่ออกไปเพื่อให้สถานการณ์ในภูมิภาคหริดีดีขึ้นแต่

¹⁶ Roel A. Burgler, *The Eyes of the Pineapple*, p. 73.

¹⁷ “ภยัฒเฒะฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ (สคสฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ D00710),” *ฐึ่ฐึ่ฐึ่* 4 (เมษฐึ่ 2000): 4 [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ (เก็บความตามสำเนาเอกสารหมายเลข D00710),” *แสวงหาความจริง* 4 (เมษฐึ่ 2000): 4.

¹⁸ “ภยัฒเฒะฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ (สคสฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ฐึ่ D00710) (ตอขั้),” *ฐึ่ฐึ่ฐึ่* 5 (อุสฐึ่ 2000): 2 [“ปลดปล่อยกรุงพนมเปญ (เก็บความตามสำเนาเอกสารจากเอกสาร D00710)(ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 5 (พฤษฐึ่ 2000): 2]

¹⁹ Elizabeth Becker, *When The War Was Over: Cambodia and The Khmer Rouge Revolution*, (New York: Public Affairs, 1998), p. 229.

ยังไม่ถึง 3 ตัน ภูมิภาคพายัพเป็นภูมิภาคที่อ้อมการเน้นเพื่อให้เกิด “นโยบายก้าวกระโดด”²³ เป็นพิเศษ เอกสารลับชิ้นหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ลงวันที่ - กันยายน ค.ศ.1975 กล่าวถึงการอพยพคนเพื่อเพิ่มแรงงานในการผลิตไว้ว่า “พวกเราจัดแบ่งประชาชนตามความต้องการในการเพิ่มผลผลิต...ภูมิภาคพายัพต้องการแรงงานการผลิตเพิ่มเติมจำนวน 500,000 คน”²⁴ ดังนั้นตั้งแต่เดือนกันยายน-พฤศจิกายน ค.ศ.1975 ประชาชนใหม่ถูกส่งไปอพยพอีกครั้งไปยังภูมิภาคพายัพซึ่งเป็นพื้นที่ที่อ้อมการกล่าวว่า “เป็นพื้นที่อันดับหนึ่งในการผลิต”²⁵

จากนโยบายอพยพประชาชนเป็นครั้งที่ 2 ทำให้ประชาชนในตำบล 22 ภูมิภาคบูรพา ได้ถูกส่งให้ข้ามแม่น้ำโขงขึ้นไปทางเหนือไปอาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพในตำบล 5 จำนวนประชากรซึ่งอพยพไปยังตำบล 5 ในครั้งแรกประมาณ 170,000 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 200,000 ถึง 210,000 คน ในช่วงต้น ค.ศ.1976²⁶ ทำให้จำนวนประชากรในภูมิภาคพายัพมีมากถึง 1.79 ล้านคน ในช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ.1976 จากที่เดิมประชากรในเขตพระตะบองและเขตโพธิสัตว์ ใน ค.ศ.1968 มีอยู่เพียง 980,000 คน ²⁷

²³ “The Party’s Four-Year Plan to Build Socialism in All Fields, 1977 – 1980,” trans. Chanthou Boua in **Pol Pot Plan’s The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**, eds. David Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988), p. 36.

²⁴ “Pinit kar kdap ning anuvatt meakea noyobay sdar settekec ning reap com khosang prates krup phnaek” (“Examine the Control and Implement the Political Line to Save the Economy and Prepare to Build the Country in Every Field”), “Document no.3” dated 19 September 1975, p. 22. translation by Chanthou boua, p.94 cited in Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime**, p. 97.

²⁵ ដួង សាន់ឃីស, “ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (ត),” **ស្វែងរកការពិត** 62 (កុម្ភៈ: 2005): 20 [โมดชันควิต, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อ),” **แสวงหาความจริง** 62 (กุมภาพันธ์ 2005): 20]

²⁶ Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime**, p. 97.

²⁷ “The Party’s Four-Year Plan to Build Socialism in All Fields, 1977–1980,” trans. Chanthou Boua in **Pol Pot Plan’s The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**, eds. David Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988), p. 52.

1.1 เส้นทางและวิธีการอพยพ

การอพยพประชาชนจากภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคหริดีไปยังภูมิภาคพายัพนั้น การอพยพแตกต่างกันออกไป บางพื้นที่ได้จัดให้มีรถบรรทุกมารับประชาชน โดยรถบรรทุกเหล่านี้บางครั้งจะบรรทุกประชาชนไปส่งที่เขตโพธิสัตว์และเดินเท้าต่อไปยังสถานีรถไฟเพื่อให้ประชาชนขึ้นรถไฟไปยังเขตพระตะบองตามพื้นที่ที่ อธิการกำหนดไว้ตามตำบลต่างๆ ในภูมิภาคพายัพ

การอพยพครั้งที่สองนี้ใช้เวลาในการเดินทางประมาณหนึ่งเดือน ภาพที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า เลวร้ายยิ่งกว่าการอพยพในครั้งแรก ประชาชนเสียชีวิตมากกว่าเนื่องมาจากความอ่อนแอของประชาชนอพยพโดยการเดินเท้าหรือขึ้นรถไฟซึ่งเต็มไปด้วยผู้คน บางคนนั่งอยู่บนหลังคาของตู้โดยสารและพลัดตกลงมาเสียชีวิต ในขณะที่อีกหลายคนเสียชีวิตเนื่องจากการเบียดเสียดอัดเยียดในตู้โดยสารรถไฟจนทำให้ขาดอากาศหายใจ

ครอบครัวของวุฒิ เดินทางจากซรอกเกียนสวาย เขตกัมปดาลพร้อมด้วยครอบครัวอื่นๆ ร่วมร้อยครอบครัวได้ขึ้นรถไฟไปพระตะบอง หลังจากนั้นได้ขึ้นรถยนต์ต่อไปยังพนมตรอกโลก ซึ่งอยู่ในภูมิภาคโกล ชรอกเปรีเยเนตรเปรีเย ตำบล 5 เขตพระตะบอง ตามเชิงเขาในพนมตรอกโลกมีประชาชนทั้งเก่าและใหม่ตั้งถิ่นฐานมากกว่า 10 ครอบครัว²⁸ ครอบครัวของฮอง วาร์ ครูโรงเรียนมัธยมในพนมเปญ ได้ย้ายจากตาแก้วภูมิภาคหริดีมาอาศัยอยู่ในซรอกทอมปวกในตำบล 5 ในหมู่บ้านที่วาร์อาศัยอยู่มี 354 ครอบครัว ซึ่งมีประชาชนซึ่งอพยพมาจากพนมเปญมากกว่า 1,000 คน²⁹

อุม สมบัติซึ่งอพยพจากภูมิภาคลอมเปิล ซรอกเกียนสวาย เขตกัมปดาล ภูมิภาคหริดี ได้บรรยายการอพยพของเขาไว้ว่า

การอพยพครั้งที่สองของครอบครัวนั้น เริ่มขึ้นเมื่อเวลา 10 นาฬิกา ของวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1975 เดินเท้าไปขึ้นรถบรรทุก รถไฟ ต่อด้วยเกวียน ผ่าน 4 เขตได้แก่ กัมปดาล กำปงซัน โปธิสัตว์และพระตะบอง รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 คืน 8 วัน หลังจากเดินทางต่อไปยังซรอกพนมซรอก ส่วนใหญ่ถูกบังคับให้อาศัยในป่าสองข้างปากคลองรมโกล ตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ขึ้นคือ หมู่บ้านสะเปียนธม³⁰

²⁸ รัส สุษณฺณ: ฟูสิ, “เสฐภมรขสอุไกรษมขบ บึณ ฤท,” **ใญษภกรภิต** 3 (ยึธ 2000): 58 [รัวะ สุมณะวุฒิ, “ครอบครัวของฉันภายไ้ระบอบพอล พต,” **แสวงหาความจริง** 3 (มีนาคม 2000): 58]

²⁹ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” in **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 341.

³⁰ ฟู สุมญุถึ, 1,366 **ไ้ญษภกรภิต: ฌึทภิตกฐนขบส บึณ-ฤท: ภาคี 2 ฎุภเสฐวณฺณ:** ฌึถึ 149,164, 173 [อุม สมบัติ, 1,366 **วันโนนรท: ชึวติจรัญในระบอบพอล พต: ภาคี 2 ฌึทภิตกฐนขบส บึณ-ฤท:** ฌึถึ 149, 164, 173].

อย่างไรก็ตามจากซรอกเกียนสวายไปยังภูมิภาคพายัพต้องผ่านกรุงพนมเปญแต่เขมรแดงได้จับอ้อมไปอีกทางหนึ่ง โดยใช้เส้นทางสตึงเมียนเจย³¹ เช่นเดียวกันกับเคน คุน (Ken Khun) ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ อพยพจากซรอกสอง เขตกัมปาล ในภูมิภาคหริดีไปยังซรอกซังแก (สุฤกสโหล) ตำบล 4 เขตพระตะบอง ซึ่งต้องผ่านกรุงพนมเปญ แต่รถบรรทุกกลับเลือกที่จะอ้อมไปอีกเส้นทางหนึ่งซึ่งใช้ระยะเวลามากกว่า³²

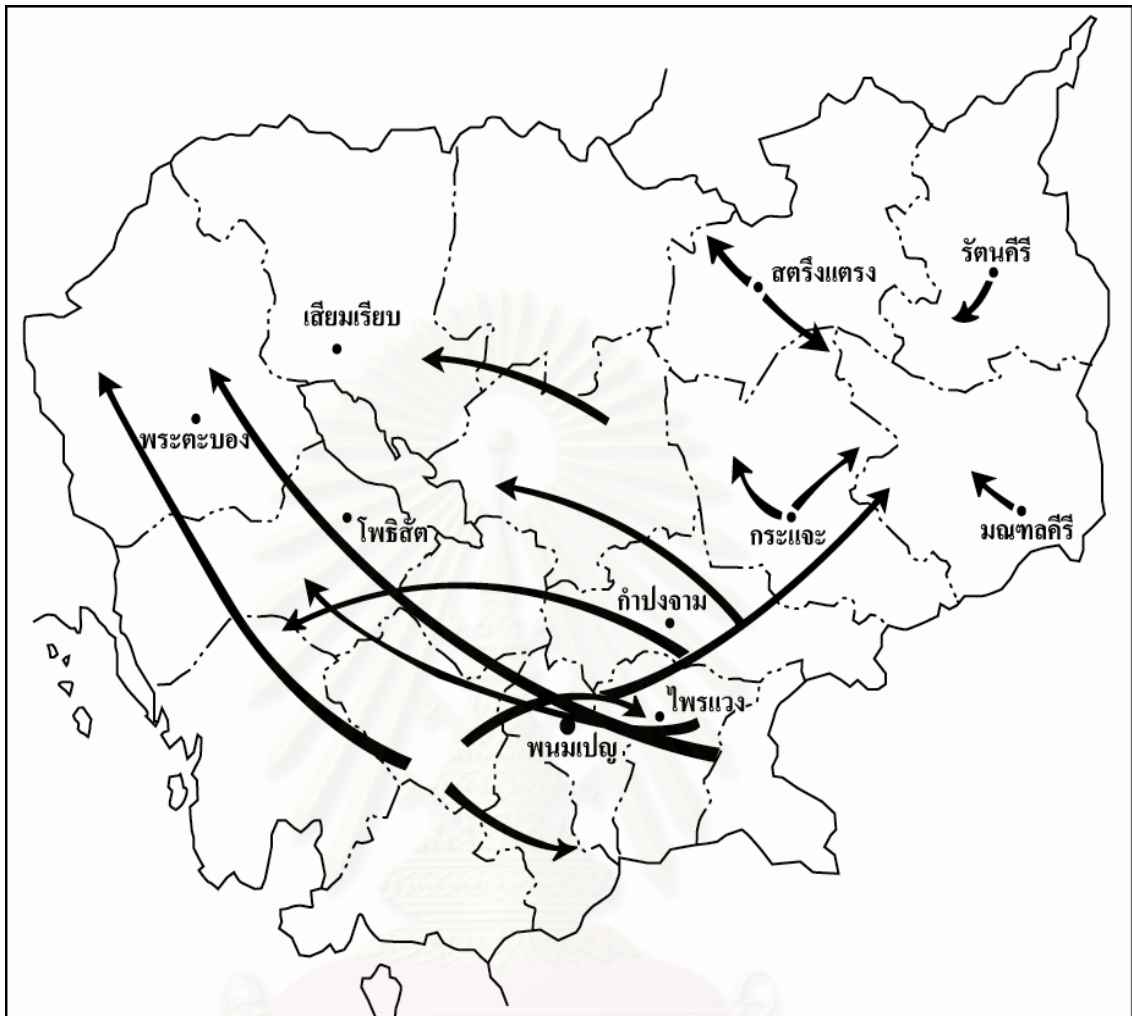
ในส่วนของผู้ที่อพยพจากภูมิภาคบูรพา ครอบครัวยองวาน เจียง (โฆส ฌาង) ชาวนา ลูกครึ่งเขมร-เวียดนาม ซึ่งอาศัยในภูมิภาคโพนจินดำ (ภูมิตาธิชิสฌา) ซรอกสวายออนโต (สุฤกสญายหฐู) เขตไพรเวง ได้อพยพไปยังตำบล 6 เขตโพธิสัต กล่าวว่ “ประชาชนร่วมร้อยคนถูกพาไปยังเนินเืองเพื่อข้ามแม่น้ำไปยังพนมเปญ กลางดึกคืนนั้นเราถึงพนมเปญ หลังจากที่ยืนจากรือแล้ว มีรถบรรทุกมารับเราไปยังโพธิสัต” ระหว่างทางเขมรแดงได้แจกยา ข้าว ปลาตากแห้ง น้ำปลา เสื้อผ้าสีดำและผ้าขาวม้าแก่ประชาชนที่อพยพด้วย³³

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³¹ Ibid., 164.

³² Khun Kèn, *De la Dictateur des Khmers Rouges à L'occupation Vietnamienne: Cambodge 1975-1979* (Paris: L'Harmattan, 1994), p. 64.

³³ สีส สุริยา, “ไตรสารโฆส ฌาង,” *สัญมกตมิต* 67 (กฤษ 2005): 11 [ซิม โสริยา, “ครอบครัวยองวาน เจียง,” *แสวงหาความจริง* 67 (กรกฎาคม 2005): 11].

ภาพที่ 8: แผนที่แสดงทิศทางการอพยพประชาชนครั้งที่สอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2 การตั้งถิ่นฐานของประชาชนจากภูมิภาคหริดีและบูรพาภายหลังการอพยพไปยังภูมิภาคพายัพ

การตั้งถิ่นฐานของประชาชนซึ่งอพยพมาใหม่นั้น ส่วนหนึ่งถูกส่งไปอยู่ในเขตโพธิสัต ซึ่งอยู่ในตำบล 2 6 และ 7 ถือเป็นพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงว่า เป็นพื้นที่ที่สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน ยากลำบากที่สุด เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นป่าเขา ทำให้ประชาชนที่ย้ายมาอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็น“ประชาชนใหม่” เกือบทั้งหมดต้องประสบกับสภาพความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่แย่ง อีกทั้งการขาดแคลนอาหารเพื่อบริโภค รวมทั้งการอาศัยอยู่กลางป่าซึ่งมีโรคไข้มาลาเรียชุกชุม ทำให้สภาพการดำรงชีวิตในสองตำบลนี้เป็นที่กล่าวขวัญกันมาก ถึงขนาดที่ในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ดินแดนบริเวณเขตโพธิสัตถูกเรียกโดยเขมรแดงว่า “ดินมัน”³⁴ เช่น ครอบครัวยุทธ ชอมอาน (ภูธร สัมผัส) ซึ่งอพยพจากเขตตาแก้ว ถูกส่งไปอยู่ในเขตป่าของโพธิสัต ชรกรอโก (สุภกฤษ) ตำบล 6 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีไข้มาลาเรียชุกชุม แห้งแล้งและขาดน้ำในฤดูแล้ง ประชาชนจำนวนมากต้องเสียชีวิตที่นั่น

ในหมู่บ้านของดาราน (Daran) มีบางคนที่อพยพมาจากภูมิภาคบูรพาซึ่งมาถึงยังหมู่บ้านล่าช้ากว่าคนอื่นๆ มาก ดารานได้บรรยายไว้ว่า “ประชาชนบางคนถูกย้ายมาที่นี่เพราะอาศัยอยู่ใกล้ชายแดนเวียดนาม เขมรแดงไม่ต้องการให้พวกเขาหลบหนีออกนอกประเทศ เมื่อพวกเขามาถึงพวกเขาสวมใส่เสื้อผ้าหลากสี ใส่น้ำหอมและสวมเครื่องประดับ แต่หลังจากนั้นสิบวัน พวกเขาสวมชุดสีดำ รองเท้ายางเหมือนกับคนอื่นทั่วไป”³⁵

เมื่อประชาชนหาที่อยู่ที่เป็นหลักแหล่งในแต่ละที่ได้แล้ว ก็จะต้องสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัยด้วยตนเอง “สองวันหลังการอพยพ เขมรแดงสั่งให้เราหยุดและอาศัยในบริเวณป่า ซึ่งเรียกว่า “ซเรออนแดก” มีประชาชนจำนวน 2,000 คน และเราถูกสั่งให้สร้างกระท่อมด้วยตนเอง พวกเราต้องเดินเก็บไม้ไผ่ ใช้เวลาในการสร้างกระท่อม 2 อาทิตย์ ไม่มีเครื่องมือในการตัดไม้ไผ่ ไม่มีเลื่อย ไม่มีตะปูหรือค้อน พวกเราใช้แต่มีดเล็กๆ”³⁶ หรือในภูมิภาคพายัพ แถบ

³⁴ สาส์ ญาณาน, “เราเถลไถลหลบหนีภัยจากชนชั้นสูง” *สัญจรกัมพูชา* 30 (มิถุนายน 2002): 23 [ชั้นกัลยาณ, “เมื่อความอดอยากมาถึง,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนายน 2002): 23].

ในภาษาเขมรใช้คำว่า “สีอาญ์”

³⁵ Bree Lafraniere, *Music Through the Dark: A Tale of survival in Cambodia* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2003), p. 99.

³⁶ John Barron and Anthony Paul, *Murder of a gentle land: The untold story of communist genocide in Cambodia* (New York: Reader's Digest, 1977), p. 124.

บึงตรอซาล (ระหว่างไพลินและพระตะบอง) ประชาชนได้รับที่ดินคนละ 3 เฮกเตอร์ ประชาชนใหม่ ถูกส่งไปหักร้างถางพงเพื่อปลูกพืชใหม่ๆ เช่น ข้าว โปด มัน³⁷

เมื่อการอพยพของประชาชนมายังภูมิภาคพายัพสิ้นสุดลง คณะกรรมการภูมิภาคพยายามที่จะปฏิบัติตามแผนนโยบายที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกำหนดคือ หลังจากที่มีจำนวนประชาชนในภูมิภาคพายัพมีเพียงพอที่จะเพิ่มผลผลิตแล้ว คณะกรรมการภูมิภาคก็ต้องขยายและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับสหกรณ์ โดยเพิ่มจำนวนสมาชิกสหกรณ์ให้มีสมาชิก 1,000 ครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น และขยายงานพื้นฐานจากกลุ่มเล็กๆ ซึ่งเป็นแรงงานภายในครอบครัวให้เป็นกลุ่มแรงงานที่ใหญ่ขึ้น³⁸ จากจำนวนของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้นทำให้การจัดการในเรื่องต่างๆ ภายในภูมิภาคนี้ทำได้ยากขึ้น

2. สภาพการดำรงชีวิต

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ลี้ภัยหลายคน ได้ยืนยันตรงกันถึงสภาพความเป็นอยู่ในช่วง ค.ศ.1975–1976 ดีกว่าในช่วง ค.ศ.1977–1979 เนื่องจากความกดดันในด้านต่างๆ มีน้อยกว่า ประชาชนยังไม่ต้องรับผลกระทบที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนนโยบายที่เข้มงวด เช่น ในช่วง ค.ศ.1975–1976 ในภูมิภาคบูรพามีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ทั้งทางด้านสภาพการดำรงชีวิต และการนำนโยบายปฏิบัติไปปฏิบัติ³⁹ นอกจากนี้การขาดแคลนอาหารยังไม่รุนแรงเท่ากับในช่วงท้ายๆ ของการปกครองภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนถือว่าอยู่ในระดับที่ยังไม่ได้มีความลำบากในการดำเนินชีวิตมากนัก

ไมเคิล วิคเคอรี ได้แบ่งสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนออกเป็น 2 ช่วงเช่นเดียวกัน โดยแบ่งออกเป็นในช่วง ค.ศ.1975–1976 และ ค.ศ.1977–1979 วิคเคอรีเห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความต่างกัน แม้ว่าประเทศกัมพูชาจะทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ความอุดมสมบูรณ์ในแต่ละที่แตกต่างกันออกไปด้วย บริเวณ

³⁷ François Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, trans. by Nancy Amphoux (London: Penquin Books, 1978), p. 55.

³⁸ Elizabeth Becker, *When The War Was Over*, p. 235.

³⁹ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” in *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea*, eds. David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), pp. 139-141.

ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้แก่ ชรคตูกเมียะส์ ตำบล 35 ในเขตกำปอต ชรคมงคลบุรี (สุฤกษลลบุรี) และชรกพนมชอมปิว (สุฤกษลลบุรี) ในตำบล 3 ภูมิภาคพายัพ พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อย ได้แก่ ในตำบล 33 เขตกำปงสปีอและเขตตาแก้วและตำบล 13 เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี นอกจากนี้ยังมีปัจจัยบางประการซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญและเป็นตัวแปรที่ทำให้ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันคือ การปฏิบัติตัวของกรมการภิบาลท้องถิ่น โดยพื้นที่ที่วิกเคอร์เห็นว่ากรมการภิบาลปฏิบัติกับประชาชนอย่างดีคือในตำบล 3 (เขตพระตะบอง) ภูมิภาคพายัพ ในขณะที่ในตำบล 4 (เขตพระตะบอง) และตำบล 6 (เขตโพธิสัต) ภูมิภาคพายัพ กรมการภิบาลท้องถิ่นกลับปฏิบัติกับประชาชนอย่างโหดร้าย⁴⁰

สรุปภาพโดยรวมแล้ว สภาพการดำรงชีวิตที่จัดอยู่ในเกณฑ์ดีคือในตำบล 3 (เขตพระตะบอง) ภูมิภาคพายัพ โดยเฉพาะในชรคมงคลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอาหารเพียงพอและการสังหารมีน้อย ประชาชนซึ่งอพยพมาจากพนมเปญกล่าวว่า ตำบล 3 เป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีที่สุด เทียบเท่ากับพื้นที่ในภูมิภาคบูรพา ก่อนการกวาดล้างกรมการภิบาลท้องถิ่น⁴¹ ขณะที่ในภูมิภาคบูรพาสามารถผลิตข้าวได้จำนวนมาก แม้ว่าในบางพื้นที่จะเป็นที่นาที่ถูกทิ้งร้าง การปันส่วนอาหารอยู่ในเกณฑ์ที่พอเพียง ข้าวต้มใส่เนื้อสัตว์เล็กน้อย

พื้นที่ซึ่งถือเป็นพื้นที่เลวร้ายสำหรับประชาชนในการดำรงชีวิต ก่อน ค.ศ.1977 สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่อยู่ในป่า ประชาชนต้องเข้าไปหักร้างถางพงสร้างเป็นหมู่บ้านใหม่ขึ้นเอง โดยเฉพาะประชาชนใหม่ นอกจากนี้ในบางครั้งยังต้องสร้างระบบชลประทานขึ้นอีกด้วย รวมถึงต้องนำเสบียงอาหาร โดยเฉพาะข้าวมาจากพื้นที่ภายนอก ประชาชนส่วนใหญ่เสียชีวิตเพราะความอดอยากและโรคภัยไข้เจ็บ ในขณะที่การสังหารประชาชนมีน้อย พื้นที่เลวร้ายประเภทนี้ได้แก่ ตำบล 2 และตำบล 6 (เขตโพธิสัต) และตำบล 5 (เขตพระตะบอง) ภูมิภาคพายัพ โดยเฉพาะในตำบล 6 ซึ่งขึ้นชื่อลือชามาก พื้นที่ที่เลวร้ายประเภทที่สอง เป็นพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่เสียชีวิตจากการถูกสังหาร การเสียชีวิตของประชาชนจากความหิวโหยและโรคภัยไข้เจ็บไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญ ในช่วงก่อนค.ศ.1977 พื้นที่ที่จัดอยู่ในเกณฑ์เช่นนี้ได้แก่ ชรคเปรยขอ ในตำบล 41 (เขตกำปงจาม) และในตำบล 1 และ 4 ในภูมิภาคพายัพซึ่งการ

⁴⁰ Michael Vickery, "Democratic Kampuchea – Themes and Variations," in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds. David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), pp. 107-108.

⁴¹ Ibid., p. 116.

สังหารประชาชนมีมากและสังหารโดยการสู้หรือจากเหตุผลส่วนตัวมากกว่าเหตุผลในการกระทำคามผิด

2.1 วิธีชีวิต

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้เปลี่ยนกัมพูชาให้เป็นหน่วยการผลิตทางการเกษตรที่ใหญ่ที่สุดเพียงหน่วยเดียวของประเทศ ชาวกัมพูชาทุกเชื้อชาติและสถานะต้องทำงานหนักติดต่อกันอย่างยาวนานหลายชั่วโมง โดยปราศจากรายได้เหมือนแต่ก่อน ประชาชนต้องตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ซึ่ง *ฮ็องการ์* กำหนดขึ้น ในภูมิภาคโพธิสัต ภูมิภาคพายัพ ภูมิภาคบอลเขมรแดงได้บอกกับ ประชาชนใหม่ที่อพยพมาว่า “ในหมู่บ้านนี้ พวกเราอาศัยอยู่ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อพวกเราโดย *ฮ็องการ์* พวกเราหวังว่าทุก ๆ คนจะปฏิบัติตามทุกกฎระเบียบ”⁴²

เนื่องมาจากความจำเป็นเร่งด่วนในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร จึงทำให้เกิดการเกณฑ์แรงงานประชาชนเพื่อเพิ่มผลผลิตขึ้น โดยเฉพาะการผลิตข้าว รวมถึงการสร้างหรือปรับปรุงระบบชลประทานต่างๆ ซึ่ง *ฮ็องการ์* ถือว่าระบบชลประทานเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำให้การเพิ่มผลผลิตบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ *ฮ็องการ์* ได้วางแผนนโยบายไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง เด็กหรือคนชรา ประชาชนชาวกัมพูชาทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการผลิต โภชานาถูกส่งไปสร้างคลองชลประทานในต้นค.ศ.1976 เนื่องจาก *ฮ็องการ์* ต้องการเพิ่มพื้นที่การผลิตอีกประมาณ 1.5 ล้าน เฮกเตอร์⁴³ ดังนั้นเพื่อสนับสนุนให้การเพิ่มผลผลิตประสบความสำเร็จ *ฮ็องการ์* จึงต้องเพิ่มระบบชลประทานด้วยโดยการสร้างเขื่อน คลอง โดยประชาชนมีอุปกรณ์เพียงเล็กน้อยและไม่มีผู้เชี่ยวชาญแนะนำ

อย่างไรก็ตาม *ฮ็องการ์* ได้แบ่งประชาชนออกเป็นกอง ตามอายุและสถานภาพ โดยแบ่งเป็น 4 กอง คือดังนี้ กองเคลื่อนที่ กองวัยกลางคน กองวัยชรา และ กองเด็กหรือกองกุมาร

1. กองเคลื่อนที่ (กษตบัต) ซึ่งประกอบไปด้วยชายหญิงอายุตั้งแต่ 15-45 ปี หรือคู่แต่งงานหนุ่มสาวซึ่งไม่มีลูกและมาจากภูมิภาคอื่น กองนี้จะทำงานให้กับซรคหรือภูมิภาค งานที่ได้รับมอบหมายจะไม่เกี่ยวข้องกับงานภายในภูมิภาคของตัวเอง ดังนั้นผู้ที่ทำงานอยู่ในกองนี้จะอยู่ไม่เป็น

⁴² Ung Loung, *First They Killed my Father: A Daughter of Cambodia Remembers* (New York: Harper Collins, 2000), p. 58.

⁴³ Elizabeth Becker, *When The War Was Over*, p. 219.

หลักแหล่ง จะถูกส่งย้ายที่ไปเรื่อยๆ รอบๆ ภูมิภาค กองนี้ถือเป็นกองที่เป็นหัวใจสำคัญภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นกองที่**อ็องการ** ให้คำจำกัดความว่าเป็นกองแรงงานที่เข้มแข็งที่สุดของ**อ็องการ** เนื่องมาจากผู้ที่อยู่ในกองนี้ส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาว ซึ่งมีพลังกำลังในการทำงานมากและเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างรัฐสังคมนิยมตามเป้าหมายที่**อ็องการ**วางไว้

อ็องการ ยังได้แบ่งกองเคลื่อนที่ ออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ตามเพศคือ กองยูวชนและกองยูวนารี ซึ่งทั้งสองกองจะอาศัยอยู่แยกกันคนละที่ งานที่กองนี้ได้รับมอบหมายคือ การทำนา การสร้างเขื่อน หรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่หรืองานที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างหรือปรับปรุงระบบชลประทานซึ่งต้องการแรงงานจำนวนมาก โดยที่ **อ็องการ** จะเตรียมโคกระบือไว้ให้ 2 คู่ คันไถ 2 คัน และเกวียน 1 เล่ม

2. กองวัยกลางคน (กษวัยกณฺณ) คือกองซึ่งประกอบไปด้วยชายหญิงซึ่งแต่งงานแล้ว และมีลูก กองนี้จะทำงานภายในภูมิภาคและอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเอง งานที่ได้รับมอบหมายส่วนใหญ่คือ การทำนาหรือการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดเล็กภายในภูมิภาค หรือในกรณีที่ทาง**อ็องการ** ต้องการให้ช่วยกองเคลื่อนที่ กองนี้จะต้องถูกเกณฑ์ไปช่วย ด้วยหลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว

3. กองวัยชรา (กษชลา) กองนี้จะประกอบไปด้วย คนชราทั้งผู้ชายและผู้หญิง คนป่วย หรือบุคคลทุพพลภาพ กองนี้มีหน้าที่ในการผลิตหรือซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร หรือดูแลเรือกสวนไร่นาต่างๆ ที่อยู่ในภูมิภาค หรือช่วยซ่อมแซมสิ่งของต่างๆ ภายในภูมิภาค รวมถึงการได้รับมอบหมายให้ดูแลเด็กๆ ในขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงานนอกภูมิภาคด้วย เช่นยายวานซึ่งอยู่ในกองวัยชราได้รับมอบหมายให้ทำงานในครัว หน้าที่ของยายคือ ทุกเช้าเดินเก็บผักในแปลงผักของสหกรณ์และแปลงผักต่างๆ ซึ่งประชาชนปลูกไว้ตามบ้าน ได้แก่ พริก แพง แดง และผักอื่นๆ อีก นำมาที่โรงอาหาร ล้างผักไว้สำหรับทำอาหาร หลังจากนั้นก็ช่วยแจกอาหารให้ประชาชนและทำความสะอาดโรงอาหารภายหลังจากที่ประชาชนรับประทานอาหารเสร็จแล้ว⁴⁴

4. กองเด็กหรือกองกุมาร (กษเด็กบูกษกุมาร) คือเด็กซึ่งอายุยังไม่ถึง 15 ปี ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับร่างกายของเด็กด้วย ถ้าเป็นเด็กที่โตไว ถึงแม้ว่าอายุจะยังไม่ถึง 15 ปีก็จะถูกเกณฑ์ไปอยู่ในกองเคลื่อนที่ แยกออกเป็นกองเด็กผู้ชาย (กษกุมาร) และกองเด็กผู้หญิง (กษกุมารี) เด็กเหล่านี้จะ

⁴⁴ สาส์ กณฺณ, “เระมิธโยธธาคุญเญ,” *สัญมกการกิต* 50 (กษุ: 2004): 12 [ซัน กัลยาณ, “นี่ไม่ใช่วรรณกรรม,” *แสวงหาความจริง* 50 (กุมภาพันธ์ 2004): 12].

มีงานที่ได้รับมอบหมายคือเก็บมูลวัวหรือทำงานเล็กๆ น้อยๆ ในบางพื้นที่เด็กจะได้เรียนหนังสือซึ่งมีการสอนภาษาเขมรและแนวคิดในการปฏิบัติ กองนี้ก็เป็นอีกกองหนึ่งที่ฮ็องการให้ความสำคัญ เนื่องจาก ฮ็องการ เห็นว่า เด็กๆ เหล่านี้เป็นรากฐานในการทำให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมาย เพราะว่าสามารถที่จะปลูกฝังความคิดปฏิบัติให้แก่เด็กได้ง่าย ดังนั้นฮ็องการจึงพยายามสอนและสอดแทรกแนวคิดปฏิบัติแก่เด็กๆ เหล่านี้เพื่อให้เด็กๆ ปฏิบัติตาม เช่น การสอนร้องเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติ

ในภูมิภาคขอมเปรียะจัน ในตำบล 22 เขตไพรเวง ในภูมิภาคบูรพาซึ่ง บุญเฮียง อุง นักวาดการ์ตูน ล้อเลียนการเมืองอาศัยอยู่ มีการแบ่งหน้าที่ของคนในหมู่บ้านออกเป็น

ผู้ชายถูกเกณฑ์แรงงานไปก่อสร้างระบบชลประทาน ผู้หญิงปลูกผักหรือคอยไล่คนไม่ให้มากินข้าวในนา เด็กที่มีอายุระหว่าง 6-15 ปี หรือคนชราจะต้องทำความสะอาดทางในหมู่บ้านและดูแลความสะอาดในบ้านของตัวเอง คนชราบางคนก็ดูแลหลานๆ ในขณะที่พ่อแม่ของเด็กออกไปทำงานนอกบ้าน คนชราซึ่งเป็นผู้ชายมีหน้าที่ดูแลหมู่บ้าน ในขณะที่บางคนที่มีทักษะหรือฝีมือในด้านงานช่างต่างๆ เช่น เป็นช่างตีเหล็ก คนเหล่านี้ก็จะถูกเกณฑ์ให้ไปทำงานในโรงงานรวมของหมู่บ้าน ในขณะที่เด็กอีกพวกมีหน้าที่เก็บมูลวัวมูลควายมาทำปุ๋ยเพื่อใช้ในการปลูกผัก⁴⁵

ชั่วโมงการทำงานในทุกกองยกเว้นกองกุมาร ค่อนข้างที่จะใกล้เคียงกัน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ 4.00 น.-5.00 น. ทานอาหารเช้า 6.00 น. ออกไปทำงาน และหยุดราวๆ 11.00 น. พักเที่ยงเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน และกลับไปทำงานอีกครั้งในช่วง 14.00 น.-17.00 น. หรือในบางที่ทำงานจนกระทั่ง 17.30 น.-18.00 น. ในชรกเกาะธม เขตกัมปาล ทำจนถึงเวลา 20.00 น. หรือ 23.00 น. ในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ ฮ็องการ ต้องการให้งานเสร็จเร็วกว่าเดิม ประชาชนต้องทำงานในตอนกลางคืนเพิ่มอีกด้วย การทำงานในตอนกลางคืนเริ่มเวลา 20.00 น.-21.00 น. จนกระทั่ง 22.00 น.-01.00 น. การทำงานของประชาชนจะทำงานตั้งแต่ 7-12 ชั่วโมง ส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยจะทำงาน 9-12 ชั่วโมง โมลิตาอายุ 12 ปี เมื่อเขมรแดงอพยพประชาชนออกจากพนมเปญ โมลิตาอาศัยอยู่ในชรกเมือง ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่เลวร้ายได้กล่าวถึงการทำงานไว้ว่า “บางครั้งเราได้หยุดพักหนึ่งวัน บางครั้งสามวันพักหนึ่งวัน บางครั้งหลายสัปดาห์แล้วไม่มีวันหยุดเลย”⁴⁶

⁴⁵ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, *The Murderous Revolution*, p. 49.

⁴⁶ Szymusiak Molyda, *The Stones Cry Out: A Cambodia Childhood, 1975-1980*, trans. Linda Coverdale (New York: Hill and Wang, 1987), p. 130.

งานที่ได้รับมอบหมายนั้นขึ้นอยู่กับกรมมาภิบาลท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสินใจ หนึ่งคนอาจจะได้รับงานหลายอย่างขึ้นอยู่กับความต้องการของ อังการ์ เช่น วันนี้ได้รับมอบหมายให้อยู่ในกองทำปุ๋ย พรุ่งนี้ย้ายไปอยู่ในกองทำคริว เป็นต้น นอกเหนือจากการทำงานตามปกติ ในบางครั้งมีการสั่งงานเพิ่ม เช่น ค.ศ.1976 ในเขตตาแก้ว ได้มีคำสั่งให้ประชาชนในทุกภูมิภาคจัดหนุณา โดยกำหนดให้ประชาชน 1 คน ต้องจับหนุณาให้ได้ 5 ตัวใน 1 วัน⁴⁷

จวน เณง (ผู้ธ ฅณข) อดีตครูในชรกตรำกอก เขตตาแก้ว ภูมิภาคหรีดซึ่งได้เข้าร่วมการปฏิวัติในค.ศ.1972 เณงอยู่ในกองผลิตเกลือ โดยเปลี่ยนสถานที่ทำไปเรื่อยๆ จนกระทั่ง ค.ศ.1976 เณงได้ย้ายมาทำหน้าที่ส่งเสบียงอาหารให้แก่ ข้าว ปลา เกลือและเครื่องเทศต่างๆ ให้กับกรรมกรในที่ต่างๆ โดยเณงมีหน้าที่ขนเสบียงอาหารเหล่านี้ทางรถไฟจากพนมเปญไปยังเขตกำปอด เมื่อถึงเขตกำปอดแล้ว ก็จะเดินทางต่อโดยรถหรือเรือเพื่อเอาเสบียงไปส่งยังที่ต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายหรือจิม เรด (ซีษ ฅถ) มีหน้าที่ขับรถบรรทุกทุกคืนไปยังที่ต่างๆ⁴⁸ และสอง วาร์ อดีตครูมัธยมในพนมเปญทำหน้าที่เย็บเสื้อผ้าโดยใช้จักรเย็บผ้าให้กับประชาชนท้องถิ่น⁴⁹

ลอง วาน (Long Van) ช่างซ่อมลานบินซึ่งอาศัยอยู่ในตำบล 33 ภูมิภาคหรีด กล่าวถึงงานที่ได้รับมอบหมายจากกรมมาภิบาลเขมรแดง บางครั้งก็เกิดข้อผิดพลาดขึ้น ทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย “พวกเราปลูกข้าวช้าเกินไป จนน้ำท่วม พวกเขมรแดงสนใจการสร้างระบบชลประทานมากกว่าการปลูกข้าว เขมรแดงส่งเราไปสร้างเขื่อนในช่วงฤดูฝนแทนที่จะให้เราเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าว”⁵⁰ นอกจากนี้ประชาชนพบว่า ต้องทำงานแบบไม่สิ้นสุดตั้งแต่ ไถ หว่าน เก็บเกี่ยว (โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ปลูกข้าวมากกว่า 1 ครั้งต่อปี) ปลูกผักผลไม้ ขุดคลองชลประทาน ดูแลวัวควาย เก็บมูลสัตว์ทำปุ๋ย เก็บใบตาลมาปรุงหลังคาบ้าน เป็นต้น⁵¹

⁴⁷ โหมย สุอเขีย, “จีกไท้กเขีย,” *โงฆรกรกมกิต* 52 (เมษ 2004): 59 [แอม สุขคิม, “น้ำตาแม่,” *แสวงหาความจริง* 52 (เมษายน 2004): 59].

⁴⁸ สู บูวีนฅ, “พุธูธวี่ธณิตห้บิณ,” *โงฆรกรกมกิต* 55 (กคฺฐ 2004): 11–12 [โซ ฟารีนว, “พุททนาริผลิตเกลือ,” *แสวงหาความจริง* 55 (กรกคฺฐ 2004): 11–12] ธัน ฅลัน, “พุธูธวี่เบ็ทสุธสคึคคึ,” *โงฆรกรกมกิต* 55 (กคฺฐ 2004): 19 [ฟวน โสเจีย, “พุททนาริขับรถบรรทุกทุกคืน,” *แสวงหาความจริง* 55 (กรกคฺฐ 2004): 19].

⁴⁹ Ben Kiernan, “Testimonies : Life under Khmer Rouge,” p. 341.

⁵⁰ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 171.

⁵¹ May Ebihara, “Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village,” in *The challenge of reform in Indochina*, (New England: Harvard University Press, 1993), p. 152.

หลังจากการทำงานเสร็จ อ็องการ^{๕๑} ได้จัดให้มีการประชุมขึ้นในหมู่บ้าน เป็นการพูดเกี่ยวกับนโยบายส่วนใหญ่ 2 หรือ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ จะมีการตีเตียน* ผู้ที่กระทำผิดต่อแนวความคิดปฏิวัติ บางครั้งผู้ที่ทำความคิดจะถูกลงโทษ ในกรณีที่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรง ส่วนใหญ่ผู้ทำผิดจะต้องสัญญาว่าจะไม่ทำผิดซ้ำอีกและจะทำตัวให้ดีขึ้น

วันหยุดในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยคือ วันเฉลิมฉลองชัยชนะในวันที่ 17 เมษายน 1 วัน และวันก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งจะมีการเฉลิมฉลอง 3 วัน ได้แก่ วันที่ 29 – 30 กันยายน และ 1 ตุลาคม^{๕๒} ประชาชนจะได้หยุดพัก ในบางพื้นที่มีการจัดงานฉลอง แต่ไม่ได้มีการฉลองกันเหมือนก่อนหน้า^{๕๓} การจัดงานเลี้ยงเปลี่ยนเป็นการกล่าวสุนทรพจน์ของประธานภูมิ มีการเปิดเพลงปฏิวัติ การเดินร่ำแบบเดิมถูกสั่งห้ามเนื่องจากเปลืองพลังงาน แต่ประชาชนจะได้รับข้าวเพิ่มขึ้นจากวันปกติพร้อมๆ กับได้รับเนื้อสัตว์ ในบางซอกมีการแจกขนมหวานให้กับประชาชนด้วย และในวันนี้เป็นวันที่ประชาชนได้รับอนุญาตให้ไปมาหาสู่กันได้โดยเสรีภายในซอกเดียวกัน^{๕๔}

การที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยให้ความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตข้าวทำให้ในบางพื้นที่ประชาชนถูกกำหนดให้ทำนาเท่านั้น พืชผักผลไม้ที่เคยปลูกมาแต่ก่อนถูกกลบเกล็น เช่นประชาชนในภูมิเปรียะอ็องการ^{๕๕} ซึ่งตั้งอยู่ในซอกองค์กอร์เจย เขตตาแก้ว เดิมประชาชนปลูกพริกไทย มะพร้าว ส้ม มะม่วง ขนุน น้อยหน่า สับปะรด กกล้วยและผลไม้อื่นๆ อีกมากมาย หลังจากที่เขาแดงปกครองประชาชนถูกสั่งห้ามไม่ให้ปลูกผลไม้ต่างๆ พืชชนิดเดียวที่อ็องการอนุญาตให้ปลูกได้นั้นคือ ข้าว^{๕๖} แต่ในซอกเปรียะเนตรเปรียะ เขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ เมื่อประชาชนมีเวลาว่างก็สามารถเตรียมดินเพื่อปลูกพืชอื่นๆ นอกเหนือจากข้าวได้ เช่น มัน หรือในเช้าวันหนึ่งอ็องการ^{๕๗} ได้มอบหมายให้ประชาชนปลูกยาสูบและอนุญาตให้ประชาชนสามารถเก็บผลผลิตไว้บริโภคภายในครัวเรือนของตนเองได้^{๕๘}

อย่างไรก็ตามการแบ่งหน้าที่ของประชาชนในสังคมสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยนั้น ถึงแม้ว่าภาพที่ออกมาดูเหมือนว่าประชาชนทุกๆ คนคือ เกษตรกร แต่ก็มี

* ในภาษาเขมรใช้คำว่า ตีเตียน “ตีเตียน” ซึ่งคือ การวิจารณ์ตนเอง

^{๕๑} Henri Locard, *Pol Pot's Little Red Book*, p. 48.

^{๕๒} Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 158.

^{๕๓} ชูญ ชาติ “ภูมิมะเข็ญ” *สัญนการกต* 56 (สิงหาคม 2004): 19 [ลอง ดานี, “ภูมิแม่มาญ,” *แสวงหาความจริง* 56 (สิงหาคม 2004): 19].

^{๕๔} เขษ สุอธำธณ, “สุรเขธณชช,” *สัญนการกต* 52 (เมษ 2004): 54 [เฮง สุขพันธนา, “เงาของพี่,” *แสวงหาความจริง* 52 (เมษายน 2004): 54].

ประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีหน้าที่อื่นที่แตกต่างออกไป จากการสัมภาษณ์ประชาชน 536 คนใน กรุงเทพมหานครและเขตต่างๆ จำนวน 20 เขต ค.ศ.2004 ของวิทยาลัยนานาชาติเพื่อสิทธิมนุษยชน (วิทยาลัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้-The Khmer Institute of Democracy) ซึ่งสัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้พบว่า ร้อยละ 61.9 ของจำนวนประชาชนที่สัมภาษณ์ทำนาหรือทำสวน รองลงมาร้อยละ 10.3 ตัดไม้ ร้อยละ 3.2 มีหน้าที่หาเสบียงอาหารให้กับสหกรณ์ ร้อยละ 2.8 ทำงานในโรงอาหาร ร้อยละ 0.9 มีหน้าที่ตัดเสื้อผ้า นอกจากนี้ก็มีหน้าที่อื่นๆ อีก เช่น ดูแลสัตว์ แพทย์⁶

ในขณะที่ภาพโดยรวมภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจะกล่าวถึงความน่ากลัว แต่ก็มีหลายๆ คนที่กล่าวถึงชีวิตในช่วงปีแรกๆ ของการปฏิวัติไว้ว่า “ไม่ลำบาก” เช่นเดียวกันกับในซรทมอปก (สุกชฎ) ภูมิภาคพายัพ ผู้ที่อาศัยอยู่ที่นั่นหลายคนได้กล่าวว่า “เป็นเวลาแห่งความสุข” ในขณะที่ที่อื่นๆ เกิดการขาดแคลนอาหารในค.ศ.1976 แต่ซรทมอปกไม่มีปัญหาเช่นนี้ แม้ว่าในช่วง ค.ศ.1975 ซรทมอปกต้องเผชิญกับการขาดแคลนอาหารอย่างหนักก็ตาม แต่ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ที่มอปกได้กล่าวว่า “ปีที่แล้วผลผลิตที่ได้อุดมสมบูรณ์มากกว่าสมัยลอนนอล”⁵⁷ ในภูมิภาคบูรพาสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในสภาพที่ถือว่าค่อนข้างดีหรือไม่ก็อยู่ในสภาพที่ไม่ไฉไลร้ายนัก

การแต่งตัวของประชาชนถูกจำกัดด้วย การใส่เสื้อผ้าที่มีแต่สีดำเท่านั้น ถ้ามีสีอื่นก็นำไปย้อมให้เป็นสีดำ ดังเช่นเพียง โสภี เป็นคนหนึ่งที่ต้องย้อมเสื้อผ้าให้เป็นสีดำ และทหารเขมรแดงยังสั่งให้ตัดขาแกงและเย็บกระเป๋ากงให้เรียบร้อย⁵⁸ นอกจากนี้ก็มีการนำเอาผ้าขาวม้า⁵⁹ มาใช้พันรอบคอ ซึ่งการใช้เสื้อผ้าสีดำและการเอาผ้าขาวม้าซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของกัมพูชามาใช้แสดงให้เห็นถึง “ความเรียบง่ายและสมถะ” แบบชาวนา นอกจากนี้สองสิ่งนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของ

⁵⁶ วิทยาลัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, **การสืบทอดวิถีชีวิตของชนชั้นสูงในสังคมกัมพูชา** (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2004), หน้า 12 [วิทยาลัยนานาชาติเพื่อสิทธิมนุษยชน, **การสืบค้นมติจากสมัยเขมรแดงและศาลตัดสินคดีเขมรแดง** (พนมเปญ: วิทยาลัยนานาชาติเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2004), หน้า 12].

⁵⁷ Ben Kiernan, “Testimonies : Life under Khmer Rouge,” p. 341.

⁵⁸ David Chandler, Ben Kiernan and Muy Hong Lim, **The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia: Conversation with Peang Sophi** (Victory: Monash University, 1978), p. 4.

⁵⁹ เกี่ยวกับเรื่องผ้าขาวม้าในสังคมกัมพูชา ดูรายละเอียดใน François Grunewald, “The Krama: A Cambodian Patchwork,” **Cultural Survival** 14 (3) (1990): 84-85.

ความเสมอภาคอีกด้วย⁶⁰ ผู้หญิงถูกบังคับให้ไว้ผมสั้น “เขมรแดงบังคับให้ผู้หญิงไว้ผมสั้น กฎนี้เหมือนกับเป็นการตบหน้าวัฒนธรรมของเรา ซึ่งความภูมิใจและความสวยของผู้หญิงตามประเพณีของเราคือการไว้ผมยาว ถ้าเราไม่ตัดผมให้สั้นมีความยาวเสมอหู เขมรแดงจะเดือนและตัดให้เราเอง”⁶¹ นอกจากนี้เครื่องประดับต่างๆ โดยเฉพาะอัญมณีไม่ได้รับอนุญาตให้สวมใส่เป็นอันขาด การห้ามสตรีสวมใส่เครื่องประดับถือเป็นกฎซึ่งปฏิบัติกันมาในเขตหมู่บ้านปลดปล่อย เช่นในภูมิภาคนุรพา ได้มีการออกกฎหมายใน ค.ศ.1974 ตามคำสัมภาษณ์ของ มุชา โสขา สตรีชาวจาม ซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคนุรพา ได้กล่าวไว้ว่า “เครื่องประดับถูกสั่งห้าม ทุกสิ่งทุกอย่างที่ใช้ประดับร่างกาย ถูกมองว่าเป็นพวกจักรวรรดินิยม”⁶²

การเดินทางไปยังที่ต่างๆ ของประชาชนถูกจำกัดด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะพวกที่อยู่ในกองเคลื่อนที่ ชาวบ้านที่ต้องการจะเดินทางไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงหรือไปยังที่ต่างๆ ต้องได้รับการอนุญาตจากกรมการนิเวศเขมรแดง บุคคลใดที่เดินทางโดยปราศจากใบอนุญาตซึ่งออกโดยแม่กองถือว่ามีความผิด

2.2 การปันส่วนอาหาร

ในช่วงทศวรรษ 1950 ครอบครัวที่มีฐานะยากจนทางตอนใต้ของพนมเปญเฉลี่ยแล้วบริโภคข้าว 400 กรัมต่อคนต่อวัน ปลา 70 กรัม และเนื้อหมูหรือเนื้อไก่ 16 กรัม แต่ในช่วง ค.ศ.1970 ชาวกัมพูชาบริโภคข้าวโดยเฉลี่ย 600 กรัมต่อคนต่อวัน ในขณะที่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศซึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวส่งออกประเทศอื่น การบริโภคข้าวเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ 400 กรัมต่อคนต่อวัน⁶³ ในช่วงระหว่าง ค.ศ.1970–1975 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามในกัมพูชาปริมาณการบริโภคข้าวเฉลี่ยอยู่ที่ 150 กรัมหรือบางครั้งน้อยกว่านั้น⁶⁴

⁶⁰ ภูติ สภานิส, “ผู้เดินเรือที่กล้าตั้งชื่อเรือ (ต)” , *เสียงกรกกรก* 37 (มกราคม 2003): 7 [อิต ซาริน, “การเดินทางผ่านเขตแดนเขมรแดง (ต่อ)” , *แสวงหาความจริง* 37 (มกราคม 2003): 7], and Laura Summer, *Cooperatives in Democratic Kampuchea*, A Paper prepared for the SSRC (USA) conference on Kampuchea in Chiang Mai, Thailand 11 – 13 August, 1981, p. 19.

⁶¹ Him Chanrithy, *When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge* (New York: W.W. Norton & Company, 2000), p. 99.

⁶² Bunsou Sour, *A Female Khmer Rouge (Cham Muslim Comrade)* [Online], Available from <http://www.dccam.org>. [15 November 2004].

⁶³ Jean Delvert, *Le Paysan Cambodgien* (Paris: The Hague Mouton, 1961), pp. 154–155, 532.

⁶⁴ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 163.

การเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ.1974–เดือนมกราคม ค.ศ.1975 ไม่ได้ผลเต็มที่ รัฐบาลเขมรแดงซึ่งได้อำนาจรัฐหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวต้องยอมรับสภาพว่า ปริมาณข้าวที่มีอยู่นั้น ไม่เพียงพอแก่ความต้องการประชาชน วิทยุพนมเปญก็ได้ออกมายอมรับว่าในบางพื้นที่สถานการณ์ การขาดแคลนอาหารเลวร้ายมาก⁶⁵ การปันส่วนอาหารในช่วงปลาย ค.ศ.1975 มีปริมาณที่ลดลง ซึ่งเป็นสิ่งที่อ็องการรัฐอยู่แล้วว่า อาหารจะไม่เพียงพอต่อการบริโภคของประชาชนจนกระทั่งถึงฤดูเก็บเกี่ยวครั้งต่อไป นอกจากนี้บางพื้นที่เกิดการขาดแคลนอาหารขึ้น ทำให้ประชาชนอดอยาก รวมทั้ง การส่งข้าวเข้าสู่ส่วนกลางมากเกินไป ก็ทำให้ปริมาณข้าวที่ประชาชนได้รับลดน้อยลงด้วย เนื่องจาก ผลผลิตข้าวที่ส่งไปยังส่วนกลางถือเป็นจำนวนร้อยละ 60–70 ของจำนวนผลผลิตข้าวทั้งหมด

การบริโภคอาหารสำหรับประชาชนในช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตยก็จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ โดยอุปกรณ์ในการตวงข้าวซึ่งใช้กันอย่าง แพร่หลายในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยคือ กระจีตงม้วนขึ้นหวานเนสท์เล่ ซึ่งหนึ่งกระจีตงสามารถ จุข้าวได้ 250 กรัม โดยเฉลี่ยปริมาณข้าวที่ประชาชนกัมพูชาได้รับในช่วงที่เขมรแดงปกครองอยู่ที่ 250 กรัมต่อคนต่อวัน⁶⁶

ประชาชนในซรอกเปรยกะบาส์ เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี ได้รับข้าวโดยเฉลี่ย 250 กรัมต่อวัน บางคนได้รับมากกว่านั้นประมาณ 1 กระจีตงครั้ง จนกระทั่งถึงเดือนมิถุนายน ซึ่งต้องอพยพครั้งที่ สอง ในเขตกำปงจาม ภูมิภาคนุรพา ได้รับข้าว 1 กระจีตงต่อหนึ่งคน ในบางครั้งได้รับเกลือด้วย⁶⁷ แต่ในกลางเดือนมิถุนายน ค.ศ.1976 ปริมาณข้าวที่ประชาชนได้รับก็ลดน้อยลงและยิ่งน้อยลงไปเรื่อยๆ ในเขตโพธิสัต ภูมิภาคพายัพก็เช่นเดียวกัน ในช่วงเดือนแรกๆ ของธันวาคม ประชาชนได้รับข้าวคนละ 1 กระจีตงครั้งต่อคนต่อวัน หลังจากนั้นเริ่มลดลงเหลือแค่ 1 กระจีตงต่อ 2 คนต่อวัน และ 1 กระจีตง ต่อ 3 คนใน 1 วัน โดยลำดับ ก่อนที่จะเหลือเพียง 1 กระจีตง ต่อ 8 คนใน 1 วัน⁶⁸ และนอกจากข้าว แล้วยังมีการปันส่วนเกลือ เนื้อสัตว์ น้ำตาล ด้วย ในซรอกเทียนสวาย เขตกันดาล ในระยะแรก กรรมาภิบาลเขมรแดงแจกเกลือแก่ประชาชน 3 ซ็อนกาแฟต่อ 1 เดือน ต่อมาเมื่อเกลือขาดแคลนทำ

⁶⁵ Roel A. Burgler, *The Eyes of the Pineapple*, p. 77.

⁶⁶ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 164.

⁶⁷ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 34.

⁶⁸ สาส์ ฅญานณ, “เสาเตงเฝยเคมสตัซญานฐยชคสณ” *สัญมกตมถิต* 30 (มิถุนายน 2002): 23 [ชั้น กัลยาณ, “เมื่อความอดอยากมาถึง,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนายน 2002): 23]. อย่างไรก็ตามก็ตีบทความนี้ไม่ได้ระบุว่า ปริมาณข้าวที่ลดลงดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดในสมัยการปกครองของเขมรแดง

ให้ประชาชนไม่ได้รับแจกเกลืออีก⁶⁹ ในซรอกเมือง ภูมิภาคพายัพประชาชนได้รับการปันส่วนอาหาร เป็นเนื้อสัตว์หรือปลา บางครั้งได้น้ำตาลด้วย⁷⁰

ในบันทึกประจำวันของกรมอภิบาลผู้หนึ่งซึ่งได้บันทึกเกี่ยวกับปริมาณการปันส่วนอาหารให้แก่ประชาชนในฤดูเก็บเกี่ยว ค.ศ.1975 ว่า หลังจากที่ส่งผลผลิตส่วนหนึ่งไปยังส่วนกลางแล้ว ข้าวส่วนที่เหลือก็ได้จัดแบ่งให้แก่ประชาชนตามกำลังในการทำงาน กลุ่มที่ทำงานมากก็จะได้รับปันส่วนข้าวมาก ที่ได้มากที่สุดคือได้ 3 กระจบอง และลดลงเป็น 2 กระจบองครึ่ง 2 กระจบอง และ 1 กระจบองครึ่ง ตามลำดับ⁷¹

อย่างไรก็ดีในหลายพื้นที่มีข้าวเพียงพอที่จะบริโภคนั้น เช่น ในภูมิภาคเบรียกอม (ภูมิจีเกอ) เขตตาแก้ว ภูมิภาคครี ที่นี้ “มีขี้ข้าวขนาดใหญ่ ไม่มีใครสนใจข้าวเพราะว่า เรามีข้าวเหลือเพียงพอที่จะกิน”⁷² ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพาเห็นว่า การปันส่วนอาหารในภูมิภาคนี้ ในช่วง ค.ศ.1975 - 1976 ค่อนข้างดีขาดเพียงอาหารหลักบางอย่างเท่านั้น ในภูมิภาคจายเมีย เขตไพรแวง ตำบล 20 ประชาชนได้รับข้าว 3 กระจบองต่อวัน หรือในซรอกโงลง เขตกรอเงะ ตำบล 21 “อาหารอุดมสมบูรณ์” ในซรอกชเรยซอนโตและเป็ยเรียง เขตไพรแวง ตำบล 22 การปันส่วนน้อย เนื่องจากน้ำท่วมทำให้ผลผลิตเสียหายแต่ไม่มีการอดอยาก⁷³ ถึงแม้ว่าปริมาณอาหารในภูมิภาคบูรพาจัดอยู่ในเกณฑ์ดี อย่างไรก็ตามความอดอยากก็เกิดขึ้นใน 2 ภูมิภาคในเขตการปกครองของ ภูมิภาคบูรพา คือ ภูมิภาคจันเตเรีย เขตสวายเรียง ตำบล 23 และภูมิภาคเมมุต เขตกำปางจาม ตำบล 21 ประชาชนในภูมิภาคจันเตเรียจำนวน 20 คนและในภูมิภาคเมมุต 50 คนต้องเสียชีวิตลงเนื่องมาจากความอดอยาก⁷⁴

⁶⁹ ฝู๋ สยงฉี, 1,366 ไร่ผู้ถูกรัง: ชีวิตดิถีผู้ถูกรัง บัณ-ถะ: ภาคที่ 1 การชกเขตอชี่(กฺุณกั) (กฺุณกั: n.p.), 1999, ใถ่ 87 [อุม สมบัถี, 1,366 วันในนรค: ชีวติจจิงในระบอบพอล พต: ภาคที่ 1 การอพยพออกกรุงพนมเปญ, (พนมเปญ: ม.ป.ท.), 1999, หน้า 87].

⁷⁰ Szymusiak Molyda, *The Stones Cry Out*, pp. 65, 74, 79, 155.

⁷¹ *เสียงเฝ้ากัณถ์เขตบรุษสัถยภิกิตลใฐ่กฺุณกัช* ฆคสภารณอ D00587, ใถ่ 30 [บันทึกของ กรมอภิบาล เขมรแดง, เอกสารเลข D00587, หน้า 30].

⁷² เขษ สุซอธัณณ, “สฺเรยเขษชช,” *สฺเรยฆคภกิต* 52 (เขษ 2004): 50 [เฮง สุขพันณา, “เงาของฟี่,” *แสวงหาความจริง* 52 (เมษายน 2004): 50].

⁷³ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” pp. 146-147, 149.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 140.

การที่ประชาชนซึ่งอพยพจากเมืองไปอาศัยยังชนบทต้องอาศัยอยู่ภายใต้ระบบสหกรณ์ เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องการกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ทำให้ทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดเป็นส่วนรวมบวกกับปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อน ในภูมิภาคบูรพา โซ โภมิ เลขานุการภูมิภาค ได้ปรับนโยบายที่ใช้ภายในภูมิภาคของตนเองให้มีความอ่อนปรนมากขึ้น เพื่อลดกระแสหรือแรงต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่ โดยอนุญาตให้ประชาชนสามารถเก็บผลผลิตที่เหลือไว้กับตนเองได้ รวมถึงมีการตั้งระบบการตอบแทนรางวัลขึ้นสำหรับสหกรณ์ที่สามารถผลิตข้าวได้มากเป็นพิเศษอีกด้วย⁷⁵

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนเก่ากับประชาชนใหม่

ประชาชนเก่าคือ ประชาชนที่อยู่ในเขตปลดปล่อยก่อน 17 เมษายน ค.ศ.1975 ในขณะที่ประชาชนใหม่คือประชาชนที่อยู่ในเมือง ในที่นี้สามารถแบ่งประชาชนใหม่ออกได้เป็น 2 ประเภทคือ ประชาชนใหม่ที่เป็นชาวเมืองกับประชาชนใหม่ที่เคยอาศัยอยู่ในชนบทแต่หนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง

การที่ในหลายๆ พื้นที่ความสัมพันธ์ของประชาชนทั้งสองไม่ค่อยดีมากนัก เนื่องจากบางภูมิภาคไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประชาชนทั้งสอง เรียกได้ว่า เกิดการแบ่งแยกต่างคนต่างอยู่อย่างชัดเจน เช่น ที่พักอาศัยแยกออกจากกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าอ็องการให้ความสำคัญกับประชาชนเก่ามากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในช่วงแรกของการได้อำนาจรัฐ ทำให้ประชาชนเก่าได้เปรียบประชาชนใหม่ในเรื่องการบริหารการปกครอง เมื่อมีอำนาจรัฐหนุนหลังประชาชนเก่าก็พยายามแบ่งแยกตัวเองออกและผลักดันตนเองให้อยู่ในสถานะที่สูงกว่าประชาชนใหม่เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งรวมถึงการปกป้องทรัพย์สินต่างๆ ด้วย ในขณะที่ประชาชนใหม่ถูกกำหนดให้อยู่ในสถานะที่ต่ำสุดของโครงสร้างทางสังคม อีกทั้งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจำเป็นต้องพึ่งประชาชนเก่าเพื่อรักษาสถานะอำนาจของตนเองให้คงที่ หลังจากเพิ่งได้ครอบครองอำนาจได้ไม่นานนัก รัฐบาลยังไม่มีเสถียรภาพที่มั่นคง รวมถึงการต้องพึ่งประชาชนเก่าในการผลิตและการเก็บรักษาผลผลิตที่เหลืออยู่ให้เหลือเพียงพอจนกระทั่งถึงปลายปี เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ทำให้ดูเหมือนว่า ประชาชนเก่าไม่ต้องประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตมากเท่ากับประชาชนใหม่ เนื่องจากภูมิหลังทางชนชั้นและจากนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่ถือว่า ชนชั้นชาวนาเป็นฐานที่สำคัญในการปฏิวัติ

⁷⁵ Elizabeth Becker, *When The War Was Over*, p. 179.

การแบ่งโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้ประชาชนเก่าได้เปรียบเห็นได้จาก ในชรกเกาะธรม ภูมิภาคหริดี หลังจากก่อตั้งระบบสหกรณ์ขึ้นใน ค.ศ.1973 ได้มีการแบ่งประชาชน ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทแรกคือกองเต็มสิทธิ์ คือประชาชนซึ่งเป็นอดีตกสิกรยากจน ไม่มีทรัพย์สินสมบัติ ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ประชาชนซึ่งอยู่ในกองนี้เป็นพวกประธานกอง ประธานกรม แบ่งแยกจากกองอื่นๆ อีกสองกองอย่างเห็นได้ชัด ประชาชนในกองนี้ทำแต่งงานสบายๆ เช่น เก็บผัก ประเภทที่ 2 คือกองเตรียม คือประชาชนซึ่งเป็นประชาชนเก่า แต่มีฐานะดีกว่าพวกแรก มีทรัพย์สินสมบัติ มีที่ดิน งานที่ได้รับก็ไม่ได้ลำบากมากนัก ประเภทที่ 3 คือกองเคน ประชาชนใน กองนี้เป็นประชาชนใหม่ กองนี้ต้องทำงานหนักที่สุด นอกจากนี้ระบบการปันส่วนอาหารก็ได้รับ ในอัตราที่น้อยกว่าสองกองแรก⁷⁶ ในขณะที่ภูมิโรเลียบ เขตโพธิสัตก็ให้ความสำคัญแก่ประชาชน เก่าเช่นเดียวกัน โดยอ็องการร์ ถือว่าคนเหล่านี้เป็นแบบอย่างในเรื่องของความซื่อสัตย์ เพราะ ประชาชนเก่าไม่เคยละทิ้งหมู่บ้านและไม่คอร์รัปชั่น พวกประชาชนเก่าจะได้รับหน้าที่ในการฝึกฝน สอนงานให้กับพวกประชาชนใหม่⁷⁷

จากสภาพดังกล่าวทำให้ ประชาชนใหม่มักลงความเห็นว่า ประชาชนเก่าไม่ได้ประสบกับ ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเหมือนเช่นประชาชนใหม่ซึ่งเป็นชาวเมืองที่ถูกอพยพมายัง ชนบท เพราะประชาชนเก่ามีความคุ้นเคยกับการเพาะปลูกพืชผลต่างๆ และการใช้แรงงานคนโดย ปราศจากเครื่องทุ่นแรง⁷⁸ อย่างไรก็ตาม ประชาชนเก่ากลับไม่ได้รู้สึกเช่นนั้นทั้งหมด ประชาชนเก่า บางคนมองย้อนกลับไปถึงชีวิตในช่วงก่อนการปฏิวัติและกล่าวถึงชีวิตของตนในช่วงเวลาดังกล่าว ไว้ว่า “เราทำงานเท่าที่เราอยากทำ เรามีความสุขเพราะไม่มีคนมาคอยสั่งให้เราทำ”⁷⁹ หรือเมื่อ ประชาชนในภูมิภาคโขมบายน้อยถึงการปกครองภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย จะใช้คำในลักษณะ ที่ว่า “มีความยากลำบากไปทุกอย่าง” และ “มีความทุกข์ทรมานมาก”⁸⁰

⁷⁶ ไร่ ไร่, “[บั้งรស់เสียดูร,” *สัญจรกกรมกิต* 50 (กฤษ: 2004): 18 [เซง เวง, “พยายามอยู่เพื่อลูก,” *แสวงหาความจริง* (กุมภาพันธ์ 2004): 18]

⁷⁷ Ung Loung, *First They Killed my Father*, p. 62.

⁷⁸ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Chiang Mai: Silk Worm Books, 1999), p. 121. และ Charles H. Twining, “The Economy,” in *Cambodia 1975-1978: Rendezvous with Death*, ed. Karl D. Jackson (New Jersey: Princeton University Press, 1989), p. 121.

⁷⁹ Kate G. Frieson, “Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975,” in *Genocide and democracy in cambodia: The Khmer Rouge, The United Nations and the International community*, ed. Ben Kiernan (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1993), p. 34.

⁸⁰ May Ebihara, “Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village,” p. 152.

สำหรับชีวิตภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ประชาชนซึ่งเคยอาศัยในชนบทมาก่อนก็ต้องดำรงชีวิตภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่นเดียวกันกับประชาชนที่อพยพมาจากในเมือง ถึงแม้ว่าในบางครั้งประชาชนเหล่านี้ไม่ได้ถูกบีบบังคับจากภูมิหลังทางสังคมมากเท่ากับประชาชนที่อพยพมาจากในเมืองจนทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่ได้มีการระบุว่าประชาชนเก่าได้รับความทุกข์ทรมานเท่ากับประชาชนซึ่งอพยพมาจากพนมเปญ เช่น ในตำบล 4 ภูมิภาคพายัพ ประชาชนเก่าจำนวนมากได้เสียชีวิตเพราะโรคภัยไข้เจ็บและความอดอยาก⁸¹ แม้ว่าภูมิหลังทางสังคมและความสามารถในการทำงานของประชาชนเก่าจะไม่ได้เป็นข้อบกพร่องหรือเป็นปัญหาตามที่คณะปฏิวัติของ ฮ็องการ์ ก็ตาม

เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างประชาชนเก่ากับประชาชนใหม่แล้ว ภาพที่ถูกถ่ายทอดส่วนใหญ่ออกมาในลักษณะที่ประชาชนเก่ามีสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าประชาชนใหม่ เมื่อประชาชนใหม่กล่าวถึงความเป็นอย่างของประชาชนเก่าก็มักจะกล่าวว่า “พวกเขามีข้าวดีๆ กิน...มีสิทธิที่จะทำสิ่งที่อยากทำ”⁸² หรือในซอกเกาะชม ภูมิภาคหริดี ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่บริโภคอาหารไม่เท่ากัน โดยประชาชนเก่าจะได้บริโภคอาหารมากกว่า เนื่องจากประชาชนเก่าสามารถเก็บผลผลิตข้าวไว้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองได้ ในขณะที่ประชาชนใหม่ต้องรอการปันส่วนอาหารจาก ฮ็องการ์ นอกจากนี้ ประชาชนเก่ายังได้อาศัยอยู่ในบ้านของตนเอง แยกต่างหากจากที่พักอาศัยของประชาชนใหม่ ในบางพื้นที่งานของประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ถูกแบ่งออกจากกันอย่างชัดเจน หลังจากที่ย้ายมาอยู่ในตำบล 22 ภูมิภาคบูรพา งานที่เขาได้รับมอบหมายเป็นงานของ ประชาชนใหม่ ทั้งๆ ที่ตำบล 22 คือภูมิลำเนาเดิมของเขา งานของประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ ในหมู่บ้านของเขาแตกต่างกัน ประชาชนเก่ามีหน้าที่ไถนาและเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าว เพราะประชาชนเก่ารู้วิธีการจัดการต่างๆ ส่วนประชาชนใหม่รับผิดชอบในการก่อสร้างระบบชลประทานและมีหน้าที่เก็บผลผลิตที่เพาะปลูกส่งให้ฮ็องการ์⁸³ จึงดูเหมือนกับความสัมพันธ์ของประชาชนเก่ากับประชาชนใหม่จะเป็นไปไม่ได้นัก

อย่างไรก็ตาม ในบางพื้นที่ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่อาศัยอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกัน ความสัมพันธ์ของประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ก็ค่อนข้างดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประชาชนเก่าสอนให้ประชาชนใหม่ปลูกข้าว หรือในกรณีที่ไม่มีอาหารบริโภคประชาชนใหม่ก็จะนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ไปแลกกับข้าวซึ่งประชาชนเก่าสามารถเก็บไว้ในยุ้งฉางของตนเองได้

⁸¹ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 120.

⁸² Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 171.

⁸³ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, *The Murderous Revolution*, p. 49.

สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นก่อนการประกาศใช้ระบบคอมมูนใน ค.ศ.1977 ในบางพื้นที่ที่มีความเท่าเทียมกันระหว่างประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ เช่น ในซรอกโกงปีเซย ในภูมิภาคหริตติประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ ได้รับการปันส่วนข้าวจากอ็องการในจำนวนที่เท่ากัน ทั้งๆ ที่ในซรอกนี้เคยเป็นเขตที่เขมรแดงปลดปล่อยได้ก่อน ค.ศ.1975

โซวรรณาซึ่งอพยพจากเขตไพรแวง ภูมิภาคบูรพมายังเขตโพธิสัต ภูมิภาคพายัพ ได้รับคำแนะนำจาก ประชาชนเก่าว่า ไม่ให้ใช้เสื้อผ้าใหม่เพราะมันแสดงให้เห็นว่า เพิ่งอพยพมาจากทางตะวันออก ซึ่งอาจจะทำให้ถูกฆ่าได้เพราะกรรมกาภิบาลเขมรแดงใน โพธิสัตคิดว่า ประชาชนที่มาจากตะวันออกเป็นพวกเวียดนาม⁸⁴ ดังนั้นความสัมพันธ์ของประชาชนทั้งสองจึงขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา รวมถึงความสัมพันธ์ส่วนบุคคลซึ่งขึ้นอยู่กับมนุษยธรรม จริยธรรมและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ของบุคคลนั้นๆ จึงไม่สามารถเหมารวมไปทั้งหมดได้ว่า ประชาชนเก่าทำสิ่งไม่ดีต่อประชาชนใหม่ทุกคน

ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนใหม่ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในชนบทมาก่อน แต่ได้อพยพย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญก่อน ค.ศ. 1975 เพื่อหนีภัยสงครามหรือเพื่อเข้าไปประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีพของตนกับประชาชนเก่าซึ่งยังคงอาศัยอยู่ที่เดิม ก็มีความน่าสนใจเช่นเดียวกัน เพราะภายหลังการอพยพกลับมายังภูมิลำเนาเดิม สถานะของประชาชนซึ่งอพยพไปก่อน ค.ศ.1975 ได้เปลี่ยนไป อ็องการ จัดคนเหล่านี้อยู่ในฐานะประชาชนใหม่ ทำให้ประชาชนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการถูกกำหนดว่าเป็นประชาชนใหม่ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องอภิสิทธิ์ต่างๆ หรือการปฏิบัติตัวของประชาชนเก่า ข้อมูลในหลายๆ แห่งระบุว่า ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ที่เดิมหรือประชาชนเก่า บางคนเลือกที่จะปฏิบัติกับคนเหล่านี้เช่นเดียวกับปฏิบัติกับประชาชนใหม่ซึ่งเป็นชาวพนมเปญ ทั้งๆ ที่เมื่อมองย้อนกลับไปดูภูมิหลังทางสังคม คนเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชวาเนาเช่นเดียวกัน ยิ่งกว่านั้น ประชาชนเก่าซึ่งมีญาติหรือพี่น้องเกี่ยวข้องกับบุคคลซึ่งอ็องการ จัดว่าเป็นพวกประชาชนใหม่ก็จะปฏิบัติตัวแบ่งแยกและต่างไปจากที่ประชาชนซึ่งอพยพกลับมายังภูมิลำเนาเดิมคาดหวังไว้ ด้วยหลายเหตุผล ไม่ว่าจะเป็นความกลัวว่าเขมรแดงจะรู้ว่าตนเองมีความเกี่ยวข้องกับพวกประชาชนใหม่ หรือความต้องการส่วนตัวที่ไม่อยากจะคบค้าสมาคมด้วย เช่น กรณีของแอม สุขคิม (ไผ่ผิ สุธูย็ี) ได้เดินทางกลับไปทีภูมิจ้างแม่ของเธอเคยอาศัยอยู่ โดยหวังว่าจะมีการต้อนรับจากญาติพี่น้องและชาวบ้านที่เคยรู้จักที่นั่น แต่เนื่องจากแม่ของเธอถูก อ็องการ จัดอยู่ใน

⁸⁴ Carol Wagner, *Soul Survivors: Stories of Women and Children in Cambodia* (California: Creatives Arts Book, 2002), p. 182.

ประเภทวรรณกรรม* ดังนั้นจึงไม่มีญาติมิตรหรือชาวบ้านคนใดกล้าที่จะช่วยเหลือแม่ของเธอเลย ด้วยความกลัวว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับพวกวรรณกรรม⁸⁵ และจะทำให้ตนเองถูกลงโทษหรือถูกจับตามองจาก *อ็องการ* และที่สำคัญที่สุดคือกลัวที่จะถูกลดสถานะลงจากเดิม หรือครุคนหนึ่งซึ่งกลับไปยังบ้านเกิดของตนในซรอกเปรยกะบาส์ ในตำบล 33 ได้กล่าวว่า “ไม่มีใครต้อนรับพวกเราแม่ไม่กล้าที่จะเข้ามาหาหรือถามเรื่องราวต่างๆ”⁸⁶

อย่างไรก็ตามเมื่อประชาชนกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม ภาพที่ปรากฏออกมาไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป เช่น เมื่อชวาย เกน (สวาท เศล) กลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตนเองในเขตกัณดาล ญาติๆ ของเขาได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ชวาย เกนได้บรรยายไว้ว่า “พี่ๆ ของฉันได้แนะนำเกี่ยวกับการดำรงชีวิตภายใต้การปกครองในระบบนี้ ญาติๆ ได้แบ่งเสบียงอาหาร หลังจากนั้นก็ช่วยให้ฉันอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน”⁸⁷

ทัศนคติของประชาชนเก่าและประชาชนใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ ซึ่งแสดงออกมาในด้านที่ดีและไม่ดี การแบ่งแยกระหว่างชาวเมืองและชาวชนบทมีการแบ่งกันมาตั้งแต่ก่อนที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศแล้ว ดังเช่นที่ประชาชนเก่ามักมองประชาชนใหม่ว่าบอบบาง ไร้สาระ ไร้ราย ชีวิตเต็มไปด้วยวัฒนธรรมแบบตะวันตก และการคอร์รัปชัน “พวกที่มาจากในเมืองเป็นเหมือนแขกไม่ได้รับเชิญ และสำหรับพวกชาวบ้านเหล่านี้ ชาวเมืองก็เป็นเหมือนกับเจ้านายที่เคยดูถูกดูแคลนพวกชาวบ้านอย่างเขามาก่อน”⁸⁸ ประชาชนเก่ามองว่าประชาชนใหม่ไม่สามารถทำสิ่งที่ประชาชนเก่าทำได้ เช่น ปลูกข้าวหรือสร้างบ้านจากไม้ไผ่ รวมทั้งจัดการในเรื่องต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเมื่อต้องอาศัยอยู่ในชนบท ในขณะที่ประชาชนใหม่มองประชาชนเก่าว่าเป็นพวกไม่รู้หนังสือ ยากจน ทำงานใช้แรงงาน ซึ่งการแบ่งแยกเช่นนี้ปรากฏให้เห็นได้ในสังคมกัมพูชา

* วรรณกรรมคือ วรรณกรรมของพวกที่มีการศึกษา อย่างไรก็ตามวรรณกรรมนี้ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในวรรณกรรมในระบบกัมพูชาประชาธิปไตย มีการกล่าวถึงบ้างเป็นครั้งคราว

⁸⁵ โหมย สุอัมมัย, “จ๊กไก้ก๊ะ,” *สัญชกรกฤต* 52 (เมษา 2004): 58 [แอม สุชคิม, “น้ำตาแม่,” *แสวงหาความจริง* 52 (เมษายน 2004): 58].

⁸⁶ Ben Kieman, *The Pol Pot Regime*, p. 170.

⁸⁷ สวาท เศล, *โฮมวีต (สุภกรโฮมมูยตี 1941 ชกผลอสฤ)* (กรุงเทพฯ: วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม, 2001), ข้อ 14 [ชวาย เกน, *ชีวิตครอบครัวเขมรครอบครัวหนึ่งตั้งแต่ปีค.ศ. 1941 จนถึงปัจจุบัน* (พนมเปญ: วิทยาลัยศิลปะและวัฒนธรรม, 2001), หน้า 14].

⁸⁸ ชินามูระ โนริโอะ, *หนีไฟนรก*, แปลโดย ศุภศิ นาวาวิจิต (กรุงเทพมหานคร: กะรัต, 2528), หน้า 75.

การแบ่งแยกกันระหว่างเมือง ซึ่งในที่นี้คือเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าข้าวหรือผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ กับชนบทซึ่งตั้งอยู่ห่างไกล ยกจน ประชาชนในชนบทมักมีความรู้สึกที่ไม่เป็นมิตรกับคนเมือง ประชาชนในชนบทมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ดังที่ปรากฏในกรณีภูมิสองภูมิที่ตั้งอยู่ระหว่างทางไปปลูกและกำปอต โดยภูมิทั้งสองตั้งอยู่ 2 ฟากถนนภูมิที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของถนนประชาชนแยกตัวอยู่โดดเดี่ยว มีความรู้สึกเป็นศัตรูต่อทุกสิ่งทีมาจากเมือง ในขณะที่ภูมิที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของถนนเป็นชานาซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับระบบการค้าในตลาด มีทั้งการนำสินค้าไปขายและซื้อกลับมา อีกทั้งดำเนินชีวิตเหมือนคนเมืองและถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกัมพูชา⁸⁹

ในส่วนของความรู้สึกของประชาชนเก่ามีบางคนที่รู้สึกไม่ดีต่อคนหรือทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเมือง เช่น ในภูมิบ็อนเดียมชมาร์มีความรู้สึกไม่ชอบเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งเข้ามาเยี่ยมวัดหรือตรวจตราบริเวณชายแดน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ชอบกับการกระทำที่อ้างว่า จะให้ความช่วยเหลือกับชาวบ้าน รวมทั้งมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกรรยาของข้าราชการที่เข้ามาเยี่ยมหรือแจกสิ่งของให้แก่ชาวบ้านด้วยเช่นกัน⁹⁰

การแบ่งแยกระหว่างชาวเมืองและชาวชนบทเป็นสิ่งที่มียู่ในสังคมกัมพูชามาอย่างยาวนาน เพียงแต่ไม่มีเส้นแบ่งที่เป็นมาตรฐานอย่างชัดเจนหรือมีการกำหนดตายตัวเหมือนเช่นที่ รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกำหนด ดังนั้นจึงเท่ากับว่ารัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยมาตอกย้ำภาพเหล่านี้ให้ชัดเจนขึ้นกว่าเดิม

2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

อิม จันริทธิ เป็นลูกสาวแพทย์ในพนมเปญ หลังจากคำสั่งอพยพ จันริทธิกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของพ่อซึ่งอยู่เขตตาแก้ว เธอบรรยายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไว้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวเป็นสิ่งที่ต้องสงสัย อ็องการ์ควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งการพูดคุยตามปกติภายในครอบครัว อ็องการ์กลายเป็น แม่พ่อและพระเจ้าของพวกเขา”⁹¹

⁸⁹ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, pp. 4-5.

⁹⁰ Ibid., p. 2.

⁹¹ Him Chanrithy, *When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge*, p. 14.

ในช่วงปีแรกของการปฏิวัติ อ็องการร์ อนุญาตให้สถาบันครอบครัวยังคงอยู่ แต่ก็มีบางสิ่งที่เป็น การเปลี่ยนแปลงเล็กๆ น้อยๆ นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1976 เป็นต้นมา ได้มีการออกคำสั่งต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อถึงสมาชิกทุกคนในแต่ละครอบครัว เช่น การส่งเด็กชายหญิงไปทำงานยังที่ห่างไกลและให้พักอยู่แยกจากพ่อแม่ เด็กที่อายุต่ำกว่า 6 ปีให้เป็นสายลับคอยตรวจตราสอดส่องพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว⁹² ถ้าสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งคนใดถูกจับ สมาชิกที่เหลือก็จะถูกจับหรือถูกฆ่าไปด้วย หรือการให้รับประทานอาหารในโรงอาหารรวม

อ็องการร์พยายามที่จะแยกเด็กออกจากครอบครัว เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเหล่านั้นได้รับอิทธิพลของสังคมเก่า ไม่ว่าจะเป็นความคิด ความเชื่อหรือการสั่งสอนจากบิดามารดา อ็องการร์มักจะอ้างกับเด็กๆ ว่าเป็น “ลูกของอ็องการร์”⁹³ โดยเด็กซึ่งมีอายุตั้งแต่ 5 หรือ 6 ปี ถูกนำตัวแยกออกจากครอบครัวไปอยู่ในมณฑลกุมารหรือค่ายทำงานของเด็ก นอกจากนี้ อ็องการร์มองเห็นว่าเด็กคือเป้าหมายในการปลูกฝังแนวคิดปฏิวัติต่อไป อ็องการร์ให้ความสำคัญกับเด็กมากเมื่อต้องรับประทานอาหารร่วมกันในสหกรณ์ เด็กจะได้รับอาหารก่อนคนชรา⁹⁴

สมาชิกในแต่ละครอบครัวต้องจัดกระจายทำงานอยู่ตามที่ต่างๆ สามปี ภรรยาและลูกแยกจากกัน 2-3 เดือน และพบหน้ากัน 1 หรือ 2 วัน ก่อนที่จะกลับไปทำงานที่ได้รับมอบหมายต่อไป เช่น ครอบครัวของซอมอาน ซอมอานและน้องสาวอยู่ในกองเคลื่อนที่ น้องชายคนรองอยู่ในกองไถนา น้องชายคนสุดท้ายซึ่งยังเด็กอยู่ในกองกุมาร พ่อและแม่อยู่ในหมู่บ้าน⁹⁵ เช่นเดียวกับครอบครัวของชายวาน ลูกชายอยู่ในกองเคลื่อนที่กุมาร ลูกสาวคนโตอยู่ในกองดูแลควาย ส่วนลูกสาวคนเล็กเก็บมูลโคและเรียนหนังสือ ส่วนสามีของชายถูกเกณฑ์เข้ากองเพิ่มผลิตผล ยกเว้นชายซึ่งทำงานในกองครัว⁹⁶

⁹² ผู้ส ผู้ส ผู้ส, “เบตุสึอูกรุบาสสยู่บรูดาตีสเรีตีส (ตชบ),” *ใญงรกรกรตต* 64 (เมษ 2005): 19 [โมค ชันควิส, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 19]

⁹³ Szymusiak Molyda, *The Stones Cry Out*, p. 45.

⁹⁴ ผู้ส ผู้ส ผู้ส, “เบตุสึอูกรุบาสสยู่บรูดาตีสเรีตีส (ตชบ),” *ใญงรกรกรตต* 64 (เมษ 2005): 19 [โมค ชันควิส, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 19]

⁹⁵ สาส์ ฅญาณา, “เรอเตลใฝลคกรมสตัชวาสตูลยคสผล,” *ใญงรกรกรตต* 30 (ยิสึสา 2002): 23 [ชัน กัลยาณ, “เมื่อความอดอยากมาถึง,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนา 2002): 23].

⁹⁶ สาส์ ฅญาณา, “เระยิสยีสตาคยูเอ็ร,” *ใญงรกรกรตต* 50 (กฤษ: 2004): 12 [ชัน กัลยาณ, “นี่ไม่ใช่วรรณกรรม,” *แสวงหาความจริง* 50 (กุมภาพันธ์ 2004): 12].

นอกเหนือจากการแยกสมาชิกครอบครัวออกจากกันแล้ว รัฐยังเข้ามาควบคุมสิทธิส่วนบุคคลบางประการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว เช่น การแต่งงาน เดิมผู้หญิงมีสิทธิที่จะตกลงหรือปฏิเสธที่จะแต่งงานกับผู้ชายที่มาสู่ขอตนเองได้ แม้ว่าในทางปฏิบัติพ่อและแม่ของฝ่ายหญิงมีอำนาจในการบังคับลูกให้แต่งงานกับคนที่ตนเองเห็นชอบ แต่ก็ไม่ได้มีการบังคับมากเท่ากับการบังคับให้แต่งงานในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ในสังคมปฏิวัติ การแต่งงานได้เปลี่ยนไปจากเดิม การแต่งงานมีทั้งแบบที่ผู้หญิงและผู้ชายมีสิทธิเลือกได้และแบบถูกบังคับ ในแบบที่มีสิทธิเลือกได้ สิ่งที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือ ผู้ชายและผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะสู่ขอคนที่จะมาเป็นสามีหรือภรรยาของตนเอง ต่างจากประเพณีเดิมซึ่งฝ่ายชายเป็นผู้สู่ขอฝ่ายหญิงเท่านั้น⁹⁷ ในส่วนของการถูกบังคับให้แต่งงาน สิ่งนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย เมื่อ*อ็องการ*มีคำสั่งให้ผู้หญิงแต่งงานกับยุทธชน กรรมาภิบาลหรือชายซึ่ง*อ็องการ*เห็นว่าเหมาะสม ในบางกรณีเป็นทหารและกรรมาภิบาลซึ่งพิการจากการสู้รบ ไม่เฉพาะแต่ประชาชนเท่านั้นที่ถูกบังคับ กรรมาภิบาลเขมรแดงก็ถูกบังคับให้แต่งงานด้วยเช่นกัน เช่น กรณีของนารีแพทย์ปฏิวัติ ในโรงพยาบาล 6 มกรา (โรงพยาบาลพระเกตุมาลา) ถูกบังคับให้แต่งงานกับทหารพิการ เจิน ชารี (ชิส สามี) เป็นผู้หญิงที่อยู่ในเหตุการณ์ได้กล่าวว่า “ในเวลานั้น ทหารพิการมีสิทธิในการขอนารีแพทย์แต่งงานได้ เพราะถือว่ายุทธชนซึ่งพิการเสียสละชีวิตของตนเองในการทำสงครามเพื่อปกป้องประเทศ” โดยนารีแพทย์ที่มีหน้าตางดงามจะถูกบังคับให้แต่งงาน ถ้าปฏิเสธจะถูกลงโทษ⁹⁸ หรือในกรณีของดารานซึ่งถูกกรรมาภิบาลท้องถิ่นบังคับให้แต่งงานกับผู้หญิงซึ่งตนเองไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ถ้าขัดขืนก็จะโดนลงโทษ⁹⁹

การที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยบังคับให้เกิดการแต่งงานระหว่างชายหญิง ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมในเรื่องเพศของชายหญิงได้ เหมือนกับในสังคมปฏิวัติอื่นๆ ที่มีการแบ่งแยกชายหญิงออกจากกัน ในความหมายที่ว่า “แบ่งแยกแต่เสมอภาค” ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือในการกินอยู่หลับนอน การบังคับให้แต่งงานยังเป็นการช่วยเพิ่มการให้กำเนิดเด็กซึ่ง*อ็องการ*เห็นว่า เด็กที่เกิดใหม่จะเป็นอนาคตของการปฏิวัติและสามารถที่จะสอดแทรกแนวคิดหรือทัศนคติในการปฏิวัติให้กับ

⁹⁷ May Ebihara, “Revolution and Reformation in Kampuchea Village Culture,” in *The Cambodia Agony*, eds. David A. Ablin and Marlowe Hood (New York: Sharpe, 1987), p. 29.

⁹⁸ เห็ รัตนา, “มึธฤยเม็ฐกมธำมูยพฐฐธธฤกธ, ” *สัญธมกมธฤก* 55 (กคคธ 2004): 17–18 [เอือ รตนา, “ไม่พริ้อมแต่งงานกับยุทธชนพิการ,” *แสวงหาความจริง* 55 (กรกฐาคม 2004): 17-18].

⁹⁹ Bree Lafraniere, *Music Through the Dark*, p. 82.

เด็กๆ เหล่านี้ได้ นอกจากนี้ยังเป็นการควบคุมในเรื่องความซื่อสัตย์ต่ออสังการให้มีมากกว่าความซื่อสัตย์ต่อสมาชิกในครอบครัว¹⁰⁰

จันโท บัว (Chanthou Boua) ได้สำรวจทัศนคติของผู้หญิงซึ่งเคยใช้ชีวิตอยู่ในระบบนี้ และพบว่า สิ่งแรกที่ผู้หญิงเหล่านี้รู้สึกเกลียดมากที่สุดคือ การใช้ระบบคอมมูนซึ่งส่งผลให้เกิดการกินข้าวร่วมกันในโรงอาหาร ไม่เฉพาะแต่ในเรื่องที่ผลผลิตทุกอย่างกลายเป็นของส่วนรวม เมื่อเวลาเกิดการขาดแคลนอาหาร แต่ละคนจะพยายามออกไปหาอาหารเพื่อประทังชีวิต และเก็บอาหารเหล่านั้นไว้เพียงคนเดียวแทนที่จะแบ่งให้กับสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆ การกระทำเช่นนี้เป็นเหมือน “การทำลายความเชื่อมั่นและความเชื่อมโยงกันของสมาชิกในครอบครัว” และในบางครั้งทำให้เกิดความรู้สึกไม่ไว้ใจ ความรู้สึกเป็นศัตรูระหว่างคู่สามีภรรยา¹⁰¹ ดังตัวอย่าง จากบันทึกความทรงจำของดารานชายชราคนหนึ่งซึ่งสนิทสนมกับดารานที่ต้องการที่จะมอบทรัพย์สินที่ถูกฝังไว้ในดินให้กับดาราน แทนที่จะมอบให้กับภรรยาของตนเอง เพียงเพราะว่าชายผู้นั้นรู้สึกถึงความไม่ซื่อสัตย์ของภรรยาที่เก็บอาหารไว้รับประทานเพียงคนเดียวโดยที่ไม่แบ่งให้กับตนเอง¹⁰² การที่ผู้หญิงมีความรู้สึกในทางลบเกี่ยวกับระบบคอมมูนไม่ใช่เรื่องที่แน่ชัดใจ เพราะการมีระบบคอมมูนทำให้หน้าที่ของผู้หญิงซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดูแลบ้านเรือนและการเลี้ยงดูบุตรในฐานะภรรยาและแม่ต้องเปลี่ยนไป การหุงหาอาหารให้สมาชิกในครอบครัวไม่มีอีกต่อไป เนื่องจากต้องออกไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆ

นอกจากนี้ภาษาที่ใช้เรียกบุคคลอื่น ซึ่งเดิมการเรียกขานบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นจะแสดงถึงความเชื่อมโยงและการเคารพอาวุธตามลำดับขั้นของสังคมกัมพูชาที่ต้องเปลี่ยนไปภายใต้การปกครองของรัฐบาลเขมรแดง เดิมการเรียกบุคคลอื่นจะเรียกโดยใช้คำเรียกเพื่อแสดงความเคารพ เช่น พี่ ป้า น้า อา ต้องเปลี่ยนไปใช้คำว่า “มิตร” แทน แต่อย่างไรก็ตามคำเรียกที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในลักษณะญาติพี่น้องก็ยังคงใช้กันอยู่อย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชนในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย รวมถึงการเรียกขานกรมมาภิบาลเขมรแดงเองด้วยเช่นกัน บางครั้งใช้คำว่า “บอง” ซึ่งแปลว่า พี่ นอกจากนี้กรรมาภิบาลระดับท้องถิ่นบางคนจะถูกเรียกขานโดยใช้คำเรียกเชื่อมญาติและเรียกเพื่อแสดงความเคารพนับถือ เช่น “ตา” มีอีก เลขาธิการภูมิภาคหริดี “ตา”วาน หนึ่งในคณะกรรมาธิการตำบล 1 ในภูมิภาคพายัพ หรือเรียกประธานกองที่เป็นหญิงโดยใช้คำ

¹⁰⁰ May Ebihara, “Revolution and Reformation in Kampuchea Village Culture,” p. 30.

¹⁰¹ Chanthou Boua, *Women in Today's Kampuchea* (Bangkok: UNICEF, 1981), p. 23.

¹⁰² Bree Lafraniere, *Music Through the Dark*, p. 143.

นำหน้าว่า “แม่” นอกจากนี้ในเอกสารจากส่วนภูมิภาคที่รายงานไปยังส่วนกลาง เมื่อมีการกล่าวถึง พล พต มักจะมีการแทนชื่อว่า พี่หมายเลข 1 (บขฮี 1) หรือ พี่ใหญ่ (บขฮี)

2.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับกรมมาภิบาลเขมรแดง

การปฏิบัติของกรมมาภิบาลเขมรแดงในแต่ละพื้นที่ก็แตกต่างกันออกไป ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนโดยตรง รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยค่อนข้างที่จะให้อิสระแก่กรมมาภิบาลท้องถิ่นไม่ได้มีการควบคุมอย่างใกล้ชิด แต่ใช้การควบคุมผ่านทางระบบการติดต่อสื่อสารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุสื่อสาร โทรศัพท์และพลส่งสาร โดยส่งคำแนะนำไปยังภูมิภาคต่างๆ จากภูมิภาคส่งต่อไปยังระดับซรค และส่งลงไปยังระดับต่างๆ ต่อไป ดังนั้นการควบคุมที่ไม่ได้ใกล้ชิดมาก ทำให้การปฏิบัติของกรมมาภิบาลท้องถิ่นต่อประชาชนในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละคนแตกต่างกันออกไปด้วย อย่างไรก็ตามมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า พวกเขมรแดงที่มีสถานะเป็นพลเรือน เช่น ประธานภูมิ มักจะมีความโหดร้ายน้อยกว่าเขมรแดงที่เป็นทหารและกรมมาภิบาล¹⁰³

ก่อนหน้าที่ทหารเขมรแดงจะยึดกรุงพนมเปญได้ การปฏิบัติตัวของกรมมาภิบาลเขมรแดงต่อประชาชนในเขตปลดปล่อยได้ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านประชาชนซึ่งย้ายมาอาศัยอยู่ในพนมเปญ ในแง่มุมที่เป็นมิตรและช่วยเหลือประชาชน กรมมาภิบาลถูกสอนให้เคารพประชาชน ปกป้องผลประโยชน์ เรียนรู้และอยู่อย่างเรียบง่าย เขมรแดงช่วยชาวบ้านทำนา สร้างบ้านและถนน “ถ้าชาวบ้านป่วย...พวกเขาไปฉีดยาหรือให้ยา แม้ว่าจะดึกหรือมีพายุก็ตาม”¹⁰⁴

ในช่วงการอพยพออกจากกรุงพนมเปญ เรื่องราวเกี่ยวกับความมีน้ำใจของกรมมาภิบาลเขมรแดงมีให้เห็นอยู่บ้าง เช่น “ชายชุดดำช่วยเหลือทุกคนที่ถือของหนักเกินไป...ช่วยแม่ของเด็กอุ้มเด็กทารก พวกเขาเป็นคนดี”¹⁰⁵ กอล โตจ (Kol Touch) ข้าราชการในกระทรวงเกษตร ได้บรรยายถึงกรมมาภิบาลเขมรแดงซึ่งเขาพบเมื่อวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 ก่อนการอพยพออกจากกรุง

¹⁰³ Roel A. Burgler, *The Eyes of the Pineapple*, p. 87.

¹⁰⁴ Roel Burgler, “Democratic Kampuchea: The origins of a totalitarian Socialist State: An attempt to Analyze Khmer Rouge Authoritarianism,” Seminar Vietnam, Indochina and Southeast Asia: Into The 80s, 29 September–3 October 1980, The Hague, Netherlands, p. 24.

¹⁰⁵ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 275.

พนมเปญว่า “ค่อนข้างที่จะสุภาพ ขอร้องให้เขาและครอบครัวออกจากบ้านเมื่อเตรียมสัมภาระเสร็จเรียบร้อยแล้ว”¹⁰⁶

บุญเฮียง อุง ได้บรรยายถึงกรรมาภิบาลเขมรแดงในหมู่บ้านของเขาซึ่งอยู่ในภูมิภาคบูรพาไว้ว่า “พวกเขาเคารพประชาชน พวกเขาพูดคุยกับประชาชน และให้ความช่วยเหลือเมื่อประชาชนเหล่านั้นต้องการ และปฏิบัติต่อประชาชนเป็นอย่างดี”¹⁰⁷ ในตำบล 20 ภูมิภาคบูรพาเอก ชาวनावัย 58 ปี ได้บรรยายไว้ว่า “ในช่วงที่เลขธิการภูมิภาคบูรพายังมีชีวิตอยู่ กรรมาภิบาลกับประชาชนเข้ากันได้ดี มีการเชิญไปกินข้าวที่บ้านของกันและกัน ผู้นำดีใกล้ชิดประชาชน”¹⁰⁸ หรือประชาชนซึ่งเป็นอดีตครูและเคยอาศัยอยู่ในตำบล 24 ภูมิภาคบูรพาได้กล่าวถึง ฦก ประธานตำบล 24 ไว้ว่า “ชาวนาเชื่อในตัวประธานตำบล เขาจัดการสิ่งต่างๆ เพื่อให้ประชาชนปรับปรุงงานของตนเองให้ดีขึ้น ถ้าเกิดการขาดแคลนผลผลิตต่างๆ เขาจะสนับสนุนให้ประชาชนปลูกหรือไม่ก็เขาจะปลูกเอง หรือถ้าบ้านเรือนของประชาชนไม่สะอาด เขาจะช่วยทำความสะอาดให้”¹⁰⁹

อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่โดยเฉพาะในภูมิภาคหริศกรรมาภิบาลเขมรแดงค่อนข้างที่จะขึ้นชื่อในเรื่องความเข้มงวด มีระเบียบวินัยเคร่งครัด ปฏิบัติกับประชาชนด้วยความแข็งกระด้าง แต่ในตำบล 33 (กำปงสปีอและตาแก้ว) ในภูมิภาคหริศซึ่งในช่วงสงครามกลางเมืองเป็นฐานกำลังสำคัญของเขมรแดง และในช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยก็ถือเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประชาชนดำเนินชีวิตด้วยความยากลำบาก เลขธิการตำบลกลับเป็นที่รักของประชาชนที่อาศัยอยู่ที่นั่น ช่างไม้คนหนึ่งได้เล่าถึงเลขธิการตำบลว่า “ดีต่อประชาชน ไม่ฆ่าคนและมีผู้หญิงหลายคนหลงรัก” “ไม่โหดร้ายเหมือนต้าม็อก (เลขธิการภูมิภาค)”¹¹⁰ ที่ภูมิเปรยกอม ภูมิภาคหริศ แพทย์ในโรงพยาบาลสหกรณ์ได้แนะนำให้ผู้หญิงคนหนึ่งพาลูกไปปรึกษาแพทย์โรงพยาบาลประจำชรกเนื่องจาก

¹⁰⁶ David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodia History: Politics, War and Revolution Since 1945* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1991), pp. 251–252.

¹⁰⁷ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, *The Murderous Revolution: Life and Death in Pol Pot's Kampuchea* (Bangkok: Orchid, 1998), p. 57.

¹⁰⁸ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot,” p. 144.

¹⁰⁹ Ibid., p. 177.

¹¹⁰ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 169.

โรงพยาบาลสหกรณ์ชาดแคลนยา หัวหน้าแพทย์ได้อนุญาตให้ผู้หญิงคนนั้นพาลูกไปรักษาได้และยังสั่งให้ชายหนุ่มคนหนึ่งช่วยขับเกวียนไปส่งที่โรงพยาบาลประจำชรกอีกด้วย¹¹¹

เนียง ยี ซึ่งวิกเคอรี ได้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกรรมาภิบาลในภูมิภาคพายัพไว้ว่า “กรรมาภิบาลจำนวนมากในภูมิภาคพายัพคือ อดีตครูซึ่งได้เข้าร่วมการปฏิวัติตั้งแต่ ค.ศ. 1970 คนเหล่านี้มีความเห็นใจพวกคนเมืองและปัญญาชน” นอกจากนี้เนียง ยียังได้กล่าวถึงเคก แปน ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการภูมิภาคพายัพ ว่าเขามักจะเดินทางไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่ความดูแลของเขาพร้อมภรรยา เพื่อตรวจสอบสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องที่ แปนพยายามที่จะจัดการละเล่นรื่นเริงมาให้ประชาชน ในการพบปะประชาชนใน ค.ศ. 1977 ก่อนที่เขาจะถูกจับกุม เขาได้พูดกับ“ประชาชนเก่า” ว่า “อย่ากล่าวหาหรือพยายามหาข้อผิดพลาดของ“ประชาชนใหม่” ถ้าพวกเขาไม่รู้ว่าจะต้องทำงานอย่างไร ควรจะช่วยให้เขาได้เรียนรู้มากกว่าลงโทษโดยการเพิกเฉย”¹¹² หรือในชรกทอมปวก ภูมิภาคพายัพ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ที่นั่นได้กล่าวถึงกรรมาภิบาลท้องถิ่นว่า “พวกเขานิรันดร์และใจดี”¹¹³

รัฐธา อดีตครูซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคเวียล เทเรีย (Veal Trea) ในเขตพระตะบอง ถูกนำตัวไปสอบสวน ระหว่างที่สอบสวนอยู่นั้น เธอได้เห็น “แม่ภูมิภาค” เข้าไปในที่ทำงานของคณะกรรมการเพื่อขอร้องให้กรรมการเขมรแดงปล่อยตัวเธอ รัฐธาได้บรรยายถึง“แม่ภูมิภาค” ว่า “เขาถูกแต่งตั้งให้เป็น“แม่ภูมิภาค”โดยเขมรแดง แต่เขาทำตัวไม่เหมือนพวกเขมรแดง มีน้ำใจและไม่เคยสั่งฆ่าใคร ทุกๆ คนในหมู่บ้านรักเขา”¹¹⁴ ใน ค.ศ.1975 ในชุมสปีอ เขตกำปงจาม ภูมิภาคบูรพา เมื่อเกิดการขาดแคลนอาหารขึ้น กรรมาภิบาลท้องถิ่นก็พยายามทำเป็นไม่สนใจการทำอาหารกินเองภายในครอบครัวของประชาชน ยกเว้นแต่กรณีที่มีการเอาข้าวไปมากเกินไป¹¹⁵

ในขณะที่หลายๆ คนเชื่อว่า การปฏิบัติของกรรมาภิบาลเขมรแดงที่มีต่อประชาชนเก่าจะเป็นมิตรมากกว่าหรือรุนแรงน้อยกว่าการปฏิบัติของกรรมาภิบาลเขมรแดงต่อประชาชนใหม่ เนื่องจากการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับชนชั้นชาวนาและชาวบ้านส่วนใหญ่คือชาวนาซึ่งอยู่ในระดับกลางหรือระดับล่าง อย่างไรก็ตามชาวบ้านในหมู่บ้าน

¹¹¹ เกษ สุอธำธณ, “[เสียดสชช,” *สัญกรกรกต* 52 (เมษษ 2004): 51-52 [เสง สุขพันณ, “เงษองพ,” *แสวงหาควมจรต* 52 (เมษษน 2004): 51-52].

¹¹² Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. 58.

¹¹³ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 327.

¹¹⁴ Carol Wagner, *Soul Survivors: Stories of Women and Children in Cambodia*, p. 36.

¹¹⁵ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 57.

โศบายไม่คิดเช่นนั้น หลายคนคิดว่า การปฏิบัติของกรมมาภิบาลเขมรแดงต่อพวกเขาปฏิบัติ เหมือนกับที่ทำกับประชาชนใหม่¹¹⁶

เมื่อมองในแง่กรมมาภิบาลเป็นผู้กระทำก็จะเห็นการปฏิบัติตัวของเหล่ากรมมาภิบาลต่อประชาชนแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล แม้ว่าโดยรวมภาพของกรมมาภิบาลจะเป็นไปในลักษณะที่เป็นผู้กระทำต่อประชาชนด้วยความโหดร้ายทารุณ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีอำนาจสั่งการหรือบังคับบัญชาประชาชนที่ตนเองดูแลอยู่ได้ แต่ก็ยังมีบางภาพที่สะท้อนออกมาจากประชาชนนอกเหนือจากการรับรู้โดยทั่วไปที่กรมมาภิบาลปฏิบัติต่อประชาชนอย่างดี ดังนั้นการปฏิบัติตัวของกรมมาภิบาลที่ถ่วงถ่วงต่อประชาชนจึงเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลด้วย นอกเหนือจากความจำเป็นจากการที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายบางประการซึ่งทำให้เกิดความเข้มงวดหรือเกิดความบีบคั้นกดดันต่อประชาชนซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมมาภิบาลเหล่านั้น

เออร์ เมงตรี (เมญ เย็ชชี) และซิม โศรยา (ลีซึ สุริยา) นักวิจัยของศูนย์เอกสารกัมพูชา ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวของยุทธชนเด็กในภูมิภาคหริดี ซึ่งทั้งสองได้เสนอให้เห็นถึงมุมมองของยุทธชนเด็กที่เป็นทั้งผู้กระทำและถูกกระทำภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ยุทธชนบางคนไม่มีทางเลือก จึงตัดสินใจที่จะเข้าร่วมกับการปฏิวัติเพื่อหวังให้ตนเองมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น “เมื่อเราเป็นยุทธชนหรือกรมมาภิบาลเขมรแดง เราไม่ต้องทำนาหรือสร้างเขื่อนเหมือนเด็กชายคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน การปันส่วนอาหารของเราก็จะมากกว่าเด็กธรรมดา”¹¹⁷

ในขณะที่เดียวกันยุทธชนเด็กเหล่านี้ก็ตกเป็นเหยื่อของสงคราม ถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้ปกครอง ทำให้ภาพที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับยุทธชนเด็กคือ “อาวุธมีชีวิต” อย่างชัดเจน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กล่าวถึงพวกนักรบเด็กไว้ว่า “เหตุผลที่นักรบเด็กๆ เหล่านี้เป็นที่นิยมกันมากขึ้นก็เพราะ การรบปัจจุบันมิใช่การสงครามในสนามรบเช่นในอดีต แต่เข้ามาทำลายล้างกันทุกหนทุกแห่ง เพราะเด็กๆ ถือปืนและใช้ปืนอัตโนมัติเหล่านี้ไม่ต่างจากผู้ใหญ่และเพราะผู้ใหญ่ควบคุมเด็กได้ง่ายทั้งทางกายภาพและอารมณ์ความรู้สึก”¹¹⁸ ดังเช่นยุวชนและยุวนารีซึ่งเข้าร่วมการปฏิวัติในช่วงสงครามกลางเมืองได้ถูกนำตัวไปทำงานเป็นยุทธชนดูแล

¹¹⁶ May Ebiara, “Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village,” p. 152.

¹¹⁷ Ea Meng-Try and Sim Sorya, **Victims and Perpetrators?: The Testimony of Young Khmer Rouge Comrades at S-21** (Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia, 2004), p. 14.

¹¹⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **อาวุธมีชีวิต?: แนวคิดเชิงวิพากษ์ด้วยความรุนแรง** (กรุงเทพฯ: ฟาเคียวกัน, 2546), หน้า 106.

และทรมาณนักโทษในคุกตวลสแลง ในจำนวน 166 คน ซึ่งทำงานในคุกตวลสแลงใน ค.ศ.1976 เป็นยุวชนอายุ 18–21 ปี 198 คน อีก 20 คน มีอายุต่ำกว่า 18 ปี¹¹⁹

นอกจากประชาชนซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยหลายคน ต้องเข้ารับการรักษาบำบัดทางด้านจิตใจจากจิตแพทย์แล้ว กรมอนามัยเขมรแดงบางคนก็ประสบปัญหาด้วยเช่นกัน ศูนย์เอกสารกัมพูชาจึงได้ร่วมกับองค์การจิตวิทยาวัฒนธรรม ในการรักษาอาการทางจิตให้แก่อดีตกรมอนามัยเขมรแดงในซรอกสอองและเกาะธม เขตกันดาล หนึ่งในนั้นคือ อดีตยุทธนาธิบดี กิน อาการทางจิตของยุทธนาธิบดี กิน เกิดจากประสบการณ์ในช่วงกัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งเธอถูกส่งไปประจำการที่คุกตวลสแลง ฮอ เลียง ซเรย (ហ ស្រែត ស្រី) หมอพื้นบ้านซึ่งเคยรักษาอาการของกินกล่าวว่า “เมื่อก่อนฉันเกลียดดย กินมาก...เพราะเธอคือเขมรแดง แต่เมื่อฉันรักษาเธอ ฉันคิดว่าเธอตกเป็นเครื่องมือของพวกเขมรแดงเท่านั้น”¹²⁰

นอกจากนี้ประเด็นเรื่องการสังหารอดีตทหารหรือข้าราชการ รวมทั้งประชาชนทั่วไปซึ่งถูกหยิบขึ้นมาพูดถึงในงานหลาย ๆ ชิ้นก็เป็นประเด็นสำคัญเช่นกัน ประชาชนซึ่งอาศัยในภูมิภาคบูรพา จำนวน 130 คนซึ่งเบน เคียร์แนน ได้สัมภาษณ์ระบุว่า ในช่วงกลาง ค.ศ.1975–ต้น ค.ศ.1976 พวกเขาที่ถูกสังหารคือ “ทหารลอนนอลและครู” “ทหารลอนนอลเท่านั้น” “ปัญญาชนและข้าราชการสมัยลอนนอล” และ “ประชาชนที่ฝ่าฝืนคำสั่ง”¹²¹ เห็นได้ว่า ไม่ได้มีการสังหารประชาชนแบบไม่เลือกในช่วงแรก ภาพที่อยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไปคือประชาชนถูกสังหารเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพวกที่เป็นปัญญาชน แต่ก็ยังมีบางรายละเอียดซึ่งแตกต่างออกไป เช่นเรื่องราวของอดีตครูและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยซึ่งได้อพยพกลับมายังภูมิลำเนาเดิมในภูมิภาคหริดี ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่นั่นรู้ถึงภูมิหลังของทั้งคู่เป็นอย่างดี แต่ทั้งคู่ก็อยู่รอดปลอดภัยจากการถูกสังหารเพราะขยันทำงาน เช่นเดียวกันกับนักศึกษากฎหมายซึ่งเคยอาศัยอยู่ในตำบล 13 หลังจากอพยพออกจากพนมเปญได้กลับบ้านในกีร์วงษ์ เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี ที่ซึ่งเขาไม่สามารถปิดบังสถานะของตนได้ อย่างไรก็ตามเขาไม่ได้ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตไม่ได้ถูกแบ่งแยก พ่อของเขาซึ่งเป็นช่างไม้ยังคงประกอบอาชีพต่อไปและได้รับการปฏิบัติอย่างดี ในขณะที่ธอน (Thon) อดีตนักศึกษา

¹¹⁹ ชู๊ต สาส์วีล, “เบตคูมีไฮ่กูปตาสสยาฐ์บุรณาดรเป็ธเฐ้ (ตชบ),” *โศกนาฏกรรม* 64 (เมษ 2005): 19 [โมด ชันควีต, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 19]

¹²⁰ โหษ สุอพิย, “นี่คือผู้วิถึ,” *โศกนาฏกรรม* 44 (สีกา 2003): 16–17 [แอม สุขลิม, “โรคทางจิต,” *แสวงหาความจริง* 44 (สิงหาคม 2003): 16–17.]

¹²¹ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 140.

กฎหมายอีกคนในพนมเปญได้กล่าวว่า “ประชาชนในภูมิภาคหริศซึ่งเคยเป็นแพทย์ ครูและนักเรียน นักศึกษา ไม่ได้ถูกสังหาร มีเพียงแค่อดิศาหารลอนนอลและประชาชนที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งเท่านั้น”¹²²

เป็นที่น่าสังเกตว่าในหลายๆ พื้นที่ ประชาชนใหม่ซึ่งเป็นผู้ที่มีการศึกษาพยายามที่จะปิดบังฐานะหรืออาชีพของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดขึ้นหรือทำให้ตัวเองปลอดภัยจากการกำจัดชนชั้นปัญญาชนของอ็องการ แต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ปิดบังฐานะหรืออาชีพเดิมของตน อ็องการได้นำเอาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหล่านั้นมาทำงานรับใช้ อ็องการ ไมเคิล วิคเคอรีเขียนถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ชายคนหนึ่งซึ่งทุกคนในหมู่บ้านรู้จักันดีว่าเคยเป็นครูมาก่อน ชายคนนี้ได้ถูกเรียกตัวจากการทำนาทุกๆ ปี เพื่อทำรายงานสถิติการทำนาของชมรมกมลบุรี ในภูมิภาคพายัพ”¹²³ หรือสามีของ ซอม ซาน (สู้ สาส) ซึ่งอดีตเป็นครูในโรงเรียนประถมสาวยอนโตในภูมิภาคโพธิ์เงินคำ เขตไพรเวงภูมิภาคบูรพา กรรมาภิบาลเขมรแดงยังคงให้สามีของซอมสอนหนังสือเด็กในตอนกลางวัน¹²⁴

2.4 ความเชื่อศาสนา

รัฐธรรมนูญมาตรา 20 ของกัมพูชาประชาธิปไตยระบุว่า “ประชาชนชาวกัมพูชาทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อตามความเชื่อหรือศาสนาใดๆ ก็ได้ แต่ไม่อนุญาตให้มีศาสนาปฏิบัติซึ่งทำลายกัมพูชาประชาธิปไตยและประชาชนกัมพูชาอย่างเด็ดขาด”¹²⁵

ถึงแม้ว่าตามรัฐธรรมนูญจะระบุไว้เช่นนี้ แต่ก็ไม่มีศาสนาใดที่ได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติได้ทุกศาสนาถูก อ็องการ ให้คำจำกัดความว่า ถือเป็นพวกปฏิบัติโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งในระบอบการปกครองก่อนหน้านี้ถือเป็นศาสนาประจำชาติและประชาชนกัมพูชาร้อยละ 80 นับถือนั้นก็ไม่ได้รับอนุญาตเช่นเดียวกัน ในเขตดาแก้ว ภูมิภาคหริศ “กลุ่มเด็กชายถูกสั่งให้ทำลายวัดและศาลเนี่ยะดาซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวเขมร”¹²⁶

ในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้มีการบรรยายว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของพุทธบริษัททั้งหลายโดนประณามว่าเป็นมารสังคม ถูกบังคับให้ลาสิกขาบทและเกณฑ์แรงงาน

¹²² Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 113.

¹²³ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. 30.

¹²⁴ ชูช ชาติ, “[ผู้สหายสู้ สาส],” *สัญจรกมลทิศ* 66 (มิถุนายน 2005): 16 [ลอง ดานี, “ครอบครัวซอม ซาน,” *แสวงหาความจริง* 66 (มิถุนายน 2005): 16].

¹²⁵ ฃุช ชาติ, *ประมุขมณฑลญูญู ติง 1947 – 1999* (กรุงเทพฯ: สถาบันชานันต์, 1997), ฃม 56 [ชวค ฐุทธิ, *ประชุมรัฐธรรมนูญเขมร ปี 1947 – 1999* (พนมเปญ: มหาวิทยาลัยนอร์ตัน, 1997), หน้า 56].

¹²⁶ Him Chanrithy, *When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge*, p. 99.

เหมือนกับประชาชนทั่วไป ไม่เพียงเท่านั้นพระสงฆ์ยังถูกทารุณกรรมและสังหารอย่างไร้ความปราณี วัตถุประสงค์ถูกทำลายหรือไม่ก็ถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นที่คุมขังนักโทษ คลังเก็บข้าวเปลือก โรงเลี้ยงสัตว์ ฐานทัพหรือคลังอาวุธ ศาลาการเปรียญภายในวัดถูกเปลี่ยนให้เป็นโรงพยาบาล พิธีบุญขึ้นปีใหม่ พิธีบุญมาฆบูชา อาสพหุบูชา วิสาขบูชา พิธีบุญศพ การเทศนาสั่งสอนธรรม การกราบไหว้พระ หรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาถูกสั่งห้ามหมด นอกจากนี้มีการบังคับให้พระสงฆ์แต่งงานเพื่อที่จะไม่สามารถกลับไปบวชอีก ก่อนทศวรรษ 1970 พระสงฆ์ทั่วประเทศกัมพูชามีประมาณ 60,000 รูป ตามสถิติของสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาซึ่งได้สำรวจขึ้นใน ค.ศ. 1983 อ้างว่า “ในช่วง ค.ศ.1975–1978 รัฐบาลเขมรแดงได้สังหารพระสงฆ์จำนวน 25,168 รูป”¹²⁷

ในซรอกโตนเลบาติ ภูมิภาคหริดี กลางเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1975 *ฮ็องการ์* ได้บังคับพระสงฆ์ให้ออกจากวัดและบังคับให้สึกเปลี่ยนไปแต่งงานให้เหมือนกับประชาชนทั่วไปคือสวมชุดสีดำ และบังคับให้พระสงฆ์ทำงานเหมือนกับประชาชนทั่วไป¹²⁸ ในพนมจิชอร์ เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1975 มีวัดเพียงแห่งเดียว ในวัดนี้มีพระสงฆ์จำพรรษา 3 รูป พระสงฆ์ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเลี้ยงหมู ดูแลโคกระบือ ทำนาและยังคงเป็นประธานในพิธีบุญต่างๆ ใดๆก็ตามพระสงฆ์ในพนมจิชอร์ถูกบังคับให้สึกและออกจากวัด¹²⁹

ในค.ศ. 1975 หลังจากเขมรแดงยึดพื้นที่ต่างๆ ได้แล้ว ในเขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ *ฮ็องการ์* ได้มีคำสั่งให้พระสงฆ์อพยพออกจากเมืองเหมือนเช่นประชาชนคนอื่นๆ พระอุก มุด กล่าวไว้ว่า “พระสงฆ์ในเขตพระตะบองถูกเขมรแดงบังคับให้ออกจากวัดพร้อมๆ กับที่ประชาชนถูกบังคับให้อพยพออกจากบ้านเรือนของตัวเอง เขมรแดงให้พระสงฆ์ทำนาและทำงานใช้แรงงานต่างๆ เหมือนประชาชนธรรมดาทั่วไป เนื่องด้วยการถูกบังคับให้ทำงานต่างๆ เป็นการผิดกับหลักวินัยสงฆ์ พระสงฆ์จำนวนหนึ่งตัดสินใจสึกด้วยตนเอง ในขณะที่พระสงฆ์บางส่วนถูกเขมรแดงบังคับให้สึก”¹³⁰ พระอุก มุดเลือกที่จะสึกด้วยตนเองแต่ยังคงสวดมนต์และกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปอยู่

¹²⁷ ภูมิ ฌัญญา, “ព្រះពុទ្ធសាសនាមិនសាបសូន្យ,” *ស្វែងរកការពិត* 47 (វិទ្យុកា 2003): 20 [ปรม พอลลา, “พระพุทธศาสนาไม่สาบสูญ,” *แสวงหาความจริง* 47 (พฤศจิกายน 2003): 20].

¹²⁸ Haing S. Ngor and Roger Wagner, *Surviving The Killing Fields: The Cambodian Odyssey of Haing S. Ngor* (London: Pan Books, 1989), p. 137.

¹²⁹ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” p. 341.

¹³⁰ ภูมิ ฌัญญา, “ព្រះពុទ្ធសាសនាមិនសាបសូន្យ,” *ស្វែងរកការពិត* 47 (វិទ្យុកា 2003): 20 [ปรม พอลลา, “พระพุทธศาสนาไม่สาบสูญ,” *แสวงหาความจริง* 47 (พฤศจิกายน 2003): 20].

เสมอๆ และในบางครั้งก็จะมีญาติโยมมานิมนต์ให้ไปสวดมนต์ในพิธีศพหรือให้พรในการรักษาพยาบาลโรคต่างๆ โดยที่กรรมภิกษบาลเขมรแดงไม่รู้

ถึงแม้ว่าในภูมิภาคพายัพ อังการ¹³¹ ได้มีสั่งให้พระสงฆ์ ต้องทำงานเหมือนกับคนอื่นๆ และไม่สามารถที่จะเผยแผ่ศาสนาหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ แต่ในบางพื้นที่ในภูมิภาคนี้ยังไม่ได้บังคับให้พระสงฆ์สึกในทันที และยังไม่ได้บังคับให้ออกจากวัด เช่น พระสวด ชาราย ที่ปรึกษาพระเจ้าอริการชรกสังแก เขตพระตะบองกล่าวว่า “พระสงฆ์จำนวนหนึ่งซึ่งไม่พร้อมที่จะสึกก็ยังคงครองจีวรและสบง รวมทั้งไม่ฉันอาหารเย็นด้วย จนกระทั่งในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1976 อังการ¹³¹ ได้มีคำสั่งให้พระสงฆ์ทั้งหมดลาสิกขาบท”¹³¹ ซึ่งตรงกับที่มีผู้เห็นว่า ในเขตพระตะบองยังมีพระสงฆ์อยู่จนกระทั่ง ค.ศ. 1976 ในขณะที่ในเขตกระแจะ มีคนเห็นว่ายังมีพระสงฆ์อยู่ใน ค.ศ.1977¹³² ในขณะเดียวกันในภูมิภาคบูรพาพระสงฆ์ในตำบล 21 ยังออกบิณฑบาต จนกระทั่งปลายค.ศ.1976¹³³ ในขณะที่ในบางพื้นที่กรรมภิกษบาลเขมรแดงอนุญาตให้พระสงฆ์ซึ่งชราภาพสามารถครองผ้าได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุม¹³⁴

ในขณะที่เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ถูกทำลายหรือทอดทิ้งทั่วยุทธประเทศภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย แต่กลับมีเรื่องราวของพระสงฆ์รูปหนึ่งซึ่งเป็นที่รับรู้กันในหมู่ชาวบ้านในเขตกำปงจาม ภูมิภาคบูรพาว่า ยังคงเป็นพระสงฆ์จวบจนกระทั่งวันสุดท้ายของการปกครองภายใต้ระบอบนี้ พระสงฆ์รูปนี้มีนามว่า แบน เซน (เขมร ฝรั่ง) หรือที่ชาวบ้านต่างๆ ไปรู้จักกันในนามว่า “พระสงฆ์ขอ”¹³⁵ ใน ค.ศ.1975 อังการ¹³¹ ได้บังคับให้พระสงฆ์ซึ่งอยู่ตามวัดต่างๆ ทำงานเหมือนกับประชาชนทั่วไป ดังเช่นพื้นที่อื่นๆ โดยงานที่พระสงฆ์ทำได้แก่ สร้างสะพาน สร้างอ่างเก็บน้ำ ทำนาเพื่อเพิ่มผลผลิต พระสงฆ์บางรูปต้องจีจรรย์ยานเพื่อส่งเสบียงอาหารให้กับทหารในสมรภูมิตบ แต่ยังคงอนุญาตให้พระสงฆ์ครองจีวรได้

¹³¹ Ibid.

¹³² Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. 58.

¹³³ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 147.

¹³⁴ Elizabeth Becker, *When The War Was Over*, p. 178.

¹³⁵ ព្រះ ផល្លា, “ព្រះតេជគុណខែន សេន ព្រះសង្ឃក្នុងរបបខ្មែរក្រហម,” *ស្បែកកាករពិត* 54 (មិថុនា 2004): 19 [ปรม พอลลา, “พระเดชคุณแบน เซน พระสงฆ์ในระบอบเขมรแดง,” *แสวงหาความจริง* 54 (มิถุนายน 2003): 19].

กลาง ค.ศ.1976 พระสงฆ์ทั้งหมดถูกบังคับให้สึก แต่พระเบนไม่ยอมสึก ลูกศิษย์ของพระเบนได้ขอร้องกรรมาภิบาลเขมรแดงให้พระเบนอยู่ในสมณเพศต่อไป อีกทั้งขอให้สร้างกุฏิเล็กๆ เพื่อให้พระเบนจำพรรษาพร้อมกับเด็กชายหนึ่งคนเพื่อคอยรับใช้ ซึ่งกรรมาภิบาลเขมรแดงอนุญาตเนื่องจากกรรมาภิบาลเขมรแดงจำนวนหนึ่งเคารพเลื่อมใสในตัวพระเบนมาก่อนหน้านี้ อีกทั้งหลานชายของพระเบนก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการซรคด้วย ในกุฏิของพระเบนเป็นที่เก็บรักษาพระพุทธรูปและหนังสือธรรมะ นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปก็ได้นำอาหารมาถวายพระเบน ในขณะที่กรรมาภิบาลเขมรแดงระดับสูงก็ถวายภัตตาหารแก่พระเบนด้วยเช่นกัน ในเวลากลางคืนหลังจากที่ประชาชนทำงานเสร็จแล้ว ประชาชนที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะนำอาหารมาประกอบพิธีบังสุกุลที่กุฏิของพระเบน ภรรยาประธานชมก็ประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลให้ลูกชายด้วยเช่นกัน นอกจากนี้เมื่อเวลาทหารเขมรแดงต้องออกเดินทางไปยังที่ห่างไกลเพื่อไปรบหรือปฏิบัติการกิจต่างๆ ก็มาขอให้พระเบนให้ศีลให้พร หรือการประกอบพิธีบุญประชุมบิณฑิ์ ซึ่งสามารถทำได้เฉพาะวันตักบิณฑิ์ แต่การประกอบพิธีนี้ อนุญาตให้แต่เฉพาะพ่อแม่ของกรรมาภิบาลระดับสูงเท่านั้นที่สามารถประกอบพิธีบุญนี้ได้ ถึงแม้ว่าจะมีการกวาดล้างกรรมาภิบาลเดิมโดยมีกรรมาภิบาลจากภูมิภาคหริดีเข้ามาแทนที่ แต่พระเบนยังคงอยู่ในสมณเพศต่อไป เนื่องจากคณะกรรมการซรคคนใหม่เคยได้ฟังพระเบนเทศนาเมื่อครั้งบวชเป็นเณรและเลื่อมใสพระเบนมาก่อน คณะกรรมการซรคได้สั่งไม่ให้ผู้ใดรบกวนพระเบน¹³⁶ ทำให้พระเบนยังคงเป็นพระต่อไป จนกระทั่งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยหมดอำนาจไป หรือเรื่องราวของฮอก ซารัน (Hok Sarun) กล่าวถึงกรรมาภิบาลในเขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพซึ่งอนุญาตให้ประชาชนหยุดทำงาน 3 วันและประกอบพิธีทางพุทธศาสนาในช่วงบุญประชุมบิณฑิ์¹³⁷

การแปรเปลี่ยนสถานะของพระสงฆ์จากผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพบูชาเลื่อมใสให้มาเป็นแรงงานการผลิตร่วมกับประชาชนธรรมดา โดยให้พระสงฆ์ทำไร่ไถนาเหมือนดังเช่นประชาชนทั่วไป ก็กับคำกล่าวอ้างที่ว่า ประชาชนทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับชาติ ไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์นั้น เมื่อมองย้อนกลับไปในช่วงสมัยก่อนหน้านี ในช่วงสมัยสังคมนิยมสมเด็จสีหนุก็มีความพยายามที่จะโยงพระสงฆ์เข้ากับการก่อสร้างชาติ ในวารสารสมัยสังคมนิยมมีรูปภาพของพระสงฆ์ที่ทำงานสร้างถนนหรือสร้างทำนบอยู่พร้อมกับข้อความที่บ่งบอกว่า พระสงฆ์มีส่วนช่วยในงานต่างๆ ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ben Kiernan, "Testimonies : Life under Khmer Rouge," p. 353-354.

ชาติ¹³⁸ ดังนั้นการที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยให้พระสงฆ์มาทำงานร่วมกับประชาชน จึงถือว่าเป็นไม่ใช่ครั้งแรกในสังคมกัมพูชาที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้

ในขณะที่เดียวกันสำหรับประชาชนซึ่งนับถือศาสนาอิสลามหรือพวกจาม ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคหริดี เดิมพวกจามจะอาศัยรวมกลุ่มกันอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง มีศาสนสถานภายในหมู่บ้านเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมภายในชุมชน รวมถึงมีการแต่งงานกันเฉพาะภายในหมู่ชาวจามด้วยกันเท่านั้น ในเดือนกันยายน ค.ศ.1975 *อ็องการ* ได้ออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการนับถือศาสนาอิสลาม 5 ข้อได้แก่ สตรีจามต้องตัดผมให้สั้นและเลิกสวมผ้าคลุมผม ให้ชาวบ้านนำคัมภีร์กุรอานให้ประธานชุม บังคับให้เลี้ยงและกินหมู ห้ามไม่ให้ถือบวชและบังคับให้แต่งงานกับชาวเขมร¹³⁹ ก่อนหน้านั้นก็ได้มีการบังคับไม่ให้ชาวจามสวมเครื่องแต่งกายแบบอิสลาม เช่น ห้ามผู้หญิงสวมเสื้อผ้าหลากหลายสีสันหรือผู้ชายห้ามสวมกางเกงสีขาไม่ให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงสวมใส่ได้แต่เสื้อสีดำเท่านั้นและยังห้ามผู้หญิงสวมใส่เครื่องประดับต่างๆ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของสตรีจามอีกด้วย¹⁴⁰ หลังจากการประกาศใช้กฎ 5 ข้อในหมู่บ้านจาม ได้สร้างความไม่พอใจแก่ชาวจามเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การต่อต้านกฎระเบียบที่ *อ็องการ* นำมาปฏิบัติใช้ในภูมิภาคผลเขตกันดาล จนนำไปสู่การปราบปรามในที่สุด ส่งผลให้มีชาวจามจำนวนหนึ่งเสียชีวิตและ *อ็องการ* ได้อพยพชาวจามจำนวนหนึ่งไปยังภูมิภาคอุดรและพายัพ

ในเรื่องความเชื่อ แซม โอล (Sam Ol) นางรำซึ่งอาศัยอยู่ในชรกทมอปวก ตำบล 5 ในภูมิภาคพายัพ เล่าว่าเธอได้ไม่สบายอย่างหนัก อดีตพระซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของเธอในหมู่บ้าน ได้บอกกับเธอว่า ต้องทำพิธีขอมาครุ แล้วเธอจะหายป่วย โดยชาวบ้านในหมู่บ้านได้มาช่วยกัน ทำบายศรี มีการนำของเช่น ไหว้มาบวงสรวง โดยได้รับการอนุญาตจากกรมการปกครองให้ประกอบพิธีนี้ได้ นอกจากนี้กรมการปกครองยังอนุญาตให้ยืมเกวียนมาใช้ในการขนย้ายเครื่องดนตรีมาร่วมในพิธีนี้ด้วย¹⁴¹ หรือในเรื่องการเผาศพ กรมการปกครองอื่นในเขตพระตะบองซึ่งตั้งครุก็ได้เสียชีวิตลงในหมู่บ้านได้จัดให้มีการทำพิธีเผาศพขึ้น แต่ก่อนที่จะเผาศพ กรมการปกครองอื่นได้สั่งให้ชาวบ้าน

¹³⁸ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. 11.

¹³⁹ สุพิลา สุสุณ, “บฏไพร่ บุก ยึด ฐาน กุหลาบชกหมู่ดาเบรดาธิเบต,” *สัญจรการกิต* 53 (สุสุณ 2004): 20 [อีชา โอชมาน, “เรื่องราวของฮิม มาน ในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตย,” *แสวงหาความจริง* 53 (พฤษภาคม 2004): 20] และ สุพิลา สุสุณ, *การปะทะរបស់ជនជាតិខ្មែរ ក្នុងស្រុកព្រៃឃ្មារប្រជាជនខ្មែរក្រហម* [อีชา โอชมาน, การกบฏต่อเขมรแดงของชนชาติจามใน ชรกโอรจนมาร์] in 4th National Socio-Cultural Research Congress on Cambodia, November 6-8, 2001, Royal University of Phnom Penh, 2002, p. 316.

¹⁴⁰ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 230.

¹⁴¹ Carol Wagner, *Soul Survivors: Stories of Women and Children in Cambodia*, p. 19, 21.

“นารีแพทย์ปฏิวัติ”* ในซรกดร่ากอก กล่าวไว้ว่า “ประชาชน 17 เมฆาส่วนใหญ่เป็นโรคขาดวิตามิน ไม่มียาใดที่สามารถรักษาพยาบาลโรคที่เกิดจากการขาดวิตามินได้เลย”¹⁴⁶ ในหนึ่งวันมีคนตาย ประมาณ 5–20 คน

ถึงแม้ว่าข้อมูลจากบันทึกความทรงจำหลายเล่มได้กล่าวถึง “แพทย์ปฏิวัติ” ว่า มาจากครอบครัวชาวนา ไม่มีการศึกษา โดยอ็องการ¹⁴⁷ เลือกแพทย์ปฏิวัติจากภูมิหลังทางสังคมมากกว่า ภูมิหลังทางการศึกษา ซึ่งอ็องการ¹⁴⁸ ให้เหตุผลในการเลือก “แพทย์ปฏิวัติ” จากวรรณะกสิกรว่า เพราะวรรณะกสิกรเป็นวรรณะที่ใหญ่กว่าวรรณะอื่นๆ ปิน ยาไทยได้บรรยายถึง “แพทย์ปฏิวัติ” เหล่านี้ว่า “ล้วนแต่เป็นเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง ไม่สามารถแยกออกได้เลยว่าเป็นแพทย์”¹⁴⁷ ถึงแม้ว่า “แพทย์ปฏิวัติ” จะมาจากชนชั้นชาวนาที่ยากจน ซึ่งไม่รู้หนังสือ แต่อ็องการ¹⁴⁸ ก็พยายามจัดให้ “แพทย์ปฏิวัติ” เหล่านี้ได้รับการอบรมความชำนาญทางด้านการแพทย์ โดยต้องอบรมเกี่ยวกับความชำนาญในด้านการรักษาผู้ป่วยเป็นระยะเวลา 6 เดือน ในขณะที่พยาบาลส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเด็กชายหญิงใช้ระยะเวลาในการฝึก 3 เดือน ในโรงพยาบาลประจำซรกดร่ากอกหรือภูมิภาค การอบรมด้านเวชศาสตร์ในโรงพยาบาลซรกดร่ากอกก็ไม่แตกต่างไปจากที่อื่นๆ คือ เช่น สอนการฉีดยาให้กับคนไข้และการวินิจฉัยโรคต่างๆ¹⁴⁸ ซารินหนึ่งใน “นารีแพทย์ปฏิวัติ” ได้เรียนวิชาแพทย์เป็นเวลา 3 เดือน โดยเรียนการดูยาและฉีดยา การเรียนดูยาใช้จำเอาจากรูปร่างของยา วิธีนี้ทำให้รู้ว่ายาตัวใดใช้ฉีดเข้าเส้นเลือด¹⁴⁹ หลังจากเรียนความชำนาญด้านการแพทย์แล้ว “นารีแพทย์ปฏิวัติ” เหล่านี้ก็จะทำงานในโรงพยาบาลรักษาโรคต่างๆ ไป รวมทั้งทำคลอดและพยาบาลทหารที่ได้รับบาดเจ็บ ถ้าคนเจ็บอาการหนักเกินกว่าที่จะรักษาได้ก็จะส่งต่อให้แพทย์ประจำตำบลหรือซรกด¹⁵⁰

* “นารีแพทย์ปฏิวัติ” คือผู้หญิงซึ่งได้รับการฝึกฝนอบรมเกี่ยวกับวิชาแพทย์เพื่อไปรักษาผู้ป่วย ส่วนใหญ่นารีแพทย์ปฏิวัติเลือกจากผู้ที่เป็ประชาชนเก้า

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, p. 78.

¹⁴⁸ โหมย สุอเบ็ย, “**ธวีเถยเสยฐีเถยสุกเก้กัถุขกษุฒาเบรธาติขเตย**,” [แอม สุขติม, “นารีแพทย์โรงพยาบาล ซรกดร่ากอกในกัมพูชาประชาธิปไตย,”], p. 362.

¹⁴⁹ คีย ใกักรัถึฎฐา, “**กุยาสฐาตสุบฉีฎฐีขภฉีย**,” *สุยงรกรกต* 21 (กฐา 2001): 25 [กีม แก้วกนิษฐา, “**กุมารสะอาตสอ้านปฏิวัติปราชัย**,” *แสวงหาความจริง* 21 (กันยายน 2001): 25].

¹⁵⁰ ทัษ ติวีธ, “**เยษ สุอช.กษุภกิตลเถยอุเฐรูกบช**,” *สุยงรกรกต* 44 (สีบา 2003): 24 – 25 [ปาง ปวีณ, “**เมง โสขุม: กรรมาภิบาลแพทย์เขมรแดง**,” *แสวงหาความจริง* 44 (สิงหาคม 2003): 24 - 25].

ยาที่ใช้ในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครอง แบ่งออกได้ 2 ประเภทคือ ยาที่มีสีน้ำตาล เพื่อใช้ในการบรรเทาอาการปวดต่างๆ และยาน้ำสีใสๆ ใช้ในการฉีด ส่วนใหญ่ยาที่ใช้รักษาคนไข้จะเป็นยาที่มีการผสมกันของน้ำต่างๆ บางครั้งเป็นน้ำเชื่อมผสมกับน้ำมะพร้าว เป็นต้น ยาเหล่านี้บรรจุอยู่ในขวดโคคา-โคลา ดังนั้นบุญเฮียง อุงจึงบันทึกถึงยาเหล่านี้ไว้ว่า “ไม่น่าแปลกใจที่อาการของคนไข้ไม่ดีขึ้น”¹⁵¹ ในขณะที่เดียวกันจากการขาดแคลนยารักษาโรคและแนวความคิดในการพึ่งตนเอง พยายามที่จะไม่ใช้ยาต่างชาติ ก็เป็นสาเหตุให้ อ็องการ์ พยายามที่จะผลิตยาขึ้นเอง เพื่อใช้รักษาประชาชนทั่วไป ถึงแม้ว่ายานี้จะไม่ได้ผลเท่าไรนัก ยาที่ อ็องการ์ ให้โอสการ์ริณี* ซึ่งไม่รู้หนังสือผลิตขึ้นเรียกว่า “ยาจี้กระต่าย”¹⁵² ยานี้ผสมจากรากไม้และใบไม้ต่างๆ ตามที่อ็องการ์ กำหนด การผลิตยานี้ไม่ได้มีการทดสอบให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลหรือหลักวิทยาศาสตร์ต่างๆ เหตุที่ประชาชนเรียกยานี้ว่า “ยาจี้กระต่าย” เนื่องจาก“ยาจี้กระต่าย”ทำขึ้นจากรากไม้หลายอย่างผสมกัน นอกจากนั้นยานี้ก็ไม่มีประสิทธิภาพ พอลด อดประกาศให้ใช้ยานี้ในการรักษาและให้ผลิตยานี้ในทุกโรงพยาบาล¹⁵³

ในเรื่องของการใช้ยา เห็นได้ว่า การขาดแคลนยาสมัยใหม่ในช่วงสงครามกลางเมือง ทำให้มีการใช้ยาแผนโบราณเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในชนบท นิยมใช้ยาซึ่งมาจากสมุนไพรอย่างกว้างขวาง และชอบใช้ยาพื้นบ้านมากกว่ายาสมัยใหม่ เพราะสมุนไพรบางอย่างมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคต่างๆ ได้

การที่สภาพการสาธารณสุขในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาใหญ่ๆ สองประการซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยสงครามกลางเมืองคือปัญหาในเรื่องการขาดแคลนยารักษาโรคและปัญหาในเรื่องการขาดแคลนแพทย์

ในช่วงสงครามกลางเมืองประเทศกัมพูชาประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนยารักษาโรคอย่างมาก ยาจำนวนหนึ่งถูกทำลายจากผลของสงคราม ทำให้ยาราคาแพง นอกจากนี้ยาจำนวนหนึ่งยังถูกกักตุนไว้โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อนำไปขายในราคาที่สูงกว่าท้องตลาดทั่วไป ในค.ศ.1973 โรงพยาบาลพระเกตุมาลา ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของโรงพยาบาลของรัฐบาลในกรุงพนมเปญได้รายงาน ว่า “โรงพยาบาลขาดแคลนยารักษาโรคพื้นฐาน และเครื่องมือทางการแพทย์ต่างๆ เช่น ชุดปลอดเชื้อ

¹⁵¹ Martin Stuart-Fox and Bunhaeng Ung, *The Murderous Revolution*, p. 96.

* โอสการ์ริณีคือ ผู้ผสมยาซึ่งเป็นหญิง

¹⁵² โหมย สุอู๊ซ, “ฐึ่ฆาตชึ้ธฤฎฎ,” *สัญฆกรกกรกต* 30 (ธึชฎฐ 2002): 26 [แอม สุชฎฎ, “ยาจี้กระต่าย,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนายน 2002): 26].

¹⁵³ Ibid.

เจ็มนิดยา เครื่องฟังกการเต้นของหัวใจ”¹⁵⁴ จากสภาพการณ์ที่เป็นเช่นนี้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อถึงแพทย์ เช่นเดียวกัน เนื่องจากสภาพที่เป็นอยู่ในโรงพยาบาลอัมเขมร ประกอบกับรายได้เฉลี่ยซึ่งถือว่าน้อยมาก ใน ค.ศ. 1974 แพทย์ได้รับเงินเดือนประมาณ 15 เหรียญสหรัฐ ทำให้แพทย์ชาวเขมรจำนวนมากได้อพยพออกนอกประเทศ จากรายงานซึ่งสัมภาษณ์นายแพทย์ทอง เซิน ประธานแพทย์ประจำเขตตาแก้ว ได้กล่าวถึงปัญหาการขาดแคลนว่า “ในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐมีแพทย์ประจำอยู่ที่โรงพยาบาลตาแก้วเพียงแค่ 2 – 3 คนเท่านั้น”¹⁵⁵ ซึ่งถือว่าน้อยมาก หรือในโรงพยาบาลเขมร-โซเวียต คนไข้มีจำนวน 1,009 คน แต่มีเตียงเพียง 512 เตียงและแพทย์ 27 คน ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1975 สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงไป เมื่อแพทย์ 1 คนต้องรักษาคนไข้มากกว่า 300 คน “ในโรงพยาบาลเขมร-โซเวียต คนไข้มากกว่า 1,300 คน พยายามที่จะมีชีวิตรอด แพทย์ พยาบาล ยารักษาโรค และพลาสติกส่วนต่อขาดแคลน ประชาชนซึ่งเป็นโรคมลาเรีย อหิวาต์ มีอยู่เต็มไปหมด เจ้าหน้าที่พยายามมัดชายคนหนึ่งไว้กับเตียง เพื่อไม่ให้เขาฉีกแผลตัวเอง แมลงวันบินไปทั่วหน้าคนไข้”¹⁵⁶ การขาดดีดีที (DDT) ทำให้มลาเรียเป็นหนึ่งในโรคที่เป็นสาเหตุให้ประชาชนในชนบทตายมาก ในค.ศ.1975 - 1976¹⁵⁷

ในขณะที่สภาพโดยรวมของโรงพยาบาลในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย อยู่ในสภาพที่ไม่ถูกสุขลักษณะ แต่ก็มีบางโรงพยาบาลที่อยู่ในสภาพที่ดีกว่าโรงพยาบาลอื่นๆ โดยเฉพาะโรงพยาบาลประจำชรกในภูมิภาคพายัพ เช่น โรงพยาบาลประจำชรกมณฑลบุรี ในเขตพระตะบอง แต่ปัญหาคือโรงพยาบาลนี้ใช้ในการรักษาเฉพาะพวกกรรมมาภิบาลและประชาชนเก่าเท่านั้นหรือโรงพยาบาลประจำชรกพนมชรก ในตำบล 5 ซึ่งประชาชนกล่าวว่า “มียาสมัยใหม่ใช้รักษาโรค”¹⁵⁸ นอกจากนี้ในภูมิภาคพายัพนี้ ก่อนการกวาดล้างใน ค.ศ. 1976 นโยบายส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ก็มีนโยบายที่จะให้แพทย์ซึ่งเคยทำหน้าที่อยู่ในโรงพยาบาลต่างๆ ทำหน้าที่รักษาคนไข้ต่อไป แต่หลังจากการกวาดล้างกรรมมาภิบาลและประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้ ทำให้นโยบายเปลี่ยนไป แพทย์เหล่านี้ได้เสียชีวิตหมด¹⁵⁹

¹⁵⁴ George C. Hildebrand and Gareth Porter, *Cambodia: Starvation and Revolution* (New York: Monthly Review, 1989), p. 50.

¹⁵⁵ โหษ สุทธิชัย, “สตรีแพทย์ผู้เสียสละในกัมพูชาประชาธิปไตย,” [แอม สุทธิชัย, “นารีแพทย์โรงพยาบาล ชรกตราออกในกัมพูชาประชาธิปไตย,”], p. 362.

¹⁵⁶ George C. Hildebrand, and Gareth Porter, *Cambodia: Starvation and Revolution*, p. 51.

¹⁵⁷ David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodia History*, p. 244.

¹⁵⁸ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, p. 130.

¹⁵⁹ Ibid.

เรื่องสุขอนามัยทางการรักษาพยาบาลในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยก็เป็นเรื่องที่กล่าวถึงกันมาก เนื่องจากจำนวนผู้ป่วยมีมากและการขาดแคลนแพทย์ทำให้การรักษาพยาบาลประชาชนทำได้ไม่ทั่วถึง เตียงซึ่งไว้ให้สำหรับคนไข้พักผ่อนก็มีไม่เพียงพอ ผู้ป่วยต้องนอนบนไม้กระดานหรือเสื่อ¹⁶⁰

ถึงแม้ว่าผู้ป่วยจะได้รับอาหารน้อยกว่าเดิมเพราะถือว่าไม่ได้ใช้แรงงานในการผลิตอาหาร แต่ในซรกพนมซรค ตำบล 5 ผู้ป่วยซึ่งนอนพักในโรงพยาบาลจะได้รับการปันส่วนอาหารคือ ตอนเช้าเป็นข้าวสวย ตอนเย็นเป็นข้าวต้ม ในช่วงที่อาหารขาดแคลน ผู้ป่วยที่มีแรงพอที่จะเดินได้ก็จะเดินไปขออาหารจากประชาชนเก่า หรือถ้าคนใดมีของมีค่าก็จะนำไปแลกกับเนื้อสัตว์ต่างๆ เพื่อเอาไว้บริโภค ในยามที่อาหารอุดมสมบูรณ์แพทย์ประจำโรงพยาบาลจะแจกเกลือให้กับคนไข้ทั้งเช้าและเย็น¹⁶¹

ในขณะที่ข่าวการสังหารแพทย์หรือพยาบาลในช่วงการอพยพกระจายไปทั่ว แต่เรื่องราวของนายแพทย์มี ชามือดี กลับแตกต่างออกไป นายแพทย์มี ชามือดี ซึ่งอพยพออกจากพนมเปญ ได้ถูกขอร้องจากกรมวิบาลท้องถิ่นให้อยู่ที่ซรคโกเกิ เขตกัมฉดาลต่อสัก 2 -3 วัน เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านกรอบรม “แพทย์ปฏิวัติ” “ขอนายแพทย์ อย่าได้ไปไหน อยู่ที่นี่สัก 2 หรือ 3 วัน เพื่ออธิบายให้เด็กๆ ของอ็องการ เข้าใจในการใช้ยา”¹⁶² และนายแพทย์มี ชามือดีได้ช่วยรักษาชาวบ้านในช่วงที่เขมรแดงปกครองหลายครั้ง นายแพทย์มีจึงเป็นแพทย์อีกคนหนึ่งที่สามารถมีชีวิตรอดในช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเช่นเดียวกับแพทย์หญิงเบน ก็เมียยน นอกจากนี้ผู้ช่วยแพทย์คนหนึ่งได้ยืนยันว่า มีแพทย์ 7 คนซึ่งยังคงทำหน้าที่รักษาคนไข้ต่อไปในสมัยรัฐบาลเขมรแดง แม้ว่าจะแก่ช่วงเวลาหนึ่งก็ตาม ผู้ช่วยแพทย์คนนี้อ้างชื่อแพทย์ได้ 3 คนและหนึ่งในนั้นยังมีชีวิตอยู่และอาศัยอยู่ในเขตพระตะบองในค.ศ.1980 ในขณะที่อีก 2 คนมีชื่อปรากฏอยู่ในรายชื่อนักโทษที่ถูกสังหารที่ตวลชเลง วันที่ที่แพทย์ทั้งสองถูกจับกุมคือในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1977และตุลาคม ค.ศ.1978¹⁶³

¹⁶⁰ អ៊ុំ សម្បត្តិ, 1,366 ថ្ងៃក្នុងស្រុក: ជីវិតក្នុងស្រុក ប៉ុណ្ណោះ ភាគទី 2 អ្នកសោសវណ្ណៈ, ទំព័រ 180, 185 [อุม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาคที่ 2 นักโทษวรรณณะ, หน้า 180, 185].

¹⁶¹ Ibid., 196

¹⁶² មី សាមីឌី, ពានសស់ រុមចំណែកដើម្បីរស់ , (ភ្នំពេញ, 2000), ទំព័រ 21 [มี ชามือดี, อยู่ด้วยกันทำให้รอด, (พนมเปญ, 2000), หน้า 21].

¹⁶³ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 118.

นอกจากนี้ก็มีเรื่องราวของแพทย์แผนโบราณซึ่งชาวบ้านในตำบล 3 ภูมิภาคพายัพเรียกว่า “ครูแฆมร์เงิน” เป็นลูกครึ่งเขมร-จีน ประกอบอาชีพเป็นแพทย์แผนโบราณในปอยเปต และได้อพยพมายังตำบล 3 “ครูแฆมร์เงิน” ยังคงประกอบอาชีพเป็นแพทย์แผนโบราณ โดยสามารถรักษาคนไข้ต่อไปได้ เนื่องจากการรักษาแบบแผนโบราณเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านและถือเป็นการพึ่งตนเองในการรักษาและใช้วัตถุดิบหรือผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นแทนที่การนำเข้ายาตะวันตกจากต่างประเทศ ในช่วงแรกหลังการอพยพ “ครูแฆมร์เงิน” ต้องปิดบังอาชีพของตน แต่เมื่อประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันรู้ภูมิหลังของ “ครูแฆมร์เงิน” ขอร้องให้ช่วยรักษา “ครูแฆมร์เงิน” ก็ได้ช่วยรักษาและดูแลให้จนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เมื่อกรมมหาดไทยประชุมประชาชนในหมู่บ้านตอนเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว กรมมหาดไทยได้ประกาศว่า “ไม่อนุญาตให้มีแพทย์ในการปฏิบัติ” แต่ต่อมาก็ได้มีการผ่อนปรนและอนุญาตให้เขารักษาประชาชนในหมู่บ้านได้ รวมถึงรักษาประชาชนในชรกจนถึงตำบล แต่หลังจากที่กรมมหาดไทยภาคหริเข้ามแทนที่กรมมหาดไทยในค.ศ.1977 “ครูแฆมร์เงิน” ถูกสั่งให้หยุดรักษาคนและทำงานเลี้ยงหมูแทน อย่างไรก็ตามในภายหลังก็ได้รับอนุญาตให้รักษาต่อ จนกระทั่งถูกส่งตัวกลับประเทศจีนเพราะเกิดความขัดแย้งกับเลขาธิการตำบลจนถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ แต่ด้วยความช่วยเหลือของแพทย์แผนโบราณจากจีนซึ่งเข้ามาช่วยอบรมแพทย์ในกัมพูชาได้ขอร้องให้ส่งตัวไปยังประเทศจีน เพื่อให้รอดพ้นจากการพิจารณาโทษและสังหาร¹⁶⁴

2.6 การศึกษา

ภาพเกี่ยวกับการศึกษาในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย ปรากฏให้เห็นในลักษณะที่ไม่มีการศึกษาสำหรับเยาวชน โรงเรียนถูกสั่งปิดทั้งหมด เพื่อให้เยาวชนไปเป็นแรงงานในการเพิ่มผลผลิตภาคกสิกรรม

ในความเป็นจริงแล้ว ตามนโยบายของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ให้ความสำคัญของการเรียนการสอนของเยาวชน เห็นได้จากมีการพยายามส่งเสริมให้เยาวชนได้รับการศึกษา เช่น ใน ชรกตรากอ ก เขตตาแก้วซึ่งอยู่ภายใต้การยึดครองของเขมรแดงมาตั้งแต่ ค.ศ.1970 เขมรแดงได้จัดให้มีการศึกษาสำหรับเด็กขึ้น จนกระทั่งใน ค.ศ.1973-1974 หลังจากที่ยึดครอง

¹⁶⁴ David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodia History*, p. 277.

บริหารเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น เขมรแดงได้จัดตั้งคณะกรรมการศึกษาประจำ ชรกตร้ากอกขึ้น หรือที่ในสมัยนั้นเรียกว่า แผนกศึกษาชรกหรือวัฒนธรรมชรก¹⁶⁵

ถึงแม้ว่าการเรียนในเขตปลดปล่อยของเขมรแดงมีมาตั้งแต่ ค.ศ.1970 แต่ก็ไม่ได้มีการจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากบางพื้นที่ในชรกตร้ากอกยังอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐ อีกทั้งในบางพื้นที่ก็ไม่เอื้อแก่การดำเนินการเรียนการสอนเนื่องจากภัยสงคราม ซึ่งมีการทิ้งระเบิดอย่างต่อเนื่องทุกวัน ในช่วงสงครามชั่วโมงการเรียนไม่ตายตัว บางวันเรียน 2 – 3 ชั่วโมง หรือบางวันเรียนครึ่งวัน ในบางพื้นที่ใช้เวลาเรียนเพียงแค่ 1 ชั่วโมง คือเรียนเฉพาะตอนเที่ยงวันเท่านั้น บางครั้งเรียนในช่วงเช้า ช่วงเที่ยง หรือช่วงเย็นขึ้นอยู่กับเวลา การกำหนดชั่วโมงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ รวมถึงเวลาว่างของครูผู้สอน สถานที่เรียนคือตามวัดหรือกระท่อม เช่น ซาริน ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตตาแก้ว ซารินเรียนหนังสือ 2 ชั่วโมงใน 1 วัน เป็นระยะเวลา 1 ปี หลังจากนั้นจึงย้ายไปเรียนแพทย์ต่อ¹⁶⁶

ภายหลังการปลดปล่อยพนมเปญได้แล้ว *อ็องการ* ได้กำหนดเวลาในการศึกษาของเด็กไว้ในเอกสาร “พินิจ อนุวัตร ทิศทางการเมืองและการเตรียมการก่อสร้างประเทศในทุกๆ ด้าน” ซึ่งทำขึ้นในวันที่ 19 กันยายน 1975 โดยกำหนดเวลาการศึกษาของเด็กไว้คือ เวลาเที่ยงตรง โดยมีข้อแม้ว่าการเรียนนี้ต้องไม่กระทบกระเทือนไปถึงเวลาการทำงานเพื่อเพิ่มผลผลิตของเด็ก เมื่อเด็กสามารถอ่านและเขียนหนังสือได้แล้ว จะมีการสอนวิชาภูมิวิทยาของประเทศกัมพูชาเพิ่มเติมอีกด้วย การที่ *อ็องการ* ไม่ต้องการให้การเรียนกระทบกับการทำงานเพื่อเพิ่มผลผลิตนั้น เนื่องจาก *อ็องการ* เห็นว่าการเรียนที่สำคัญที่สุดของเด็กคือ “การเรียนเกี่ยวกับการทำนา ทำสวนและเรียนเกี่ยวกับการทำปุ๋ยธรรมชาติ”¹⁶⁷

ชรกตร้ากอกในช่วงก่อน ค.ศ.1975 เด็กชายและเด็กหญิงเรียนรวมในชั้นเดียวกัน ชั้นตอนหรือวิธีการศึกษาก็ไม่ได้มีการจัดให้เป็นระบบ เนื้อหาการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนว่าจะสอนอะไรให้แก่เด็กนักเรียน ในส่วนของครูคัดเลือกจากการสอบความเข้าใจทฤษฎีสังคมนิยมไม่ได้มีการสอบในด้านอักษรศาสตร์ ในขณะที่หลัง ค.ศ.1975 เด็กเหล่านี้แยกย้ายกันเรียนตามกองต่างๆ ที่

¹⁶⁵ ก๊ีช ไก่กฤษฏี, “หมบ่ักุฮาม สฤษฏีไตรักก์เฮลลลลไก่,” *สฤษฏีการกิต* 30 (มิถุนา 2002): 41 [ก๊ิม แก้วกนินษฐา, “อบรมกุมารชรกตร้ากอก เขตตาแก้ว,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนา 2002): 41].

¹⁶⁶ ก๊ีช ไก่กฤษฏี, “กุฮามสฤษฏีสลับฝักรุธิบถดั,” *สฤษฏีการกิต* 21 (กฤษฏา 2001) : 25 [ก๊ิม แก้วกนินษฐา, “กุมารสะอาดสอ่านปฏิวัติปราชัย,” *แสวงหาความจริง* 21 (กันยา 2001): 25].

¹⁶⁷ ก๊ีช ไก่กฤษฏี, “หมบ่ักุฮาม สฤษฏีไตรักก์เฮลลลไก่,” *สฤษฏีการกิต* 30 (มิถุนา 2002) : 41 [ก๊ิม แก้วกนินษฐา, “อบรมกุมารชรกตร้ากอก เขตตาแก้ว,” *แสวงหาความจริง* 30 (มิถุนา 2002): 41].

ตนเองสังกัดอยู่ สถานที่เรียนก็คือบริเวณใกล้ๆ ที่ที่เด็กเหล่านั้นทำงานอยู่ โดยนั่งเรียนกับพื้น ปราศจากห้องเรียน โต๊ะหรือเก้าอี้สำหรับนักเรียน ในส่วนของการกำหนดอายุของเด็กที่สามารถเข้าเรียนได้คือ มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปหรือใช้เกณฑ์ตามแบบวิธีโบราณคือ เด็กซึ่งสามารถยกมือข้ามศีรษะมาแตะหูอีกข้างหนึ่งได้ เด็กผู้นั้นจะได้เข้าเรียน* แต่ในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยเด็กที่ได้รับโอกาสในการเรียนส่วนใหญ่คือเด็กผู้ชาย เนื่องจาก อ็องการร์ ไม่ให้เด็กผู้หญิงเรียน เพราะว่า “งานใน“กองนารี”มีมาก”¹⁶⁸

ถึงแม้ว่าบันทึกความทรงจำหลายเล่มจะเล่าถึงการที่กองทัพเขมรแดงเมื่อเขยิบเข้าสู่อุทฺถรพมเปญได้ทำลายหรือเผาหนังสือเป็นจำนวนมาก แต่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยก็ได้จัดให้มีการพิมพ์หนังสือเรียนขึ้นเพื่อให้ครูผู้สอนนำไปใช้ในการสอนหนังสือให้กับเด็กนักเรียน โดยหนังสือเรียนที่พิมพ์ขึ้นและยังหลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันนั้นประกอบไปด้วย หนังสือเรียนวิชาภาษาเขมรและวิชาเลขชั้นที่ 1 และ 2 หนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตยชั้นที่ 2 (เกี่ยวกับภูมิศาสตร์การเมือง ที่ตั้งรัฐธานีและเขตการปกครองต่างๆ) และหนังสือเรียนวิชาภูมิวิทยา (ภูมิศาสตร์) อีกหนึ่งเล่มที่ไม่สามารถระบุชั้นเรียนหรือปีที่พิมพ์ได้เนื่องมาจากหน้าปกหนังสือขาดหายไป¹⁶⁹ การเรียนในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไม่มีการสอบเพื่อเลื่อนชั้นหรือสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรใดๆ ทั้งสิ้น

สำหรับชั้นเรียนที่ 1 ประกอบไปด้วยหนังสือเรียนวิชาภาษาเขมรและหนังสือเรียนวิชาเลขสำหรับหนังสือเรียนวิชาภาษาเขมรตีพิมพ์ขึ้นใน ค.ศ.1976 โดยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย มีจำนวน 108 หน้า แยกออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนแรกมี 46 บทเรียน เรียนเกี่ยวกับสระ พยัญชนะ และการประกอบตัวอักษร ส่วนที่สองมี 1 บทเรียน คือเรียนเกี่ยวกับไวยากรณ์ ส่วนที่ 3 มี 15 บทเรียน มีบทเรียนและกลอนซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการให้เด็กรักการปฏิบัติ เคารพรักอ็องการร์ และทำงานกสิกรรมอย่างเต็มที่ สำหรับหนังสือเรียนวิชาเลขตีพิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการกัมพูชาประชาธิปไตยใน ค.ศ.1976 เช่นเดียวกัน มี 53 หน้า แบ่งเป็น 22 บทเรียน เกี่ยวกับจำนวนตั้งแต่ 1–200 และวิธีบวกและคูณเลข

สำหรับชั้นเรียนที่ 2 ประกอบไปด้วยหนังสือเรียนวิชาภาษาเขมร หนังสือเรียนวิชาเลข และหนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย สำหรับหนังสือเรียนวิชาภาษาเขมร ชั้นที่ 2

* เกณฑ์นี้ไทยก็ใช้เช่นเดียวกัน

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid., p. 42.

พิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการกัมพูชาประชาธิปไตยใน ค.ศ.1977 จำนวน 130 หน้า แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ แผนกกลไกกรรม แผนกอุตสาหกรรมและศิลปกรรม แผนกกองทัพปฏิวัติ แผนกสังคมกิจและสุขภาพและแผนกทั่วไป ในทุกแผนก บทเรียนจะเกี่ยวกับงานในสมัยปฏิวัติ แยกตามแต่ละแผนก หนังสือเรียนวิชาเลขชั้นที่ 2 ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1977 จำนวน 112 หน้า แยกออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกมี 17 บทเรียน เกี่ยวกับการคูณเลขหลายหลัก ทศนิยม เศษส่วน ส่วนที่สองมี 1 บทเรียน เกี่ยวกับการหาพื้นที่เรขาคณิต และส่วนที่ 3 และ 4 เรียนเกี่ยวกับตรีโกณมิติ หนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย ชั้นที่ 2 พิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการกัมพูชาประชาธิปไตยใน ค.ศ.1977 จำนวน 70 หน้า แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งมี 1 บทเรียนคือเกี่ยวกับประชาชาติและประชาชนกัมพูชา ส่วนที่สองมี 11 บทเรียน เกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐอำนาจอิสระ สหชีพ และเขตทั้งหมดในประเทศกัมพูชา

ในซครดร้ากอก การเรียนของเด็กแบ่งออกเป็น 3 ชั้นคือ ชั้นที่ 1 ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 สำหรับชั้นที่ 1 และ 2 มีการเรียนภาษาเขมรและเลข ในชั้นที่ 3 ที่เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้บ้างแล้ว จะมีการเรียนวิชาภูมิวิทยาเพิ่มเติมอีกด้วย ถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งการเรียนออกเป็น 3 ชั้น แต่ในการศึกษาจริง ใช้แต่หนังสือเรียนวิชาภาษาเขมรและเลขของชั้นที่ 1 เท่านั้น

ครูที่สอนเด็กชั้นต่างๆ เป็นพวกกรรมาภิบาลที่เคยเรียนหนังสือมาบ้าง เช่น เมง โสซุม ได้รับหน้าที่เป็นครูประจำมิสอนหนังสือแก่เด็ก ด้วยเหตุผลที่ว่า สุขุมเคยเรียนถึงชั้น 10 ในสมัยก่อน ที่ๆ สอนคือในวัดหรือบ้านโดยสอนในชั้นต้น สุขุมมีลูกศิษย์ชายหญิง 46 คน ในชั้นสูงขึ้นไป ก็จะมีครูอีกคนหนึ่งสอน¹⁷⁰ อย่งไรก็ตาม รม อดีตครูสมัยเขมรแดง ได้กล่าวถึงการเรียนของเด็กในตำบล 25 ภูมิภาคหรือได้ว่า “การเรียนในสมัยเขมรแดง ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะไม่มีโรงเรียน ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอน เด็กๆ มารวมตัวกันเพื่อเรียนหนังสือในระยะเวลาสั้นๆ แต่ทำงานหนักหลายชั่วโมงในท้องถิ่น”¹⁷¹

เช่นเดียวกันกับในหมู่บ้านของโซพาล ได้บรรยายเกี่ยวกับการเรียนของเด็กไว้ว่า “เด็กทุกคนต้องเข้าเรียนในโรงเรียนคอมมิวนิสต์ซึ่งอยู่ในตัวเมือง ใช้เวลาหนึ่งหรือสองชั่วโมงในทุกๆ เข้า

¹⁷⁰ ทัต ติวีธ. “เข็ช สุขุช. ศึกษากิจาตลเตอญ์เฐวฺเฐวฺ,” *สัญหกรกกรกต* 44 (สัษกา 2003): 24 [ปาง ปีวีน, “เมง โสซุม: กรรมาภิบาลแพทซ์เขมรแดง,” *แสวงหาความจริง* 44 (สิงหาคม 2003): 24].

¹⁷¹ Ea Meng-Try and Sim Sorya, *Victims and Perpetrators?*, p. 20.

ไม่มีเก้าอี้หรือโต๊ะสำหรับนักเรียน ทุกคนนั่งบนพื้น เรียนเกี่ยวกับแนวคิดและโน้มน้าวให้เชื่อในการปฏิบัติ”¹⁷²

2.7 การแลกเปลี่ยนสินค้า

นโยบายการก่อสร้างรัฐสังคมนิยมทางด้านเศรษฐกิจของของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งตีพิมพ์ใน*วารสารขงปฏิวัติ* ฉบับพิเศษ ธันวาคม-มกราคม ค.ศ. 1975 – 1976 มี 4 ข้อคือ¹⁷³

1. การเพิ่มผลผลิตข้าว นโยบายนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราชและพึ่งตนเองมาตั้งแต่ ค.ศ. 1972
2. รัฐดำเนินการด้านพาณิชยกรรมสำคัญทั้งหมด
3. การเตรียมการจัดตั้งสหกรณ์ในเขตปลดปล่อยทั้งสหกรณ์ระดับล่างและระดับสูงซึ่งถือเป็นวิธีการในการเพิ่มผลผลิตกรรมใหม่ๆ สหกรณ์เป็นที่พึ่งให้กสิกรยากจนและกสิกรระดับกลาง สหกรณ์นี้ต่อสู้จักรวรรดินิยม ศักดินา เจ้าที่ดินและนายทุน
4. การยกเลิกการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน วิธีนี้เริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. 1973 [ในเขตปลดปล่อย] การไม่ใช้เงินมีความหมายทั้งในแง่การปฏิวัติประชาธิปไตยและประชาธิปไตย ความหมายในส่วนของประชาธิปไตยคือ เป็นนโยบายหนึ่งในการกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เป็นกำลังในการทำการปฏิวัติประชาธิปไตยประชาธิปไตย ถ้าปราศจากวิธีนี้แล้ว เราไม่มีกำลังทางด้านงบประมาณเศรษฐกิจ

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยมีความเห็นว่า การใช้จ่ายเงินคือปัญหาซึ่งทำให้มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนี้ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ดังนั้นจึงยกเลิกการใช้เงินเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและเพื่อกำจัดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลให้หมดไป ในซรกดร่ากอก มีการเรียกประชุมชาวบ้านภายในซรกดเพื่อถามเกี่ยวกับเรื่องความต้องการที่จะใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน แต่ก่อนที่จะมีการถามประชาชน กรรมาภิบาลเขมรแดงได้ทำการโน้มน้าวประชาชนหลายอย่างว่า เงินทำให้ขาดสติ ทำให้มนุษย์เกิดความโลภ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีชาวบ้านคนใดกล้าพูดถึงเรื่องการใช้จ่ายเงิน ดังนั้นในซรกดร่ากอก เขมรแดงได้ประกาศให้ในซรกดนี้ ไม่มีการใช้จ่ายเงินซึ่งเป็นเหตุให้ซรกดอื่นๆ ไม่กล้าที่จะมีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกัน ในเขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ ในค.ศ. 1976 มีการให้ประชาชนลงมติ

¹⁷² Sophal Leng Stagg, *Hear Me Now: Tragedy in Cambodia* (Florida: Mancrop Publishing, 1998), p. 35.

¹⁷³ ทัย เสาคันณ, “สพลุขบวิสุธูเฝฉฉฐาสตรผาส์เศกั,” *สฤษภภคภภภ* 26 (คฤหุ: 2002): 25 [สุย โษภกัน, “สังคภภวิสุทธีพรภคภภภนบ้ตร,” *แสวงหาคภภภภ* 26 (คฤภภภันท์ 2002): 25].

ว่า ต้องการที่จะให้มีการใช้จ่ายเงินอีกหรือไม่ มีบางส่วนที่เห็นว่า การใช้จ่ายเงินเป็นเรื่องดี ควรมีหรือไม่เช่นนั้นก็ควรให้มีการใช้จ่ายเงินเฉพาะแต่กับสหกรณ์ ในส่วนของประชาชนด้วยกันไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ผู้ที่แสดงความเห็นว่าควรมีการจ่ายเงินนั้น ในภายหลังถูกนำไปฆ่าเกือบทั้งหมด¹⁷⁴

ถึงแม้ว่ารัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยจะมีนโยบายที่แน่วแน่เกี่ยวกับการหยุดใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน และเพื่อให้นโยบายในการปฏิวัติสัมฤทธิ์ผล อ็องการ์ ได้หยุดการซื้อขายสินค้าทั้งหมด ยกเลิกตลาด “ไม่มีการขาย ไม่มีการซื้อ ไม่มีการขโมย ไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว”¹⁷⁵ แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้จัดให้มีการจัดพิมพ์ธนบัตรขึ้น โดยธนบัตรเหล่านี้พิมพ์เสร็จใน ค.ศ.1975 ถูกนำออกมาให้เห็นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ หลังจากนั้นธนบัตรเหล่านี้ก็หายไป โดยที่ไม่ทราบสาเหตุ คาดว่าน่าจะมาจากสมาชิกในรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งเป็นพวกที่หัวรุนแรง ไม่เห็นด้วยกับการใช้ระบบเงินตราและสมาชิกหัวรุนแรงเหล่านี้ก็สามารถกุมเสียงข้างมากภายในพรรคหรือรัฐบาลได้¹⁷⁶ นอกจากนี้การนำธนบัตรมาใช้จะทำให้ขัดกับหลัก 8 ข้อที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาประกาศไว้ตั้งแต่แรกอีกด้วย

ธนบัตรสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยมีจำนวน 7 แบบ ประกอบด้วย ธนบัตรใบละ 1 กะ* ธนบัตรใบละ 5 กะ ธนบัตรใบละ 1 เรียล ธนบัตรใบละ 5 เรียล ธนบัตรใบละ 10 เรียล ธนบัตรใบละ 50 เรียลและธนบัตรใบละ 100 เรียล¹⁷⁷

¹⁷⁴ Ibid., pp. 25-26.

¹⁷⁵ Henri Locard, *Pol Pot's Little Red Book*, p. 280.

¹⁷⁶ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 61.

* เทียบเท่าได้กับหน่วยสตางค์

¹⁷⁷ ทัฬหี เสาศักดิ์, “สង្គមបរិសុទ្ធដែលគ្មានក្រសែសំបុត្រ,” *ស្វែងរកករពិត* 26 (កុម្ភៈ 2002): 26 - 27 [ฮุยโซกัณ, “สังคมบริสุทธิ์ปราศจากธนบัตร,” *แสวงหาความจริง* 26 (กุมภาพันธ์ 2002): 26 - 27]. สามารถดูรูปธนบัตรในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ในบทความนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8: ภาพธนบัตรสมัยกัมพูชาประชาธิปไตย

ธิดา บต มัม เป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งเคยเห็นธนบัตรของเขมรแดง ธิดาแหวะพักที่เปรกโป ก่อนที่จะเดินทางไปยังมูมสปีอ ในเขตกำปงจาม ได้บันทึกถึงเรื่องธนบัตรของเขมรแดงไว้ว่า “พวกเราเห็นธนบัตรของเขมรแดงครั้งหนึ่งหรือสองครั้ง ธนบัตรเป็นรูปทหารในสมรภูมิ ชาวนาปลูกข้าว และการทำงานต่างๆ ของประชาชน อังการ ใช้เงินนี้จ่ายให้แก่ “แม่ภูมิ” เพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าว ภายใน 1 เดือน หลังจากที่ธิดาเดินทางมาถึงมูมสปีอแล้ว ธนบัตรเหล่านั้นก็หายไป”¹⁷⁸ ในขณะที่ ในเขตตาแก้ว ภูมิภาคหรีดี ธรรมชาติบาลเขมรแดงเรียกประชุมชาวบ้านในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1975 ประกาศว่าเงินจะถูกนำมาใช้อีกครั้งหนึ่งในปลายปีนี้¹⁷⁹

เมื่อมองในเรื่องระบบการค้าแล้ว จะเห็นได้ว่าจริงๆ แล้วการค้าในช่วงรัฐบาลเขมรแดง ยังคงมีอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบไปโดยกลับไปใช้รูปแบบพื้นฐานในระบบการค้า คือ การนำสินค้าหรือข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มาแลกเปลี่ยนกัน โดยไม่ได้มีเงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนอีกต่อไป การแลกเปลี่ยนไม่ได้มีระบบหรือกฎเกณฑ์ที่ตายตัวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในช่วงนั้นๆ การแลกเปลี่ยนโดยมากจะนำเอาข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวที่มีค่า เช่น นาฬิกา สร้อยแหวนหรือทอง นำไปแลกกับของใช้หรืออาหารที่จำเป็นต่อการยังชีพ ไม่ว่าจะเป็น ข้าว เกือบปลา เสื้อผ้าต่างๆ รวมไปถึงยารักษาโรค เช่น ยารักษาโรคมะเร็งซึ่งเป็นยาที่มีคนต้องการมาก หรือยาเพนิซิลิน 1 เม็ด ต่อข้าว 3 กิโลกรัมเช่น ในพระตะบอง 2-3 เดือนแรกหลังจากอพยพครั้งที่สอง ข้าว 70 กระป๋องต่อทอง 1 คำลึง หนึ่งเดือนถัดมา 20 กระป๋องต่อทอง 1 คำลึง แต่การแลกเปลี่ยนนี้ต้องทำอย่างหลบๆ ซ่อนๆ เพราะถือว่าผิดกฎหมาย

ถึงแม้ว่าการค้าขายภายในประเทศจะถูกยกเลิก แต่การค้าระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชาก็เป็นที่น่าสนใจ ส่วนหนึ่งเพราะห่างไกลจากการควบคุมของรัฐบาลกลาง ก่อน ค.ศ.1975 เส้นทางการค้าบริเวณชายแดนระหว่างปอยเปตกับอรัญประเทศของไทยไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามเนื่องจากห่างไกลจากสมรภูมิตัวรบ แต่เส้นทางนี้ถูกปิดลงหนึ่งสัปดาห์ก่อนเขมรแดงเข้ายึดกรุงพนมเปญได้ ถอนจากพระตะบองไปปอยเปตถูกปิดลงเช่นเดียวกันพร้อมๆ กับการปิดตลาดปอยเปต ตลาดเปิดให้ทำการค้าขายได้อีกครั้งในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975¹⁸⁰ เหมือนดังเช่นเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคพายัพ ประชาชนในปอยเปตไม่ได้ถูกสั่งให้อพยพในทันที มีการค้าขายกันตามปกติ หลังจากอพยพประชาชนแล้วก็มี การซื้อขายสินค้าระหว่างกัน

¹⁷⁸ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, pp. 50, 61.

¹⁷⁹ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son*, p. 77.

¹⁸⁰ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 139.

แอร์รัล ดา ซิลวา (Earral Da Silva) นักหนังสือพิมพ์ชาวศรีลังกาซึ่งทำข่าวอยู่ตามบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชาในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศ สังเกตเห็นว่ากรมมหาดไทยเมรแดงจ่ายเงินให้กับพ่อค้าไทยเพื่อซื้อข้าวและน้ำมันโดยใช้เงินเหรียญสหรัฐ ทั้งๆ ที่กรมมหาดไทยระดับภูมิภาคได้พูดกับเขาว่า “ใครที่เป็นเจ้าของเงิน มีโทษถึงตาย”¹⁸¹

ในเขตเกาะกงซึ่งมีพื้นที่ติดกับชายแดนไทยและบริเวณอ่าวไทย เดิมประชาชนบริเวณนี้ประกอบอาชีพประมง เมื่อรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศ ยังมีเรือประมงไทยบางลำที่ต้องการเข้าไปหาปลาในเขตน่านน้ำกัมพูชา เพื่อแลกกับความปลอดภัยต่อชีวิต เนื่องจากมีลูกเรือประมงไทยบางส่วนถูกจับและถูกนำตัวไปคุมขังและสังหารในคุกตวลซแลง¹⁸² เรือประมงไทยบางลำได้ทำข้อตกลงกับกรมมหาดไทยเมรแดงท้องถิ่นในเขตเกาะกง โดยส่งน้ำมันหรือสินค้าต่างๆ ให้กับกรมมหาดไทยเพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนในการเข้าไปจับปลาในเขตน่านน้ำกัมพูชา ชายคนหนึ่งจากเขตเกาะกงซึ่งในสมัยรัฐบาลเมรแดงมีหน้าที่เป็นลูกเรือประมงหาปลาให้กับอ็องการร์ก่อนที่จะหนีเข้าชายแดนไทยในค.ศ.1977 ได้เล่าว่า หลังจากทีประชาชนในเกาะกงถูกสั่งให้อพยพ เขาได้อพยพย้ายที่อยู่ถึง 3 ครั้ง ก่อนที่จะรับหน้าที่เป็นหนึ่งในลูกเรือประมงชาวกัมพูชาในอ่าวไทยจากจำนวนทั้งหมด 400 คน โดยทำหน้าที่หาปลา ในขณะที่ครอบครัวของเขาอาศัยอยู่บนบกซึ่งอยู่ห่างออกไปถึง 200 กิโลเมตร เขาได้รับอนุญาตให้กลับไปเยี่ยมครอบครัวได้ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับเรือประมงไทย เมื่อไม่ได้ออกไปหาปลาเนื่องจากขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง ลูกเรือประมงทั้งหมดปลูกผักและมันสำปะหลัง รวมทั้งปลูกข้าวและเลี้ยงเป็ด¹⁸³

2.8 การพักผ่อนหย่อนใจ

การพักผ่อนหย่อนใจในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย เมื่อเอ่ยถึงจะให้ข้อมูลตรงกันว่าประชาชนทำงานอย่างหนักจนแทบจะไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจเลย หรือถ้ามีก็จะถูกยกเลิกในเวลาต่อมา จนเป็นเหตุให้ประชาชนจำนวนหนึ่งเสียชีวิตจากความเหนื่อยล้าจากการทำงานที่มากเกินไปในช่วงแรกการพักผ่อนหย่อนใจยังคงมีอยู่ให้เห็นบ้าง เช่นในหมู่บ้านของธิดา ในเขตไพรเวงภูมิภาคบรูพา ช่วงแรกมีการผ่อนคลายหลังจากการทำงานเสร็จ โดยพวกผู้ชายจะเล่นฟุตบอลร่วมกัน แต่หลังจากนั้นไม่นาน การเล่นฟุตบอลก็ถูกห้าม โดยกรมมหาดไทยเมรแดงอ้างว่า “ถ้ามี

¹⁸¹ Roel A. Burgler, *The Eyes of the Pineapple*, p. 321.

¹⁸² คุราละละเอียดใน “มติมติโสฬสปฏิวัติประชาธิปไตย” 17 (ธันวาคม 2001): 26-27
[“คนไทยซึ่งถูกสังหารในคุกตวลซแลง,” *แสวงหาความจริง* 17 (พฤษภาคม 2001): 26-27].

¹⁸³ Charles H. Twining, “The Economy,” p. 136.

แรงมากพอที่จะเล่นฟุตบอล ก็ต้องมีแรงมากพอที่จะทำงานให้ยาวนานกว่าเดิม การเล่นฟุตบอลเป็นสิ่งที่ผิด เหนือที่ออกมาจากร่างกายควรใช้ในการผลิตมากกว่า”¹⁸⁴ พอล พต ได้ให้สัมภาษณ์แก่ตัวแทนจากสมาคมเบลเยียม – กัมพูชา เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.1978 เกี่ยวกับกีฬาภายใต้การปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไว้ว่า “เด็กชายหญิงออกกำลังกายร่วมกัน โดยการช่วยกันเพาะปลูก ทำความสะอาดบ้านและระเบียบบ้าน รดน้ำต้นไม้ก่อนออกไปทำงานข้างนอก”¹⁸⁵ อย่างไรก็ตามในภูมิภาคชายฝั่งได้ให้ภาพที่แตกต่างออกไป เพราะกรมการกีฬาได้ปล่อยให้มีการร้องรำทำเพลงเพื่อผ่อนคลายหลังจากทำงานเสร็จ¹⁸⁶

การจัดงานเลี้ยงต่างๆ โดยเฉพาะ การประกอบพิธีแต่งงานซึ่งถือเป็นงานที่รื่นเริงและเป็นมงคล ก็ทำขึ้นอย่างง่ายๆ เดิมพิธีการแต่งงานของชาวเขมรต้องมีการเตรียมการในหลายขั้นตอน แต่ในสมัยรัฐบาลเขมรแดงจัดพิธีขึ้นโดยเรียกชาวบ้านมาชุมนุมกัน *ประชาชน* ภูมิภาคทำให้สึลให้พรแก่คู่บ่าวสาว มีการดื่มอวยพรเล็กๆ น้อยๆ แล้วก็เสร็จสิ้นพิธีเพียงแค่นั้น ไม่มีการร้องรำทำเพลงหรือการพักผ่อนหลังการแต่งงาน

แม้ว่าการกินอยู่โดยทั่วๆ ไปของประชาชนส่วนใหญ่ดูเหมือนว่าประสบกับความยากลำบากมาโดยตลอด แต่ในบางพื้นที่ เนื่องในโอกาสงานพิธีหรืองานเทศกาลสำคัญๆ ในบางครั้งก็จะได้รับการยกเว้น ในงานพิธีบุญใหญ่ๆ ซึ่งเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ โดยเฉพาะพิธีฉลองครบรอบการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาหรือพิธีฉลองในวันมหาชัยชนะ 17 เมษายน กรมการกีฬาท้องถิ่นได้สั่งให้กองครัวทำขนมจิ้นหรือขนมหวานแจกให้แก่ประชาชน ในบางครั้งกรมการกีฬาท้องถิ่นได้สั่งให้กองครัวฆ่าหมูหรือวัวเพื่อมาทำอาหารแจกจ่ายให้แก่ประชาชนกินด้วย¹⁸⁷ ในหมู่บ้านซึ่งโขมต เมฆอาศัยอยู่ มีการเฉลิมฉลองในวันที่ทหารเขมรแดงสามารถขับไล่ทหารของรัฐบาลสาธารณรัฐออกไปจากหมู่บ้านได้ด้วย ในตำบล 21 ภูมิภาคบูรพามีการจัดงานเลี้ยงปีใหม่ขึ้นโดยให้ประชาชนเข้าร่วมด้วย

¹⁸⁴ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 130.

¹⁸⁵ “กิตติคุณธรรมบวสัสยธิดาบุณย ฤต เณรชคณ:กษัตริย์กษัตริย์ชบกุญญะยธิสกษัตริย์ ราษฎรผู้ดี1 ไธรฎาภิธาณ กษัตริย์บุรดาธิบเตยฎาธิษฏคณ:บุรดิฐยธิตยไชยลสิ- กษัตริย์ กุฎิเตย ฐิตี 5 ไร่สืบทา ฐิตี 1978 ๓คสภ.เลข D00108.” *สัญจรการกิต* 54 (มิถุนายน 2004): 5 [“กิจกรรมของสมมิตรพอล พต เลขาคณะกรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา รัฐมนตรีที่ 1 ในรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกับคณะตัวแทนสมาคมเบลเยียม-กัมพูชาพนมเปญ วันที่ 5 เดือนสิงหาคม ค.ศ.1978 เอกสารเลข D00108,” *แสวงหาความจริง* 54 (มิถุนายน 2004): 5].

¹⁸⁶ Joan D. Criddle and Teeda Butt Mam, *To Destroy You is no Loss*, p. 61.

¹⁸⁷ สาส์ กณฎาณ, “เระยิสัยธิดากษัตริย์,” *สัญจรการกิต* 50 (กฤษ: 2004): 12 [ชัน กัลยาณ, “นี้ไม่ใช่เวรกรรม,” *แสวงหาความจริง* 50 (กุมภาพันธ์ 2004): 12].

นอกจากในโอกาสสำคัญๆ ที่ประชาชนจะได้รับอาหารเพิ่มเติมแล้ว ในบางครั้งเมื่องานต่างๆ เสร็จสิ้น ประชาชนก็จะได้ขนมหวานเป็นของตอบแทนหรือในบางพื้นที่หลังจากการสร้างอ่างเก็บน้ำเสร็จเรียบร้อย อ็องการก็ได้แจกบุรีให้กับประชาชน นอกจากนี้ก่อนหน้าที่จะมีการลงมือทำงาน บางครั้งกรมมหาดไทยได้ให้คำสัญญากับประชาชนว่า ในกรณีที่งานเสร็จสิ้นลงจะมีการอนุญาตให้ประชาชนได้กลับไปพักผ่อนอยู่ในหมู่บ้านได้ระยะเวลาหนึ่ง ในบางครั้งก็ไม่ใช่เป็นจริงดังที่กล่าวไว้ มีหลายครั้งที่กรมมหาดไทยกลับสั่งให้ประชาชนย้ายที่และทำงานต่อไปอีกเรื่อยๆ แต่ในบางครั้งอ็องการก็ได้อนุญาตให้ประชาชนกลับไปพักผ่อนที่บ้านได้จนกว่าจะมีงานใหม่หรือในกรณีที่ใกล้ถึงฤดูทำนาหรือฤดูเก็บเกี่ยว ประชาชนจะได้รับคำสั่งให้กลับไปยังภูมิตั้งเพื่อปลูกข้าวหรือเก็บเกี่ยว

คารานซึ่งอาศัยอยู่ในเขตโพธิสัตว์ ภูมิภาคพายัพ คารานมีความสามารถทางการเล่นแอกคอร์ดเปียโนและได้ถูกขอร้องจากกรมมหาดไทยให้เล่นแอกคอร์ดเปียโนให้ฟัง โดยเพลงที่เล่นส่วนใหญ่เป็นเพลงป๊อปปูล่าร์ แต่บางครั้งคารานก็เล่นเพลงซึ่งเป็นที่ยอมรับในสมัยก่อน โดยกรมมหาดไทยได้นำน้ำมันก๊าดเพื่อให้คารานไว้เติมเชื้อเพลิงตะเกียงกับอาหารจำนวนหนึ่งเพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่คารานเล่นดนตรีให้ฟัง หรือในบางครั้งคารานก็เล่นเพลงให้กับเด็กๆ ฟังด้วย หลังจากข่าวนี้ได้รู้ไปถึงประธานสหกรณ์ ประธานสหกรณ์ได้ตั้งวงดนตรีขึ้น โดยคารานเป็นหนึ่งในนักดนตรี นักดนตรีเหล่านี้ถูกแยกออกไปอยู่ต่างหาก ในบางครั้งมีการนำตัวนักดนตรีเหล่านี้ไปแสดงยังสหกรณ์อื่นๆ ด้วย แต่เพลงที่ใช้เล่นเป็นเพลงป๊อปปูล่าร์เท่านั้น¹⁸⁸

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วง ค.ศ.1975-1976 จัดอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ได้เลวร้ายไปทั้งหมด โดยเฉพาะประชาชนในภูมิภาคบูรพาหลายคนลงความเห็นว่า ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ไม่ยากลำบาก การสังหารประชาชนมีน้อย ในขณะที่ภูมิภาคหริภุญไชยได้การปกครองที่เข้มงวดและมีระเบียบของกรมมหาดไทยที่ค่อนข้างรัดกุมกับปัญหาอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคของประชาชน ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งต้องเผชิญกับปัญหาอดอยากแต่โดยรวมแล้ว ประชาชนก็ยังไม่ลำบากมากนัก ในขณะที่ภูมิภาคพายัพก่อนการอพยพครั้งที่สองต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนอาหาร เมื่อมีการอพยพประชาชนไปเพิ่มเติมทำให้ปัญหานี้ทวีความรุนแรงขึ้น อย่างไรก็ตามในภูมิภาคพายัพไม่ได้ตกอยู่ในสภาพนี้ทั้งหมด มีในบางพื้นที่ที่สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนจัดอยู่ในเกณฑ์ดีพอใช้

¹⁸⁸ Bree Lafraniere, *Music Through the Dark*, p. 97.

นอกจากนี้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้พยายามจัดการในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การสาธารณสุข เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือ ในภูมิภาคหรือ แต่สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ประสบความสำเร็จ

ในขณะที่สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วง ค.ศ.1977-1979 เป็นที่น่าสนใจ เนื่องจากการปรับเปลี่ยนตามแนวนโยบายที่นำมาใช้ปฏิบัติภายในภูมิภาค อีกทั้งประชาชนยังได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่โหมเข้ามาในช่วงนี้ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับการดำรงชีวิตของประชาชน พื้นที่ที่มีสภาพความเป็นอยู่ดีสุดกลับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ที่ยากลำบากที่สุดในพริบตา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่ค.ศ.1977-1979

การประกาศให้ประชาชนอยู่ภายใต้ระบบคอมมูนทำให้ วิถีชีวิตของประชาชนต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เคร่งครัดมากขึ้นกว่าเดิม จากเดิมที่ใช้ระบบสหกรณ์ซึ่งประชาชนสหกรณ์ภูมิมีอำนาจในการตัดสินใจทุกเรื่องภายในภูมิของตนเอง การดำเนินชีวิตยังไม่ได้เคร่งครัดมากนัก การใช้ระบบคอมมูนทำให้อีจอร์เข้าไปควบคุมในทุกเรื่องของประชาชน อีกทั้งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ.1977-1979 ส่งผลให้ประชาชนต้องประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต เช่น การกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายซึ่งใช้ปฏิบัติภายในแต่ละท้องถิ่น การขาดแคลนอาหาร การทำงานอย่างหนักเพื่อเพิ่มผลผลิตรวมถึงการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่

ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเห็นพ้องกันว่า สภาพการดำรงชีวิตในช่วงนี้มีความยากลำบากมากขึ้นกว่าเดิมแต่ก็มีคนอีกจำนวนหนึ่งที่มีความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติและสภาพการดำรงชีวิตในช่วงนี้อาศัยอยู่ในสภาพที่ดี หรืออยู่ในสภาพที่ไม่ลำบากมากนัก¹ ส่วนหนึ่งมาจากการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนอาหาร รวมถึงการที่กรรมาภิบาลท้องถิ่นพยายามผ่อนปรนในด้านต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดการบีบคั้นหรือเกิดการต่อต้านจากประชาชน

1. รัฐสังคมนิยมเต็มรูปแบบ

1.1 ระบบคอมมูน

ในช่วงก่อนที่อีจอร์ประกาศใช้ระบบคอมมูน สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ภายใต้ระบบสหกรณ์หรือที่เรียกกันว่า สหกรณ์ขั้นต่ำ การดำรงชีวิตภายใต้ระบบสหกรณ์ ที่ดินและปัจจัยในการผลิต รวมทั้งสัตว์ต่างๆ ตกเป็นของสหกรณ์ ผลผลิตที่ได้ตกเป็นของส่วนรวม โดยสหกรณ์จะแบ่งผลผลิตนั้นแก่ประชาชน ประชาชนมีสิทธิ์ที่จะทำอาหารไว้สำหรับบริโภคภายในครัวเรือนตามปริมาณที่ได้รับจากการปันส่วนจากสหกรณ์

---

¹ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” in *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays*, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 142.

ในช่วงปลายค.ศ.1976–ถึงต้นค.ศ.1977 *อ็องการ* ได้ประกาศใช้ระบบคอมมูนหรือสหกรณ์ขั้นสูง ให้ประชาชนรับประทานอาหารร่วมกันในโรงอาหาร ห้ามการทำอาหารกินเองหรือเก็บอาหารไว้ที่บ้านของตนเองโดยเด็ดขาด การทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการควบคุมการปันส่วนอาหารและทำให้สหกรณ์ได้รับผลผลิตที่มากขึ้น นอกจากนี้ยังถือเป็นการควบคุมประชาชนทางอ้อม เพราะการทำเช่นนี้เท่ากับ *อ็องการ* ควบคุมประชากรจำนวนมากไม่ให้ประชาชนเหล่านั้นหลบหนี เพราะ *อ็องการ* ได้จำกัดในเรื่องการสะสมเสบียงอาหาร² การหลบหนีของประชาชนจึงทำได้ยาก

ในภูมิภาคบูรพาการใช้ระบบคอมมูนถูกเลื่อนออกไป กรรมมาภิบาลอนุญาตให้ประชาชนแยกรับประทานอาหารตามครอบครัวของตนเอง เนื่องจากเกิดการต่อต้านระบบคอมมูนขึ้น หลังจากที่มีการนำเอาระบบนี้มาใช้ในบางพื้นที่ในช่วงครึ่งปีหลังค.ศ.1976 จนกระทั่งกลาง ค.ศ.1977 จึงนำระบบคอมมูนมาใช้ในทุกๆ พื้นที่ของภูมิภาคบูรพา การใช้ระบบคอมมูนในภูมิภาคบูรพาจึงถือว่าล่าช้ากว่าภูมิภาคอื่นๆ มาก นอกจากนี้กรรมมาภิบาลระดับสูงบางคนก็ไม่เห็นด้วยกับการนำระบบคอมมูนมาใช้ ทำให้การใช้ระบบคอมมูนในภูมิภาคบูรพาเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน

หลังจาก *อ็องการ* ได้ประกาศใช้ระบบคอมมูน หลังจากเหตุการณ์เกี่ยวเกี่ยวครั้งแรกใน ค.ศ.1976 ความอดอยากและการขาดแคลนอาหารกระจายไปทั่วประเทศ ความพยายามที่จะสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่เพื่อการเพาะปลูกสามารถทำได้ 3 ครั้งต่อ 1 ปี ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนลำบากมากยิ่งขึ้น

ชวน โชม (สุร สุ่ม) และเชียน มาง (เสฺยง ย่าง) ซึ่งอพยพจากภูมิจงซำจ (ภูมิจงซำจ) คุ่มเหมอเขมา (บู๊เดีเฮอ) ชรกเกาะธม (สุรูกเกาะธม) เขตกัณดาล ตำบล 25 ภูมิภาคหรีดี เข้าไปอยู่ในเขตยึดครองของรัฐบาลสาธารณรัฐใน ค.ศ.1974 ได้บรรยายถึงระบบคอมมูนหรือการรวมกลุ่มกันไว้ว่า “ประชาชนต้องเอาทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวเช่น โค กระบือ ที่นำไปรวมอยู่ใน “*อ็องการ*รวม” ทรัพย์สินสมบัตินอกเหนือจากนี้สามารถเก็บไว้เป็นทรัพย์สินสมบัติของครอบครัวได้ ถ้ามีการขาดสิ่งใด “*อ็องการ*รวม” จะไม่จัดหาให้ วิธีการนี้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยากที่จะเป็นสมาชิก”³

² May Ebihara, “Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village,” in **The challenge of reform in Indochina**, ed. Borje Ljunggren (New England: Harvard University Press, 1993), p. 155.

³ ทัย วัฒน: កងពលខ្មែរក្រហមលេខ 703: ពីជំងឺជម្លោះទៅការបំផ្លាញខ្លួនឯង (ភ្នំពេញ: មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា, 2003) ទំព័រ 177. [สุย วัฒน: กองพล 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง (พนมเปญ: ศูนย์เอกสารกัมพูชา, 2003, หน้า 177)].

ในช่วงหลังค.ศ.1978 หรืออาจจะก่อนหน้านั้น ดูเหมือนว่าระบบคอมมูนจะล้มเหลว เนื่องจากการขาดประสิทธิภาพของกรรมาภิบาลท้องถิ่นและการที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรค ไม่ได้เข้าไปดูแลอย่างจริงจัง หนึ่งในสมาชิกพรรคได้กล่าวในค.ศ. 1980 ไว้ว่า

หลังค.ศ.1978 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับคอมมูนมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ เหตุผลที่เป็นเช่นนั้นเพราะคณะกรรมการมัชฌิมพรรคเรียกเก็บผลผลิตข้าวและผลผลิตอื่นๆ จากแต่ละสหกรณ์ในจำนวนตามที่กำหนดไว้ในแต่ละตำบลและแต่ละภูมิภาค กรรมาภิบาลจึงต้องหาทางเติมเต็มส่วนที่ขาด ไม่เช่นนั้นจะตกเป็นผู้ต้องสงสัยว่าทรยศหรือบ่อนทำลาย ดังนั้นในรายงานที่ส่งไปยังส่วนกลางบ่อยครั้งที่จะปกปิดสถานการณ์จริง⁴

1.2 แผน 4 ปี

ระหว่างวันที่ 21 กรกฎาคมถึงวันที่ 2 สิงหาคม ค.ศ.1976 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ร่วมกันวางแผนทางด้านเศรษฐกิจฉบับหนึ่งขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งเรียกกันว่า “แผน 4 ปี” แผน 4 ปีนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ ค.ศ.1977 – 1980 ตามกำหนดการแผนนี้จะถูกประกาศให้เป็นที่รับรู้แก่สาธารณชนในคืนกันยายน ค.ศ.1976 และเริ่มใช้อย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1977⁵ แต่แผนนี้ไม่ได้มีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการตามที่ได้กำหนดไว้โดยไม่ทราบสาเหตุ แม้ว่าแผนนี้จะไม่ได้มีการประกาศใช้ แต่แผนนี้ก็มีความสำคัญเพราะถือเป็นการนำเอาโครงร่างของนโยบายทางเศรษฐกิจซึ่งใช้ในชวก่อน ค.ศ.1977 มารวมไว้กับนโยบายทางเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้ในอนาคต แผน 4 ปี เป็นเอกสารตัวพิมพ์มีทั้งหมด 110 แผ่นกระดาษขนาดเอ 4

ในจำนวน 110 แผ่น เป็นแผนเกี่ยวกับเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมถึง 85 แผ่น ในแผน 4 ปีได้ระบุว่า ในค.ศ.1977 ที่นาทุกผืนในประเทศกัมพูชาจะต้องปลูกข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์ ถือเป็นเป้าหมายระดับชาติ เดิมในช่วงที่สงครามระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐกับกองทัพเขมรแดงเริ่มขึ้นผลผลิตข้าวเฉลี่ยของกัมพูชาอยู่ที่ 1 ตันต่อ 1 เฮกแตร์ และค่อยๆ ลดลงเนื่องจากสงครามซึ่งทำให้ที่นาและอุปกรณ์เสียหาย รวมทั้งการขาดเมล็ดพันธุ์พืชและปุ๋ย ดังนั้น การปลูกข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์

⁴ Serge Thion, “The Cambodian Idea of Revolution,” in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds. David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), p. 24.

⁵ “The Party’s Four-Year Plan to Build Socialism in All Fields, 1977 – 1980,” trans. Chanthou Boua in **Pol Pot Plan’s The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**, eds. David Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988), p. 36.

จึงถือเป็นเป้าหมายที่จะเพิ่มผลผลิตให้ได้มากกว่าในช่วงทศวรรษ 1960 ถึงสามเท่าตัว รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเชื่อว่าในพื้นที่บุกเบิกใหม่จะสามารถทำได้บรรลุเป้าหมายเนื่องมาจากแรงงานของประชาชนมีมากขึ้น อย่างไรก็ตามการกำหนดจำนวนข้าวที่ต้องผลิตให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์นี้ไม่ได้เป็นนโยบายที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกแต่อย่างใด ตามวารสาร**ขงปฏิวัติ** ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1976 ซึ่งตีพิมพ์เกี่ยวกับเนื้อหาการประชุมของสันนิบาตเศรษฐกิจทั่วทั้งประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ครั้งที่ 2 ในวันที่ 17-18 พฤศจิกายน ค.ศ.1976 ได้กล่าวว่า “สันนิบาตเศรษฐกิจทั่วทั้งประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ครั้งที่ 1 ซึ่งประชุมในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1975 ได้กำหนดไว้ว่า “ในปลาย ค.ศ.1976 ทั่วทั้งประเทศกัมพูชาต้องผลิตข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์”⁶ รวมทั้งในวารสาร**ขงปฏิวัติ** ฉบับพิเศษเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ค.ศ.1975 ก็มีการกล่าวถึง “นโยบาย 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์”⁷ ด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นนโยบายนี้ก็ถูกพูดถึงหรือถูกตีพิมพ์ลงในวารสาร**ขงปฏิวัติ**เล่มต่อมา

ตามแผน 4 ปีนี้ได้ระบุว่า ใน ค.ศ.1976 กัมพูชามีที่ดินที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวทั้งหมด 2.4 ล้านเฮกแตร์⁸ แต่ตัวเลขนี้ได้อ้างมาจากจำนวนที่ดินในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งจำนวนที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกในขณะนั้นอาจจะน้อยหรือมากกว่าที่ระบุไว้ในแผนนี้ก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า แผน 4 ปีที่วางไว้ให้ข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในเรื่องการวางแผนและในเรื่องอื่นๆ อีก นอกจากนี้ในแผน 4 ปียังได้ระบุอีกว่า ใน ค.ศ.1977 มีพื้นที่เพียงแค่ 1.5 ล้านเฮกแตร์เท่านั้นที่จะสามารถผลิตข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์ ในขณะที่ 200,000 เฮกแตร์ หรือมากกว่านั้นสามารถผลิตข้าวได้ 2 ครั้งต่อปีหรือผลผลิตรายปีได้ประมาณ 7-8 ตันต่อ 1 เฮกแตร์

ในภูมิภาคพายัพ บุรพาและหริซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ทางการเกษตรที่สำคัญในช่วงก่อนการปฏิวัติถูกจัดให้ได้ผลิต 3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์จำนวนร้อยละ 72 และ

⁶ “สนธิสัญญาเศรษฐกิจแห่งชาติของประชาชนกัมพูชา วันที่ 17 - 18 พฤศจิกายน 1976,” **ธงขมิ้น** ฉบับที่ 11 พฤศจิกายน 1976 ทัศนะ D21419 ฉบับที่ 6 [“สันนิบาตเศรษฐกิจทั่วทั้งประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ครั้งที่ 2 วันที่ 17 - 18 พฤศจิกายน 1976,” **ขงปฏิวัติ** ฉบับที่ 11 พฤศจิกายน 1976 เอกสารเลข D21419 หน้า 6].

⁷ “3 เสาหลัก 1 ปีปฏิวัติ สัมภาษณ์ 1976 ธารน้ำทิพย์,” **ธงขมิ้น** ฉบับพิเศษ ตุลาคม-พฤศจิกายน 1975 ทัศนะ D21411 ฉบับที่ 26 - 34 [“3 ตันต่อ 1 เฮกแตร์ สำหรับปี 1976 มีความหมายอย่างไร,” **ขงปฏิวัติ** ฉบับพิเศษ ตุลาคม - พฤศจิกายน 1975 เอกสารเลข D21419 หน้า 26 - 34].

⁸ “The Party’s Four-Year Plan to Build Socialism in All Fields, 1977 - 1980,” trans. Chanthou Boau, p. 37.

ซรกดร่ากอก ซึ่งเป็นเขตปลดปล่อยมาตั้งแต่ก่อน ค.ศ.1975 อ็องการได้นำระบบคอมมูนมาใช้ภายในซรกดตั้งแต่ ค.ศ.1973 การใช้ระบบคอมมูนเป็นซรกดแรกๆ ในภูมิภาคทรี รวมถึงเป็นซรกดแรกๆ ในเขตพื้นที่ปลดปล่อยด้วย ได้นำความภาคภูมิใจมาสู่กรรมาภิบาลท้องถิ่น ในฐานะที่ซรกดร่ากอกเป็นต้นแบบของซรกดอื่นๆ อย่างมาก ถึงแม้ว่าระบบคอมมูนที่นำมาใช้นั้น อยู่ได้ไม่นานก็ต้องยกเลิกไป เนื่องจากการขาดแคลนอาหารของประชาชน จนนำไปสู่การก่อกบฏของประชาชน และประชาชนได้สังหารกรรมาภิบาลท้องถิ่นจำนวนหนึ่ง ทำให้คณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาเห็นว่า ควรที่จะชะลอการใช้ระบบคอมมูนออกไปก่อน

แม้ว่าการใช้ระบบคอมมูนในซรกดร่ากอกในช่วงที่เป็นเขตปลดปล่อยจะไม่ได้ผล แต่ซรกดนี้ก็ยังคงเป็นซรกดสำคัญสืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศ อ็องการได้ให้ความสนใจเรื่องต่างๆ ภายในซรกดร่ากอกเป็นอย่างมาก มีการจัดตั้งหน่วยงานซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น โรงพยาบาล หรือการตั้งคณะกรรมการด้านการศึกษาเพื่อดูแลเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กๆ ภายในซรกดนี้ เพื่อตอกย้ำให้เห็นถึงการวางรากฐานในการปฏิบัติที่เข้มแข็งภายในซรกดนี้ อ็องการได้พาผู้แทนจากต่างประเทศมาเยี่ยมชมภายในซรกดร่ากอกใน ค.ศ.1978¹³

นอกจากอ็องการจะให้ความสนใจในเรื่องการวางรากฐานที่สำคัญในเรื่องต่างๆ แล้วชาวบ้านในซรกดร่ากอกยังได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่รับใช้อ็องการด้วย การกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและบูรพาที่นำเอากรรมาภิบาลจากภูมิภาคทรีเข้ามาแทนที่นั่น ส่วนใหญ่คือกรรมาภิบาลซึ่งมาจากซรกดร่ากอก ในขณะที่แพทย์สมัยกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งอ็องการเรียกว่า “แพทย์ปฏิบัติ” ส่วนใหญ่อ็องการคัดเลือกมาจากชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในซรกดนี้¹⁴ ไม่เฉพาะแต่ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ชายเท่านั้นที่ได้รับความไว้วางใจจากอ็องการให้เป็นกรรมาภิบาลผู้หญิงในซรกดร่ากอกก็ได้รับมอบหมายหน้าที่ในการเป็น “แม่กรม” ปกครองดูแล “กรมนารี” ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วทั้งประเทศ นอกจากนี้กรรมาภิบาลที่ทำหน้าที่ดูแลโรงพยาบาลในพนมเปญโดยมากคือ หญิงชาวบ้านซึ่งมาจากซรกดร่ากอกหรืออาจมีซรกดอื่นๆ ในเขตตาแก้วปะปนมาบ้าง

¹³ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979* (Chiang Mai: Silkwood Books, 1997), p. 97.

¹⁴ โสษ สุธะชัย, “ธรีเทญบฉิวัฏเสอสุทกัถัก.” *สัญมกการกิต* 34 (ตุลา 2002): 29 [แอม สุขกิม, “นารีแพทย์ปฏิบัติในซรกดร่ากอก,” *แสวงหาความจริง* 34 (ตุลาคม 2002): 29].

เล็กน้อย ใน ค.ศ.1977 ผู้หญิงจากชรคตราออกจำนวนมากได้ถูกส่งไปยังทั่วเขตตาแก้วเพื่อ
ประจำการและปกครองประชาชนในเขตตาแก้วทั้งหมด¹⁵

เหตุที่ทำให้ประชาชนในชรคนี้ได้รับผิดชอบเรื่องต่างๆ เพราะอ้อมการมีความเชื่อมั่น
ประชาชนในชรคนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า ประชาชนในชรคตราออกได้รับการอบรมเกี่ยวกับนโยบาย
ของพรรคมาเป็นอย่างดีก่อนหน้านี้ อีกทั้งชรคตราออกเป็นชรคหนึ่งที่มีความสำคัญด้านการทหาร
เศรษฐกิจและเป็นชรคซึ่งเขมรแดงถือเป็นมูลฐานสนับสนุนสำหรับการต่อสู้ทางอาวุธมาตั้งแต่ต้น
ดังที่ปรากฏในหนังสือ*ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย*ว่า “ในสมัยต่อสู้ด้วยอาวุธและการเมือง
มูลฐานปฏิวัติในเขตนี้ (ตาแก้ว) ในภูมิตรอบเปียงชม (ภูมิตุ่ต่าต่ง) ภูมิเจียงโทง (ภูมิต่าต่ง) และใน
พนมคอมเมย (ภูมิต่า) ในชรคตราออก”¹⁶ ชรคตราออกจึงกลายเป็นชรคตัวอย่างและถือเป็นชรคสำคัญ
ในการเป็นมือขวาของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในจำนวนชรคทั้ง 20 ชรคในภูมิภาคหริดีและยังม
ีความสำคัญมากขึ้นไปอีกเมื่อคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาสามารถกุมอำนาจ
ได้ทั้งหมด

2.การกวาดล้างกรมวิบาลท้องถิ่น

จากการที่ในแต่ละภูมิภาคมีอำนาจในการปกครองของตนเอง โดยเลขาธิการภูมิภาคมี
อำนาจในการดูแลภายในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบค่อนข้างสูง ทำให้เลขาธิการภูมิภาคสามารถเลือก
ที่จะผ่อนปรนหรือยึดหยุ่นต่อนโยบายบางนโยบายที่อ้อมการวางไว้ได้ ในที่นี้หมายถึงนโยบาย
ปลีกย่อย ซึ่งไม่ใช่แนวนโยบายหลัก ทำให้นโยบายที่ใช้ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละ
แนวคิดและการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในแต่ละภูมิภาค จึงทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรค
คอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นพวกที่มีความคิดต้องการที่จะตั้งอำนาจเข้า
สู่ส่วนกลางมีความพยายามที่จะเริ่มให้มีการปรับเปลี่ยนระบบบางประการซึ่งส่งผลโดยตรงต่อ
โครงสร้างของการบริหารการปกครองภายในภูมิภาคต่างๆ

สิ่งแรกที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาให้ความสำคัญคือ การตั้ง
กองทัพบกอยู่ภายใต้อำนาจของคณะกรรมการมัชฌิมพรรค กองทัพเป็นสถาบันที่สำคัญของ
รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเนื่องจากการประสบความสำเร็จในการปฏิวัติกัมพูชามาจากชัยชนะ

¹⁵ Ibid.

¹⁶ ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย ผู้ประพันธ์ ฐาคีร์ ๒ กลุ่มสหภาพมิตร เอกสารเลข D00475, ฝั่ง 23.
[ภูมิศาสตร์กัมพูชาประชาธิปไตย แผนกการเมือง ชั้นที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการ เอกสารหมายเลข D00475, หน้า
23]

ทางด้านกรทหาร ประกอบกับการที่ในแต่ละภูมิภาคมีกองทัพของตนเองประจำอยู่ ดังนั้นกองทัพในแต่ละภูมิภาคจึงมีสถานะเป็นหน่วยการปกครองตนเอง ไม่อยู่ภายใต้ระบบสหกรณ์ และมีเลขาธิการภูมิภาคเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของทหารในภูมิภาคตนเอง

จากระบบเช่นนี้ทำให้ภูมิภาคต่างๆ ซึ่งปกติมีอำนาจในการปกครองตนเองแล้ว ยังมีอำนาจทางด้านกรทหารอีกด้วย ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1976 คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ประกาศรวมทหารซึ่งประจำอยู่ในภูมิภาคต่างๆ เข้าเป็นกองทัพปฏิวัติกัมพูชา (กองทัพนิรโทษกรรม-Kampuchea Revolution Army) การตั้งกองทัพปฏิวัติกัมพูชามีความหมายว่า กองทัพในแต่ละภูมิภาคจะขึ้นตรงต่อคณะกรรมาธิการประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาและจะไม่มีอำนาจในการปกครองตนเองเหมือนเช่นแต่ก่อนอีกต่อไป การเกณฑ์ทหารและอำนาจในการควบคุมทหาร ซึ่งแต่เดิมเป็นหน้าที่ของเลขาธิการภูมิภาคก็ได้ถูกเปลี่ยนไปอยู่ที่คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาแทน ดังนั้นเลขาธิการภูมิภาคจะไม่มีอำนาจบัญชากรทหารซึ่งเคยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของตนเองได้อีก เช่น ในภูมิภาคบูรพาในช่วงสงคราม ค.ศ.1970 – 1975 เลขาธิการภูมิภาคบูรพาได้ตั้งกองทหารขึ้นมา 5 กองร้อย หลังจากที่คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ประกาศรวมทหารซึ่งประจำอยู่ในภูมิภาคต่างๆ เข้าเป็นกองทัพปฏิวัติกัมพูชา คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคได้เริ่มดึง 2 ใน 5 กองร้อยให้มาขึ้นตรงกับพนมเปญกลายเป็นกองร้อยที่ 170 และ 180¹⁷

นอกจากนี้การที่ในแต่ละภูมิภาคสามารถดำเนินนโยบายบางประการที่แตกต่างกันออกไปจากที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาวางไว้ ส่งผลให้เห็นนโยบายที่ใช้แตกต่างกันอันหนึ่งอันเดียวกันรวมทั้งเกิดความหวาดระแวงสงสัยในหมู่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งกลัวว่าจะเกิดการทรยศของสมาชิกขึ้น ทำให้เกิดการกวาดล้างทหารและกรรมาภิบาลเขมรแดงขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคคิดว่า การดำเนินนโยบายในภูมิภาคนั้นดำเนินไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม การกวาดล้างทำขึ้นเพื่อที่คณะกรรมาธิการพรรคจะได้กุมอำนาจในภูมิภาคต่างๆ เห็นได้วก่อน ค.ศ.1976 คณะกรรมาธิการประชาชนสามารถกุมอำนาจการบัญชากรได้เฉพาะในเขตพิเศษและรอบๆ กรุงพนมเปญเท่านั้น จนกระทั่งหลังการกวาดล้าง กรรมาภิบาลในภูมิภาคพายัพในปลาย ค.ศ. 1976 และการกวาดล้างในภูมิภาคบูรพาในช่วง ค.ศ.1977–1978 ในการกวาดล้างกรรมาภิบาลทั้งสองภูมิภาคนี้ คณะกรรมาธิการประชาชนพรรคได้ใช้กรรมาภิบาลจากภูมิภาคหริดีซึ่งถือเป็นต้นแบบในการปฏิบัติเข้าไปแทนที่กรรมาภิบาลท้องถิ่นเดิม

¹⁷ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 169.

เท่ากับว่าคณะกรรมการมัชฌิมพรรคก็ได้กุมอำนาจเด็ดขาดในการบริหารการจัดการในเรื่องต่างๆ ภายในสองภูมิภาคนี้ได้

ในเบื้องต้นจากการที่แต่ละภูมิภาคมีอำนาจในการปกครองตัวเองค่อนข้างสูงนั้น ทำให้นโยบายในแต่ละที่แตกต่างกัน ในภูมิภาคหริศ มีการปกครองที่เข้มงวดดำเนินตามเป้าหมายในการปฏิวัติอย่างเคร่งครัด ในขณะที่ภูมิภาคบูรพาถึงแม้จะเป็นภูมิภาคที่ผ่านประสบการณ์การปฏิวัติมานานหลายปี แต่การปกครองค่อนข้างที่จะผ่อนปรนไม่เคร่งครัดมาก เนื่องมาจากพวกผู้นำ รวมถึงยุทธชนและกรรมาภิบาลส่วนใหญ่ในเขตนี้เป็นพวกที่เรียกกันว่า หัวปานกลาง อีกทั้งสภาพความเป็นอยู่ในภูมิภาคนี้ไม่ได้รับความกดดันมาก เนื่องจากมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ภูมิภาคพายัพมีลักษณะแตกต่างออกไป กรรมาภิบาลส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการปฏิวัติ เห็นได้จากกรรมาภิบาลในภูมิภาคนี้เป็นพวกอดีตครู หรือเป็นกรรมาภิบาลที่เข้าร่วมในการปฏิวัติได้ไม่นาน ดังนั้นจึงขาดประสบการณ์ในการปฏิวัติ รวมถึงประสบการณ์ในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้การปกครองในภูมิภาคนี้ไม่ใช่ว่าที่หลายๆ คนคาดคิดไว้ จนถึงขนาดที่มีคำกล่าว ว่า “การปฏิวัติในภูมิภาคนี้ไม่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่ทางด้านการทหารและความร่วมมือในการสร้างความเข้มแข็งก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน” ส่วนหนึ่งมาจากการที่รากฐานในการปฏิวัติในภูมิภาคนี้ไม่ฝังรากลึกเหมือนในภูมิภาคอื่น จึงส่งผลให้การดำเนินนโยบายในภูมิภาคนี้ไม่เข้าไปตามเป้าหมายที่วางไว้

นอกจากนี้การกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคพายัพและภูมิภาคบูรพาที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชานำเอากรรมาภิบาลจากภูมิภาคหริศเข้ามาแทนที่ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารในสองภูมิภาคข้างต้น นอกจากนโยบายที่ใช้ภายในภูมิภาคจะมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ในบางพื้นที่มีการแต่งตั้งประชาชนใหม่บางคนขึ้นมาดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองต่างๆ แทนหัวหน้ากองเดิมซึ่งถูกกวาดล้างด้วย

2.1 การกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคพายัพ

การที่นโยบายการปฏิวัติในภูมิภาคพายัพไม่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะการดำเนินนโยบายในด้านการเพิ่มผลผลิตแบบก้าวกระโดดไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งๆ ที่อ็องการคาดหวังกับภูมิภาคพายัพในฐานะที่เป็นฐานการผลิตหมายเลขหนึ่งของประเทศ อีกทั้งภูมิภาคนี้เป็นภูมิภาคที่เป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศมาก่อน สามารถปลูกข้าวได้มากที่สุด แต่ผลลัพธ์ที่ออกมาคือ ในค.ศ.1976 จำนวนข้าวที่ภูมิภาคพายัพส่งให้ส่วนกลางได้น้อยกว่าที่ตั้งเป้าไว้ ทั้งๆ ที่มีแรงงานในการผลิตมาก อีกทั้งประชาชนในภูมิภาคนี้ก็เกิดความอดอยาก ทำให้คณะกรรมการ

พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาเริ่มแคลงใจในความซื่อสัตย์ของกรรมาธิการในภูมิภาคพายัพและมองว่า เกิดจากมีศัตรูแทรกซึมอยู่ในภูมิภาค เอียง ชิริทซึ่งเดินทางไปตรวจเยี่ยมภูมิภาคพายัพกลาง ค.ศ.1976 ได้รายงานไปยังคณะกรรมการมัชฌิมพรรคโดยตั้งข้อสังเกตว่า สายลับของศัตรูได้ปฏิบัติงานอยู่ในภูมิภาคพายัพ ทำให้กรรมาธิการจำนวนมากมีเจตนาที่จะไม่เคารพคำสั่งของพรรคกรรมาธิการบางคนยังคงยึดถือในกรรมสิทธิ์ส่วนตัว นิยมวัตถุและอำนาจ หลงใหลชื่อเสียง ยึดติดกับครอบครัว¹⁸ นอกจากนี้พรรคยังกล่าวหากรรมาธิการภูมิภาคพายัพว่า กรรมาธิการในภูมิภาคนี้ลักลอบเอาข้าวไปขายที่ประเทศไทย และทำลายผลผลิตข้าวที่ปลูกได้เจตนาที่จะทำให้ประชาชนอดอยาก หนึ่งในนักโทษคุกตวลสแลงซึ่งเป็นกรรมาธิการพายัพได้เขียนในคำสารภาพไว้ว่า “ปล่อยให้โคกินข้าว เผาทุ่งนาและปล่อยให้น้ำท่วม ฆ่าวัวควายและไม่อนุญาตให้ประชาชนทำนา เพื่อทำลายแผนการของอ็องการ ข้าวจะได้ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน”¹⁹

นอกจากนี้ยังมีประเด็นความขัดแย้งในด้านนโยบายระหว่างนิม รอส เลขาธิการภูมิภาคพายัพและคณะกรรมการมัชฌิมพรรคในเรื่องการนำอุปกรณ์หรือเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรมาเป็นเครื่องทุนแรงเพื่อแบ่งเบาภาระของประชาชนในการเพิ่มผลผลิต จากคำสารภาพของสุ นิม สมาชิกคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งมาจากภูมิภาคพายัพ อ้างว่า นิม รอสไม่เห็นด้วยกับโครงสร้างทางการเกษตรที่ทางคณะกรรมการมัชฌิมพรรคเห็นว่า “ควรปฏิบัติตามนโยบายการพึ่งตนเอง โดยใช้แรงงานเป็นพื้นฐานในการผลิตและใช้เครื่องจักรเพียงเล็กน้อยเพื่อช่วยประหยัดพลังงาน”²⁰ นิม รอสคิดว่า “การใช้เครื่องจักรบ้าง รถแทรกเตอร์จะช่วยให้พัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นเราจึงควรรับความช่วยเหลือจากทุกประเทศเพื่อที่จะมีเครื่องจักรใช้”²¹ นอกจากนี้ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำซึ่งคณะกรรมการมัชฌิมพรรคให้ความสำคัญ ก็เป็นหนึ่งในประเด็นความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการมัชฌิมพรรคกับนิม รอสด้วยเช่นกัน นิม รอสไม่เห็นด้วยกับนโยบายของพรรค “ควรแก้ปัญหาคล่องก่อน เพราะเขื่อนมีมากพอแล้ว เขื่อนจะมีความจำเป็นก็

¹⁸ ฐิติ สาส์เบ็ส, “เบตคูมีโฮมกุบาสสยูนซ์บุรดาตธเรื่อสเยื่อ (ตชบ),” *โงนบกทกต* 64 (เมษา 2005): 20 [มูด ซานทึช, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 20]

¹⁹ Ibid.,

²⁰ “Planing the Past: The Forced Confession of Hu Nim,” trans. Chanthou Boua in **Pol Pot Plan’s The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**, eds. David P. Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua (Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988), p. 290.

²¹ Ibid.

ต่อเมื่อฝนตกเท่านั้น ถ้าไม่มีฝนเขื่อนก็แก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำไม่ได้”²² การที่ภูมิภาคพ่ายสามารถผลิตข้าวได้มาก ส่วนหนึ่งมาจากการใช้เครื่องจักรเข้าช่วย เมื่อไม่มีเครื่องจักรทำให้ผลผลิตตกต่ำลงอย่างมาก ซึ่งนี่ม รอสเข้าใจจุดนี้ดี แต่คณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์ก็พยามองจากทัศนคติในการพึ่งตนเอง จึงเท่ากับว่าการผลิตข้าวในภูมิภาคพ่ายที่ได้ปริมาณน้อยนั้น ถือเป็นความล้มเหลว อดีตผู้บัญชาการกองพันในภูมิภาคพ่ายซึ่งหลบหนีไปยังประเทศไทยได้กล่าวถึงเหตุผลที่ทั้งฮู นีมและนีม รอสต้องการให้พรรคยอมรับความช่วยเหลือจากต่างชาติไว้ว่า “เพื่อไม่ให้ประชาชนต้องประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากกว่านี้”²³

นอกจากความขัดแย้งในด้านนโยบายในหมู่ผู้นำระดับสูงแล้ว ยังมีเหตุผลมาจากประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติในการปฏิวัติของกรมการเมืองในระดับปฏิบัติซึ่งขัดกับแนวนโยบายที่พรรควางไว้ เช่น กรมการเมืองในภูมิภาคพ่ายได้จัดให้มีการเปิดตลาดปอยเปตเพื่อค้าขายขึ้นอีกครั้งหนึ่ง²⁴ ซึ่งขัดกับหลัก 8 ข้อซึ่งคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กำหนดไว้ตั้งแต่แรกเริ่มว่า “ให้มีการยกเลิกการค้าและตลาดทั้งหมด” หลายครั้งที่กรมการเมืองในภูมิภาคพ่ายปฏิบัติในสิ่งที่ผิดแผกไปจากแนวนโยบายที่พรรควางไว้ สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะมาจากความสับสนในคำสั่งหรือนโยบาย เนื่องมาจากระยะทางที่ห่างไกลของภูมิภาคพ่ายกับพนมเปญซึ่งเป็นศูนย์กลางราชการ นอกจากนี้ส่วนหนึ่งมาจากแนวความคิดที่แตกต่างกันของกรมการเมืองภูมิภาคพ่ายกับคณะกรรมการมัชฌิมพรรค เช่น กรณีของเคก แปน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการภูมิภาคพ่าย แปนต้องการที่จะให้มีเมืองเกิดขึ้น โรงเรียนเปิดอีกครั้ง รวมถึงการนำเอาระบบเงินตรามาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน²⁵

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรคเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนตัวกรมการเมืองเขมรแดงเพื่อที่จะให้การเพิ่มผลผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งจากความต้องการให้นโยบายที่ใช้ภายในภูมิภาคพ่ายเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับความต้องการของคณะกรรมการมัชฌิมพรรค ส่งผลให้เกิดการกวาดล้างกรมการเมือง รวมทั้งยุทธชน ยุทธนารีในภูมิภาคพ่ายขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ.1976

²² Ibid., p. 291.

²³ ฆู๊ส สาส์ซึส, “เบตูกีฮูกรูบาสฮูบ์เบตาคีฮูกรูบาส (ตชด),” *สัญจรการกิต* 64 (เมษายน 2005): 20 [โมด ชันควีส, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อจบ),” *แสวงหาความจริง* 64 (เมษายน 2005): 20].

²⁴ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 139.

²⁵ Ibid., p. 140.

การกวาดล้างกรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพเริ่มขึ้นหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวใน ค.ศ.1976 เสร็จสิ้นลง และกำลังเตรียมที่จะเริ่มโครงการสร้างระบบชลประทานหลายแห่ง ในตอนแรกเลขาธิการภูมิภาคพายัพคือ นิ้ม รอส ได้ร่วมมือกับคณะกรรมการมัชฌิมพรรคและกรรมาภิบาลท้องถิ่นภูมิภาคพายัพในการกำจัดและนำตัวกรรมาภิบาลซึ่งเป็นผู้ต้องสงสัยว่าทรยศมาสอบสวนลงโทษและสังหาร แต่ในปีต่อมา คณะกรรมการมัชฌิมพรรคได้ส่งกองทัพจากภูมิภาคหริดีเข้าไปแทนที่กรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพเดิมและสังหารกรรมาภิบาลระดับสูงในภูมิภาคนี้จำนวน 40 คน รวมทั้งสังหารกรรมาภิบาลระดับล่างจำนวนมากอีกด้วย²⁶ และหลังจากนั้นนิ้ม รอสก็ถูกจับกุมตัวข้อหาทรยศต่อพรรคด้วยเช่นกัน

เอก ลีองวาด (นัก สหุต) อายุ 47 ปี ประชาชนเก่าซึ่งอาศัยอยู่ในชรกทมอปก เขตพระตะบอง ได้กล่าวถึงการกวาดล้างกรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพไว้ว่า “ต้นปี ค.ศ.1977 พวกหริดีได้เข้ามาและใส่ร้ายพวกพายัพว่าเป็นกบฏ จับคณะกรรมการชรกไปสังหารและสถาปนาคณะผู้บริหาร ชรกขึ้นใหม่ พวกหริดีได้เรียกกรรมาภิบาลระดับสูงและล่างของพายัพมาประชุม กรรมาภิบาลระดับล่างโดนสั่งให้อพยพ ในขณะที่ระดับสูงถูกสังหารทั้งหมด หลังจากกำจัดกรรมาภิบาลพายัพเรียบร้อยแล้ว พวกหริดีได้เริ่มนโยบายสังหารประชาชนเก่าต่อ”²⁷

2.2 การกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพา

เมื่อการกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพเสร็จสิ้นลงทำให้ในค.ศ.1977 ภูมิภาคบูรพายังคงเป็นภูมิภาคเดียวที่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาไม่สามารถกุมอำนาจได้อย่างเด็ดขาด ภูมิภาคบูรพาเป็นภูมิภาคที่มีการทำงานที่เข้มแข็งและมีผลผลิตที่สูง อีกทั้งเป็นฐานในการปฏิวัติ ทำให้ภูมิภาคนี้กลายเป็นภูมิภาคสำคัญของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเคียงคู่กับภูมิภาคหริดีมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตามจากปัญหาการกระทบกระทั่งตามแนวชายแดนระหว่างกัมพูชากับเวียดนามซึ่งส่งผลโดยตรงต่อภูมิภาคบูรพาซึ่งมีแนวพรมแดนติดกับเวียดนาม ทำให้ในช่วงฤดูร้อน ค.ศ.1977 กรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพาได้ส่งเรื่องไปยังคณะกรรมการมัชฌิมพรรคถึงเรื่องมี “สายลับเวียดนาม” เข้ามาแทรกซึมอยู่ในภูมิภาค โดยสายลับพวกนี้ “พยายามที่จะทำให้

²⁶ Elizabeth Becker, **When the war was over: Cambodia and The Khmer Rouge revolution** (New York: Public Affairs, 1998), p. 239.

²⁷ นี สุตณ, “รณาสถกสทบัญญัติยวุฒิสาสธีเรอเขตบฐายธาสณย(ต),” **สัญนกรกตทิต** 9 (กฐฎ 2000): 21 [ลี สุตณ. หลุมศพฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในเขตบ็อนเตียขเมียนเจย (ต่อ). **แสวงหาความจริง** 9 (กันยายน 2000): 21].

ประชาชนอดอยากและประสบกับความยากลำบากต่างๆ”²⁸ ถึงแม้ว่าทางกรมวิมลพิษวิทยาได้รายงานไปยังคณะกรรมการมัชฌิมพรรคเช่นนี้ แต่ผลจากปัญหาความขัดแย้งกับเวียดนาม อีกทั้งการที่กรมวิมลพิษวิทยาในภูมิภาคนี้ ขึ้นชื่อว่าเป็นพวกที่ได้รับการฝึกมาจากเวียดนามและบางส่วนเป็นพวกนิยมเวียดนาม ทำให้กรมวิมลพิษวิทยาในภูมิภาคบูรพาตกเป็นผู้ต้องสงสัยและถูกกล่าวหาว่า ให้ความช่วยเหลือเวียดนามซึ่งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยถือว่าเป็นศัตรู ไม่เฉพาะแต่เพียงกรมวิมลพิษวิทยาท้องถิ่นเท่านั้น ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้โดยเฉพาะประชาชนเก่าก็ต้องตกเป็นผู้ต้องสงสัยด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ พล พตและคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้กล่าวหากรมวิมลพิษวิทยาในภูมิภาคบูรพา รวมถึงประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ที่นั่นว่าเป็นพวก “ตัวเขมร ใจเวียดนาม” (กุกอญอญอญอญ)²⁹

นอกจากนี้ความขัดแย้งในนโยบายบางประการซึ่งถูกกำหนดโดยคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการกวาดล้างกรมวิมลพิษวิทยาในภูมิภาคบูรพาขึ้น เห็นได้จากเรื่องการนำระบบคอมมิวนิสต์มาใช้พร้อมกันทั่วประเทศ ซึ่งการใช้ระบบคอมมิวนิสต์อยู่ในข้อที่ 6 ในแผน 8 ข้อ กำหนดไว้ว่า “ให้มีการก่อตั้งสหกรณ์ขั้นสูงขึ้นทั่วประเทศพร้อมกับระบบคอมมิวนิสต์” ซึ่งคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ 17 เมษายน ค.ศ.1975 การที่การดำเนินการใช้ระบบคอมมิวนิสต์ล่าช้า อีกทั้งเมื่อเกิดการต่อต้านจากประชาชนก็เลื่อนระยะเวลาการใช้ระบบคอมมิวนิสต์ออกไป แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของกรมวิมลพิษวิทยาในสายตาของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคค่อนข้างที่จะหะหลวมและผ่อนปรนให้กับประชาชนมากเกินไป นอกจากนี้กรมวิมลพิษวิทยาระดับสูงบางคนแสดงออกว่าไม่เห็นด้วยอย่างชัดเจนกับนโยบายบางประการ เช่น หลังจากที่มีการประกาศใช้ระบบคอมมิวนิสต์เริ่มขึ้น ถูกประธานตำบล 24 ได้เรียกประชุมกรมวิมลพิษวิทยาทั้งหมด ตามคำบอกเล่าของชิน ซองซึ่งเป็นกรมวิมลพิษวิทยากรในตำบล 24 ได้กล่าวว่า “ฉันไม่เห็นด้วยกับนโยบายของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคและถ้าพรรคต้องการให้เป็นเช่นนั้น เขาจะไม่ปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำระบบคอมมิวนิสต์มาใช้ เพราะภายในตำบล 24 เกิดปัญหาการขาดแคลนข้าวอย่างหนักมาตั้งแต่ภายหลังสงครามกลางเมืองแต่รายละเอียดข้ออื่นๆ ในแผน 8 ข้อ ฉันปฏิบัติตามทั้งหมด” ซึ่งผลดังกล่าวทำให้ระบบคอมมิวนิสต์ไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติกับประชาชนในตำบล 24 เมื่อฉันยังคงดำรงตำแหน่งประธานตำบลอยู่ในตำบล 24 ใช้ระบบสหกรณ์โดยแบ่งอาหารให้แก่สมาชิก กินที่บ้านของตนเอง³⁰

²⁸ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 138.

²⁹ Ibid.,

³⁰ Ibid., p. 179.

การกวาดล้างกรรมาภิบาลภูมิภาคบูรพาได้เริ่มขึ้น ในตำบล 20, 21 และ 22 กรรมาภิบาลที่ อ็องการ์เห็นว่าเป็น “ผู้ทรยศ”หลายคน ได้ถูกสังหาร ผลของการกวาดล้างกรรมาภิบาลภายในภูมิภาคบูรพา ทำให้กรรมาภิบาลจำนวนมากถูกสังหารหรือถูกนำตัวไปพิจารณาโทษในคุกตวลซแลง หลังจากนั้นได้มีการกวาดล้างกรรมาภิบาลในตำบล 23 และ 24 หลังจากการกวาดล้างในสองตำบลนี้เสร็จสิ้นลงได้มีการเปลี่ยนระบบบริหารตั้งแต่ตำบลลงไปจนกระทั่งถึงภูมิภาค หลังจากการกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคบูรพาได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำในตำบลต่างๆ เนื่องจากกรรมาภิบาลเดิมถูกสังหาร เช่น ในตำบล 20 เลขานุการพรรคไพรเวง เมซานและกันเจียงถูกจับและสังหารในค.ศ.1975 1976 และ 1977 ตามลำดับ ในขณะที่ในตำบล 22 ค.ศ.1978 เลขานุการคณะกรรมาภิการพรรค 5 พรรค จาก จำนวนทั้งหมด 8 พรรคถูกสังหาร ในตำบล 21 ในช่วงเวลาเดียวกันเลขานุการคณะคณะกรรมาภิการพรรค อย่างน้อย 3 พรรค จาก จำนวนทั้งหมด 8 พรรคถูกจับ³¹ กรรมาภิบาลจากภูมิภาคหริดีซึ่งถือว่าเป็นพวกที่อุทิศตัวให้กับอ็องการ์เข้ามาแทนที่กรรมาภิบาลเดิม ปัก สุขุม (ปัก สุขุญ) ชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคอนล่องเตเรีย เขตไพรเวง ได้กล่าวถึงเรื่องการกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพาไว้ว่า กรรมาภิบาลเขมรแดงในภูมิภาคบูรพาถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏทรยศต่อพรรคและให้ความช่วยเหลือเวียดนาม ในภูมิภาคสวายอนโตในตำบล 20 ภูมิภาคบูรพา กรรมาภิบาลซึ่งมาจากภูมิภาคหริดี ได้เข้ามาในภูมิภาคบูรพาใน ค.ศ.1978 และกล่าวหากรรมาภิบาลภูมิภาคบูรพาว่า“เป็นกบฏ” แต่กรรมาภิบาลภูมิภาคบูรพาได้ปฏิเสธว่าไม่มีใครให้ความช่วยเหลือเวียดนาม³²

ในช่วงเดียวกันประชาชนก็ตกเป็นเหยื่อของการกวาดล้างด้วยเช่นกัน ในช่วงก่อน ค.ศ.1967–1968 ประชาชนในภูมิภาคบูรพามีจำนวน 1,400,000 คน ในค.ศ.1975 หลังการอพยพของประชาชนจากกรุงพนมเปญและที่ต่างๆ ทำให้จำนวนประชากรในภูมิภาคนี้เพิ่มขึ้นเป็น 2 ล้านคน ในช่วง ค.ศ.1975–1976 ประมาณการว่ามีประชาชนเสียชีวิตไม่เกิน 10,000 คน แต่ในช่วง ค.ศ.1977–1978 ประชาชนในภูมิภาคบูรพามากกว่า 100,000 คนถูกสังหาร³³ เนื่องจากผลของการ

³¹ Ibid., p. 167.

³² สัม สุริยา, “นิเวศศาสตร์ไฮ-เพ็ทตามยฺกษุบคยฺดาบรดาธิบเตตฺย,” *โงษกรกการกิต* 65 (อุสภ 2005): 14 [ซัม สุริยา, “ชีวิตครอบครัวเขมร-เวียดนามในระยะบอภัมพูชาประชาธิปไตย,” *แสวงหาความจริง* 65 (พฤษภาคม 2005): 14].

³³ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” pp. 138, 142.

กวาดล้าง เช่นในครอบครัวของเจิว เยน ซึ่งลูกชายหญิง 3 คนและหลานชายอีก 1 คนถูกสังหารโดย เขมรแดง รวมถึงหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอยจนกระทั่งปัจจุบัน³⁴

ผลจากการกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพา ทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาให้คำสั่งให้โซ ติม เลขาธิการภูมิภาคบูรพาเข้าพบ โดยอ้างว่าเพื่อขอคำปรึกษา ซึ่ง ติมรู้ว่าคือ การถูกสังหารนั่นเอง ติมจึงได้ทำอัตวินิบาตกรรมในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1978 การตายของโซ ติมทำให้กรรมาภิบาลภูมิภาคบูรพาที่รอดพ้นจากการกวาดล้างได้แก่ เฮง ตำริน, ฮุน เซน และเจิว ติม หนีออกไปเวียดนาม เพื่อตั้งกองกำลังต่อต้านการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย

เมื่อเปรียบเทียบการกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและภูมิภาคบูรพา อดีตกรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพซึ่งมีประสบการณ์ในการปฏิวัติมา 30 ปี และเป็นผู้ต่อต้านการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามภายหลังรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยล่มสลาย ได้กล่าวว่า “การสังหารในภูมิภาคบูรพาเลวร้ายกว่าในภูมิภาคพายัพ ทุกคนถูกกล่าวหาว่าเป็นสายลับเคจีบี (KGB) ของสหภาพโซเวียต * ผู้ที่มาจากชายเวียงถูกสังหารหมด”³⁵

3. ปัญหาความขัดแย้งกับเวียดนามซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชน

ปัญหาความขัดแย้งกับเวียดนามมีมาตั้งแต่ในช่วงค.ศ.1975-1976 เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกันบริเวณชายแดนและการรุกล้ำดินแดนของทั้งสองประเทศอยู่บ่อยครั้ง แต่ความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในค.ศ.1977 ต้น ค.ศ.1977 ได้มีคำสั่งจากพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาให้ส่งกำลังกองทัพทั้งหมด 17 กองร้อยไปยังบริเวณชายแดนเวียดนาม เพื่อป้องกันกองทัพเวียดนามบุกเข้ามายังดินแดนกัมพูชาบริเวณพรมแดนด้านที่ติดกับเวียดนาม หลังจากก่อนหน้านี้มีการปะทะกันบริเวณพรมแดนมาโดยตลอด การสู้รบเริ่มขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ.1977 ปลายเดือนธันวาคม ค.ศ.1977

³⁴ ชูต ชาติ “เส็กม ๓๓๖๖ มีตเร่กูบรชบชเฏอกรบชคี่ฉบฏกษณณ,” *สัญจรกตมิต* 43 (กคค 2003): 33. ลอง ดานี, “การเสียชีวิตในระบอบเขมรแดงคือปัญหากรรมเวรหรือ?,” *แสวงหาความจริง* 43 (กรกฎาคม 2003): 33].

* ในขณะที่รัฐบาลสหภาพโซเวียตเป็นพันธมิตรกับ รัฐบาลสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เขมรแดง จึงโยงพวกที่ทรยศเข้ากับเจ้าหน้าที่หน่วยสืบราชการลับของสหภาพโซเวียตหรือในบางครั้งก็กล่าวหาพวกผู้ทรยศว่า พวกนิยมเวียดนาม

³⁵ Roel A. Burgler, *The Eyes of the Pineapple: Revolutionary Intellectuals and Terror in Democratic Kampuchea* (Saarbrücken: Breitenbach, 1990), p. 135.

รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนาม โดยอ้างว่า เวียดนามแสดงท่าทีที่ไม่เป็นมิตรต่อกัมพูชา รัฐบาลกัมพูชาได้ถอนเอกอัครราชทูตประจำกรุง ฮานอยกลับประเทศ รวมถึงการระงับการบินระหว่างทั้งสองประเทศอีกด้วย คณะกรรมการมัชฌิม พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ออกแถลงการณ์ให้นานาชาติทราบถึงการทำสงครามกับเวียดนามในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1977 ดังว่า

เราปรารถนาที่จะแจ้งต่อมิตรประเทศถึงการกระทำที่ก้าวร้าวของกองทัพสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามต่อกัมพูชาประชาธิปไตยและธรรมชาติที่แท้จริงของเวียดนาม ประชาชนกัมพูชาเชื่อมั่นในความคาดหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ...เหตุผลที่ประชาชนกัมพูชาปกป้องตนเอง เป็นเรื่องยุติธรรมเพราะกำลังต่อต้านความอยุติธรรมรูปแบบใหม่และปฏิเสธอย่างเด็ดขาดที่จะเป็นลูกไล่ของใคร³⁶

ในขณะที่เดียวกันเวียดนามได้จัดตั้งแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อการปลดปล่อยชาติ (Front for National Salvation - Kampuchea Front for National Salvation) ขึ้น เพื่อล้มล้างระบอบการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเฮง สำรินเป็นประธาน กองทัพปฏิวัติเขมรแดงได้รับชัยชนะในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ. 1978 หลังจากที่มีการสู้รบกันมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1978 กองทัพเวียดนามได้เพิ่มกำลังในการต่อสู้กับกองทัพเขมรแดง ยิ่งกว่านั้นในภูมิภาคบูรพาและหริตทางคณะกรรมการมัชฌิมพรรคได้ส่งทหารจำนวน 11 กองพลมาช่วยในการรบ ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่รัฐบาลเวียดนามได้ประกาศให้มีการเจรจา เพื่อแก้ไขปัญหาการรุกรานพรมแดนและอธิปไตยที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศทั้งสอง ตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน ค.ศ. 1978 จวบจนกระทั่งวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979³⁷

นอกจากการต้องทำสงครามกับเวียดนามแล้ว คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้สังเกตเห็นว่า ในส่วนภูมิภาคได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการที่กรมการทูตเขมรแดงท้องถิ่น มักกล่าวหรืออ้างถึงคำว่า *ฮ็องการ์* ในความหมายที่กรมการทูตเหล่านั้นต้องการผลประโยชน์มาเป็นของตนเอง หรือในกรณีที่ต้องการแก้แค้นหรือลงโทษประชาชน รวมถึงในเรื่องที่ต้องการเอาทรัพย์สินของประชาชนมาเป็นของตนเอง กรมการทูตท้องถิ่นเหล่านี้มักจะอ้างว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นความต้องการของ *ฮ็องการ์* ใดๆ ที่ในบางเรื่องเป็นความต้องการเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล ทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรคต้องออกมาแก้ไขปัญหานี้ โดยออกจดหมายเตือนไปยัง

³⁶ Socialist Republic of Vietnam, **Kampuchea Dossier Vol. I** (Hanoi: Vietnam Courier, 1978), p. 78.

³⁷ ហុយ វណ្ណៈ: **កងពលខ្មែរក្រហមលេខ 703: ពីជ័យជម្នះទៅការបំផ្លាញខ្លួនឯង** [กองทัพเขมรแดงเลข 703] ទំព័រ 135 – 136 [สุข วัณณะ, กองพลหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง, หน้า 135 - 136].

หน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ใช้คำว่า *อ็องการ* ในความหมายที่ถูกต้องและเหมาะสม* จะเห็นได้ว่าการอ้างถึงคำว่า *อ็องการ* ของกรมการมหาดไทยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงต้นของการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย มีอยู่บ่อยครั้งที่กรมการมหาดไทยมักจะอ้างว่าสิ่งต่างๆ ที่กระทำลงไปเป็นความต้องการของ *อ็องการ* เหตุผลที่ทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรคเพิ่งที่จะใส่ใจต่อปัญหานี้ อาจจะเป็นเนื่องมาจากการที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคได้มีอำนาจในการปกครองในภูมิภาคต่างๆ อย่างเต็มที่ อีกทั้งความขัดแย้งกับเวียดนามซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในภูมิภาคที่อยู่ติดชายแดนเวียดนาม รวมถึงการที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคเกรงว่าในหมู่กรมการมหาดไทยเหล่านี้จะมีสายลับเวียดนามปะปนอยู่ด้วยทำให้คณะกรรมการมัชฌิมพรรคจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากขึ้น

จากสถานการณ์ที่ตึงเครียดมากขึ้น ทำให้กรมการมหาดไทยระดับสูงในภูมิภาคบูรพาได้ส่งจดหมายไปยังซอน เซน (Son Sen) ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการป้องกันประเทศ ลงวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1978 ขอร้องให้เดินทางมายังภูมิภาคบูรพา โดยมีจุดประสงค์เพื่อ

ตรวจดูสมรรถภาพและพูดคุยกับยุทธชนและแม่ทัพ เข็มเขื่อนประชาชนตามสหกรณ์สัมภาระประชาชนในสหกรณ์ชายและหญิงอย่างละหนึ่งคน ตรวจเยี่ยมสวนยางพารา (ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ได้รับผลกระทบจากสงครามกับญวน) ตรวจดูภัยอันตรายซึ่งเกิดขึ้นจากญวนและคูปพทหารญวนซึ่งถูกสังหาร โดยทหารเขมรแดง³⁸

* ในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ.1977 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ได้ออกประกาศเสนอแนะการใช้ศัพท์คำว่า “*อ็องการ*” และ “*พรรค*” แก่กองพลและมนตรีต่างๆ เพื่อให้ปฏิบัติตาม สาระสำคัญของประกาศฉบับดังกล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาตระหนักว่า มีการนำเอาคำว่า *อ็องการ* ไปใช้เมื่อมีการกล่าวอ้างถึงบุคคล ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการ แนวความคิดและการจัดการอ็องการ ซึ่งเป็นอันตรายแก่การปฏิบัติตั้งคมของพรรค คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาจึงลงมติให้รัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ต่างๆ ทุกระดับชั้นให้ปฏิบัติตามนี้คือ 1. คำว่า “*อ็องการ*” และ “*พรรค*” จะถูกใช้เมื่อกล่าวถึงอ็องการเท่านั้น ไม่ใช่ส่วนบุคคล 2. เมื่อเอ่ยถึงบุคคล เราจะใช้คำว่า “*สมมิตร*” ตามด้วยชื่อของบุคคลนั้น และตามด้วยตำแหน่ง เช่น “*สมมิตรคณะ*” ในระดับต่างๆ (*เสขสุโขณัฒนัศักรเป็ฏทกัฏหุฏทกัฏ และทกัฏหุฏทกัฏ*”, ฅศสภณณเณอ D01266 [คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้คำว่า “*อ็องการ*” และ “*พรรค*”, เอกสารหมายเลข D01266].)

³⁸ *สยษิตุฏเฏ็รฝัฉะสุเณอณัฒนัศักร*, ฅศสภณณเณอ D00114. [*“สมมิตร”* เขียวที่รักและระลึกถึง เอกสารหมายเลข D00114]

ในเอกสารใช้คำว่า “*ญวน*” ดังนั้นจึงใช้ตามที่ปรากฏในเอกสาร

4. สภาพการดำรงชีวิตของประชาชน

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วง ค.ศ.1977–1979 ตกอยู่ในสภาพที่กดดันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ รอบด้าน ทั้งปัจจัยภายในซึ่งเกิดจากการปรับนโยบายให้เป็นรัฐเกษตรกรรมแบบสังคมนิยมบริสุทธิ์แบบเต็มขั้น รวมถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้นำระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกเกี่ยวข้องกับนโยบายของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคในการที่จะพยายามสร้างรัฐสังคมนิยมเต็มรูปแบบ โดยการประกาศใช้ระบบคอมมูน แผน 4 ปี และการมอบธงแดงเกียรติยศให้แก่ขรกตัวอย่าง

ทั้ง 3 ประการเป็นการปฏิวัติสังคมนิยมโดยเปลี่ยนจากเดิมที่ใช้ระบบสหกรณ์มาเป็นการใช้ระบบคอมมูนทำให้ประชาชนอยู่ภายใต้การควบคุมของกรรมาภิบาลมากขึ้น นอกจากนี้ผลผลิตข้าวที่ได้ยังถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากกรรมาภิบาลโดยการให้ประชาชนรับประทานอาหารร่วมกัน ในขณะที่แผน 4 ปี เป็นการกำหนดการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและการพัฒนาอุตสาหกรรมและระบบสาธารณูปโภคต่างๆ แบบก้าวกระโดด ส่วนการมอบธงแดงเกียรติยศแก่ขรกตัวอย่างมีความหมายโดยนัยยะคือ การมอบรางวัลให้แก่ขรกที่สามารถปฏิบัติได้บรรลุเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตและการป้องกันประเทศ

ฮิม จันริทธี บันทึกไว้ว่า “ใน ค.ศ.1977 มีหลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปทุกที่ *ฮ็องการ์* ส่งสัญญาณแก่พวกเราว่า กรรมสิทธิ์ส่วนตัวไม่มีอีกต่อไป” กรรมาภิบาลเขมรแดงได้บอกเราในการประชุมว่า “พวกเราไม่มีข้าว เกลือและผักแจกจ่ายให้เหมือนแต่ก่อน ทุกสิ่งทุกอย่างถูกส่งไปที่ครัวรวม อาหารเช่น ผักและไก่ ถึงแม้ว่าใครจะเป็นผู้เลี้ยงไว้ก็ตาม ก็จะตกเป็นของคอมมูน”³⁹ ในบางพื้นที่เมื่อมีการประกาศใช้ระบบคอมมูน *ฮ็องการ์* ได้สั่งให้ประชาชนนำเอาเครื่องครัวทั้งหมดมามอบให้แก่กรรมาภิบาลเขมรแดง โดยเครื่องครัวต่างๆ ถูกนำไปเก็บไว้ที่โรงอาหารรวม แม้แต่จานหรือหม้อก็ไม่สามารถเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวได้ เก็บไว้ได้แต่กาน้ำเท่านั้น ฮิง หลงได้บรรยายภาพของโรงอาหารรวมไว้ว่า “มีแค่โต๊ะยาวหนึ่งตัว ไม่มีเก้าอี้หรือม้านั่ง คลุมด้วยหลังคาจากไม่มีกำแพง”⁴⁰ ในโรงอาหารผู้ชายและผู้หญิงนั่งแยกกันคนละโต๊ะ ปริมาณอาหารมีเพียงพอเฉพาะแค่ 2–3 เดือนในแต่ละปีเท่านั้น

³⁹ Him Chanrithy, *When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge* (New York: W.W. Norton & Company, 2000), p. 48.

⁴⁰ Ung Loung, *First They Killed my Father*, p. 62.

การที่นำระบบคอมมูนมาใช้ทำให้ในบางพื้นที่ที่ประชาชนประสบปัญหาได้รับอาหารในปริมาณที่น้อยกว่าเดิม เช่น ประชาชนในภูมิภาคชายฝั่งที่อยู่ใกล้เขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดีได้บรรยายว่า “ในช่วง ค.ศ.1977 ประชาชนได้รับข้าวต้มซึ่งส่วนใหญ่มีแต่น้ำและอาหารในโรงอาหารที่มีปริมาณน้อยมาก”⁴¹ ในขณะที่ในภูมิภาค เขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ หลังการประกาศใช้ระบบคอมมูน อีอังกอร์อนุญาตให้ประชาชนสามารถปลูกผักผลไม้ของตนเองได้และเอาผลผลิตที่ได้ส่วนหนึ่งมอบให้แก่โรงอาหารรวม⁴² ในซรอกเปรียะเนตรเปรียะ เขตพระตะบอง ภูมิภาคพายัพ ประชาชนทั้งเก่าและใหม่กินข้าวร่วมกันในโรงอาหารรวม แต่หลังจากที่กินร่วมกันเสร็จแล้วประชาชนเก่าสามารถกินอาหารเพิ่มเติมได้ที่บ้านของตนเอง⁴³ อย่างไรก็ตามประชาชนเก่าก็ได้รับผลกระทบจากการนำระบบคอมมูนมาใช้เช่นเดียวกัน ปู ชาวอายุ 42 ปี จากซรอกสวายเรียง ภูมิภาคบูรพาได้กล่าวถึงระบบคอมมูนไว้ว่า “เริ่มใช้ในค.ศ.1977 เป็นครั้งแรกที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติประชาชนเก่าเช่นนั้นไม่คิดว่าค.ศ.1970 1972 หรือ 1975–1976 มีความแตกต่างกันมากนักจนกระทั่งถึงค.ศ.1977”⁴⁴ ดังนั้นการใช้ระบบคอมมูนถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญจุดหนึ่งในสภาพการดำรงชีวิตของประชาชน

นอกจากประชาชนต้องประสบปัญหาจากการใช้ระบบคอมมูนแล้ว สำหรับภูมิภาคบูรพาถือว่า สภาพการดำรงชีวิตในค.ศ.1977 เป็นปีที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากที่สุด เนื่องจากผลผลิตไม่เพียงพอประกอบกับเกิดภัยธรรมชาติและความเหนื่อยล้าจากการทำงาน ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารขึ้น รายงานของกรมการมหาดหลวงในภูมิภาคบูรพาซึ่งส่งโทรเลขไปยังส่วนกลาง ได้รายงานถึงปริมาณอาหารและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนไว้ว่า “สภาพชีวิตของประชาชน การปันส่วนอาหารโดยรวมในค.ศ.1978 ไม่ลำบากเหมือนใน ค.ศ. 1977 ประชาชนมีกล้วยและมันกิน”⁴⁵

นอกจากการใช้ระบบคอมมูน คณะกรรมาธิการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ประกาศแผน 4 ปี ขึ้นโดยนโยบายสำคัญคือ การเพิ่มผลผลิตข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกตาร์ซึ่งเป็นนโยบายที่คณะกรรมาธิการมัชฌิมพรรคได้ประกาศไว้ตั้งแต่ ค.ศ.1976 และนโยบายนี้ถูกนำมาบรรจุ

⁴¹ May Ebiara, “Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village,” p. 155.

⁴² Ngor Haing and Roger Wagner, **Surviving The Killing Fields**, p. 296.

⁴³ เกษ สุธาสันต์, “[เสียดาย]” **ในสยามกษัตริย์** 52 (เมษายน 2004): 54 [เสียดาย สุขพันธุ์, “เงาของพี่,” **แสวงหาความจริง** 52 (เมษายน 2004): 54].

⁴⁴ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 130.

⁴⁵ Him Chanrithy, **When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer**, p. 99.

ไว้ในแผน 4 ปี จากความต้องการให้ได้ผลผลิตตามเป้าหมายที่วางไว้ ทำให้ฮ็องการ์เพิ่มแรงงานประชาชนในการผลิตมากขึ้นเพื่อให้ได้ปริมาณข้าวที่มากกว่าเดิม ชายคนหนึ่งซึ่งใช้ชีวิตในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองทำงานก่อสร้างระบบชลประทานในตำบล 5 ภูมิภาคพายัพให้ความเห็นในเรื่องการปลูกข้าวให้ได้มากกว่าหนึ่งครั้งต่อปีว่า งานที่ถือว่าประสบความสำเร็จในช่วงรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยคือ สามารถปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี หลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว ที่นาผืนนั้นก็จะถูกเพาะปลูกอีก โดยที่ไม่ต้องรอให้ถึงฤดูกาลเพาะปลูกในปีหน้า แม้ว่าจะระบบนี้จะปฏิบัติอยู่ตลอดทั้งปี แต่ผลผลิตข้าวที่ได้ก็ยังไม่เพียงพอ แต่ประชาชนในตำบล 5 ก็ไม่ได้เดือดร้อนเพราะสามารถจับปลาหรือเก็บผลไม้อย่างอื่นกินเพื่อประทังชีวิตได้ ปัญหาการขาดแคลนอาหารจึงไม่ร้ายแรง⁴⁶

ถึงแม้ว่ามีหลายๆ พื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จตามนโยบาย 3 ต้นต่อ 1 เฮกเตอร์ แต่ในภูมิภาคเรออมเปิล เขตกันดาลถือว่าเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีผลผลิตเพิ่มขึ้น เดิมในภูมิภาคนี้มีการทำนา 2 ปีต่อครั้งในฤดูร้อนและฤดูฝน ในสมัยอาณานิคมฝรั่งเศสผลผลิตเฉลี่ยคือ 4-5 ต้นต่อ 1 เฮกเตอร์ ในช่วงสมัยสังคมนิยมผลผลิตโดยเฉลี่ยในหมู่บ้านลดลงเนื่องจาก ชาวบ้านไม่ได้ใส่ปุ๋ยบำรุงดินคือ 2-3 ต้นต่อ 1 เฮกเตอร์ แต่ในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยผลผลิตเฉลี่ยในหมู่บ้านสูงถึง 7-8 ต้นต่อ 1 เฮกเตอร์⁴⁷ ซึ่งผลผลิตได้มากกว่าเดิมอย่างไม่เคยได้มาก่อน

นอกจากนี้ระบบชลประทานขนาดใหญ่ก็ถูกสร้างขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากการเพิ่มผลผลิตได้นั้น ปัจจัยสำคัญคือการมีน้ำที่พอเพียงต่อความต้องการทางการเกษตร ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาหน้าขาดแคลน ทำให้เกิดการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะในภูมิภาคพายัพซึ่งเป็นภูมิภาคที่ฮ็องการ์คาดหวังว่า การสร้างระบบชลประทานจะช่วยทำให้ผลผลิตที่ได้เกินจากเป้าหมายที่วางไว้ เกิดการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่เพื่อที่จะได้ปลูกข้าวมากขึ้น 2 ครั้งต่อปี โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาฝนดังคำที่ฮ็องการ์มักใช้บ่อยๆ ว่า “ฮ็องการ์เป็นเจ้าของน้ำ” และ “เราคือเทวดาน้ำ”⁴⁸ รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยคาดหวังที่จะให้มีระบบชลประทานที่เชื่อมระหว่างคลองต่างๆ กับที่นาซึ่งใช้เพาะปลูกข้าว “เมื่อเรามีน้ำ เราก็จะมีข้าวและเมื่อเรามีข้าว เราก็จะ

⁴⁶ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 119.

⁴⁷ Ouch Sophany, **Culture and memoirs of Sre Ampil villagers from Sangkum Reastr Niyum to present** (Phnom Penh: Fellowship Series of Center for Khmer Studies, 2004), p. 24.

⁴⁸ Henri Locard, **Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar** (Chiang Mai: Silkworm Books, 2004), p. 53.

มีทุกสิ่ง”⁴⁹ และเพื่อสนองนโยบายนี้ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1978 อังการได้กำหนดให้ทุกๆ ตำบล จะต้องมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่มีความจุ 100–200 ล้านลูกบาศก์เมตรและสร้างคลองชลประทานอีก 12 สาย โดยกำหนดให้คลองแต่ละสายนั้นมีความยาวมากกว่า 33 กิโลเมตร ในทุกๆเขตจะต้องมีอ่างเก็บน้ำขนาดกลางความจุประมาณ 50–60 ล้านลูกบาศก์เมตร และในทุกๆ ชรกจะต้องมีอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก⁵⁰

การก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่ที่มีผู้บันทึกไว้ตรงกันคือในตำบล 5 ภูมิภาคพายัพ ซึ่ง อังการได้มีคำสั่งให้ประชาชนสร้างทำนบและอ่างเก็บน้ำ โดยแผนการสร้างทำนบและอ่างเก็บน้ำนี้ใช้ระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่ ค.ศ.1977–1979 มีการอธิบายวิธีการหรือขั้นตอนต่างๆ ให้ประชาชนได้รับทราบโดยเขียนคำอธิบายขั้นตอนต่างๆ ไว้บนกระดาษดำ เพื่อให้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันทั่วทั้งตำบล⁵¹

เนื่องจากการก่อสร้างระบบชลประทานในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยถือเป็นภารกิจสำคัญในการพัฒนาประเทศ การก่อสร้างทำนบหรือเขื่อนต่างๆ จึงกลายเป็นกิจวัตรประจำวันที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องทำหรือเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้นภาพเกี่ยวกับชีวิตของประชาชนซึ่งเคยอาศัยอยู่ในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครอง จากการสัมภาษณ์ประชาชนของวิทยสถานเขมรเพื่อลัทธิประชาธิปไตย ร้อยละ 69.9 เมื่อนึกถึงชีวิตในสมัยพอล พต จะนึกถึงอ่างเก็บน้ำหรือทำนบกั้นน้ำ ในขณะที่ร้อยละ 53.7 นึกถึงทุ่งนา⁵²

การที่ประชาชนนึกถึงการก่อสร้างระบบชลประทานมากกว่าการทำนา เนื่องจากการก่อสร้างระบบชลประทานใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าการทำนา รวมถึงจำนวนคนที่ถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อก่อสร้างจำนวนมาก เห็นได้จากในบันทึกความทรงจำของอุม สมบัติ ซึ่งบรรยาย

⁴⁹ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare* (London : John Murray, 2004), p. 351.

⁵⁰ Charles H. Twining, “The Economy,” in *Cambodia 1975–1978: Rendezvous with Death*, ed. Karl D. Jackson (New Jersey: Princeton University Press, 1989), p. 145.

⁵¹ អ៊ុំ សម្បត្តិ, 1,366 ថ្ងៃក្នុងអារក្ស: ជីវិតក្នុងអារក្សរបស់ ប៉ុល-ពត : ភាគទី 3 អ្នកទោសវណ្ណៈ អាងទឹកត្រពាំងថ្ម, (ភ្នំពេញ: n.p.), 1999, ទំព័រ 310 [อุม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาที่ 3 นักโทษวาระ: อ่างเก็บน้ำตอเปียงทมอ (พนมเปญ: ม.ป.ท.), 1999, หน้า 310].

⁵² វិទ្យាស្ថានខ្មែរដើម្បីលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ, ការស្តាប់សូន្យពីស្តីពីសម័យខ្មែរក្រហមនិងសាលាជំរះពីកាត់ទោស ខ្មែរក្រហម (ភ្នំពេញ: វិទ្យាស្ថានខ្មែរដើម្បីលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ, 2004), ទំព័រ 13 [วิทยสถานเขมรเพื่อลัทธิประชาธิปไตย, การสืบค้นมติจากสมัยเขมรแดงและศาลตัดสินคดีเขมรแดง (พนมเปญ: วิทยสถานเขมรเพื่อลัทธิประชาธิปไตย, 2004), หน้า 13].

เกี่ยวกับการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำตอเปียงทมอ ในภูมิตรอเปียงทมอก่อนกาล ฌุมโบายาร์ ชรคพนม ชรค เขตพระตะบอง (ปัจจุบันเขตบันทายมีชัย) ในตำบล 5 ภูมิภาคพายัพ อ่างเก็บน้ำนี้เริ่มจุดใน ค.ศ.1975 จนกระทั่งถึงปลายปี 1977 มีความยาว 10 กิโลเมตร ความกว้าง 7 กิโลเมตร สามารถจุน้ำ ได้ 7 ล้านลูกบาศก์เมตร สร้างขึ้นเพื่อให้ชรคเปรียะเนตรเปรียะและพนมชรคสามารถทำนาปรังได้⁵³ อุม สมบัติซึ่งถูกเกณฑ์แรงงานไปก่อสร้างอ่างเก็บน้ำนี้ได้เล่าไว้ว่า “ประชาชนมากกว่าสามหมื่นคน จาก 4 ชรคในตำบล 5 ได้แก่ ชรคพนมชรค ชรคทมอปกว ชรคเปรียะเนตรเปรียะและ ชรคชวาย ลีโสพน ถูกเกณฑ์มาทำงานนี้”⁵⁴ เช่นเดียวกับชาวัน ลูกของชวานาในชรคเปรียะเนตรเปรียะถูก เกณฑ์มาช่วยก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเช่นกัน รวมถึงกองเคลื่อนที่ชรคและกองเคลื่อนที่ตำบล กอง ยุวชนทั้งประชาชนเก่าและประชาชนใหม่⁵⁵ อ่างเก็บน้ำตอเปียงทมอยังคงใช้งาน ได้จนกระทั่งทุก วันนี้

อย่างไรก็ตามอ่างเก็บน้ำหรือคลองส่งน้ำ รวมทั้งทำนบหรือเขื่อนต่างๆ ซึ่งเป็นระบบ ชลประทานที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ตามสถิติส่วนใหญ่บ่งบอกว่า ลังก่อสร้างเหล่านี้ไม่คงทนและใช้งานได้ไม่ยาวนานก็ต้องถูกทิ้งร้างหรือเสื่อมสภาพไปเอง โดยเฉพาะภายหลังจากที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยหมดอำนาจลง การที่ระบบชลประทานต่างๆ ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการขาดความชำนาญในเรื่องเทคนิคในการก่อสร้าง รวมทั้งการไม่มีหรือไม่ใช่อุปกรณ์ ต่างๆ ในการก่อสร้าง ใช้แต่แรงงานคนเท่านั้น หนึ่งในผู้ซึ่งเคยสร้างเขื่อนได้กล่าวว่า “เราสร้างเขื่อน โดยปราศจากเครื่องทุ่นแรงหรือเครื่องมืออื่นๆ มีคำแนะนำจากชายซึ่งรู้เรื่องเทคนิคต่างๆ เพียง เล็กน้อยเท่านั้น”⁵⁶ การปราศจากความรู้ทางด้านเทคนิคในการก่อสร้าง รวมทั้งขาดผู้เชี่ยวชาญหรือ วิศวกรซึ่งส่วนใหญ่ปะปนอยู่กับประชาชนทั่วไปทำให้เขื่อนที่สร้างส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จ มากนัก

⁵³ สาส์ ฌญาณ, “รณเภาสาคสทบรูณ์พญุณสสาสนีเรื่อเฮตชฎาพยฆาณณัฎย,” *โงษรคการกิต* 9 (กฐณ 2000): 9 [ชาน กัลยาณ, “หลุมศพฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในเขตบันทายมีชัย,” *แสวงหาความจริง* 9 (กันยายน 2000): 9].

⁵⁴ ฌู โสมยฎุ, 1,366 โงษุณชรค: ฌีตกิตกฐนบสั บุณ-กต : ภาคที่ 3 ฌูกเฮาสรรณ: ฆาณอึทกฐนัฎย, ฌัฎ 311 [อุม สมบัติ, 1,366 วันในนรค: ฌีตจรงในระบอบพอล พต: ภาคที่ 3 ฌักโทษววรรณะ: อ่างเก็บน้ำตอเปียงทมอ, หน้า 311].

⁵⁵ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” p. 355.

⁵⁶ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 351

การสร้างเขื่อนส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบเดียวกันคือ เขื่อนขนาดใหญ่มีโครงสร้างเหมือนเขื่อนขนาดเล็กโดยสร้างกันแม่น้ำเพียงแค่นั้น บ่อยครั้งที่การสร้างเขื่อนไม่ประสบผลสำเร็จ บางที่ใช้เวลาในการสร้าง 2-3 ครั้ง ในภูมิภาคพายัพเขื่อนถูกสร้างบนจุดที่ภูเขา 3 ลูกมาบรรจบกัน แต่เขื่อนนี้ไม่สำเร็จเนื่องจากในแต่ละปี จะมีน้ำป่าไหลลงมาจากภูเขาจำนวนมาก ซึ่งน้ำเหล่านี้ได้ทำลายเขื่อนซึ่งสร้างไว้⁵⁷ หรือในการสร้างคลองชลประทานยาว 6.5 กิโลเมตร ในเขตตาแก้ว ภูมิภาคหริดี ปิน ยาไทยซึ่งเป็นวิศวกรอยู่ในพนมเปญได้บันทึกไว้ว่า

แต่ละกองต้องขุดดินให้ได้ 500 หลา ถือเป็นงานที่ใหญ่ มีผู้ชายผู้หญิงหลายร้อยคนขุดดินตามคำสั่งของกรมกบิลาทองถิ่น แต่ไม่มีใครคิดว่าคลองที่สร้างขึ้นถูกสร้างตามแนวเชิงเขาซึ่งอยู่ห่างจากทะเลสาบ น้ำพัดทำให้ตลิ่งพัง ไม่มีสิ่งยึดเกาะ ถ้าน้ำไหลไปตามคลอง จะชะล้างตลิ่งและหน้าดินไปกับน้ำ⁵⁸

อย่างไรก็ตาม มีบางที่ที่การก่อสร้างระบบชลประทานต่างๆ ยังคงใช้ประโยชน์ได้จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น ในตำบล 3 ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองพระตะบอง ในภูมิภาคพายัพ อ็องการได้สั่งให้สร้างเขื่อนขนาดใหญ่ขึ้น โดยการสร้างเขื่อนนี้มีประชาชนจำนวนมากต้องเสียชีวิตจากการทำงานหนักและการขาดการพักผ่อน เขื่อนนี้ยังคงเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในการกักเก็บน้ำ จนกระทั่งใน ค.ศ.2002 จึงได้มีการบูรณะเขื่อนนี้ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง⁵⁹ ในภูมิภาคเขมรตอนใต้ ปัจจุบันชาวบ้านสามารถทำนาในฤดูแล้งได้เพราะว่ามีน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และคลองอีกสองสายซึ่งถูกขุดขึ้นในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังมีถนนซึ่งใช้เชื่อมเส้นทางระหว่างหมู่บ้าน สร้างขึ้นโดยกองเคลื่อนที่ในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งชาวบ้านยังคงใช้เป็นเส้นทางคมนาคมในปัจจุบัน⁶⁰

เช่นเดียวกันกับในภูมิภาคบูรพา ได้มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ขึ้นในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย โดยเขื่อนนี้มีความยาว 800 หลาและกว้าง 40 หลา ใช้แรงงานประชาชน 20,000 คนรวมระยะเวลาก่อสร้าง 5 เดือน เขื่อนแห่งนี้ประสบความสำเร็จในการป้องกันน้ำท่วมเกือบทุกครั้งในช่วงที่รัฐบาลเขมรแดงปกครอง ยกเว้นน้ำท่วมใหญ่ใน ค.ศ.1978 แต่หลังจากที่รัฐบาลกัมพูชา

⁵⁷ Ibid.,

⁵⁸ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2000), pp. 75-76.

⁵⁹ Henri Locard, *Pol Pot's Little Red Book*, p. 54.

⁶⁰ Ouch Sophany, *Culture and memoirs of Sre Ampil villagers from Sangkum Reastr Niyum to present*, p. 26.

ประชาธิปไตยหมดอำนาจลงเขื่อนแห่งนี้ก็ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์เหมือนเขื่อนอื่นๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย⁶¹

ในช่วงที่*ฮ็องการ* ต้องการให้ประชาชนเพิ่มผลผลิตและเร่งการสร้างระบบชลประทานนั้น ชั่วโมงการทำงานของประชาชนก็เพิ่มขึ้นด้วย และงานที่ได้รับมอบหมายแตกต่างกันออกไป “พวกเราทำงานวันละ 20 ชั่วโมง ได้นอนเพียง 4 ชั่วโมง งานของพวกเราคือ หาดอนน้ำเพื่อที่จะขุดบ่อน้ำและสร้างคลอง แต่พวกเรามีผลผลิตข้าวครั้งที่สองกินซึ่งเราไม่เคยมีมาก่อน และพวกเราได้กินข้าวดี”⁶² เมื่อการสร้างระบบชลประทานเสร็จสิ้นลง ประชาชนถูกสั่งให้ไปหักร้างถางพงและปรับสภาพดินเพื่อให้พร้อมแก่การปลูกข้าว

นอกจากนี้เพื่อเป็นการตอกย้ำการสร้างรัฐเกษตรกรรม คณะกรรมาธิการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาจัดให้มีการมอบธงแดงเกียรติยศแก่ซรอกซึ่ง*ฮ็องการ* เห็นว่าปฏิบัติตามนโยบายของ*ฮ็องการ* ได้เป็นอย่างดี โดยเน้นไปที่นโยบายสำคัญ 2 ประการคือ นโยบายในการเพิ่มผลผลิตและนโยบายในการป้องกันประเทศ แต่ไม่ได้มีการอธิบายถึงขั้นตอนหรือวิธีปฏิบัติในการเพิ่มผลผลิตหรือป้องกันประเทศของซรอกนั้นๆ ดังนั้นซรอกตัวอย่างจึงเป็นตัวอย่างสำหรับซรอกอื่นๆ ในแง่การปฏิบัติตามนโยบายและทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ แต่ไม่ใช่ในแง่การดำเนินงาน ซรอกตัวอย่างเป็นหน้าเป็นตาของ*ฮ็องการ* ในการต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชม

เมื่อซรอกตร้ากอกเป็นซรอกที่เป็นตัวอย่างของซรอกอื่น สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคนี้จึงเป็นที่น่าสนใจ ตามการคาดการณ์ประชาชนต้องเผชิญกับสภาพที่ยากลำบากในการดำเนินชีวิต ดังเช่น สภาพชีวิตของเลย (Lei) ซึ่งเกิดในภูมิภาคเลียบ (Leay Bo) ซรอกตร้ากอก และอพยพไปอยู่พนมเปญเมื่ออายุ 17 ปี กลับมายังภูมิลำเนาเดิมอีกครั้งภายหลังการอพยพ ได้บรรยายสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในซรอกนี้ ในช่วงค.ศ.1977-1978 ไว้ว่า

เป็นปีที่เลวร้ายมาก พวกเราทำงานอย่างหนัก บางครั้งพวกเขา (กรรมาภิบาล) ปลูกให้มาทำงานตอนตี 3 หรือตี 4 บางครั้งตี 1 ไม่ได้พักผ่อนเพราะเป็นเวลาที่ต้องทำงานหนัก ทุกๆ วันที่ 10 และ 12 ของเดือนมีการเรียกประชุมประชาชน สัตว์เลี้ยงต่างๆ ถูกฆ่าเพื่อนำไปบริโภค บางวันอาหารที่ประชาชนได้รับมีเพียงซูปซึ่งทำจากผักกูด⁶³

⁶¹ Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare*, p. 351.

⁶² Elizabeth Becker, *When the war was over*, p. 240.

⁶³ Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime*, p. 185.

เช่นเดียวกันกับนักเรียนซึ่งอาศัยอยู่ใน ชรคตราบอกมาตั้งแต่แรก กล่าวว่า สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในชรคนี้เลวร้าย ประชาชนตายเพราะความอดอยากและการสังหารอย่างใดก็ตามการสังหารประชาชนจำนวนมากจะเกิดขึ้นในช่วงค.ศ.1977–1978 ซึ่งถือเป็นปีที่เลวร้ายที่สุด⁶⁴

แม้ว่าสภาพการดำรงชีวิตในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะมองว่า เป็นช่วงที่ยากลำบาก แต่ในบางพื้นที่ในชรคตราบอกกลับแตกต่างออกไป ประชาชนบางส่วนมองว่า สภาพการดำรงชีวิตในแต่ละวันไม่ได้ลำบากมากกว่าเดิมเท่าไรนัก เช่น ประชาชนชรคอื่นๆ ในตำบล 13 ซึ่งถูกย้ายไปยังชรคตราบอก ในช่วงค.ศ.1977–1978 กล่าวไว้ว่า “งานหนักขึ้น แต่ก็มีการปันส่วนที่เพียงพอและมีวันหยุด ทำให้ไม่เกิดการขาดแคลนอาหารและความเหนื่อยล้าจากการทำงานที่มากเกินไป”⁶⁵ ในส่วนของเรื่องระเบียบวินัยก็มีความเข้มงวดตามปกติ ซึ่งเป็นหลักที่ปฏิบัติในภูมิภาคหริดี ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีความเคร่งครัดในกฎระเบียบต่างๆ อย่างมาก ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ถูกปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

การกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในภูมิภาคพายัพและบูรพาเป็นอย่างมาก นอกจากการที่ประชาชนคิดร่างแหลูกสังหารไปด้วยนั้น การดำเนินนโยบายภายในภูมิภาคนี้เปลี่ยนมาเป็นเข้มงวดมากขึ้น โสมเมท เมยเป็นอีกคนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพและเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงนี้ “พวกเราสังเกตว่าบางอย่างผิดปกติ กรรมาภิบาลและประชาชนเก่าหายตัวไป มีเขมรแดงจากหริดีมาแทนที่ พวกนั้นกล่าวหาว่ากรรมาภิบาลเก่าทำให้ประชาชนอดอยากโดยส่งอาหารให้กับศัตรู”⁶⁶

จากสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคพายัพซึ่งในบางพื้นที่ประชาชนอดอยากและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก เมื่อกรรมาภิบาลจากภูมิภาคหริดีเข้าไปแทนที่กรรมาภิบาลเดิมหลังการกวาดล้างใน ค.ศ.1977 พวกเขารู้สึกแปลกใจกับสภาพของประชาชนในภูมิภาคพายัพ กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดีได้กล่าวว่า “สภาพความเป็นอยู่เลวร้าย ประชาชนอดอยากและหมดศรัทธาในรัฐบาล” สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งเข้าไปในตำบล 1 ได้กล่าวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างดู

⁶⁴ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), pp. 113–114.

⁶⁵ Ibid.,

⁶⁶ James Fenton, **Cambodian Witness: The Autobiography of Someth May** (London: Faber and Faber, 1986), p. 209.

แปลกประหลาด...ประชาชนดูเหมือนกลัวกรรมาภิบาลท้องถิ่นจนตัวสั่น เมื่อเจอกรรมาภิบาลพวกเขาปฏิบัติกับกรรมาภิบาลเหมือนกับว่าพวกกรรมาภิบาลคือพวกศักดินา” นอกจากนี้กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดยังได้กล่าวถึงข้อบกพร่องของภูมิภาคพายัพว่า เกิดจากการทรยศในหมู่กรรมาภิบาลเดิม รวมถึงนโยบายซึ่งเอาใจพนมเปญเกินเหตุ โดยการส่งข้าวไปยังส่วนกลางมากเกินไปแทนที่จะเก็บข้าวไว้บริโภคภายในภูมิภาค ทำให้ประชาชนต้องเผชิญกับความอดอยาก⁶⁷

การเข้ามาของกรรมาภิบาลหริดยังส่งผลต่อสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ ดังที่มีการระบุว่า ทำให้ประชาชนมีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตมากขึ้น เช่น ในตำบล 1 หลังจากที่กรรมาภิบาลหริดเข้ามา “ประชาชนใหม่” ซึ่งเดิมได้รับการผ่อนปรนจากกรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพเดิม ก็ไม่ได้รับการผ่อนปรนอีกต่อไป ทำให้สภาพการดำเนินชีวิตเลวร้ายลงกว่าเดิม อีกทั้งการสังหารประชาชนก็มีมากขึ้น⁶⁸ แต่ในซรกพนมซรค ตำบล 5 เมื่อกรรมาภิบาลหริดเข้ามา สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนักเช่นเดียวกันกับในตำบล 3 หรือในตำบล 5 กรรมาภิบาลหญิงจากภูมิภาคหริดได้สอบถามประชาชนเกี่ยวกับปัญหาที่ประชาชนต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการปันส่วนอาหารหรือในเรื่องการขาดแคลนยารักษาโรค การขาดแคลนอาหารถือเป็นปัญหาใหญ่ อย่างไรก็ตามหลังจากที่การปันส่วนอาหารได้รับการแก้ไขโดยประชาชนได้รับข้าวในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นแต่หลังจากนั้นไม่นานปริมาณอาหารที่ประชาชนได้รับก็กลายเป็นข้าวต้มเช่นเดิม⁶⁹

อย่างไรก็ตามเมื่อเอ่ยถึงกรรมาภิบาลภูมิภาคหริด มักมีการพูดถึงในแง่ที่เชื่อสัจต่อดพรรค และมีการปกครองอย่างเข้มงวด อยู่ในระเบียบวินัย บางครั้งดูเหมือนโหดร้าย ข้อมูลบางส่วนจากผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพก็ได้ให้แง่มุมที่แตกต่างออกไปในด้านที่ดี เช่น ผู้หญิงคนหนึ่งกล่าวถึงกรรมาภิบาลหริดที่เข้ามาแทนที่กรรมาภิบาลเดิมในภูมิภาคพายัพว่า

กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดปฏิบัติต่อประชาชนดี พวกเขาให้อาหารที่เพียงพอแก่ประชาชน พวกเขาฆ่าเฉพาะกรรมาภิบาลเท่านั้น ไม่ฆ่า “ประชาชนใหม่” กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดดูเหมือนว่าดีกว่ากรรมาภิบาลภูมิภาคพายัพ พวกเขามีการศึกษาดีกว่าสามารถเขียนภาษาเขมรได้ พวกเขาให้เราทำงานมากและหนักขึ้นเรื่อยๆ⁷⁰

⁶⁷ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” pp. 117, 122.

⁶⁸ Ibid., p. 117.

⁶⁹ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” in *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, eds. Ben Kiernan and Chanthou Boua (London: Zed, 1982), p. 341.

⁷⁰ Elizabeth Becker, *When the war was over*, p. 240

เช่นเดียวกันกับประชาชนซึ่งเคยอาศัยในภูมิภาคหริศได้เปรียบเทียบกรมบาลภูมิภาคหริศกับภูมิภาคพายัพ “กรมบาลภูมิภาคพายัพมีความโหดร้ายมากกว่ากรมบาลจากภูมิภาคหริศ”⁷¹ นอกจากนี้หลังจากที่กรมบาลในภูมิภาคหริศเข้ามาได้กำจัด“ประชาชนภูมิ” คนเก่าออกไปแล้ว ก็ได้มีการเลือก“ประชาชนภูมิ” คนใหม่ขึ้น โดยเลือกจากประชาชนใหม่เช่นเดียวกันกับในภูมิภาคบูรพา

ไมเคิล วิกเคอรี ได้แบ่งรูปแบบในการเข้ามาของกรมบาลภูมิภาคหริศซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาคพายัพไว้ 3 แบบด้วยกันคือ แบบที่หนึ่งในพื้นที่ที่กรมบาลเดิมเป็นปัญญาชนและให้ความช่วยเหลือและมอบหมายงานที่ไม่หนักมากนักให้กับประชาชนซึ่งเคยอาศัยอยู่ในเมืองมาก่อน กรมบาลภูมิภาคหริศจะปลดกรมบาลเดิมออกและให้ประชาชนใหม่ทำงานที่หนักขึ้นกว่าเดิมหรือแม้กระทั่งมีการสังหารประชาชนจำนวนหนึ่งด้วยแบบที่สองในพื้นที่ที่มีการปกครองที่เข้มงวดกับประชาชนใหม่และมีความอดอยากร้ายแรง กรมบาลเดิมถูกถอดออกและสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนจะถูกแก้ไขให้ดีขึ้น แม้ว่าในบางครั้งจะเกิดขึ้นแค่ชั่วคราวเท่านั้น เช่น ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนอาหารก็จะแก้ไขโดยการเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางให้มากขึ้นตั้งแต่ค.ศ.1978 แบบที่สามในพื้นที่ที่มีสภาพการดำรงชีวิตราบเรียบ ไม่มีการปฏิบัติที่ผ่อนปรนกับประชาชนใหม่มากนัก เช่น ในตำบล 3 ประชาชนจะมีการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้าไม่เปลี่ยนที่กรมบาลท้องถิ่นเดิมก็จะเปลี่ยนสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนใหม่⁷²

ในส่วนของการกวาดล้างในภูมิภาคบูรพา การเสียชีวิตของโซ ภูมิ เลขานุการภูมิภาคบูรพาได้ส่งผลถึงประชาชนในภูมิภาคบูรพาเช่นกัน

หลังจากที่โซ ภูมิเสียชีวิต ประชาชนในตำบล 22 และกอมจายเมีย ได้เกิดการต่อต้านเขมรแดงขึ้น...ประชาชนต้องการให้แยกกันรับประทานอาหารตามบ้านเรือนของตน แทนที่จะใช้ระบบคอมมูน ประชาชนหยุดกินข้าวในโรงอาหารรวมและมีการแบ่งปันเกวียนและสิ่งของต่างๆ ระหว่างกัน กรมบาลยังคงเชื่อมั่นในพรรคแต่เกรงว่าจะถูกประชาชนสังหาร กรมบาลเหล่านั้นจึงหลบหนีไปยังตำบล 24 ทหารไม่สามารถเข้าไปยังตำบล 22 ได้⁷³

⁷¹ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” p. 341.

⁷² Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 122.

⁷³ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 193.

เช่นเดียวกันกับบันทึกความทรงจำของบุญเฮียง อุง ซึ่งได้บันทึกไว้ว่า ชาวบ้านในภูมิภาคเขมรเปรี้ยะจัน เขตเปรย ตำบล 22 ภูมิภาคบูรพา ได้มีการเรียกร้องบางประการเกี่ยวกับปัญหาในการใช้ระบบคอมมูน

ประชาชนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการกินอาหารรวมกันในระบบคอมมูน หลายคนไปที่โรงครัวเพื่อขอภาชนะและเครื่องครัวของตนเองกลับคืนและเริ่มทำอาหารกินเองที่บ้าน แต่การเรียกร้องนี้ทำอยู่ได้ไม่นาน ก็ต้องล้มเลิกไป⁷⁴

หลังจากการกวาดล้างกรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพา นโยบายที่นำมาใช้ภายในภูมิภาคบูรพา ก็เปลี่ยนไป นโยบายที่นำมาใช้มีความรุนแรงมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่การปกครองที่มีความเข้มงวดมากขึ้นเท่านั้น ชั่วโมงการทำงานก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย จากเดิมที่เคยทำงาน 2 ชั่วโมงได้เปลี่ยนไปทำเป็น 3 ชั่วโมง⁷⁵ ใน ค.ศ.1977-1978 เกิดน้ำท่วมขึ้นในบางพื้นที่ในภูมิภาคบูรพา เช่น ในภูมิภาค ชรคตาพอน ทำให้พืชผลเสียหาย ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนมาก เกิดความอดอยาก กรรมาภิบาลในภูมิภาคบูรพาได้ตระหนักว่า สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นทำให้ประชาชนอยู่ในภาวะบีบคั้น จึงได้เปลี่ยนกฎข้อบังคับบางประการเพื่อเป็นการผ่อนปรนมากขึ้น กรรมาภิบาลท้องถิ่นได้อนุญาตให้ประชาชนย้ายจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งได้ คนที่รอดชีวิตได้อพยพย้ายขึ้นไปอยู่ที่วัดซึ่งตั้งอยู่บนภูเขา อย่างไรก็ตามการผ่อนปรนให้ประชาชนนั้นทำในระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น หลังจากที่กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดีเข้ามาแทนที่กรรมาภิบาลเดิมแล้ว กรรมาภิบาลภูมิภาคหริดีก็ได้สั่งให้ประชาชนอพยพกลับไปยังที่เดิม ประชาชนจำนวนมากในหมู่บ้านนี้ตายเพราะอดอยากและถูกสังหาร⁷⁶ ในขณะที่เอก (Ek) ชาวนาวัย 58 ปี ได้เล่าถึงสภาพการดำรงชีวิตในตำบล 20 ภูมิภาคบูรพาไว้ว่า “ประชาชนมีความสุขไปมาหาสู่กันเสมอในตอนเย็น เราสามารถเดินทางไปตกปลาที่หมู่บ้านใกล้เคียงได้ โดยขออนุญาตจากกรรมาภิบาลก่อน แต่ใน ค.ศ.1978 เราถูกสั่งห้ามไปยังที่ต่างๆ การเดินทางต้องมีจดหมายจากคณะกรรมการชรก”⁷⁷

⁷⁴ Martin Stuart-Fox and Ung Bunhaeng, *The Murderous Revolution: Life and Death Pol Pot's Kampuchea*, (Bangkok: Orchid, 1998), p. 148.

⁷⁵ Ibid., p. 124.

⁷⁶ เข็ เสวีไฮธ, “ภาตธูถ์ธินทวณเฑาะ์เฬออุ้ตธูบเบรอะฉาเเคีทซี 1 เเคียเฬอยิสฆาธบ์เฐธธาส,” *โศฆรททมถิต* 56 (สัฎทา 2004): 57 [เเคือ เซเรียแลน, “ความหวาดกลัวและความเจ็บปวดซึ่งฉันได้พบเป็นครั้งแรกแล้วไม่สามารถลืมเลือนได้,” *แสวงหาความจริง* 56(สิงหาคม 2004): 57].

⁷⁷ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot,” p. 125.

ภาพของกรมการพยาบาลเขมรแดงจากภูมิภาคหริดี เป็นภาพที่โหดร้าย เครื่องครัดกับกฎระเบียบขาดความเมตตา เมื่อประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพาภายหลังการกวาดล้างกรมการพยาบาลเดิมกล่าวถึงสภาพการดำรงชีวิตภายหลังจากที่กรมการพยาบาลจากภูมิภาคหริดีเข้ามาแทนที่กรมการพยาบาลเดิมว่า การดำรงชีวิตลำบากกว่า ในแง่ของการปันส่วนอาหารและการทำงาน “การปันส่วนอาหารลดน้อยลง บางครั้งทำงานจนกระทั่งถึง 11 โมงในตอนกลางคืน กรมการพยาบาลใหม่บอกให้เราเดินกลับบ้าน ไม่ต้องคิดถึงภรรยาและลูกซึ่งพวกเราได้รับอนุญาตให้ไปเยี่ยมครอบครัวได้แค่ 3 วันในทุกๆ 3 เดือน มีผู้ชาย 2 คนถูกนำตัวไปคุมขังและไม่ได้กลับมาอีกเลย”⁷⁸ แต่ก็มีภาพที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างออกไป โซพัลได้บันทึกไว้ว่า “กรมการพยาบาลเดิมถูกแทนที่ด้วยกรมการพยาบาลใหม่ซึ่งดูเหมือนว่ามีความเป็นศัตรูน้อยกว่าพวกเขา ประชาชนภูมิภาคใหม่สัญญากับเราว่า การปันส่วนอาหารและน้ำจะมากกว่าเดิม โดยเฉพาะคนชรา”⁷⁹

การกวาดล้างกรมการพยาบาลท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากเสียชีวิต ประชาชนอย่างน้อย 100,000 คนเสียชีวิตในเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 ในซรกกอมจายเมียซรกเดียวประชาชนเสียชีวิต 6,000 คน จาก 60,000 คน⁸⁰ โดยเฉพาะประชาชนที่เป็นผู้ชาย จากสถิติพบว่า ร้อยละ 60 ของจำนวนประชากรในช่วง ค.ศ. 1981 ของกัมพูชาคือผู้หญิงและส่วนใหญ่เป็นพวกแม่ข่ายซึ่งสามเสียชีวิตในสมัยเขมรแดง เหตุที่ทำให้จำนวนประชากรผู้หญิงมีมากกว่าผู้ชายภายหลังการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย เนื่องจากผู้หญิงส่วนหนึ่งทนต่อการอดอยากได้ดีกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ผู้ชายตกเป็นเป้าในการสังหารของกรมการพยาบาลท้องถิ่นง่ายและมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายส่วนใหญ่เคยรับราชการหรือเป็นทหารในสมัยรัฐบาลสาธารณรัฐ รวมถึงการที่กรมการพยาบาลและประชาชนซึ่งเป็นผู้ชายถูกกวาดล้าง⁸¹ ช่วงต้น ค.ศ.1979 ประชาชนจำนวน 650,000 คนหรือหนึ่งในสี่ของประชาชนใหม่ และประชาชนเก่า 675,000 คน คิดเป็นร้อยละ 15 เสียชีวิตลง เนื่องมาจากการสังหาร ความอดอยาก การทำงานหนัก โรคภัยไข้เจ็บและการปฏิเสธที่จะรักษาของโรงพยาบาล โดยเฉพาะในช่วงค.ศ.1977 และ ยิ่งเลวร้ายมากขึ้นใน

⁷⁸ Ibid., p. 182–183.

⁷⁹ Sophal Leng Stagg **Hear Me Now: Tragedy in Cambodia** (Florida: Mancrop Publishing, 1998), p. 86.

⁸⁰ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 182–197.

⁸¹ Chanthou Boua, **Women in Today’s Kampuchea** (Bangkok: UNICEF, 1981). p. 1.

ค.ศ. 1978 เพราะการกวาดล้างซึ่งส่งผลให้เกิดการสังหารกรรมาภิบาล ยุทธชน ยุทธนารีและประชาชนทั่วไปเป็นจำนวนมาก⁸²

เหตุการณ์สำคัญประการสุดท้ายที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนคือ สงครามระหว่างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกับรัฐบาลสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งส่งผลทำให้การแบ่งประชาชนออกเป็นสองประเภทคือ ประชาชนเก่าและประชาชนใหม่ ถูกยกเลิกโดยอ้างการมีคำสั่งให้ปฏิบัติต่อประชาชนทั้งสองประเภทอย่างเสมอภาคกัน แม้ว่าผู้อพยพหลายคนจะกล่าวถึงการยกเลิกการแบ่งประชาชนไว้ว่า ถึงแม้จะมีการยกเลิกการแบ่งประเภทประชาชนแต่การปฏิบัติตามกฎหมายนี้ก็ไม่สามารถเสมอและไม่สมบูรณ์⁸³ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนกฎหมายนี้ก็ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของประชาชนด้วย

ชาวกัมพูชาซึ่งมีเชื้อสายเวียดนามต้องได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน ปัก สุขุม ชวานานาในภูมิอนลิ่งเตริย เขตไพรเวง ภูมิภาคบูรพา ได้กล่าวว่า “ปลาย ค.ศ.1977 ชาวเวียดนาม รวมทั้งลูกครึ่งเขมร-เวียดนามไม่ว่าจะเด็กหรือแก่ ผู้ชายหรือผู้หญิง ถูกสังหารหมด” ปัก สุขุมคิดว่า การสังหารชาวเวียดนามเป็นส่วนหนึ่งในการทำสงครามต่อต้านเวียดนาม⁸⁴ หรือในตำบล 22 “กลางค.ศ.1978 พวกกรรมาภิบาลได้สังหารประชาชนในหมู่บ้านซึ่งมีเชื้อสายเวียดนาม”⁸⁵ หรือในภูมิภาคโพธิ์เงินดามซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาวเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากก็ต้องประสบกับการถูกสังหารเช่นเดียวกัน⁸⁶ แม้ในช่วงสงครามกับเวียดนามรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้สังหารประชาชนชาวเวียดนามจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามการสังหารชาวเวียดนามนั้นมีมาตั้งแต่ภายหลัง

⁸² Ben Kiernan, “Introduction: Conflict in Cambodia, 1945 – 2002,” *Critical Asian Studies* 34: 4 (2002): 486

⁸³ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” p. 115.

⁸⁴ สืบ สุวิทย์, “ตีความเอกสาร-เรื่องเอกสารชุมชนชนบทยุคประชาธิปไตย,” *วิทยุประชาชาติ* 65 (ธันวาคม 2005): 14 [ชิม โสริยา, “ชีวิตครอบครัวเขมร-เวียดนามในระบบกัมพูชาประชาธิปไตย,” *แสวงหาความจริง* 65 (พฤษภาคม 2005): 14].

⁸⁵ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 149.

⁸⁶ Sim Sorya, “The Pouchendam Village Vietnam Families under The Khmer Rouge,” in 4th National Socio-Cultural Research Congress on Cambodia, November 6-8, 2001, Royal University of Phnom Penh, 2002. p. 245-252

การรัฐประหารของนายพลลอนนอล ชาวเวียดนามจำนวนมากถูกสังหารและอีกประมาณ 200,000 คนหนีไปยังเวียดนามใต้⁸⁷

ในขณะที่ภูมิภาคหริดีและบูรพา ประชาชนได้รับผลกระทบจากสงครามกับเวียดนาม ในภูมิภาคพายัพในช่วง ค.ศ.1978 ในซรกพนมธิบเคีย โรงอาหารรวมได้ลดปริมาณอาหารสำหรับประชาชน จนกระทั่งปลายปีเดียวกันในบางมื่อไม่มีอาหารให้รับประทาน ในขณะที่ภูมิภาคซรกพนมธิบเคีย ในภูมิภาคพายัพเช่นเดียวกัน โรงอาหารรวมถูกปิดตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ.1978 เสียงกระดิ่งที่ใช้เรียกชาวบ้านให้มายังโรงอาหารรวมไม่มีอีกต่อไป กรมมหาดไทยได้อนุญาตให้ประชาชนออกไปหาของป่าเพื่อยังชีพ⁸⁸ แต่ในขณะเดียวกันในตำบล 3 ภูมิภาคพายัพ ประชาชนมีอาหารการกินอย่างบริบูรณ์ ชาวซุ เพ็ญกล่าวว่ “ช่วงปีสุดท้ายที่เขมรแดงปกครอง พี่สาวพี่ชายและฉันได้ย้ายไปอยู่ในตำบล 3 เขตพระตะบอง ฉันถูกส่งไปหักไร่ที่ดินเพื่อปลูกฝ้าย ที่นี้เต็มไปด้วยอาหารและมีผลไม้มากมาย”⁸⁹

ในภูมิภาคโร เลียบ เขตโพธิ์สัตว์ ภูมิภาคพายัพ ชาวลื้อเรื่องสงครามกับเวียดนามมีมาตั้งแต่ในช่วงต้น ค.ศ.1976 ทำให้เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงในหมู่บ้านถูกเกณฑ์ไปฝึกทหาร “วันหนึ่งทหาร 3 คนมาที่หมู่บ้านและบอกให้ประชาชนไปรวมตัวกัน อังการ์ ต้องการเด็กชายหญิงไปเป็นกองตระเวน”⁹⁰

นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนได้รับผลกระทบจากการทำสงครามทำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน เช่น ในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ค.ศ.1978 ประชาชนในซึ่งอาศัยอยู่ในตำบล 22 ภูมิภาคบูรพา ประชาชนทั้งหมดถูกส่งให้อพยพย้ายไปอยู่ยังโอเรียงโอว เพราะพื้นที่เดิมถูกเวียดนามบุก⁹¹ หรือในพื้นที่อื่นๆ ในภูมิภาคบูรพาประชาชนบางส่วนซึ่งรวมถึงประชาชนที่เป็นชาวนาซึ่งจัดว่าเป็น

⁸⁷ ผู้ส ถาสตร์, “เขตหิฮุ่ยกรุทกษสญำบ่เบรตำณรเชีรเอื้อ (ต),” *โงษกรกกรกิต* 62 (คหุ: 2005): 15 [โมคชันควิต, “เหตุใดเขมรแดงสังหารประชาชนมากเช่นนี้ (ต่อ),” *แสวงหาความจริง* 62 (กุมภาพันธ์ 2005): 15]

⁸⁸ Haing S. Ngor and Roger Wagner, *Surviving The Killing Fields: The Cambodian Odyssey of Haing S. Ngor* (London: Pan Books, 1989), pp. 324–325.

⁸⁹ Savuth Penh, “The Dark Year of my Life,” in *Children of Cambodia’s Killing Field: Memoirs by survivors*, ed. Dith Pran (Chiang Mai: Silkworms Books, 1997), p. 48.

⁹⁰ Ung Loung, *First They Killed my Father: A Daughter of Cambodia Remembers* (New York: Harper Collins Publisher, 2000), p. 73.

⁹¹ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 149.

ประชาชนเก๋ต้องอพยพห่างไกลจากที่อยู่เดิม บางคนต้องอพยพไปอาศัยยังภูมิภาคอุดรหรือพัทลุง การอพยพประชาชนครั้งนี้มีเหตุผลสำคัญคือเพื่ออพยพประชาชนออกจากพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณสมรภูมิริบกับเวียดนาม นอกจากนี้ก็มีการอพยพประชาชนไปยังตัวเมืองเขตกำแพงงาม โดยอพยพไปตามทางหลวงหมายเลข 7⁹²

การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับสงครามระหว่างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยกับเวียดนามในภูมิภาคบูรพา ประชาชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกรมการนิรโทษกรรมที่หนีจากการกวาดล้างและเข้าร่วมกับเวียดนามตั้งแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อการปลดปล่อยชาติในการต่อต้านเขมรแดง ข่าวของแนวร่วมนี้ได้มาถึงยังหมู่บ้านแม่ซอ พระจันทร์ จากบันทึกของบุญเฮียง อุง ได้มีชายหนุ่มในหมู่บ้านหลายคนเข้าร่วมกับแนวร่วมนี้⁹³ จากการสัมภาษณ์ประชาชนในภูมิภาคบูรพาของเบน เคียร์เนน ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพายังคงเชื่อมั่นในการปฏิวัติจนกระทั่งในเดือนกันยายน ค.ศ. 1978 ซึ่งเกิดการสังหารประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนส่วนหนึ่งได้หลบหนีเข้าป่าเพื่อร่วมกับเฮง สัมริน

ในพื้นที่ที่ใกล้กับชายแดนเวียดนาม ในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 ประชาชนเริ่มได้ยินเสียงการต่อสู้กันของทหารทั้งสองฝ่ายมาจากทั่วทุกทิศ ในหมู่บ้านของนายแพทย์มี ซามือดี หลังจากทีทหารเขมรแดงสามารถขับไล่ทหารเวียดนามออกไปได้ ประชาชนก็ได้กล่าวถึงสงครามระหว่างเขมรแดงกับเวียดนามให้ชาวบ้านรับรู้โดยมีใจความว่า “ฮ็องการได้กำจัดพวกหมาจวนอย่างสิ้นซากและตัดหัวทหารจวนหลายคน เพื่อยินดีกับชัยชนะนี้ ฮ็องการอนุญาตให้ประชาชนหยุดทำงาน 3 วัน และจะมีการจัดงานเลี้ยงฉลองชัยชนะด้วย”⁹⁴

หลังจากข่าวการทำสงครามกับเวียดนามแพร่สะพัดไปทั่วภูมิภาคบูรพา ในช่วงปลาย ค.ศ.1978 ประชาชนในภูมิภาคบูรพาเริ่มเห็นความผิดสังเกตเมื่อกรมการนิรโทษกรรมที่เข้ามาแทนที่กรมการนิรโทษกรรมเดิมได้เริ่มหลบหนีออกจากหมู่บ้าน

⁹² ไบษ ใตฺสู, **เฮาสหฺสฺฉีวัก** (ภูมฺเตญ, 2000), อีตฺมฺ 34 [แสม กฤษณา, **โทษประหารชีวิต** (พนมเปญ, 2000), หน้า 34].

⁹³ Martin Stuart-Fox and Ung Bunhaeng, **The Murderous Revolution**, p. 146.

⁹⁴ ยี สาศีฮฺ, **ทาสหฺสฺ รุชชฺไถกฺเช็ญฺรฺสฺ**, (ภูมฺเตญ, 2000), อีตฺมฺ 199 [มี ซามือดี, **อยู่ด้วยกันทำให้รอด**, (พนมเปญ, 2000), หน้า 199].

ในขณะที่ประชาชนในเขตโพธิ์สัດ⁹⁵ ภูมิภาคพายัพ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากสมรภูมิริบ ไม่ได้รับทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการทำสงครามกับเวียดนาม ประชาชนใช้ชีวิตไปเรื่อยๆ ในแต่ละวัน ความอดอยากเริ่มมากขึ้น แม้ว่าผลผลิตข้าวที่ได้จะได้จำนวนเท่ากับปกติ แต่ข้าวจำนวนหนึ่งถูกส่งไปยังส่วนกลางมากกว่าเดิมเพื่อไว้เป็นเสบียงในการทำสงคราม ในการประชุมในแต่ละวันมีการพูดถึงแต่เรื่องการทำสงครามกับเวียดนาม ธรรมชาติห้ามไม่ให้ประชาชนเชื่อในการโฆษณาชวนเชื่อของศัตรู

อย่างไรก็ตามก่อนที่เวียดนามจะได้รับชัยชนะไม่นานนัก ประชาชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพเริ่มรับรู้ถึงสิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้น คือได้ยินเสียงระเบิดใกล้เข้ามาเรื่อยๆ จนในที่สุดถึงได้รู้ว่าการปกครองภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยสิ้นสุดลงแล้ว เมื่อข่าวเรื่องกองทัพเวียดนามชนะเขมรแดงได้มาถึงยังหมู่บ้านในซรทมอปก ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1979 ทหารและกรมการเมืองในภูมิภาคพายัพได้หลบหนีออกจากพื้นที่ หลังจากนั้นไม่นานทหารเวียดนามกว่าร้อยคนได้เข้ามาในหมู่บ้านพร้อมรถถึง 8 คัน “พวกเขาไม่ได้ทำอะไร แค่สร้างค่ายและคอยดูแล หลังจากนั้นทหารเวียดนามเดินไปตามบ้านต่างๆ ที่หมู่บ้าน คุณแลคนป่วยและให้ยาตามที่ต้องการ ประชาชนบางคนอยู่ในสภาพที่ร่างกายขาดอาหารอย่างรุนแรง ทหารเวียดนามได้ฆ่ากระบือและเอาน้ำมาให้ชาวบ้านกิน ท้ายที่สุดทหารเวียดนามได้เปิดยิงข้าวซึ่งตั้งขึ้นโดยเขมรแดงและให้ประชาชนเอาข้าวและเกลือไปแบ่งกัน ภายในนั้นเป็นที่เก็บเครื่องครัว หม้อและข้าวของอื่นๆ ซึ่งเขมรแดงริบไปจากประชาชนในช่วงที่เริ่มนำระบบคอมมิวนิสต์มาใช้ ทหารเวียดนามจึงอนุญาตให้ประชาชนเข้าไปเอาข้าวของต่างๆ ตามที่ต้องการได้”⁹⁶

การแบ่งการดำรงชีวิตของประชาชนในช่วงที่สองคือ ในช่วง ค.ศ.1977-1978 เป็นช่วงที่มีสถานการณ์ตึงเครียด สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ ซึ่งล้วนแต่ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลง เช่น การกวาดล้างในภูมิภาคบูรพาหลัง ค.ศ.1978 ทำให้พื้นที่ซึ่งจัดได้ว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีกลับกลายเป็นพื้นที่ที่เลวร้ายที่สุด การเปลี่ยนแปลงนี้เชื่อมโยงกับการกวาดล้างกรมการเมืองในภูมิภาคพายัพและภูมิภาคอุดร ในช่วง ค.ศ.1977 ด้วยเช่นกัน แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นการเปลี่ยนแปลงแค่ชั่วครั้งชั่วคราว มีการสลับไปมา แต่การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ส่งผลถึงผลผลิตทาง

⁹⁵ สัม สุกิยา, “[บรรณาธิการ]” *โศกนาฏกรรม* 67 (ตุลาคม 2005): 12 [ซีม โสริยา, “ครอบครัววาน เิง,” *แสวงหาความจริง* 67 (กรกฎาคม 2005): 12].

⁹⁶ Ben Kiernan, “Testimonies: Life under Khmer Rouge,” p. 343.

การเกษตร การปันส่วนอาหาร และในบางครั้งส่งผลถึงการตัดสินใจในด้านนโยบายของส่วนกลาง ซึ่งมีผลต่อสถานภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่

ภูมิภาคหริดีและบูรพาเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการดำเนินการปฏิวัติมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 มีการจัดการองค์กรและการบริหารที่ดี ในภูมิภาคบูรพาก่อนค.ศ.1978 สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนจัดอยู่ในเกณฑ์ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประชาชนใหม่ ในทางตรงกันข้ามภูมิภาคพายัพ ยกเว้นตำบล 3 ถูกพิจารณาว่า เป็นพื้นที่ที่เลวร้าย ประชาชนมักจะขาดแคลนอาหาร ธรรมชาติเลือกปฏิบัติเองตามใจชอบ และการสังหารประชาชนมีมาก รวมถึงนโยบายต่างๆ ที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของประชาชนมีความยากลำบาก⁹⁷ ในภูมิภาคหริดีดูเหมือนว่า จะเป็นเช่นเดียวกันกับภูมิภาคบูรพาและพายัพที่ความเป็นอยู่ของประชาชนในช่วงค.ศ.1975-1976 มีสภาพชีวิตที่ดีกว่า ในช่วง ค.ศ. 1977-1979 ตามความเห็นของอดีตวิศวกรซึ่งอาศัยอยู่ในเขตกำปอต ภูมิภาคหริดีระบุว่า “ใน ค.ศ.1975-1976 ปริมาณอาหารมีเพียงพอและการสังหารมีน้อย อย่างไรก็ตามในค.ศ.1977 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มใช้ระบบคอมมูน ประชาชนประสบกับปัญหาการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง และใน ค.ศ.1977-1979 การสังหารประชาชนมีมากขึ้นซึ่งเชื่อมโยงกับการกวาดล้างกรมการเมืองท้องถิ่นของคณะกรรมการประชาชนคอมมิวนิสต์กัมพูชา”⁹⁸

ดังนั้นหากเปรียบเทียบสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนทั้ง 3 ภูมิภาคแล้ว จะพบว่า ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกที่ต่ำโถมเข้ามาน้อยที่สุด สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคนี้จึงค่อนข้างที่จะดำเนินไปอย่างปกติ ตรงกันข้ามกับภูมิภาคบูรพาและพายัพที่สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนปรับเปลี่ยนไปตามความคิดและนโยบายของกรมการเมืองภูมิภาคหริดีที่เข้ามาแทนที่ นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากการสังหารกรมการเมืองและประชาชนจำนวนมากและผลกระทบจากภัยสงครามทำให้สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในสองภูมิภาคนี้จัดอยู่ในเกณฑ์ที่ประชาชนมีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตมาก

⁹⁷ Michael Vickery, “Democratic Kampuchea – Themes and Variations,” pp. 110-111.

⁹⁸ Ibid, p. 114.

บทที่ 6

บทสรุป

การรับรู้เกี่ยวกับการปกครองภายใต้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในช่วง ค.ศ.1975–1979 ที่ปรากฏให้เห็นตามบันทึกความทรงจำ เอกสารต่าง ๆ ภาพยนตร์ รวมถึงคำสัมภาษณ์ผู้อพยพชาวเขมร ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศต่างๆ รวมถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในกัมพูชาเอง มักที่จะถูกกล่าวถึงไว้ว่า การปกครองในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่โหดร้ายทารุณ ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องเสียชีวิต ทำลายวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน “ในช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยได้ทำลายสถาบันครอบครัว ชีวิตส่วนตัวและวิถีชีวิตตามแบบกลีกรรม โดยแทนที่ด้วยระบบการเกณฑ์แรงงานทั่วทั้งประเทศ”¹

อย่างไรก็ตามภาพเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรในสมัยนั้น มีรายละเอียดที่ซับซ้อนมากกว่าที่คนส่วนใหญ่รับรู้ ถึงแม้ว่าภาพโดยรวมที่ปรากฏออกมาจะสะท้อนถึงความโหดร้ายของรัฐบาลเขมรแดงต่อชาวเขมรซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่ไม่ได้เป็นเช่นนั้นทั้งหมด ในบางครั้งภาพเหล่านี้ถูกตอกย้ำอยู่บ่อยครั้ง จนทำให้การมองภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรภายใต้ระบอบนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สภาพการดำรงชีวิตมีบางรายละเอียดที่แตกต่างออกไปจากภาพใหญ่ที่คนโดยทั่วไปรับรู้ อีกทั้งสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรก็แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา ไม่ได้เป็นภาพที่เหมือนกันเพียงภาพเดียวโดยตลอด ภายใต้ภาพโดยรวมที่ถูกมองว่าโหดร้ายทารุณ กลับมีภาพอีกภาพหนึ่งที่ซ้อนทับอยู่ซึ่งภาพนี้ไม่ได้เป็นภาพที่อยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไป แต่ก็ยังเป็นรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่ควรถูกมองข้าม

ตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจน จากบันทึกความทรงจำของปิน ยาไทยซึ่งเคยอาศัยอยู่ในภูมิภาค 8-9 ภูมิภาคในภูมิภาคหริและพายัพซึ่งทุกภูมิภาคที่เขาอาศัยอยู่ก็มีสภาพแตกต่างกัน เขาได้เห็นการตีความในคำสั่งของกรมการเมืองท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ รวมถึงแตกต่างกันออกไปตามความเข้าใจของแต่ละคน ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่นำมาใช้ก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของประธานภูมิภาคในภูมิภาคหนึ่ง ในเขตตาแก้ว ภูมิภาคหริซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า เป็นภูมิภาคที่ต่อต้านรัฐบาลสาธารณรัฐมาตั้งแต่แรก ในภูมิภาคนี้กรมการเมืองเป็นพวกที่มีการศึกษาพยายามปรับเปลี่ยนทฤษฎีให้เหมาะสมกับประชาชนใหม่ตรงกันข้ามกับในเขตกันดาล ภูมิภาคหริเช่นเดียวกัน ซึ่งเขาได้อาศัยอยู่ในภูมิภาคหลายแห่งเป็นการชั่วคราว ก่อนที่จะย้ายมายังเขตตาแก้ว ชั่วโมงและสภาพการทำงาน รวมถึงการปันส่วน

---

¹ Elizabeth Becker, **When the war was over: Cambodia and The Khmer Rouge revolution** (New York: Public Affairs, 1998), p. XVI

อาหารทุกสิ่งทุกอย่างแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ แม้ว่าจะอยู่ในเขตเดียวกันก็ตาม นอกจากนี้ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีความแตกต่างกันออกไปในบางรายละเอียด เช่นในภูมิภาคเลียจ (Leach) ได้รับการปันส่วนอาหารมากกว่าภูมิภาคดอน อี (Don Ey) ซึ่งทั้งสองภูมิภาคตั้งอยู่ใกล้กันในเขตโพธิสัตภูมิภาคพายัพ²

สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขมรในช่วงก่อนค.ศ.1975 สามารถแบ่งออกเป็นสังคมเมืองและชนบท ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในสองสังคมนี้มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการดำเนินชีวิตของประชาชนในเมืองและในชนบทตกอยู่ภายใต้บริบทของภาวะสงครามกลางเมืองซึ่งเกิดขึ้นในประเทศกัมพูชาระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐและเขมรแดง โดยเฉพาะประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคบูรพาและหริดี ดูเหมือนว่าต้องเผชิญกับปัญหานี้มากกว่าภูมิภาคพายัพ เนื่องจากทั้งสองภูมิภาคเป็นสมรภูมิที่เป็นสนามรบ ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงพนมเปญ แม้ว่าภูมิภาคพายัพจะได้รับผลกระทบน้อยกว่าเนื่องจากอยู่ห่างไกลจากสมรภูมิตบ แต่ก็ถูกปิดล้อมโดยกองทัพเขมรแดง ทำให้ประชาชนในเมืองพระตะบองได้รับความลำบากเช่นเดียวกัน ในขณะที่ภูมิภาคบูรพาและหริดีซึ่งกองทัพเขมรแดงสามารถยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ได้แล้ว เขมรแดงได้ตั้งเป็นเขตปลดปล่อยและเข้าจัดการสถาปนาองค์การบริหารขึ้นใหม่ตรงกันข้ามกับภูมิภาคพายัพซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของกองทัพสาธารณรัฐ การปกครองหรือระบบบริหารต่างๆ ยังคงเป็นเช่นเดิม

เมื่อกองทัพเขมรแดงได้รับชัยชนะเหนือกองทัพสาธารณรัฐและอพยพประชาชนออกจากกรุงพนมเปญไปเป็นแรงงานในการเพิ่มผลผลิตในชนบท ตามแนวนโยบายในการสร้างรัฐสังคมนิยมพึ่งตนเองโดยไม่พึ่งพาต่างชาติ แม้ว่าจะในช่วงนี้รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยยังไม่ได้ใช้นโยบายในการสร้างรัฐสังคมนิยมอย่างเต็มขั้น แต่จากการที่ประชาชนในเมืองอพยพไปอยู่ในชนบทซึ่งอยู่ในสภาพที่ไม่คุ้นเคย ประชาชนเหล่านี้เริ่มรู้สึกว่าการดำรงชีวิตมีความยากลำบากมากขึ้น อย่างไรก็ตามจากความไม่พร้อมในด้านนโยบายซึ่งมีความหลักล้นปรากฏให้เห็น เช่น ในบางพื้นที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าตามปกติ รวมถึงการอพยพประชาชนที่ไม่บรรลุเป้าหมาย ทำให้การดำเนินนโยบายในช่วงแรกยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร มีเพียงความพยายามที่จะวางระบบในการสร้างรัฐสังคมนิยมเกษตรกรรมต่อไปในอนาคต โดยการนำประชาชนเข้าสู่ระบบร่วมกลุ่ม ในภูมิภาคบูรพาและหริดีซึ่งเป็นเขตปลดปล่อยและอ้อมการเข้าไปวางรากฐานระบบนี้มาตั้งแต่ค.ศ.1973 ไม่ได้มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น แต่ในภูมิภาคพายัพซึ่งไม่เคยอยู่ภายใต้

² Pin Yathay, *Stay Alive, My Son* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2000), pp. 85, 92, 237, 336.

ระบบนี้มาก่อนและยังขาดการจัดการในด้านต่างๆ บวกกับความไม่พร้อมในทุกๆ ด้านทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้ต้องประสบปัญหาภัยกับการขาดแคลนอาหารในภายหลัง

หลังจากที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยใช้เวลาระยะหนึ่งในการเตรียมการจัดการวางระบบและวางแผนนโยบายปฏิบัติ รวมถึงองค์การบริหารเสร็จสิ้นแล้ว อ็องการจึงเริ่มดำเนินการปฏิวัติสังคมนิยมต่อไปแต่กลับพบปัญหาคือ ประชาชนกระจุกตัวอยู่บริเวณภูมิภาคหริและนุรพาดังนั้นอ็องการจึงเห็นสมควรที่จะอพยพประชาชนจากทั้งสองภูมิภาคไปยังภูมิภาคพายัพ นอกจากเพื่อลดปัญหาประชากรมากเกินไปแล้ว การอพยพนี้ยังสอดคล้องกับนโยบายก้าวกระโดดเพื่อเพิ่มผลผลิต เนื่องจากเดิมภูมิภาคพายัพเป็นพื้นที่ที่ปลูกข้าวได้มากที่สุดของประเทศ ทำให้มีประชาชนจำนวนหนึ่งถูกส่งไปหักร้างถางพงเพื่อบุกเบิกที่ดินเพื่อใช้ทำการเกษตร

สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในทั้งสามภูมิภาคจะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ ในช่วง ค.ศ.1975-1976 และค.ศ.1977-1979 สรุปสภาพการดำรงชีวิตโดยรวมของประชาชนในช่วงค.ศ.1975-1976 คือ ประชาชนได้รับการปันส่วนอาหารไม่มากแต่ก็ไม่ถึงกับต้องเผชิญกับความอดอยาก ทำงานหนักแต่ยังน้อยกว่าในช่วงปีหลังๆ การสังหารประชาชนมีไม่มากนัก มีการสังหารเฉพาะคนซึ่งเคยเป็นทหารหรือข้าราชการในรัฐบาลสาธารณรัฐเป็นส่วนใหญ่ สภาพโดยรวมดีกว่าหลังปี ค.ศ.1977 เนื่องจากในช่วงนี้เป็นช่วงที่อ็องการยังไม่มีความพร้อมในการจัดการเรื่องต่างๆ นโยบายที่นำมาปฏิบัติยังไม่ได้มีการกำหนดที่แน่นอนตายตัว แต่ถ้าหากเจาะจงลงไปเป็นรายภูมิภาคจะพบว่า ภูมิภาคนุรพาคือภูมิภาคที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีที่สุดในขณะที่ประชาชนในภูมิภาคหริมีความเป็นอยู่ดีที่ประชาชนในภูมิภาคพายัพ

ในขณะที่ช่วงหลัง ค.ศ.1977 เป็นต้นไป มีเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่จึงลงความเห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่เลวร้ายที่สุด ในบางที่ต้องประสบกับการขาดแคลนอาหารจนถึงขั้นอดอยาก อีกทั้งการประกาศใช้นโยบายต่างๆ ส่งผลให้ประชาชนต้องทำงานหนักขึ้น แทบจะไม่ได้พักผ่อน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเพิ่มผลผลิตข้าวให้ได้ 3 ตันต่อ 1 เฮกตาร์หรือการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่ นอกจากนี้ในเรื่องการสังหารประชาชนยังถือว่ามากกว่าในช่วง ค.ศ.1975-1976 เพราะว่าเกิดการกวาดล้างกรรมาภิบาลท้องถิ่นในภูมิภาคพายัพและนุรพา ส่งผลให้ไม่เฉพาะแต่กรรมาภิบาลที่ต้องเสียชีวิตลงเท่านั้น ประชาชนทั่วไปต้องได้รับผลกระทบด้วยเช่นเดียวกัน สภาพการดำรงชีวิตในช่วงนี้ ประชาชนในภูมิภาคหริมีความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดในขณะที่ประชาชนในภูมิภาคนุรพาต้องเผชิญ

กับการกวาดล้างและผลกระทบจากสงครามกับเวียดนาม ส่วนประชาชนในภูมิภาคพ่ายพุกเกณฑ์ ไปสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่และเผชิญกับการกวาดล้างด้วยเช่นกัน

นอกจากการมองสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนให้แตกต่างตามแต่ละช่วงเวลาแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนในแต่ละที่แตกต่างกันด้วย ได้แก่ สภาพพื้นที่ในแต่ละภูมิภาค ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เดิมเป็นเขตนาก่อนย่อมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่า ดังนั้นจึงไม่จำเป็นว่า ในภูมิภาคเดียวกัน การดำรงชีวิตของประชาชนจะเป็นไปในลักษณะเดียวกันทั้งหมด เช่น ในภูมิภาคพ่ายพ ไม่เคิล วิกเคอร์มองว่า ตำบล 3 ในเขตพระตะบองถือเป็นตำบลที่สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ในขณะที่ในตำบล 6 และ 7 ในเขตโพธิ์สัตว์ การดำรงชีวิตอยู่ในสภาพที่เลวร้ายมาก³ เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก อีกทั้งประชาชนยังต้องตั้งถิ่นฐานบริเวณป่า ทำให้ประชาชนจำนวนมากถูกส่งไปหักร้างถางพงเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นกว่าเดิม มีประชาชนจำนวนหนึ่งต้องเสียชีวิตลงด้วยโรคมมาเดเรีย

ในขณะที่ในภูมิภาคบูรพา การดำรงชีวิตโดยรวมถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีกว่าในพื้นที่อื่นๆ อาหารอุดมสมบูรณ์ การสังหารในช่วงก่อน ค.ศ.1977 มีน้อย⁴ ยกเว้นในตำบล 23 ซึ่งพื้นที่เป็นป่าทึบ บางครั้งประชาชนต้องประสบกับการขาดแคลนอาหาร บางพื้นที่เช่นในบริเวณที่เป็นพื้นที่ที่ติดกับเวียดนามได้รับผลกระทบจากการกระทบกระทั่งบริเวณชายแดนบ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนที่อยู่บริเวณชายแดนต้องอพยพย้ายที่อยู่ออกจากหมู่บ้านเดิมเพื่อเหตุผลทางด้านความปลอดภัย แต่ภาพโดยรวมที่ทำให้ประชาชนในภูมิภาคบูรพามีความเป็นอยู่ที่ดี ส่วนหนึ่งมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ซึ่งส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับการบีบบังคับมากนัก แม้ว่าในช่วงค.ศ.1975 ภูมิภาคบูรพาต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมก็ตาม

ในขณะที่ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่สภาพทางภูมิศาสตร์มีความแตกต่างกันมาก มีทั้งที่เป็นที่ราบเชิงเขา ที่ราบลุ่มและที่ราบชายฝั่งทะเล การดำรงชีวิตของประชาชนจึงมีความหลากหลาย

³ Michael Vickery, "Democratic Kampuchea – Themes and Variations," in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, Eds. David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), pp. 107 - 108.

⁴ Ben Kiernan, "Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot," in **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, eds, David Chandler and Ben Kiernan (Connecticut: New Haven, 1983), pp. 139 - 141.

นอกเหนือจากที่ประชาชนจะเพาะปลูกข้าวและพืชอย่างอื่นแล้ว จากสภาพภูมิศาสตร์ที่ติดชายฝั่งทะเล ทำให้ภูมิภาคนี้มีการผลิตเกลือซึ่งแตกต่างไปจากภูมิภาคอื่นอีกด้วย ในส่วนของสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนมีบางช่วงเวลาที่เกิดการขาดแคลนอาหารเช่นเดียวกันกับภูมิภาคอื่นๆ แต่ไม่ถึงขนาดอดอยาก พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยประชาชนต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตอย่างมาก

นอกจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์แล้ว ภูมิหลังทางการปฏิวัติในแต่ละพื้นที่ รวมถึงทัศนคติและการปฏิบัติตัวของกรมการเมืองต่องานประชาชน ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันออกไปเช่นเดียวกัน ภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่เป็นฐานที่สำคัญในการปฏิวัติมาตั้งแต่แรก หลังจากที่ยึดครองพื้นที่ในทั้งสองภูมิภาคนี้ได้แล้ว *อ็องการ*⁵ ได้เข้าไปจัดการและดำเนินการในเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ ในเขตพื้นที่ปลดปล่อย เช่น การตั้งระบบความร่วมมือ เพื่อเป็นรากฐานในการปฏิวัติเพื่อให้เกิดการใช้ระบบคอมมูนต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ตามแม้ว่าทั้งภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคหริดีจะเป็นภูมิภาคที่มีรากฐานในการปฏิวัติที่เข้มแข็ง แต่ทัศนคติหรือภูมิหลังทางความคิดเกี่ยวกับการนำเอานโยบายมาปฏิบัติใช้ภายในภูมิภาค รวมถึงการปฏิบัติตัวของกรมการเมืองต่อประชาชน ส่งผลให้การดำรงชีวิตของประชาชนแตกต่างกันออกไปในแต่ละที่ กรมการเมืองในภูมิภาคบูรพาเป็นกรมการเมืองที่เป็นพวกหัวปานกลางบ่อยครั้งที่ทหารและกรมการเมืองบูรพามักจะอ้างตนว่า เป็นทหารของสมเด็จจน โรดม สีหนุ⁵ สวมเสื้อด้วยสีที่แตกต่างออกไปจากทหารในภูมิภาคอื่นๆ และมักอ้างว่าไม่ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา นโยบายที่ใช้ในภูมิภาคบูรพาจึงไม่เคร่งครัดและบีบบังคับประชาชนมากเท่ากับในภูมิภาคอื่น มีการผ่อนปรนในบางช่วงเวลา

นอกจากนี้จากการที่ในแต่ละภูมิภาค มีอำนาจในการปกครองตนเองสูง อำนาจการตัดสินใจภายในภูมิภาคตกเป็นของเลขาธิการภูมิภาคแต่เพียงผู้เดียว โดยที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาไม่สามารถที่จะเข้าไปแทรกแซงได้ในช่วงก่อน ค.ศ.1977 ทำให้การนำนโยบายมาปฏิบัติใช้ภายในภูมิภาคของตนเองนั้น เลขาธิการภูมิภาคมีสิทธิ์ที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามก็ได้ ไม่เพียงแต่เลขาธิการภูมิภาคเท่านั้น ประธานคณะกรรมการระดับตำบลหรือในระดับซรกกก็ยังมีอำนาจในการเลือกใช้นโยบายตามที่ตนเองเห็นสมควรว่า นโยบายใดควรหรือไม่ควรนำมาใช้ภายในภูมิภาคของตนเอง เช่น กรณีของฉก.ประธานตำบล 24 ในภูมิภาคบูรพาที่เห็นว่า ตำบลของ

⁵ Pin Yathay, *Stay Alive, My Son* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2000), pp. 25 - 27.

คนยังไม่พร้อมที่จะใช้ระบบคอมมูนจึงมีคำสั่งให้ชะลอการใช้ระบบคอมมูนออกไปก่อน⁶ นอกจากนี้การปฏิบัติตัวของกรมการภิบาลท้องถิ่นต่อทหารสาธารณรัฐ ข้าราชการและปัญญาชนต่างๆ ในภูมิภาคบรูพาก็เป็นที่น่าสนใจ ปรากฏในหลักฐานว่า ในภูมิภาคบรูพาบางพื้นที่ทหารสาธารณรัฐยังคงมีชีวิตอยู่และดำเนินชีวิตเหมือนดังเช่นเป็นประชาชนทั่วไป หรือในกรณีที่มีการลงโทษก็จะลงโทษโดยส่งไปเข้า “ค่ายอบรม” แทนการสังหาร

ในขณะที่เมื่อเอ่ยถึงกรมการภิบาลภูมิภาคหริดี มักกล่าวว่า เป็นพวกหัวรุนแรง เครื่องครัดอยู่ในกฎระเบียบ บางครั้งมีการกล่าวอ้างถึงการปกครองที่เข้มงวดภายใต้กรมการภิบาลภูมิภาคหริดี เนื่องจากต้องการปฏิวัติสังคมอย่างรวดเร็ว เมื่อเทียบกับภูมิภาคบรูพาและพายัพ ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคที่ผลิตข้าวได้น้อยที่สุด แต่ในช่วงการปฏิวัติ ภูมิภาคหริดีกลับเพิ่มผลผลิตข้าวส่งเข้าสู่ส่วนกลางได้อย่างน่าพึงพอใจ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในภูมิภาคหริดีต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เคร่งครัด ปฏิบัติตามนโยบายที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากำหนด อาจมีผ่อนปรนบ้างแต่ไม่มากนักจนถึงขั้นละเลยหรือไม่ปฏิบัติตามนโยบายบางประการเหมือนเช่นภูมิภาคบรูพา การปฏิบัติตามนโยบายอย่างสัมฤทธิ์ผลของกรมการภิบาลภูมิภาคหริดีทำให้ภูมิภาคหริดีเป็นภูมิภาคตัวอย่างและเป็นภูมิภาคสำคัญในการเป็นฐานกำลังให้กับคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในการกวาดล้างกรมการภิบาลในภูมิภาคพายัพและบรูพา แม้จะมีการกล่าวถึงกรมการภิบาลภูมิภาคหริดีว่า ปกครองประชาชนอย่างโหดร้าย อย่างไรก็ตามก็มีบางรายละเอียดที่ปรากฏออกมาว่า กรมการภิบาลในภูมิภาคหริดีไม่ได้ปฏิบัติกับประชาชนอย่างโหดร้ายเสมอไป เพียงแต่เคร่งครัดกับกฎระเบียบเท่านั้น

การที่ทั้งภูมิภาคบรูพาและหริดีเป็นเขตปลดปล่อยมาก่อน นอกจากจะส่งผลให้กรมการภิบาลมีประสบการณ์ในการปฏิวัติ ซึ่งทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้สำเร็จลุล่วงได้แล้ว กรมการภิบาลยังมีมุมมองเกี่ยวกับทัศนคติการปฏิวัติไปในทิศทางที่ดี ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีมุมมองหรือมีความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายปฏิวัติ เมื่อนำไปปฏิบัติจึงได้รับการตอบสนองกับจากประชาชนในระดับที่เป็นที่น่าพอใจ

ในขณะที่ภูมิภาคพายัพกลับแตกต่างจากภูมิภาคบรูพาและหริดี เพราะภูมิภาคพายัพเป็นภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐบาลสาธารณรัฐมาโดยตลอดจนกระทั่งถึงวันที่เขมรแดงยึดกรุงพนมเปญ 17 เมษายน ค.ศ.1975 เท่ากับว่าประชาชนในภูมิภาคนี้เปรียบเสมือนประชาชนใหม่

⁶ Ben Kiernan, “Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea’s Eastern Zone under Pol Pot,” p. 167.

ทั้งหมด กรมมหาดไทยและประชาชนในภูมิภาคนี้ขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติ ดังนั้นรากฐานการปฏิบัติภายในภูมิภาคนี้จึงไม่มั่นคง แม้ว่าตามคำกล่าวอ้างของ อ็องการร์มักจะอ้างว่ากฎชวาชาวมลลตซึ่งเกิดขึ้นในเขตพระตะบอง ค.ศ.1967-1968 เป็นจุดกำเนิดในการปฏิบัติของชวาชา แต่จากข้อมูลที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า ประชาชนในภูมิภาคพายัพต้องประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตต่างๆ มากมาย ตั้งแต่อพยพออกจากตัวเมือง จนกระทั่งมีการอพยพครั้งที่สองนำประชาชนจากภูมิภาคบูรพาและหริดีมาอาศัยอยู่ในภูมิภาคพายัพเพื่อเพิ่มผลผลิต รวมถึงตอบสนองนโยบายก้าวกระโดดของอ็องการร์ จากจำนวนประชาชนที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหารมากขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งการเพิ่มผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งๆ ที่ภูมิภาคนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวอันดับหนึ่งของประเทศ จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้อ็องการร์สรุปว่าการปฏิบัติในภูมิภาคนี้ไม่ประสบความสำเร็จ

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อรากฐานในการปฏิบัติภายในภูมิภาคพายัพไม่เข้มแข็ง อีกทั้งกรมมหาดไทยในภูมิภาคนี้ก่อนการกวาดล้างค.ศ. 1977 ส่วนใหญ่เป็นอดีตครูหรือนักศึกษา สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนน่าที่จะดีหรือสบาย แต่ภาพที่ปรากฏออกมากลับตรงข้าม เหตุที่เป็นเช่นนี้มองได้ว่าการขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติกลับนำผลเสียมาสู่ภูมิภาคพายัพ เพราะภูมิภาคบูรพาและหริดีมีประสบการณ์ในการปฏิบัติมาอย่างยาวนาน ทำให้ทั้งสองภูมิภาคนี้มีความพร้อมและคุ้นเคยกับระบบซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่ในพื้นที่ปลดปล่อย รวมถึงรู้จักวิถีในการรับมือกับประชาชนและการจัดการปัญหาต่างๆ มีการผ่อนปรนเมื่อเห็นว่าสถานการณ์ไม่สู้ดีนัก เช่น การยกเลิกการให้ประชาชนรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากที่ประชาชนจำนวนหนึ่งไม่พอใจ จนนำไปสู่การสังหารกรมมหาดไทยท้องถิ่น หรือการชะลอการใช้ระบบคอมมูนออกไปเมื่อเห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมในภูมิภาคบูรพา

กรมมหาดไทยในภูมิภาคพายัพซึ่งเป็นพวกอดีตครูหรือพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการปฏิบัติมานานนัก ดูเหมือนว่าน่าจะมีความเข้าใจหรือเห็นอกเห็นใจประชาชนมากกว่ากรมมหาดไทยที่เข้าร่วมการปฏิบัติมายาวนาน แต่กรมมหาดไทยภูมิภาคพายัพต้องเผชิญกับปัญหาในการรองรับประชาชนซึ่งอพยพมาจากภูมิภาคบูรพาและหริดีมากเกินไปที่คาดคิดไว้ รวมทั้งการขาดการจัดการในเรื่องต่างๆ และการเพิ่มผลผลิตก็ไม่ได้ตามเป้าที่อ็องการร์วางไว้ อีกทั้งกรมมหาดไทยภูมิภาคพายัพซึ่งขาดประสบการณ์ในการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การขาดแคลนอาหาร ในขณะที่กรมมหาดไทยภูมิภาคบูรพาและหริดีเคยเผชิญกับปัญหาอาหารขาดแคลนมาตั้งแต่ช่วงสงครามกลางเมือง ค.ศ.1970-1975 จากความมีประสบการณ์จึงทำให้สามารถรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ จากการที่

ประสบปัญหาต่างๆ ทำให้สภาพการดำรงชีวิตภายในภูมิภาคพายัพซึ่งดูเหมือนว่าประชาชนน่าจะมีความเป็นอยู่ที่สบายที่สุด กลับออกมาในรูปแบบที่ตรงกันข้าม

นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพความเป็นอยู่ในภูมิภาคพายัพ ก่อนหน้าที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยปกครองประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือ ความร่ำรวยกระจุกตัวเฉพาะคนตัวเมืองพระตะบอง ซึ่งเป็นที่มีผลผลิตข้าวเหลือเพื่อที่จะเลี้ยงคนทั้งประเทศ ในขณะที่พื้นที่ล้อมรอบพระตะบอง เช่น บือนเดียยชมาร์ ซอมลวด โพธิสัตเป็นพื้นที่แห้งแล้งกันดาร ชาวนาในพื้นที่เหล่านี้มีประสบการณ์การกดขี่ของอำนาจรัฐและจักรวรรดินิยมมาตลอด ดังนั้นประชาชนที่ถูกกวาดต้อนมาจึงพบกับความรุนแรงกว่าพื้นที่อื่นๆ เพราะพวกกรรมมาภิบาลที่ขาดการฝึกฝนระเบียบวินัย เมื่อปฏิวัติชนะก็ไม่ต่างจากกองโจรติดอาวุธ มุ่งล้างแค้นศัตรูใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

ภาพการดำรงชีวิตของประชาชนที่อยู่ในการรับรู้ของคนโดยทั่วไปที่มักเป็นภาพที่มีแต่ภาพเดียวซึ่งเป็นภาพความรันทด จริงๆ แล้วภายใต้ภาพนั้นมีรายละเอียดที่ต่างออกไปจากการดำรงชีวิตของประชาชนภายใต้การรับรู้ที่มีอยู่เดิมมักมีการบรรยายเกี่ยวกับการใช้แรงงานเยี่ยงทาสไม่ได้พักผ่อน ประชาชนถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ในการก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่ปราศจากเครื่องทุ่นแรง ในขณะที่การปันส่วนอาหารจากกรรมมาภิบาลท้องถิ่นไม่เพียงพอ ซึ่งนำไปสู่การเสียชีวิตของประชาชนจำนวนหนึ่งเพราะทนต่อสภาพความกดดันและการบีบบังคับต่างๆ ไม่ได้ แต่เมื่อมองลึกกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประชาชนไม่ได้มีความเป็นอยู่ดังเช่นภาพที่ปรากฏโดยตลอด ในช่วงที่ผลิตข้าวได้มากประชาชนก็จะมีข้าวไว้บริโภคมากเป็นพิเศษ แต่ในบางช่วงที่ผลผลิตน้อยประชาชนต้องประสบกับความอดอยาก ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ในภูมิภาคพายัพการเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล ทำให้ผลผลิตที่ได้น้อยไปด้วย ในขณะที่ในช่วงเวลาเดียวกันในภูมิภาคบูรพาประชาชนไม่ต้องประสบกับภาวะการขาดแคลนอาหารเลย ดังนั้นในแต่ละภูมิภาคผลิตอาหารได้ไม่เท่ากัน การปันส่วนอาหารของประชาชนจึงแตกต่างกันออกไปด้วย ในขณะที่ในอีกหลายๆ พื้นที่ได้มีการระบุว่าอาหารมีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนไม่ต้องเผชิญกับความอดอยากปรากฏให้เห็นอยู่ได้โดยตลอด

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของภูมิภาคบูรพาและพายัพส่วนใหญ่ถูกถ่ายทอดผ่านงานของไมเคิล วิคเคอร์รี่และเบน เคียร์แนนซึ่งทั้งสองได้เสนอให้เห็นถึงความแตกต่างในการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งสองภูมิภาคซึ่งแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา โดยไม่ได้มองแบบเหมารวมเหมือนงานเขียนเกี่ยวกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยในยุคแรกๆ ซึ่งสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคบูรพาและพายัพเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากทั้งสองภูมิภาค

ตกเป็นเหยื่อในการกวาดล้างของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในช่วงค.ศ. 1977-1978

เมื่อมองไปที่เหตุการณ์ในการกวาดล้างกรมอภิบาลของคณะกรรมการมัชฌิมพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาโดยภูมิภาคพายัพและบูรพาเป็นเหยื่อนั้น คำถามต่อมาคือใครคือผู้กระทำ คำตอบที่ได้คือ ภูมิภาคหริดี เนื่องจากกรมอภิบาลจากภูมิภาคหริดีเข้ามาแทนที่กรมอภิบาลเดิมใน ทั้งสองภูมิภาค กรมอภิบาลในภูมิภาคหริดีถือเป็นมือขวาของพรรคและพรรคขนานนามกรมอภิบาล เหล่านี้ว่าเป็นพวกที่ “ซื่อสัตย์” ในขณะที่กรมอภิบาลอีกสองภูมิภาคที่เหลือเป็นพวก “ทรยศ” ความไว้วางใจในตัวกรมอภิบาลหริดีของพรรคปรากฏให้เห็นเมื่อกรมอภิบาลจากภูมิภาคนี้ จำนวนหนึ่งได้รับหน้าที่ให้ประจำการอยู่ในคุกตวลซแลงและคุกอื่นๆ อีกมากมาย ในการทำหน้าที่ คุ่มขัง ใต้สวนศัตรูหรือนักโทษของ*ฮ็องการ*

เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าพิจารณาจากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นความเชื่อมโยงเข้าระหว่าง เหตุการณ์นี้กับนโยบายที่ใช้อยู่ภายในภูมิภาคหริดี ดังนั้นการดึงเอาสภาพการดำรงชีวิตของ ประชาชนในภูมิภาคหริดีเข้ามาเปรียบเทียบกับภูมิภาคบูรพาและภูมิภาคพายัพนั้นทำให้เห็นบางสิ่ง ซึ่งแตกต่างออกไปจากที่เคยรับรู้มา

ภูมิภาคหริดีถือเป็นภูมิภาคสำคัญและเป็นฐานอำนาจของคณะกรรมการมัชฌิมพรรค นโยบายต่างๆ ที่ประกาศออกมา มักนำมาปฏิบัติใช้ในภูมิภาคนี้ทันที เมื่อมองลึกลงไปจากข้อมูลที่มี อยู่จะพบว่า *ฮ็องการ* ได้พยายามที่จะวางรากฐานในการก่อสร้างประเทศตามแบบของรัฐบาล กัมพูชาประชาธิปไตยไว้ในภูมิภาคนี้ แนวนโยบายของพรรคถือเป็นแนวนโยบายที่ใช้ในภูมิภาค หริดีไม่มีผิดเพี้ยน ในขณะที่ก่อน ค.ศ.1977 คณะกรรมการมัชฌิมพรรคไม่สามารถมีอำนาจใน การเข้าไปก้าวำยกิจการภายในแต่ละภูมิภาค เนื่องจากอำนาจการตัดสินใจต่างๆ อยู่ที่เลขาธิการภูมิภาค แต่เพียงผู้เดียว มีเพียงภูมิภาคหริดีเท่านั้นที่คณะกรรมการมัชฌิมพรรคสามารถที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว จัดการได้

เมื่อนึกถึงสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในสมัยรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ภาพที่ ปรากฏขึ้นมาอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไปคือ ภาพการเกณฑ์แรงงานประชาชนเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว หรือเกณฑ์แรงงานก่อสร้างระบบชลประทานขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นนโยบายพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่ สำคัญในสมัยนั้น แต่เมื่อมองลึกลงไปยังสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคหริดีมีบางสิ่ง ที่แตกต่างออกไป

อ็องการพยายามวางนโยบายบางประการเพื่อพัฒนาประเทศในด้านที่เกี่ยวข้องกับทางด้านสังคมเพื่อให้ประชาชนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่นโยบายต่างๆ เหล่านี้ไม่สามารถปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมหรือคงอยู่ในระยะยาวได้ เนื่องจากรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยล่มสลายไปก่อน เช่น ด้านการศึกษา ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ดูแลด้านการศึกษาขึ้นภายในภูมิภาคและมีการพิมพ์หนังสือแบบเรียนในวิชาเลข ภาษาเขมร ภูมิวิทยาและภูมิศาสตร์สำหรับเด็กซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในภูมิภาคอื่น ด้านการสาธารณสุข มีความพยายามที่จะฝึกฝนอบรมแพทย์ปฎิบัติโดยเลือกจากประชาชนในภูมิภาคนี้ อีกทั้งมีการตั้งสถานพยาบาลประจำทุกชุมชน ผลผลิตขึ้นเองเพื่อใช้รักษาประชาชน แม้ว่าแพทย์ปฎิบัติจะมาจากชนชั้นชาวนาที่ไม่มีการศึกษา สถานพยาบาลไม่ถูกสุขลักษณะ รวมถึงการรักษาและยาที่ผลิตขึ้นเองใช้รักษาไม่ได้ผล แต่อย่างน้อยก็เป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะพัฒนาทางการสาธารณสุข

นอกจากมองในแง่นโยบายที่วางไว้เพื่อพัฒนาสภาพชีวิตของประชาชนแล้ว เห็นได้ว่าตลอดช่วงการปกครองของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในภูมิภาคนี้กล่าวโดยรวม ถือว่าอยู่ในเกณฑ์เสมอต้นเสมอปลายกว่าภูมิภาคอื่นมาโดยตลอด มีบ้างที่ประสบปัญหาอาหารน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริโภค อย่างไรก็ตามประชาชนไม่ต้องประสบกับปัญหาที่หนักหนาสาหัส เหมือนเช่นในภูมิภาคบูรพาและพายัพ ผลผลิตข้าวได้เกินกว่าเป้าหมายที่อ็องการวางไว้ นโยบายต่างๆ ประสบความสำเร็จ ดังนั้นภูมิภาคหริดีจึงเปรียบเป็นภูมิภาคที่สะท้อนนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งส่งผลต่อสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนด้วย อย่างไรก็ตามคำถามที่ยังหลงเหลืออยู่ว่า ถ้านโยบายในการพัฒนาทางสังคมถูกนำไปใช้พร้อมกันทั่วประเทศ สภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในสมัยรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยโดยรวมจะดีกว่านี้หรือไม่

นอกจากนี้ประเด็นในเรื่องอำนาจในแต่ละภูมิภาคก็เป็นสิ่งที่ควรได้รับการศึกษาต่อไป เมื่อเลขาธิการภูมิภาคมีอำนาจบัญชาการและสิทธิขาดในการเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติในบางนโยบาย ภูมิหลังความเป็นมาและทัศนคติของเลขาธิการภูมิภาคต่างๆ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ มีเพียงตามีอก เลขาธิการภูมิภาคหริดีคนเดียวที่มีการกล่าวถึงมาก ในขณะที่คนอื่นๆ ยังขาดข้อมูล การรู้ภูมิหลังของบุคคลเหล่านี้จะช่วยเชื่อมโยงและทำให้เกิดความเข้าใจในนโยบายและการปฏิบัติภายในภูมิภาคนั้นๆ มากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เจียน ชีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก. **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง การต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

เจียว สัมพันธ์. **เศรษฐกิจกัมพูชากับการพัฒนาอุตสาหกรรม**. บรรณาธิการแปลโดย ภูวดล ทรงประเสริฐ ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ และจิราภรณ์ วันจรรณู. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **อาวุธมีชีวิต?: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง**. กรุงเทพฯ: ไฟ่เตียวกัน, 2546.

ชิปดี บัวคำศรี. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547.

ชิปดี บัวคำศรี. **“เอกสารมหาบุรุษเขมร”: การศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของกัมพูชา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

โนริโอะ, ซินามูระ. **หนีไฟนรก**. แปลโดย ศุสดี นาวาวิจิต. กรุงเทพฯ: กะรัต, 2528.

ยาสีโกะ, นะฮิโตะ. **4 ปีในนรกในเขมร**. แปลโดย ศุสดี นาวาวิจิต. กรุงเทพฯ: กะรัต, 2528.

สติเฟิน อาร์ เฮคเตอร์. **ต้นตอแห่งความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากับพรรคคนงาน เวียดนาม**. บรรณาธิการแปลโดย สุรกานต์ วัฒนชัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ภาษาเขมร

3 តោន ក្នុង 1 ហិតតា សំរាប់ឆ្នាំ 1976 មានន័យដោយណា. **ទង់ បដិវត្ត** លេខពិសេស (តុលា-វិច្ឆិកា 1975). ឯកសារលេខ D21411. [3 តំបន់ 1 អេកទ័រ សំរាប់ឆ្នាំ 1976 មានន័យដោយណា. **ចង្រ្កវិវត្ត** ឯកសារលេខ (តុលា-វិច្ឆិកា 1975). ឯកសារលេខ D21411].

ការណែនាំប្រើអំពី ការដំឡើងក្រុមការងារ. ភ្នំពេញ: លេខាធិការដ្ឋានក្រុមការងាររាជរដ្ឋាភិបាល នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី, 2004. [ការណែនាំអំពីការងារក្រុមការងាររាជរដ្ឋាភិបាល នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី, 2004].

- កិច្ចសន្ទនារបស់សមមិត្តលោក ណះកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា រដ្ឋមន្ត្រីទី១ នៃរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា
ប្រជាធិបតេយ្យជាមួយគណៈបតិភូសមាគមបែលស៊ី-កម្ពុជា ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី 5 ខែសីហា ឆ្នាំ 1978
ឯកសារលេខ D00108. **ស្វែងរកការពិត** 54 (មិថុនា 2004): 4 – 8. [កិច្ចសន្ទនាខាងសម្តី
សមាជិកនៃគណៈកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា រដ្ឋមន្ត្រីទី 1 នៃរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា
ប្រជាធិបតេយ្យជាមួយគណៈបតិភូសមាគមបែលស៊ី-កម្ពុជា ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី 5 ខែសីហា ឆ្នាំ
1978 ឯកសារលេខ D00108. **ស្វែងរកការពិត** 54 (មិថុនា 2004): 4 – 8.].
- កឹម កែវកន្តិដ្ឋា. កុមារស្នាក់នៅដំបូងបង្អស់. **ស្វែងរកការពិត** 21 (កញ្ញា 2001): 25 – 26. [កឹម កែវកន្តិដ្ឋា.
កុមារស្នាក់នៅដំបូងបង្អស់. **ស្វែងរកការពិត** 21 (កញ្ញា 2001): 25 – 26].
- កឹម កែវកន្តិដ្ឋា. អប់រំកុមារ ស្រុកត្រាំកក់ ខេត្តតាកែវ. **ស្វែងរកការពិត** 30 (មិថុនា 2002): 38 – 45.
[កឹម កែវកន្តិដ្ឋា. អប់រំកុមារ ស្រុកត្រាំកក់ ខេត្តតាកែវ. **ស្វែងរកការពិត** 30 (មិថុនា 2002): 38 – 45].
- កែវ សំអាត. យុត្តិធម៌ពុំមែនជាការសងសឹកទេ. **ស្វែងរកការពិត** 19 (កក្កដា 2001): 59 – 60. [កែវ សំអាត.
យុត្តិធម៌ពុំមែនជាការសងសឹកទេ. **ស្វែងរកការពិត** 19 (កក្កដា 2001): 59 – 60].
- ចម្លើយសារភាព: ប្រវត្តិអ្នកទោសអង្គការ យួន សុន ហៅ កឹម ផាន នៅភូមិភាគបូព៌. **ស្វែងរកការពិត**
4 (មេសា 2000): 9 – 11. [ទំនាក់ទំនង: ប្រវត្តិអ្នកទោសអង្គការ យួន សុន ហៅ កឹម ផាន នៅភូមិភាគបូព៌.
4 (មេសា 2000): 9 – 11].
- ឆេង ជឹង. ប្រឹងរស់ដើម្បីកូន. **ស្វែងរកការពិត** 50 (កុម្ភៈ 2004): 17 – 19. [ឆេង ជឹង. ប្រឹងរស់ដើម្បីកូន.
50 (កុម្ភៈ 2004): 17 – 19].
- ឆេង ជឹង. យុទ្ធជនធ្វើក្រលាយន្តហោះខេត្តកំពង់ឆ្នាំង. **ស្វែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 13 – 15 [ឆេង ជឹង.
យុទ្ធជនធ្វើក្រលាយន្តហោះខេត្តកំពង់ឆ្នាំង. **ស្វែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 13 – 15].
- ជ័យជំនះមួយជំហានសំខាន់ទៀតរបស់សហករណ៍និងចលនាបដិវត្តយើង **ទង់បដិវត្ត** 8 (សីហា 1976).
ឯកសារលេខ D21417. [ជ័យជំនះមួយជំហានសំខាន់ទៀតរបស់សហករណ៍និងចលនាបដិវត្តយើង
8 (សីហា 1976). ឯកសារលេខ D21417].
- ជួន សុភារិទ្ធ. ប្រជុំអង្គការយុវជនថ្ងៃទី 9 ខែតុលា ឆ្នាំ 1975. **ស្វែងរកការពិត** 20 (សីហា 2001): 2 – 9.
[ជួន សុភារិទ្ធ. ប្រជុំអង្គការយុវជនថ្ងៃទី 9 ខែតុលា ឆ្នាំ 1975. **ស្វែងរកការពិត** 20 (សីហា 2001): 2 – 9].
- ញាណ សុជាតិ. គ្មានអ្វីឈឺចាប់ជាងការប្រាត់ប្រាសទេ. **ស្វែងរកការពិត** 57 (កញ្ញា 2004): 18 – 19.
[ញាណ សុជាតិ. គ្មានអ្វីឈឺចាប់ជាងការប្រាត់ប្រាសទេ. **ស្វែងរកការពិត** 57 (កញ្ញា 2004): 18 – 19].

- ญาณ សុជាតិ. ថ្ងៃឃើញ. **ស្វែងរកការពិត** 64 (មេសា 2005): 14–15. [ស្នើសុំ តែស៊ីត. វັນទឹប្រាត. ដេងហាវាវាជីវិត 64 (មេសា 2005): 14 - 15].
- ដៀប សុផល. **កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ: នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច សង្គម 1975 – 1979**. ភ្នំពេញ: សុខណាត, 2005. [ស្នើសុំ តែស៊ីត. កំរុំប្រជាប្រជាធិបតេយ្យ: ការរើស គេស្រាវជ្រាវ ស្រាវជ្រាវ 1975-1979. ព្រះរាជក្រឹត្យ: សុខណាត, 2005].
- ខៀ សេរីស្រី. ភាពរួចរាល់និងការឃើញថាដៃលើខ្ញុំបានប្រទះជាលើកទី 1 ហើយដៃលើមិនអាចបំភ្លេចបាន. **ស្វែងរកការពិត** 56 (សីហា 2004): 54–59. [ខ្មែរ ខេត្តស្រីសោក. ការរើស គេស្រាវជ្រាវ និងការរើស គេស្រាវជ្រាវ 56 (សីហា 2004): 54 – 59].
- តើអ្វីទៅជាខ្មែរក្រហម?. **ស្វែងរកការពិត** 6 (មិថុនា 2000): 56–57. [ខ្មែរ គេស្រាវជ្រាវ គេស្រាវជ្រាវ 6 (មិថុនា 2000): 56 - 57].
- ត្រៀមរៀបចំលក្ខណៈសម្បត្តិវាយសំរុករដ្ឋប្រវត្តិ ឆ្នាំ 1976 ឲ្យបានម៉ត់ចត់ដើម្បីសំរេចចិត្តដោះ 3 តោន 1 ហិកតា. **ទង់បដិវត្ត** 2–3 (កុម្ភៈ- មិថុនា 1976). ឯកសារលេខ D21413. [ត្រៀមរៀបចំលក្ខណៈសម្បត្តិវាយសំរុករដ្ឋប្រវត្តិ ឆ្នាំ 1976 ឲ្យបានម៉ត់ចត់ដើម្បីសំរេចចិត្តដោះ 3 តោន 1 ហិកតា. **ទង់បដិវត្ត** 2–3 (កុម្ភៈ- មិថុនា 1976). ឯកសារលេខ D21413. [ត្រៀមរៀបចំលក្ខណៈសម្បត្តិវាយសំរុករដ្ឋប្រវត្តិ ឆ្នាំ 1976 ឲ្យបានម៉ត់ចត់ដើម្បីសំរេចចិត្តដោះ 3 តោន 1 ហិកតា. **ទង់បដិវត្ត** 2–3 (កុម្ភៈ- មិថុនា 1976). ឯកសារលេខ D21413. [ត្រៀមរៀបចំលក្ខណៈសម្បត្តិវាយសំរុករដ្ឋប្រវត្តិ ឆ្នាំ 1976 ឲ្យបានម៉ត់ចត់ដើម្បីសំរេចចិត្តដោះ 3 តោន 1 ហិកតា. **ទង់បដិវត្ត** 2–3 (កុម្ភៈ- មិថុនា 1976). ឯកសារលេខ D21413].
- ទូរលេខ 08**. ឯកសារលេខ D02116. [ត្រលាតលេខ **08**. ឯកសារលេខ D02116].
- ទូរលេខ 09**. ឯកសារលេខ D02119. [ត្រលាតលេខ **09**. ឯកសារលេខ D02119].
- ទទួលបានអំណរខ្លួនឆ្នាំទី 1 នៃមហាជ័យជំនះ 17 មេសាដើមហាមស្លាញនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ថ្ងៃទី 15 មេសា 1976 **ទង់បដិវត្ត** 4 (មេសា 1976). ឯកសារលេខ D21414. [ការរើស គេស្រាវជ្រាវ ឱកាសគ្រប់គ្រង 1 ប្រាំ ប្រាំមួយ ថ្ងៃ 17 មេសា 1976 អំណរខ្លួនឆ្នាំទី 1 នៃមហាជ័យជំនះ 17 មេសាដើមហាមស្លាញនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ថ្ងៃទី 15 មេសា 1976 **ទង់បដិវត្ត** 4 (មេសា 1976). ឯកសារលេខ D21414. [ការរើស គេស្រាវជ្រាវ ឱកាសគ្រប់គ្រង 1 ប្រាំ ប្រាំមួយ ថ្ងៃ 17 មេសា 1976 អំណរខ្លួនឆ្នាំទី 1 នៃមហាជ័យជំនះ 17 មេសាដើមហាមស្លាញនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ថ្ងៃទី 15 មេសា 1976 **ទង់បដិវត្ត** 4 (មេសា 1976). ឯកសារលេខ D21414].
- ទទួលបានអំណរខ្លួនឆ្នាំទី 16 នៃកំណើតអង្គការយុវជនកម្ពុជាប្រជាប្រជាធិបតេយ្យ. **ទង់បដិវត្ត** 1-2 (មករា- កុម្ភៈ: 1974). ឯកសារលេខ D21398. [បានរើស គេស្រាវជ្រាវ ឱកាសគ្រប់គ្រង 16 ប្រាំ ប្រាំមួយ ថ្ងៃ 16 កុម្ភៈ 1974 អំណរខ្លួនឆ្នាំទី 16 នៃកំណើតអង្គការយុវជនកម្ពុជាប្រជាប្រជាធិបតេយ្យ. **ទង់បដិវត្ត** 1-2 (មករា- កុម្ភៈ: 1974). ឯកសារលេខ D21398. [បានរើស គេស្រាវជ្រាវ ឱកាសគ្រប់គ្រង 16 ប្រាំ ប្រាំមួយ ថ្ងៃ 16 កុម្ភៈ 1974 អំណរខ្លួនឆ្នាំទី 16 នៃកំណើតអង្គការយុវជនកម្ពុជាប្រជាប្រជាធិបតេយ្យ. **ទង់បដិវត្ត** 1-2 (មករា- កុម្ភៈ: 1974). ឯកសារលេខ D21398].
- និរទ្រី និង សុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 4 (មេសា 2000): 15–18. [និរទ្រី និងសុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 4 (មេសា 2000): 15–18. [និរទ្រី និងសុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 4 (មេសា 2000): 15–18].
- នៀង សុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម. **ស្វែងរកការពិត** 3 (មិថុនា 2000): 9–11. [និរទ្រី និងសុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម. **ស្វែងរកការពិត** 3 (មិថុនា 2000): 9–11. [និរទ្រី និងសុភ័ក្តិវិជ្ជា. ភូមិប្រាជ្ញាភ្នំក្នុងនៃវិទ្យាសកម្មសង្គ្រាម. **ស្វែងរកការពិត** 3 (មិថុនា 2000): 9–11].

- ប៉ាង ពីរីន. ម៉េង សុខុមៈ កម្មាភិបាលពេទ្យខ្មែរក្រហម. **ស្វែងរកការពិត** 44 (សីហា 2003): 24–25 [ប្រែ ប៊ុន ឃីន].
 ធឿន តៃហុមៈ ករណាភិបាលពេទ្យមេរដេង. **ស្វែងរកការពិត** 44 (សីហា 2003): 24–25].
- ប៉ែន ភីមាស. **ជីវិតក្នុងរបបខ្មែរ-ពត (1975-1979)**. ភ្នំពេញ: ក្រសួងវប្បធម៌និងវិចិត្រសិល្បៈ, 1999.
 [បេន ភីមេឃីន. **ជីវិតក្នុងរបបខ្មែរ-ពត (1975-1979)**. បណ្ណប្រែ: ក្រសួងវប្បធម៌និងវិចិត្រសិល្បៈ, 1999].
- ផាន់ សុផា. យុទ្ធនារីបើកឡានដឹកដី. **ស្វែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 19–20. [ស្រី តៃស៊ីង].
 យុទ្ធនារីបើកឡានដឹកដី. **ស្វែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 19–20].
- ផេង ពង្ស វ៉ាស៊ី. មន្ទីរពេទ្យវិកលចរិតក្លាយជាមន្ទីរឃុំយ៉ាង. **ស្វែងរកការពិត** 9 (កញ្ញា 2000): 20–23.
 [ស្រី តៃស៊ីង. មន្ទីរពេទ្យវិកលចរិតក្លាយជាមន្ទីរឃុំយ៉ាង. **ស្វែងរកការពិត** 9 (កញ្ញា 2000): 20–23].
- ផេង ពង្ស វ៉ាស៊ី. វាលពិឃាតឆ្នាំ 1975–1979: កំណត់សំគាល់និងស្ថិតិ 1995–2000. **ស្វែងរកការពិត** 28 (មេសា 2003): 44–45. [ស្រី តៃស៊ីង. វាលពិឃាតឆ្នាំ 1975–1979: កំណត់សំគាល់និងស្ថិតិ 1995–2000. **ស្វែងរកការពិត** 28 (មេសា 2003): 44–45].
- ព្រី ផល្លា. ព្រះតេជគុណប៉ែន សេន ព្រះសង្ឃក្នុងរបបខ្មែរក្រហម. **ស្វែងរកការពិត** 54 (មិថុនា 2004): 18–19 [ប្រម ប៉ូលតា. ព្រះតេជគុណប៉ែន សេន ព្រះសង្ឃក្នុងរបបខ្មែរក្រហម. **ស្វែងរកការពិត** 54 (មិថុនា 2004): 18–19].
- ព្រី ផល្លា. ព្រះពុទ្ធសាសនាមិនសាសនា. **ស្វែងរកការពិត** 47 (វិច្ឆិកា 2003): 20–21. [ប្រម ប៉ូលតា. ព្រះពុទ្ធសាសនាមិនសាសនា. **ស្វែងរកការពិត** 47 (វិច្ឆិកា 2003): 20–21].
- ព្រី សាម៉ុន. ឱក្ខន្ត. **ស្វែងរកការពិត** 65 (ឧសភា 2005): 48–53. [ប្រម ចាមុន. ឱក្ខន្ត. **ស្វែងរកការពិត** 65 (ឧសភា 2005): 48–53].
- ភូមិសាស្ត្រកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ផ្នែកនយោបាយ ថ្នាក់ទី 2 ក្រសួងសិក្សាពិភពលោក**. ឯកសារលេខ D00475
 [ភូមិសាស្ត្រកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ផ្នែកនយោបាយ ថ្នាក់ទី 2 ក្រសួងសិក្សាពិភពលោក. ឯកសារលេខ D00475].
- មី សាមីឌី. **បាតអស់ រួមចំណែកដើម្បីរស់**. ភ្នំពេញ: (n.p.), 2000. [មី សាមីឌី. **បាតអស់ រួមចំណែកដើម្បីរស់**. បណ្ណប្រែ: (n.p.), 2000].
- ម៉ូដ សាន់ឃីស. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 62 (កុម្ភៈ 2005): 11–21. [ម៉ូដ សាន់ឃីស. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 62 (កុម្ភៈ 2005): 11–21].

- ម៉ូដ សាន់យ៉ូស. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 63 (មីនា 2005): 16–23
[ណៃ ជ័យគីវ. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 63 (មីនា 2005): 16 - 23].
- ម៉ូដ សាន់យ៉ូស. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 64 (មេសា 2005):
16–26. [ណៃ ជ័យគីវ. ហេតុអ្វីខ្មែរក្រហមសម្លាប់ប្រជាជនច្រើនម៉្លោះ (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 64 (មេសា 2005):
16 - 26].
- ម៉េង រស្មី. តើយើងហ្នឹងវាយ៉ាងម៉េច. **ស្វែងរកការពិត** 59 (វិច្ឆិកា 2004): 50–58. [ធួន រតនី. រឿងអ្វី
ពួកគេធ្វើយ៉ាងនេះ. **ស្វែងរកការពិត** 59 (វិច្ឆិកា 2004): 50 - 58].
- យុវជនយុវនារីយើងនៅស្រុកប្រសូត្រប្រាជ្ញាវាយសំរុកបង្កើនផលស្រូវសំរេចផែនការរបស់បក្សនិងរដ្ឋាភិបាល
កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យយើង នៅឆ្នាំ 1977 នេះឱ្យបានជោគជ័យទាំងស្រុងនិងឱ្យលើសពី
ផែនការនេះថែមទៀត. **ទង់បដិវត្ត** 10 - 11 (តុលា- វិច្ឆិកា 1977). ឯកសារលេខ D21405.
[យុវនារីយុវនារីរបស់យើងនៅស្រុកប្រសូត្រប្រាជ្ញាវាយសំរុកបង្កើនផលស្រូវសំរេចផែនការរបស់បក្សនិងរដ្ឋាភិបាល
កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យយើង នៅឆ្នាំ 1977 នេះឱ្យបានជោគជ័យទាំងស្រុងនិងឱ្យលើសពី
ផែនការនេះថែមទៀត. **ទង់បដិវត្ត** 10 - 11 (តុលា- វិច្ឆិកា 1977). ឯកសារលេខ D21405.
[យុវនារីយុវនារីរបស់យើងនៅស្រុកប្រសូត្រប្រាជ្ញាវាយសំរុកបង្កើនផលស្រូវសំរេចផែនការរបស់បក្សនិងរដ្ឋាភិបាល
កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យយើង នៅឆ្នាំ 1977 នេះឱ្យបានជោគជ័យទាំងស្រុងនិងឱ្យលើសពី
ផែនការនេះថែមទៀត. **ទង់បដិវត្ត** 10 - 11 (តុលា- វិច្ឆិកា 1977). ឯកសារលេខ D21405].
- រស់ សុមណ្ណៈ រុស្សី. គ្រួសាររបស់ខ្ញុំក្រោមរបប ប៉ុល ពត **ស្វែងរកការពិត** 3 (មីនា 2000): 55–59.
[រ៉ាវ គុណ វុធិ. គ្រួសាររបស់ខ្ញុំក្រោមរបប ប៉ុល ពត. **ស្វែងរកការពិត** 3 (មីនា 2000): 55 - 59].
- រស់ សុមណ្ណៈ រុស្សី. គ្រួសាររបស់ខ្ញុំក្រោមរបប ប៉ុល ពត (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 4 (មេសា 2000): 54–57.
[រ៉ាវ គុណ វុធិ. គ្រួសាររបស់ខ្ញុំក្រោមរបប ប៉ុល ពត (តចប់). **ស្វែងរកការពិត** 4 (មេសា 2000): 54 - 57].
- របៀបរៀបចំឯកសាររបស់មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា. **ស្វែងរកការពិត** 2 (កុម្ភៈ 2000): 24–25.
[របៀបរៀបចំឯកសាររបស់មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា. **ស្វែងរកការពិត** 2 (កុម្ភៈ 2000): 24 - 25].
- រ៉ាអ៊ុល ជែនី. រដ្ឋធម្មនុញ្ញទាំងឡាយនៅកម្ពុជា. **ស្វែងរកការពិត** 35 (វិច្ឆិកា 2002): 29–43. [រ៉ាអ៊ុល
ជែនី. រដ្ឋធម្មនុញ្ញទាំងឡាយនៅកម្ពុជា. **ស្វែងរកការពិត** 35 (វិច្ឆិកា 2002): 29 - 43].
- លី សុផល. នៅតែមិនអស់ចិត្ត **ស្វែងរកការពិត** 39 (មីនា 2003): 55–58. [លី សុផល. មិនអស់ចិត្ត.
ស្វែងរកការពិត 39 (មីនា 2003): 55 - 58].
- លី សុផល. រណ្តៅសាកសពប្រល័យពូជសាសន៍នៅខេត្តបន្ទាយមានជ័យ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 10
(តុលា 2000): 20–22. [លី សុផល. រណ្តៅសាកសពប្រល័យពូជសាសន៍នៅខេត្តបន្ទាយមានជ័យ (ត). **ស្វែងរកការពិត** 10
(តុលា 2000): 20 - 22].

សឹម សុវិយា. ត្រួសារវ៉ានង៉ាង. **ស្នែងរកការពិត** 67 (កក្កដា 2005): 10–12. [ឌីម តៃរិយា. គ្រប់គ្រងវាង រឿង. **ស្នែងរកការពិត** 67 (កក្កដា 2005): 10–12].

សឹម សុវិយា. ជីវិតត្រួសារខ្មែរ- រឿងតណាមក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ. **ស្នែងរកការពិត** 65 (ឧសភា 2005): 12–14. [ឌីម តៃរិយា. ជីវិតគ្រប់គ្រងវាង- រឿងនាមក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ. **ស្នែងរកការពិត** 65 (ឧសភា 2005): 12–14].

សឹម សុវិយា. ជុំ ម៉ាញៈ អ្នកទោសគុកទួលស្នែងដែលនៅមានជីវិត. **ស្នែងរកការពិត** 22 (តុលា 2001): 16–20. [ឌីម តៃរិយា. ជុំ ម៉ាញៈ អ្នកទោសគុកទួលស្នែងដែលនៅមានជីវិត. **ស្នែងរកការពិត** 22 (តុលា 2001): 16–20].

សូ ហ្វារីណា. មិនចង់ចងពៀរឃុំស្រែនៅចងចាំ. **ស្នែងរកការពិត** 63 (មីនា 2005): 14–15. [សូ ហ្វារីណា. មិនចង់ចងពៀរឃុំស្រែនៅចងចាំ. **ស្នែងរកការពិត** 63 (មីនា 2005): 14–15].

សូ ហ្វារីណា. យុទ្ធសាស្ត្រវិវត្តន៍អំបិល. **ស្នែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 11–12. [សូ ហ្វារីណា. យុទ្ធសាស្ត្រវិវត្តន៍អំបិល. **ស្នែងរកការពិត** 55 (កក្កដា 2004): 11–12].

សូ ហ្វារីណា. ហ៊ុន ហួន ក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យយើងធ្វើការងារច្រើនឃុំស្រែហូបតិច. **ស្នែងរកការពិត** 61 (មករា 2004): 12–14. [សូ ហ្វារីណា. ហ៊ុន ហួន ក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យយើងធ្វើការងារច្រើនឃុំស្រែហូបតិច. **ស្នែងរកការពិត** 61 (មករា 2004): 12–14].

សេចក្តីណែនាំអំពីការប្រើពាក្យ“អង្គការ” និងពាក្យ“បក្ស”. ឯកសារលេខ D01266. [គាំណេនាំអំពីការប្រើពាក្យ“អង្គការ” និងពាក្យ“បក្ស”. ឯកសារលេខ D01266].

សៀវភៅកំណត់ហេតុរបស់កម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម. ឯកសារលេខ D00587. [សៀវភៅកំណត់ហេតុរបស់កម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម. ឯកសារលេខ D00587].

សៀវភៅកំណត់ហេតុរបស់សមមិត្តអ៊ីវ ពេជ្រ. ឯកសារលេខ D00713. [សៀវភៅកំណត់ហេតុរបស់សមមិត្តអ៊ីវ ពេជ្រ. ឯកសារលេខ D00713].

សំបុត្រជូនខ្មែរក្រហមកិច្ចសន្យារបស់គណៈកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជាជូនដល់កម្មាភិបាល យុទ្ធជន យុទ្ធសាស្ត្រ ប្រជាជនកសិករសហគមន៍ទាំងអស់នៃស្រុកប្រសូត្រ (ភូមិភាគបូព៌ា) ស្រុកកំពង់ត្រឡាចលើ (ភូមិភាគបស្ចឹម) និងស្រុកត្រាកក់ (ភូមិភាគនិរតី). **ទង់បដិវត្ត** 6 (មិថុនា 1977). ឯកសារលេខ D21421 [គណៈកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជាជូនដល់កម្មាភិបាល យុទ្ធជន យុទ្ធសាស្ត្រ ប្រជាជនកសិករសហគមន៍ទាំងអស់នៃស្រុកប្រសូត្រ (ភូមិភាគបូព៌ា) ស្រុកកំពង់ត្រឡាចលើ (ភូមិភាគបស្ចឹម) និងស្រុកត្រាកក់ (ភូមិភាគនិរតី). **ទង់បដិវត្ត** 6 (មិថុនា 1977). ឯកសារលេខ D21421 [គណៈកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជាជូនដល់កម្មាភិបាល យុទ្ធជន យុទ្ធសាស្ត្រ ប្រជាជនកសិករសហគមន៍ទាំងអស់នៃស្រុកប្រសូត្រ (ភូមិភាគបូព៌ា) ស្រុកកំពង់ត្រឡាចលើ (ភូមិភាគបស្ចឹម) និងស្រុកត្រាកក់ (ភូមិភាគនិរតី). **ទង់បដិវត្ត** 6 (មិថុនា 1977). ឯកសារលេខ D21421].

- អ៊ុំ សម្បត្តិ. 1,366 ថ្ងៃក្នុងនរកៈ ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 3 អ្នកទោសវណ្ណៈ អាងទឹកត្រពាំងថ្ម.
ភ្នំពេញ: (n.p.), 2000. [ទុំ សម្បត្តិ. 1,366 វិនិច្ឆ័យ: ជីវិតទាំងមូលរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 3
នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវ: ទាំងនាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវ. ព្រឹត្តិបត្រ: (ម.ប.ត), 2000].
- អ៊ុំ សម្បត្តិ. 1,366 ថ្ងៃក្នុងនរកៈ ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 4 អ្នកទោសវណ្ណៈ ស្នេហ៍ក្នុងនរកៈ.
ភ្នំពេញ: (n.p.), 2000. [ទុំ សម្បត្តិ. 1,366 វិនិច្ឆ័យ: ជីវិតទាំងមូលរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 4
នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវ: រ៉ាក្រែក. ព្រឹត្តិបត្រ: (ម.ប.ត), 2000].
- អ៊ុំ សម្បត្តិ. 1,366 ថ្ងៃក្នុងនរកៈ ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 5 អ្នកទោសវណ្ណៈ ជំរុំក្នុងក្រោយ.
ភ្នំពេញ: (n.p.), 2000. [ទុំ សម្បត្តិ. 1,366 វិនិច្ឆ័យ: ជីវិតទាំងមូលរបស់ ប៉ុល-ពតៈ ភាគទី 5
នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវ: ក្រែកស្រែក. ព្រឹត្តិបត្រ: (ម.ប.ត), 2000].
- អ៊ែម សុខឃឹម. ផ្តាច់អាថ៌កំបាំង. ស្នេហ៍រកការពិត 30 (មិថុនា 2002): 26–28. [អ៊ែម សុខឃឹម. មាតិកាដាច់ខាត.
ស្នេហ៍រកការពិត 30 (មិថុនា 2002): 26–28].
- អ៊ែម សុខឃឹម. ទឹកភ្នែកម៉ែ. ស្នេហ៍រកការពិត 52 (មេសា 2004): 58–60. [អ៊ែម សុខឃឹម. មាតិកាដាច់ខាត.
ស្នេហ៍រកការពិត 52 (មេសា 2004): 58–60].
- អ៊ែម សុខឃឹម. នារីពេទ្យនៅមន្ទីរពេទ្យស្រុកត្រាំកក់ក្នុងកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ [អ៊ែម សុខឃឹម. នារីពេទ្យ
នៅមន្ទីរពេទ្យស្រុកត្រាំកក់ក្នុងកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ In 4th National Socio-Cultural Research
Congress on Cambodia, November 6-8, 2001, Royal University of Phnom Penh, 2002.
- អ៊ែម សុខឃឹម. នារីពេទ្យបដិវត្តនៅស្រុកត្រាំកក់. ស្នេហ៍រកការពិត 34 (តុលា 2002): 29–33. [អ៊ែម សុខឃឹម.
នារីពេទ្យបដិវត្តនៅស្រុកត្រាំកក់. ស្នេហ៍រកការពិត 34 (តុលា 2002): 29–33].
- អ៊ែម សុខឃឹម. នារីពេទ្យបដិវត្តនៅស្រុកត្រាំកក់ (តប). ស្នេហ៍រកការពិត 35 (វិច្ឆិកា 2002): 20–22.
[អ៊ែម សុខឃឹម. នារីពេទ្យបដិវត្តនៅស្រុកត្រាំកក់ (តប). ស្នេហ៍រកការពិត 35 (វិច្ឆិកា 2002): 20–22].
- អ៊ែម សុខឃឹម. ជំងឺផ្លូវចិត្ត. ស្នេហ៍រកការពិត 44 (សីហា 2003): 16–17. [អ៊ែម សុខឃឹម. រោគវិនិច្ឆ័យ
ស្នេហ៍រកការពិត 44 (សីហា 2003): 16–17].
- អ៊ឺ រតនា. មិនព្រមរៀបការជាមួយយុទ្ធជនពិការ. ស្នេហ៍រកការពិត 55 (កក្កដា 2004): 6–18. [អ៊ឺ រតនា.
មិនព្រមរៀបការជាមួយយុទ្ធជនពិការ. ស្នេហ៍រកការពិត 55 (កក្កដា 2004): 6–18].
- អង្គប្រជុំសន្និបាតលើកទី 1 ក្នុងសម័យកាលទី 1 របស់សភាតំណាងប្រជាជននៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ
ថ្ងៃទី 11–13 មេសា 1976. ស្នេហ៍រកការពិត 21 (កញ្ញា 2001): 8–11. [អង្គប្រជុំសន្និបាត
លើកទី 1 ក្នុងសម័យកាលទី 1 របស់សភាតំណាងប្រជាជននៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ
ថ្ងៃទី 11–13 មេសា 1976. ស្នេហ៍រកការពិត 21 (កញ្ញា 2001): 8–11].

ภาษาฝรั่งเศส

Barouh, Ida Simon, and Yi Tan Kim Pho. **Le Cambodge des Khmers Rouges**. Paris: L'Harmattan, 1990.

Chan Rany. **L'enfer où Dieu Prenait Soins de nous: ou Quatre ans sous Pol Pot**. Paris: Fayard, 1996.

Debré, François. **Cambodge la Révolution de la Forêt**. Paris: Flammarion, 1976.

Delvert, Jean. **Le Paysan Cambodgien**. Paris: The Hague Mouton, 1961.

Hiégel, Jean Pierre, Colette Landrac, and Kim Resty. **La Prison sans Mur**. Paris: Fayard, 1992.

Khun Kèn. **De la Dictateur des Khmers Rouges à L'occupation Vietnamiennne: Cambodge 1975–1979**. Paris: L'Harmattan, 1994.

Ly Claire. **Revenue de L'enfer: Quatre ans dans Les Camps Khmer Rouges**. Paris: Les Éditions de L'Atelier, 2002.

Mœung Sonn and Henri Locard. **Prisonnier de l'Angkar**. Paris: Fayard, 1993.

Sheehy, Gail. **L'enfant Khmère ou L'instinct de survie**. Paris: Pierre Belfond, 1989.

Sliwinski, Marek. **Le Génocide Khmer Rouge : Une Analyse Démographique**. Paris: L'Harmattan, 1995.

Sor Sisavang. **L'enfant de la Rizière Rouge**. Paris: Fayard, 1990

Y Phandara. **Retour à Phnom Penh: Le Cambodge du Genocide à la Colonization**. Paris: A.M. Métailié, 1982.

You Heng. **You: Deuxième Naissance après Le Cambodge**. Fontenay-Sous-Bois: Anako Edition, 2003.

ภาษาอังกฤษ

Ablin, David A., and Marlowe Hood (eds). **The Cambodia Agony**. New York: Sharpe, 1987.

Barron, John, and Anthony Paul. **Murder of a Gentle Land: The Untold Story of Communist Genocide in Cambodia**. New York: Reader's Digest, 1977.

Becker, Elizabeth. **The Voices of Cambodia's Revolution and Its People**. New York: Simon and Schuster, 1986.

Becker, Elizabeth. **When The War Was Over: Cambodia and The Khmer Rouge Revolution**. New York: Public Affairs, 1998.

Bizot, François. **The Gate**. Translated by Euan Cameron. London: The Harvill, 2003.

- Bunsou Sour. **A Female Khmer Rouge (Cham Muslim Comrade)** [online]. 2004. Available from <http://www.dccam.org>. [15 November 2004]
- Burgler, Roel A. **The Eyes of the Pineapple: Revolutionary Intellectuals and Terror in Democratic Kampuchea**. Saarbrücken: Breitenbach, 1990.
- Burgler, Roel. **Democratic Kampuchea: The origins of a totalitarian Socialist State: An attempt to Analyse Khmer Rouge Authoritarianism**. Seminar Vietnam, Indochina and Southeast Asia: Into The 80s 29 September – 3 October 1980 The Hague, Netherlands.
- Carney, Timothy Michael. **Communist Party Power in Kampuchea (Cambodia): Documents and Discussion**. New York: Cornell University, 1987.
- Chandler, David P. **A History of Cambodia**. 2nd ed., updated. Chiang Mai: Silkworm Books, 1998.
- Chandler, David P. **Brother Number One: a Political Biography of Pol Pot**. Revised ed. Boulder: Westview Press, 1993.
- Chandler, David P. **Facing the Cambodian Past: Selected Essays 1971-1994**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1996.
- Chandler, David P. **The Tragedy of Cambodia History: Politics, War and Revolution Since 1945**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1991.
- Chandler, David P. **Voices from S-21: Terror and History in Pol Pot's Secret Prison**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1999.
- Chandler, David, and Ben Kiernan (eds). **Pol Pot Plan's The Future: Confidential Leadership Documents From Democratic Kampuchea, 1976–1977**. Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1988.
- Chandler, David, Ben Kiernan and Muy Hong Lim. **The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia: Conversation with Peang Sophi**. Victoria: Monash University, 1978.
- Chanthou Boua. **Women in Today's Kampuchea**. Bangkok: UNICEF, 1981.
- Chou Meng Tarr. "A Talk with Prime Minister Hun Sen," **Cultural Survival** 3 (1990): 6 – 8.
- Clark, Thekla. **Children in Exile**. London: Chatto & Windus, 1998.
- Corfield, Justin. **A History of The Cambodian Non-Communist Movement Resistance 1975 – 1983**. Victoria: Monash University, 1991.

- Corfield, Justin J. **Khmers Stand Up!: A History of the Cambodian Government 1970 – 1975**. Victoria: Monash University, 1994.
- Criddle, Joan D., and Teeda Butt Mam. **To Destroy You is no Loss: The Odyssey of a Cambodia Family**. New York: Anchor Books Doubleday, 1989.
- De Nike, Howard, John Quigley, and Kenneth J. Robinson (eds). **Genocide in Cambodia: Documents from The Trail of Pol Pot and Ieng Sary**. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2000.
- Dith Pran. **Children of Cambodia's Killing Field: Memoirs by survivors**. Chiang Mai: Silkworms Books, 1997.
- Ea Meng-Try, and Sim Sorya. **Victims and Perpetrators?: The Testimony of Young Khmer Rouge Comrades at S-21**. Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia, 2004.
- Ebihara, May Mayko. **Svay, a Khmer Village in Cambodia**. Ph.D. thesis. Columbia University. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms, 1968.
- Ebihara, May. "A Cambodian Village under Khmer Rouge, 1975 - 1979," in Ben Kiernan ed. **Genocide and Democracy in Cambodia: The Khmer Rouge, The United Nations and The International Community**, pp. 51-64. Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1993.
- Ebihara, May. **Beyond Suffering: The Recent History of a Cambodian Village**. In Borje Ljunggren (ed.), **The Challenge of Reform in Indochina**, pp. 149-166. New England: Harvard University Press, 1993.
- Fenton, James. **Cambodian Witness: The Autobiography of Someth May**. London: Faber and Faber, 1986.
- Frieson, Kate G. **Revolution and Rural Response in Cambodia: 1970-1975**. In Ben Kiernan ed. **Genocide and democracy in cambodia: The Khmer Rouge, The United Nations and the International community**, pp.33-49. Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 1993.
- Frings, Viviane K. **Allied and Equal : the Kampuchean's People Revolutionary Party's historiography and its relations with Vietnam (1979 – 1991)**. Australia: Centre of Southeast Asian Studies, Monash university, 1994.

- Grunewald, François. "The Krama: A Cambodian Patchwork," **Cultural Survival** 14 (3) (1990): 84 – 85.
- Heder, Stephen and Brian D. Tittlemore. **Seven Candidates for Prosecution: Accountability for the Crimes of Khmer Rouge**. Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia, 2004.
- Heder, Stephen. **Kampuchea Occupation and Resistance**. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1980.
- Heder, Steve. **Cambodia and The Vietnamese Model Volume 1: Imitation and Independence, 1930-1975**. Bangkok: White Lotus, 2004.
- Heder, Steve. **Departures From Democratic Kampuchea – Controlled Zones Part I, 1979 – 1980 Dry Season**. Seminar Vietnam, Indochina and Southeast Asia: Into The 80s 29 September – 3 October 1980 The Hague, Netherlands.
- Hildebrand, George C. and Gareth Porter. **Cambodia: Starvation and Revolution**. New York: Monthly Review Press, 1989.
- Him Chanrithy. **When Broken Glass Floats: Growing Up Under The Khmer Rouge**. New York: W.W. Norton & Company, 2000.
- History and Description of DC-Cam** [online]. 2004 Available from: <http://www.dccam.org> [24 December 2004]
- Hou Yuon. "Peasantry of Kampuchea: Colonialism and Modernization," In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp.34 – 68. London: Zed Press, 1982.
- Hu Nim. "Land Tenure and Social Structure in Kampuchea," In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp. 69 – 86. London: Zed Press, 1982.
- Igout, Michael. **Phnom Penh Then and Now**. Bangkok: White Lotus, 1993.
- Jennar, Raoul M. **The Cambodian Constitutions (1953-1999)**. Bangkok: White Lotus, 1995.
- Kiernan, Ben. **How Pol Pot Came to Power: Colonialism, Nationalism and Communism, 1930-1975**. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2004.
- Kiernan, Ben. "Introduction Conflict in Cambodia, 1945–2002," **Critical Asian Studies** 34: 4 (2002): 483 – 495.

- Kiernan, Ben. **Origins of Khmer Communism**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1981.
- Kiernan, Ben. "Roots of Genocide New Evidence on US Bombardment of Cambodia," **Cultural Survival** 14 (3) (1990): 20 – 22.
- Kiernan, Ben. Testimonies: Life under Khmer Rouge. In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp. 318 – 358. London: Zed Press, 1982.
- Kiernan, Ben. The 1970 Peasant Uprising Against Lon Nol. In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp. 206 – 223. London: Zed Press, 1982.
- Kiernan, Ben. **The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1997.
- Kiernan, Ben. The Samlaut Rebellion, 1967 – 1968. In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp. 166 – 305. London: Zed Press, 1982.
- Kiernan, Ben. Pol Pot and Kampuchea Communist Movement. In Ben Kiernan and Chanthou Boua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, pp. 227 – 317. London: Zed Press, 1982.
- Kiernan, Ben. Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot. In David Chandler and Ben Kiernan (eds), **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, pp. 136 - 211. Connecticut: New Haven, 1983.
- Lafraniere, Bree. **Music Through the Dark: A Tale of survival in Cambodia**. Chiang Mai: Silkworm, 2003.
- Locard, Henri. **Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar**. Chiang Mai: Silkworm Books, 2004.
- Ly Vanna. **The Experience of The "New People" during The Khmer Rouge Regime and Its Effect on Their Lives in the present time**. Master of Arts in Southeast Asian Studies Chulalongkorn University 2005.
- Mehta, Julie, and Harish C. Mehta. **Hun Sen: Strong Man of Cambodia**. Singapore: Graham Brash, 1998.
- Milada Kalab. "Study of a Cambodian Village," **Geographical Journal** 134, 4 (1968): 521 – 537.

- Ministry of Foreign Affairs of Democratic Kampuchea. **Black Paper: Facts and Evidence of The Acts of Aggression and Annexation of Vietnam against Kampuchea.** Phnom Penh: Department of Press and Information of the Ministry of Foreign Affairs of Democratic Kampuchea, 1979.
- Morris, Stephen. **Why Vietnam invaded Cambodia : Politics Culture and The Cause of War.** California: Stanford University Press, 1992.
- Munson, Frederick P., *et al.* **Area Handbook for Cambodia.** Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968.
- Ngor, Haing S. and Roger Wagner. **Surviving The Killing Fields: The Cambodian Odyssey of Haing S. Ngor.** London: Pan Books, 1989.
- Nguyen-Vo Thu-Hong. **Khmer – Viet Relation and The Third Indochina Conflict.** North Carolina: McFarland, 1992.
- Osborne, Milton. **Before Kampuchea: Preludes to Tragedy.** 2nd ed. Bangkok: Orchid, 2004.
- Ouch Sophany. **Culture and Memoires of Sre Ampil Villagers from Sangkum Reastr Niyum To Present.** Siem Reap: Fellowship Series of Center for Khmer Studies, 2004
- Picq, Laurence. **Beyond The Horizon: Five Years with The Khmer Rouge.** Translated by Patricia Norland. New York: St.Martin's Press, 1989.
- Pin Yathay. **Stay Alive, My Son.** Chiang Mai: Silkworm Books, 2000
- Ponchaud, François. **Cambodia Year Zero.** Translated by Nancy Amphoux. London: Penquin Books, 1978.
- Quinn, Kenneth M. The Pattern and Scope of Violence. In Karl D. Jackson (ed.), **Cambodia 1975 – 1979: rendezvous with death**, pp. 179 - 208. New Jersey: Princeton University, 1989.
- Ross, Russell R. (ed.). **Cambodia: A country study.** Washington, D.C.: Library of Congress Federal Research Division, 1990.
- Short, Philip. **Pol Pot: The History of a Nightmare.** London : John Murray, 2004.
- Showcross, William. **Sideshow, Kissinger, Nixon and The Destruction of Cambodia.** London: André Deutsch, 1979.

- Sim Sorya. **The Pouchendam Village Vietnam Families Under The KhmerRouge.** In 4th National Socio-Cultural Research Congress on Cambodia, November 6-8, 2001, Royal University of Phnom Penh, 2002.
- Socialist Republic of Vietnam. **Kampuchea Dossier Vol. I.** Hanoi: Vietnam Courier, 1978.
- Stagg, Sophal Leng. **Hear Me Now: Tragedy in Cambodia.** Florida: Mancrop Publishing, 1998.
- Steinburg, David J., *et al.* **Cambodia: Its People, its Society, its Culture.** New Haven: Human Relations Area File Press, 1959.
- Stuart-Fox, Martin, and Bunhaeng Ung. **The Murderous Revolution: Life and Death in Pol Pot's Kampuchea.** 3rd ed. Bangkok: Orchid Press, 1998.
- Summer, Laura. **Cooperatives in Democratic Kampuchea.** A Paper prepared for the SSRC (USA) conference on Kampuchea in Chaing Mai, Thailand 11 – 13 August, 1981.
- Szymusiak, Molyda. **The Stones Cry Out: A Cambodia Childhood, 1975-1980.** Translated by Linda Coverdale. New York: Hill and Wang, 1987.
- Thion, Serge. The Cambodian Idea of Revolution In David Chandler and Ben Kiernan (eds), **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**, pp. 10 – 33. Connecticut: New Haven, 1983.
- Twining, Charles H. The Economy. In Karl D. Jackson (ed.), **Cambodia 1975 – 1979: rendezvous with death**, pp. 109 – 150. New Jersey: Princeton University, 1989.
- Ung Loung. **First They Killed my Father: A Daughter of Cambodia Remembers.** New York: Harper Collins Publisher, 2000.
- Vann Nath. **A Cambodian Prison Portrait One Year in the Khmer Rouge's S-21.** Bangkok: White Lotus, 1998.
- Vannary Imam. **When Elephants Fight: A Cambodian Family's in The Face of Murderous Intent.** New Southwales: A Sue Hines Books Allen & Unwin, 2000.
- Vickery, Michael. **Cambodia 1975-1982.** Chiang Mai: Silkworm Books, 1999.
- Vickery, Michael. Democratic Kampuchea – Themes and Variations. In David Chandler and Ben Kiernan (eds), **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Eassays**, pp.99 – 135. Connecticut: New Haven, 1983.
- Vickery, Michael. **Kampuchea: Politics, Economic and Society.** London: Frances Pinter, 1986.

Wagner, Carol. **Soul Survivors: Stories of Women and Children in Cambodia.** California: Creatives Arts Book Company, 2002.

Welaratna, Usha. **Beyond The Killing Fields: Voices of Nine Cambodian Survivors in America.** California: Stanford University Press, 1993.

Y Ly. **Heaven Becomes Hell: A Survivor's Story of Life Under The Khmer Rouge.** Connecticut: Yale University Southeast Asian Studies, 2000.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

อภิธานศัพท์

คำที่ใช้	ภาษาเขมร	ภาษาอังกฤษ	ภาษาไทย
กัมพูชาประชาธิปไตย	กัมพูชาประชาธิปไตย	Democratic Kampuchea	กัมพูชาประชาธิปไตย
กองทัพปฏิวัติกัมพูชา	กองทัพปฏิวัติกัมพูชา	Kampuchea Revolution Army	กองทัพปฏิวัติกัมพูชา
กรรมาภิบาล	กษัตริย์	Cadre	พลพรรค
เขมรแดง	เขมรแดง	Khmer Rouge	เขมรแดง
คอมมูน	ชุมชน	Community	คอมมูน
สหกรณ์	สหกรณ์	Cooperative	สหกรณ์
พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา	พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา	Kampuchea Communist Party	พรรคคอมมิวนิสต์ กัมพูชา
ภูมิภาค	ภูมิภาค	Zone	ภูมิภาค
ตำบล	ตำบล	Region	-
เขต	เขต	Province	จังหวัด
ชรก	ชรก	District	อำเภอ
ซุม	ซุม	Sub-district	ตำบล
ภูมิ	หมู่บ้าน	Village	หมู่บ้าน
หรี	หรี	Southwest	ตะวันตกเฉียงใต้
บูรพา	บูรพา	East	ตะวันออก
พายัพ	พายัพ	Northwest	ตะวันตกเฉียงเหนือ
อีสาน	อีสาน	Northeast	ตะวันออกเฉียงเหนือ
ประจิม	ประจิม	West	ตะวันตก
อุดร	อุดร	North	เหนือ
อ็องการเลอ	อ็องการเลอ	Angkar Leou	องค์การสูงสุด
ฐานานุกรม	ฐานานุกรม	Politburo	กรมการเมือง

คำที่ใช้	ภาษาเขมร	ภาษาอังกฤษ	ภาษาไทย
แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา	รณสិรมูบรูยชาติ กัมพูชา	National United Front of Kampuchea	แนวร่วมแห่งชาติ กัมพูชา
แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา เพื่อการปลดปล่อยชาติ	รณสិรมูสเฎาะชาติ กัมพูชา	Kampuchea Front for National Salvation	แนวร่วมแห่งชาติ กัมพูชาเพื่อการ ปลดปล่อยชาติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
ชื่อสถานที่

1.ชื่อเขต

ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	เสียงอ่านภาษาเขมร
กระเจะ, เขต	Kratié	ក្រចេះ, ខេត្ត	กรอเจะฮ์
กัณดาล, เขต	Kandal	កណ្ដាល, ខេត្ត	ก็อนดาล
กำปงจาม, เขต	Kompong Cham	កំពង់ចាម, ខេត្ត	ก้อมปงจาม
กำปงชนัง, เขต	Kompong Chhnang	កំពង់ឆ្នាំង	ก้อมปงชนัง
กำปงธม, เขต	Kompong Thom	កំពង់ធំ, ខេត្ត	ก้อมปงธม
กำปงสปีอ, เขต	Kompong Speu	កំពង់ស្ពឺ, ខេត្ត	ก้อมปงสปีอ
กำปอต, เขต	Kampot	កំពត, ខេត្ត	ก้อมโปต
เกาะกง, เขต	Koh Kong	កោះកុង, ខេត្ត	เกาะฮ์กง
ตาแก้ว, เขต	Takeo	តាកែវ, ខេត្ត	ตาแกว
บันทายมีชัย, เขต	Banteay Meanchey	បន្ទាយមានជ័យ, ខេត្ត	บ็อนเดียบ-เมียนเจ็ย
พระตะบอง, เขต	Battambang	បាត់ដំបង, ខេត្ត	บัตค็อมบอง
พระวิหาร, เขต	Preah Vihear	ព្រះវិហារ, ខេត្ត	เปรียะฮ์วีเฮีย
โพธิสัตว์, เขต	Pursat	ពោធិ៍សាត់, ខេត្ត	โปฮัต
ไพรเวง, เขต	Prey Veng	ព្រៃវែង, ខេត្ត	เปรียเวง
มณฑลคีรี, เขต	Mondolkiri	មណ្ឌលគិរី, ខេត្ត	มณฑลคีรี
รัตนคีรี, เขต	Ratnakiri	រតនគិរី, ខេត្ត	รัตนคีรี
สตริงแตรง, เขต	Stungtreng	ស្ទឹងត្រែង, ខេត្ត	ฮตังแตรง
สวายเรียง, เขต	Svay Rieng	ស្វាយរៀង, ខេត្ត	ฮวายเรียง
เสียมเรียบ, เขต	Siem Reap	សៀមរាប, ខេត្ត	เซียมเรียบ
อุดรมีชัย, เขต	Oddar Meanchey	ឧត្តរមានជ័យ, ខេត្ត	อุดรเมียนเจ็ย

2. ชื่อเมือง

ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	เสียงอ่านภาษาเขมร
กำปงโสม, กรุง	Kompong Som	กัมปงเสอาษ, ក្រុង	ก้อมปงโชม
พนมเปญ, กรุง	Phnom Penh	ภูมฺเณญ, ក្រុង	พนมเป็ญ
ไพลิน, กรุง	Pilin	ไซลิส, ក្រុង	ไปเลิน

3. ชื่อซรก

ถอดเสียงภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	ภาษาไทย
กรอโก, ซรก	-	กรกอ, ស្រុក	-
กรอซัง, ซรก	-	กรกอซัง, ស្រុក	-
ก๊อนดาลสตึง, ซรก	Kandal Stung	กณฺณาลลูนึ่ง, ស្រុក	-
กอนเตียง, ซรก	-	กณฺเญียง, ស្រុក	-
กอมปงเตรียจ, ซรก	Kampong Trach	กัมปงทฺรោច, ស្រុក	-
กัตดาจ, ซรก	-	กทฺธาด, ស្រុក	-
เกาะเจย, ซรก	-	เกาะเจ็ย, ស្រុក	-
เกาะทม, ซรก	Koh Thom	เกาะทม, ស្រុក	-
เกียนสวาย, ซรก	Kien Svay	เก็ยสวាយ, ស្រុក	-
โกงปีเซย, ซรก	Kong Pisei	คทฺทิสี่, ស្រុក	-
โครจนมาร์, ซรก	Kroach Chhmar	กรฺอชฺฆมา, ស្រុក	-
กีริวง, ซรก	Kirivong	คีริวง, ស្រុក	-
จันเตรีย, ซรก	Chantrea	ชานฺทฺรោ, ស្រុក	-
จิฏ, ซรก	-	จีฏ, ស្រុក	-
จวมซองแก, ซรก	-	จัมสอญ, ស្រុក	-
ซ็องแก, ซรก	Sangke	สอญ, ស្រុក	-
ซอมลวด, ซรก	Samlaut	สอญ, ស្រុក	-
โหลง, ซรก	Chhlong	จฺลונ, ស្រុក	-
ดองโก, ซรก	-	ดง, ស្រុក	-
ตูกเม็ยะส, ซรก	-	ตูกมาส, ស្រុក	-
ตรำกอก, ซรก	Tram Kak	ทฺรាំกัก, ស្រុក	-

ถอดเสียงภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	ภาษาไทย
ทมอปก, ชรก	Thmar Pouk	ថ្មពួក, ស្រុក	-
ทลามะออม, ชรก	-	ធ្លាម្លូម, ស្រុក	-
บากัน, ชรก	Bakan	បាកាន, ស្រុក	
เปรยกะบาส, ชรก	Prey Krabass	ប្រៃកប្បាស, ស្រុក	
เป็ยเรียง, ชรก	Peareang	ពារាំង, ស្រុក	
เปรียะเนตรเปรียะ, ชรก	Preah Net Preah	ព្រះនៀតព្រះ, ស្រុក	พระเนตรพระ, ชรก
เปรียะเซเค็จ, ชรก	-	ព្រះស្តេច, ស្រុក	พระเสด็จ, ชรก
พนมชรก, ชรก	Phom Sarok	ភ្នំស្រុក, ស្រុក	
พนมชอมปิว, ชรก	Phnom Sampeou	ភ្នំសំពៅ, ស្រុក	
โปเยยลือ, ชรก	-	ពញាញ, ស្រុក	พระยาลือ, ชรก
มงคลบุรี, ชรก	Mongkol Burei	មង្គលបុរី, ស្រុក	มงคลบุรี, ชรก
เมมุต, ชรก	Memot	មេមត់, ស្រុក	-
โมง, ชรก	-	មោង, ស្រុក	เมือง, ชรก
เล็กแตก, ชรก	-	លើកដែក, ស្រុក	-
สวายออนโต, ชรก	-	ស្វាយអន្ទរ, ស្រុក	-
สีโสพน, ชรก	Sisophon	សីសុផុន, ស្រុក	ศรีโสภณ, ชรก
ลำโรงโตง, ชรก	-	សំរោងទង, ស្រុក	-
สอang, ชรก	Sa-ang	ស្តាង, ស្រុក	-
องค์ออร์เจย, ชรก	-	អង្គរជ័យ, ស្រុក	-
องค์ชนอล, ชรก	Angkor Chey	អង្គស្នួល, ស្រុក	-

4. ชื่อมุม

ถอดเสียงภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	ภาษาไทย
โกซ, มุม	-	កូស, ប៉ុ	-
เปรยเผา, มุม	-	ប្រៃផ្តៅ, ប៉ុ	-
เลอเขมา, มุม	-	លើខ្មៅ, ប៉ុ	

5. ឋាន្ត

ឋាន្តស្រីភាសាថៃ	ភាសាអង់គ្លេស	ភាសាខ្មែរ	ភាសាថៃ
ឋាន្តស្រីបេង, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រីបេង, ឋាន្ត	Sre Ampil	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	Bantaey Chhamar	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	Maesor Preahchan	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-
ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	Sla	ឋាន្តស្រី, ឋាន្ត	-

ស្ថាប័នវិទ្យាបរិកា
 គុវាលនករណ៍វិទ្យាល័យ

ภาคผนวก ค

รายชื่อซอกในภูมิภาคบูรพา หรดีและพายัพ (เท่าที่สามารถรวบรวมได้)

ภูมิภาค	ตำบล	ซอก	เขต
บูรพา	20	กอนเจริญ (สุกกตัญญู)	ไพรวาง (ไทรไร่)
		กอมจายเมีย (สุกกัฒายาย)	ไพรวาง (ไทรไร่)
	21	ตะโปงมมูม (สุกกตัญญู)	กำปางจาม (กัฒชัฒาย)
		เมมุต (สุกกเมษัต)	กำปางจาม (กัฒชัฒาย)
		โฌง (สุกกตัญญู)	กระแจะ (ทูกเชอ)
		ดอมแบ (สุกกคัฒ)	กำปางจาม (กัฒชัฒาย)
	22	มูกอมปูล (สุกกคัฒ)	กัฒคาล (กัฒคาล)
		ชเรชอนโต (สุกกคัฒ)	กำปางจาม (กัฒชัฒาย)
		เกาะชอดิน (สุกกคัฒ)	กำปางจาม (กัฒชัฒาย)
		ชัฒอรัคัฒคาล (สุกกคัฒ)	ไพรวาง (ไทรไร่)
		เป็ยเรียง (สุกกคัฒ)	ไพรวาง (ไทรไร่)
		ลอเว็ยแอม (สุกกคัฒ)	กัฒคาล (กัฒคาล)
	23	โรเม็ยสะฮอก (สุกกคัฒ)	สวายเรียง (สวายเรียง)
		กำปางโร (สุกกคัฒ)	สวายเรียง (สวายเรียง)
		จันเดร็ย (สุกกคัฒ)	สวายเรียง (สวายเรียง)
		สวายเด็ยบ (สุกกคัฒ)	สวายเรียง (สวายเรียง)
	24	บาพนม (สุกกคัฒ)	ไพรวาง (ไทรไร่)
		กำปางดรอแบก (สุกกคัฒ)	ไพรวาง (ไทรไร่)
		เป็ยมจอร์ (สุกกคัฒ)	ไพรวาง (ไทรไร่)

ภูมิภาค	ตำบล	ซรอก	เขต
หริดี	13	ตราอกอก (สฺรุกทฺรํกํ)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
		อองกอร์เจย (สฺรุกทฺหฺลฺรํเจย)	กำปอต
		เตรียง (สฺรุกทฺจฺรียง)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
		เกาะออนแดก (สฺรุกทฺเกาะหฺนฺแดก)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
		กีรียง (สฺรุกทฺกีรียง)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
	25	เล็กแดก (สฺรุกทฺเล็กแดก)	กัณดาล (กณฺดาล)
		เกียนชวาย (สฺรุกทฺเกฺยฺนชวาย)	กัณดาล (กณฺดาล)
		เกาะธม (สฺรุกทฺเกาะธม)	กัณดาล (กณฺดาล)
		ชอวาง (สฺรุกทฺชอวาง)	กัณดาล (กณฺดาล)
		กัณดาลสตีง (สฺรุกทฺกณฺดาลสตีง)	กัณดาล (กณฺดาล)
	33	โกงปีเซย (สฺรุกทฺโกงปีเซย)	กำปงสปีอ (กัณฺทงสปีอ)
		เปรยกะบาส (สฺรุกทฺเปรยกะบาส)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
		บาสี (สฺรุกทฺบาสี)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
		ชอมโรง (สฺรุกทฺชอมโรง)	ตาแก้ว (ตาแก้ว)
	35	กำปงตราจ (สฺรุกทฺกำปงตราจ)	กำปอต
		ตูกเมียะส (สฺรุกทฺตูกเมียะส)	กำปอต
		ฉุก (สฺรุกทฺฉุก)	กำปอต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิภาค	ตำบล	ซรอก	เขต
พายัพ	1	ชอมลวด (ស្រុកសំឡូត)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
	2	-	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
	3	มงคลบุรี (ស្រុកមង្គលបុរី)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		พนมชอมปิว (ស្រុកភ្នំសំរោ)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		บาเว (ស្រុកភ្នំសំរោ)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
	4	โฆง (ស្រុកមោង)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		ซ็องแก (ស្រុកសង្កែ)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
	5	ทมอปวก (ស្រុកថ្មពួក)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
	6	พนมซรอก (ស្រុកភ្នំស្រុក)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		เปรียะเนตรเปรียะ (ស្រុកព្រះនៀតព្រះ)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		สีโศภณ (ស្រុកសីសុផុន)	พระตะบอง (បាត់ដំបង)
		บาคัน (ស្រុកបាកាន)	โพธิสัตว์ (ពោធិ៍សាត់)
		กรอโก (ស្រុកក្រគរ)	โพธิสัตว์ (ពោធិ៍សាត់)
	7	-	โพธิสัตว์ (ពោធិ៍សាត់)

รวบรวมจาก: Ben Kiernan, **The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-1979** (Chiang Mai: Silkworm Books, 1997); Michael Vickery, **Cambodia 1975-1982** (Chiang Mai: Silkworm Books, 1999); ហ៊ុយ វិណុន; **កងពលខ្មែរក្រហមលេខ 703: ពីជ័យជម្នះទៅការបំផ្លាញខ្លួនឯង** (ភ្នំពេញ: មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា, 2003) [สุย วิณณะ, **กองพลเขมรแดงหมายเลข 703: จากชัยชนะถึงการทำลายตนเอง** (พนมเปญ: ศูนย์เอกสารกัมพูชา), 2003] และ អ៊ុំ សម្បត្តិ, **1,366 ថ្ងៃក្នុងនរក: ជីវិតពិតក្នុងរបស់ ប៉ុល-ពត: ភាគទី 2 អ្នកទោសវណ្ណៈ** [อุม สมบัติ, 1,366 วันในนรก: ชีวิตจริงในระบอบพอล พต: ภาคที่ 2 นักโทษวรณะ].

ภาคผนวก ง

ชื่อกน

ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ	ภาษาเขมร	เสียงอ่านภาษาเขมร
จัน จักเกรีย	Chan Chakrey	ចាន់ ចក្រី	จัน จักเกรีย
เจียว สัมพันธ์	Khieu Samphan	ខៀវ សំផន	เคียว ซ้อมพอน
เจียว ปนนารี	Khieu Ponnary	ខៀវ ប៉ុណ្ណារី	เคียว ปนเนียร์
เจีย ซิม	Chea Sim	ជា ស៊ឹម	เจีย ซิม
ซอน เซน	Son Sen	សុន សែន	ซอน เซน
ซาลต ซอร์	Saloth Sar	សាឡុត ស	ซาลต ซอ
โซ พิม	So Phim	សោ ភឹម	โซ พิม
ตา ม็อก	Ta Mok	តា ម៉ុក	ตาม ก
นวน เจีย	Noun Chea	នួន ជា	นวน เจีย
นึม รอส	Nhim Ros	ញឹម រស់	นึม ร๊วส
พอล พต	Pol Pot	ប៉ុល ពត	ปล โปต
ยุน ยาด	Yun Yat	យុន យ៉ាត	ยุน ยาด
เอียง ซารี	Ieng Sary	អៀង សារី	เอียง ซารี
เอียง ทิริท	Ieng Thirith	អៀង ធីរិទ្ធ	เอียง ทิรีต
ฮุน เซน	Hun Sen	ហ៊ុន សែន	ฮุน แซน
ฮู นิม	Hu Nim	ហ៊ុន ណឹម	ฮู นิม
ฮู ยวน	Hu Yuon	ហ៊ុន យ៉ុង	ฮู ยวน
เฮง สำริน	Heng Samrin	ហេង សំរិន	เฮง ซ้อมเร็น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวณัฐพร ไทยจรงค์ เกิดเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2524 ที่กรุงเทพฯ สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545 โดยได้รับทุนโครงการพัฒนาอาจารย์ของทบวงมหาวิทยาลัยระหว่างปีการศึกษา 2545 – 2546 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2547 ได้รับทุนจาก Southeast Asian Regional Exchange Program (SEASREP) เพื่อไปเรียนภาษาเขมรเพิ่มเติม ณ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.2547 รวมระยะเวลา 6 เดือน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย